

The background of the cover is a painting in a classical style, depicting five figures. On the left, a woman in a white, ruffled blouse and a long, dark skirt. In the center, a man in a dark suit and tie. On the right, a man in a dark suit and a woman in a dark, hooded garment. The painting is rendered with visible brushstrokes and a warm, brownish color palette.

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVIII, FEBRUAR 2007, št. 1 (109) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

VSEBINA

Str. RAST št. 1 (109)

UVODNIK

Zgodovinski dogodek z anemičnim zgodovinskim spominom 3 Milan MARKELJ

LITERATURA

Poezija

Vleče me, vleče k ljudem in lučem 4 Katja PLUT
Samoplegija 5
Denta-med (do 12 ur svežine in zaščite)
Polno 6
Boljši čas 7 Vlado GARANTINI
Beg 6
Obisk 8

Aforizmi

Aforizmi 10 Jože SIMČIČ
Domislice in spoznanja 12 Smiljan TROBIŠ

Proza

Svetilnik 14 Damijan ŠINIGOJ
Tvoj Martin pa seka na Švedskem, Zalika 18 Ivan CIMERMAN

KULTURA

Trdinova zapuščina v Knjižnici Mirana Jarca 35 Darja PEPERKO GOLOB
Pust v Brežicah 41 Mateja HABINC
Dostopnost muzeja in galerije za slepe in slabovidne 48 Ivan KASTELIC

NAŠ GOST

"Nekateri plesni junaki me še danes obiskujejo in mi
prišepetavajo" - Pogovor z baletnim plesalcem
Janezom Mejačem 53 Ivan GREGORČIČ
Marjan Maznik - krajina, portreti, figure ... 76 Jožef MATIJEVIČ

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Tretja razvojna os 79 Helena ŠOLAR
Igor VIZJAK

ODMEVI IN ODZIVI

Nekdanje svečanosti 96 Nada ŠUMI
Janez Vajkard Valvasor in Krško 101 Alenka ČERNELIČ KROŠELJ
Poetično abstrakten, pripoveden in intimen dih
klasičnih grafik 104 Tatjana PREGL KOBE
"Svet v barvah" domuje v stavbi Občine Krško 198 Alenka ČERNELIČ KROŠELJ
Škofija Novo mesto 110 Marinka DRAŽUMERIČ
Kronika za kratkočasno branje 112 Milan MARKELJ
Nova stara knjiga 113 Barica SMOLE
Popularno glasbeno leto v znaku prvencev 115 Rasto BOŽIČ

GRADIVO ZA POZNAVANJE KONSERVATORSTVA

Zgodovina in razvoj konservatorstva (1) 120 Marinka DRAŽUMERIČ

KRONIKA

November – december 2006 130 Lidija MARKELJ

NASLOVNICA:

Marjan Maznik: DRUŽINSKA SAGA (detajl), mešana tehnika na platnu, 90 x 120 cm, 2000

82
RAS

D2009/575

Marjan Maznik: K POLNOČNICI, akril na papirju, 46 x 37 cm, 2002

ZGODOVINSKI DOGODEK Z ANEMIČNIM ZGODOVINSKIM SPOMINOM

Ustanavljanje pokrajin, ki je v tem času že v polnem zagonu in naj bi se udejanjilo prihodnje leto, v politiki označujejo kot pomemben zgodovinski dogodek. Politiki se sicer rade iz ust sipljejo velike besede tudi takrat, ko niso prav nič umestne, a tokrat je njihova teža videti pravišnja. Regionalizacija Slovenije je resnično pomemben sistemski poseg, ki ne bo le zrahljal zdaj premočno osrediščenost države ter vzpostavil nov prostor demokratičnega odločanja in vplivanja na politično, gospodarsko, družbeno, kulturno življenje skupnosti, ampak bo stkal tudi novo mrežo istovetnosti, v kateri bomo iskali in potrjevali svoj obraz, posegel bo torej v številne pore našega življenja.

V naravi človeka je, da potrebuje različne prostore umeščanja svoje istovetnosti, od intimno osebnih do širših družbenih, od ožjega do širšega okolja. Pokrajine bodo ob vsem, čemur bodo prvenstveno služile, zanesljivo imele tudi to vlogo. Zato ni tako nepomembno, kako bodo prostorsko oblikovane in kako se bodo poimenovala. Slovenci imamo že dolga stoletja v svojem zgodovinskem spominu vpisane pokrajine oziroma dežele, ohranjene tako v ljudski pesmi, kulinariki in vsakdanji govorici kot v znanosti in umetnosti. Gre za Dolenjsko, Gorenjsko, Notranjsko, Primorsko, Štajersko, Koroško in Prekmurje, znotraj njih pa se členijo še ožje enote, kot sta, denimo, na območju Dolenjske Suha in Bela krajina. A videti je, kot da načrtovalci nove regionalne razdeljenosti Slovenije, zgodovinskega spomina nimajo oziroma je izrazito slabokrven. Vsaj za Dolenjsko to drži kot pribito. Dolenjske na načrtovani pokrajinski podobi Slovenije namreč nikjer več ni. Njen vzhodni del si je prisvojila nova pokrajina neposrečenega imena Posavje (geografski pojem označuje namreč celotno porečje reke Save), severni in zahodni, to je ribniški, del se po novem umeščata v osrednjo slovensko pokrajino. Kar je preostalo, so nesrečno in nedomiselno imenovali kar po straneh neba v Jugovzhodno Slovenijo. Najbrž zato, da ne bo zamer med Kočevci, Belokranjci in Suhokranjci in ker je ta beseda kljub vsemu le uporabnejša in lažje uporabljiva od besednega vlaka Kočevsko-dolenjsko-belokranjska regija. Imenitna dežela, ki je s Trubarjem Slovincem dala knjižni jezik in z Jurčičem prvi slovenski roman, dežela, katere prebivalca je imel v mislih Ivan Cankar, ko je zapisal: "Dolenjec, korenina slovenskega naroda", ta dežela naj bi izginila za zmeraj. Bomo poslej govorili in pisali o Jugovzhodcu, korenini slovenskega naroda, pili jugovzhodnoslovenski cviček, peli Pridi, Gorenc, z mrzle planine, vabi Jugovzhod'c iz tople doline ...", se bomo jezili nad počasnostjo jugovzhodnoslovenske železnice itd., itd.? In kaj bo z množino strokovne in druge literature, ki se je nabrala v stoletjih in tako ali drugače govori o Dolenjski, dolenjskem? Bodo besede Dolenjska, dolenjsko, dolenjski ... mrtvo zvenele, kot danes mrtvo zvenijo besede tozdi, ozdi, sisi in podobno smetje iz časov, ko se je na hitro, brez temeljitih premislekov poskušalo spreminjati resničnost?

Katja Plut

Vleče me, vleče k ljudem in lučem.

*Zareze usode na stopalih
me nesejo v prehodni dom
samote,
za samico, za v gnezdo stisnjeno.*

*Za seme greti vlažno
s sapo v pest,
da se ne posuši, da se ne ohladi;*

*moram izgresti
garanje, jokričanje, hlipanje,
mokri natisi stopal
nosijo v širjave molitve in
v resne dvogovore z napol belimi svetniki,
v nevidne plese, v nepremakljivi smeh
notranjih organov.*

*Moram se naučiti
nagniti oči.*

*Kadar v prehodnem domu
stopim mimo okna,
imam pogled na vajeti,*

*in če ga ta, ki gre tedaj po pločniku, že ujame,
ga spolznem (zato, da mu zdrsi.)*

*Toda na tleh, po
katerih se huli
nazaj v moje oči,
piše z vodo, ki
redko shlapi:*

*spet me vleče in vleče
v ljudi in luči.*

Samoplegija

Kakšna izguba dneva,

*kot da bi se sprehodila po škrbini,
z rokama, skrččenima v prsne žepe,
kot plegik,
ne da ne morem, kar nočem nikogar prijeti.*

*Ni samomor, je pa prostovoljno
v tujsko plegijo.*

Kot da sem se sama sebi pobrisala s kože,

*nagnanka se je oblekla v čipko, kako v redu,
kako
konformno;
kot jogurt, katerega bakterije so razvrščene in popisane,
poleg tega pa natisnjene, da se ne bi še kdo nepregledan
stisnil vanj.*

*Ko se samonagnanka obleče v čipko,
ni več le sama, temveč končno tudi neopazna.*

Šele zdaj se sme nehati teči.

*Se nasloni k drevesu razpletelih vej,
zadihne
in
mogoče,
samo mogoče
te bom lahko potem malo pogumno pokuštrala.*

Denta-med (do 12 ur svežine in zaščite)

*V letu padlih glav,
polomljenih dlani,
ponovnih zmag neumnega predsednika
in smrkavcev, ki sta jih Beavis in Butthead v tankih naložila
na letala in odpeljala v Irak špilat videoigrice, kri pa je tekla po
njihovih mamah,*

*sem oklenjena v pretežke lahti
po temnih letih zibanja v kajuti skozi okrogli okenci zagledala nebo,
do modrega prepisno,
klimo, ki bi se lažje dihala kot ta,*

*in naslonila sem pogled na šipi
in vdihavala.*

Katja Plut *Dal se je bil eni od kitar,
glasbi se ponudi vsako jutro
v zameno za pomirjenje duha
na tej prelomljeni Zemlji
ropotajočih src.*

*(Ampak niso oči,
sestrica, je nebo v njih.)*

*In če mu vzamemo kitaro, mu bomo vzeli mir duha,
si bomo vzeli lini, skozi kateri zrači sobo
za vse nas.*

Polno

*Ko sem se rodila, sem bila neverjetno lepa, čeprav bi naj bila
vijolična in pomečkana; od tam naprej je šlo vse
samo še*

navz
d
o
l

(Kako je to mogoče.)

*Moja preteklost je pomirjujoča z enega samega vidika:
da je je konec.*

(Saj ne morem verjeti.)

*Tudi če se že ne bojim več toliko, da bi razbila tanko steklo
ravnovesja nagoščene čutnosti ... ustrašila svetlobo ... ni prostora
za še enega človeka.*

*In zihér je, da moraš imeti v nočni omarici
spravljena Vero in Upanje, če hočeš sploh položiti
vanjo še Ljubezen.*

*Globoko znotraj med nakvašeno sredico noči, ko si s koncerta od
Moveknowledge, ko se še komajda premikaš in si poln
zagotovil, pa u(za)gotoviš, da ta zadeva
življenje ni pohiti zadeva, temveč pohiti-pogledat-tole zadeva in je
kdaj pa kdaj lahko počakaj-in-boš-videl zadeva.*

*Pohiti pogledat ali
počakaj in boš videl, kako je*

neverjetno.

Vlado Garantini *BOLJŠI ČAS*

*Kako si bil ponosen,
oče,
na svoj čas,
boj osvobodilni,
partizanski,
na domačijo,
njive,
košenine,
živino
in na nas.
A vedno
si nam slikal,
da boljši
še le pride.
Zdaj je tu,
z demokracijo,
globalni,
vražje zavozlan;
kot ti svojega,
nekoč,
razdiramo ga
in gradimo
in upamo
in hrepenimo,
da tisti,
boljši,
še le pride.*

Marjan Maznik: VRSAR, perorisba, 2002

BEG

*Marsikdaj je vražje napeto
na tem zagamanem svetu,
na zlizani površini
strašno drsi,
pogosto pogrneš,
kot si dolg in širok,
a se moraš
bliskovito pobrati
in moraš
moraš, v cik-caku,
prečkati nevarno čistino
ter nadaljevati odrešujoči beg.*

OBISK

*Zjutraj, navsezgodaj,
je na obisku sonček,
veselo pahlja
z zlatim puhastim repkom,
kuža navihani, razposajeni,
s toplim jezičkom oblizuje
mračne kote moje sobice,
bleščeče medicīne natoči
za ves dan.
Danes res
res ne bom
sam.*

ZIMSKA PRAVLJICA

*Bela tišina.
Bele postelje postilja
srebrna mesečina.
V moje mesto
so s hribov priplesale
v tančicah iz bleščeče svile
snežno bele gorske vile,
se z belo odejico pokrile
in sladko zaspale.*

Ivan Škofljanec LE ČLOVEK SEM

*Nisem pesem
za množice
in ne nebo
za plašne ptice.*

*Nisem svetinja
in ne križ,
ki ga nosite
v svojem srcu.*

*Le človek sem!
Le krvavi madež,
ki svet občuti
z bolečino...*

TEŽA KAMNA

*Duh je lahak,
ker sanja,
a telo
ne more
brez iskanja
samega sebe.*

*Čas iz kamna
se rodi
kot človek
iz besed,
dokler sanja.*

ČUTIM

*Čutim
težo kamna
na duši
in telesu.*

*Čutim,
da venem
z bilkami
na polju.*

*Čutim
težo kamna
kot objem
večnosti...*

KDO SEM

*Če molim
ali preklinjam,
ne vidim
svetlobe
na obzorju.*

*Le kdo sem,
dokler s kamni
na odoru
ne najdem
svojega obraza?*

Jože Simčič **AFORIZMI**

RESNICA IN LAŽ

Resnica hodi sama po svetu, laž pa ima vedno družbo.

Tragedija je, ko največja laž postane absolutna resnica.

V vinu je tudi resnica pijana.

Laž je obliž za (žensko) dušo.

Lepa laž seže globoko v srce.

Če ima laž kratke noge, mora imeti lažnivec dolge.

Če te lažnivec gleda v oči, potem ti bo še kaj ukradel.

Če lažeš in kradeš, si polno zaposlen.

Laž je bolj uglajena kot resnica.

Ogledalo laže samo lažnivcem.

ANALITIK

Analitik javno razmišlja o problemu, katerega rešitev mu ni niti najmanj jasna.

Analitik zamegli tudi jasne stvari.

POLITIKA

Politik je egoist, preoblečen v altruista.

Ko politik reče: to je moje osebno mnenje, ima zagotovo suflerja.

AKTUALNO

Slovenec ljubi Cigane, kadar so na Dolenjskem in v Prekmurju.

Dober Cigan je, ki krade, da bi preživel. Slab Cigan je, ki živi, da bi kradel.

POD RAZNO

Vlomilec se zaklene z devetimi ključavnicami.

Sterilna čistoča ubije več življenj kot umazanija.

Ko zmaga svoboda, osvoboditelji pojedjo osvobojeence.

Spektakel je kulisa za duševno topost in čustveno praznino.

Velike proslave za majhne zasluge.

Dobro vedno zmaga; za nekatere prepozno.

Tudi morilec ima mamo.

Zdravje najbolj ceni bolnik.

Mladi norec starega ne spoštuje.

Kdor visoko leta, se vozi z avionom.

Vesel duh v vinu plava, žalosten se pa utopi.

Ostra misel, plitva čustva.

Moje življenjsko vodilo je, da ga nimam, pravi praktik.

Molči, če hočeš, da bodo imeli ljudje dobro mnenje o tebi.

Za nekatere je vera alibi, da lahko počnejo svinjarije.

Nekateri ljubijo samo boga, ljudi pač ne.

Tudi med bogovi vlada močna konkurenca.

Človek je ustvaril boga, bog je ustvaril svet.

ŽENSKA

Moja mati je tudi ženska.

Najbolj nežna ženska lahko obvlada najhujšo moško zverino.

Smiljan Trobiš   **DOMISLICE IN SPOZNANJA**

Kolikor ljubim, toliko poguma imam.

Za »mistike« je nevarno, da izgubijo stik z realnostjo, in za »potapljače«, da pozabijo na gladino.

Pri utrujenem telesu in umu in skesanem srcu daje duša najlepše sadove.

Nemir je blizu kletve.

Vse gre tako, kot bi šlo samo od sebe, ne pa po naših predstavah.

Pot je bila bolečina in bolečina je postala pot.

Vsaj malo ljubezni! Imam za bucikino glavico ljubezni. Drugi konec me špika v srce.

Ko pretirano razmišljam, žalim Svetega duha.

Umetnina je upredmeten žarek Svetega duha.

Ustvarjalni nemir: Komaj dohajam svoje prehitevanje.

Komurkoli sem verjel, sem na koncu prišel do tega, da je govoril o sebi, ne pa o meni.

Problem je v tem, da se človek lahko osreči le indirektno, tako, da najprej osreči drugega.

Poštena ženska ne obljublja nobene pretirane poštenosti in zvestobe.

Vsi mislijo, da imajo prav, potem so pa slabe volje.

Jaz sem jaz, ko nisem v ekstremu.

Če misliš, ne vidiš. Če ne misliš, vidiš še manj.

Nazadnje se vedno vrne: mir.

Resnica je samo ena, število zmot pa je eksponent števila ljudi.

Smiljan Trobiš

Pri ljudeh smo bolj prepoznavni po svojih napakah, kot po svoji božjosti, pri Bogu pa obratno.

Moj post je predvsem v tem, da sem. In potrpežljivo prenašam.

Kadarkoli se imam za pametnega in sposobnega, kaj pokvarim.

Razumem, da ni vse v tem, da razumeš.

Čudno, živim lahko tudi, če ne mislim. In čuti zapojejo, če jih misli ne dušijo.

Vse, kar se ljudem zgodi, nam je lahko opozorilo ali spodbuda.

Kdor zaupa Bogu, ga s tem že ljubi.

Sveti smo, ko svojo težo naslonimo na Boga.

Marjan Maznik: VINJERAC, lavirana risba, 21 x 28 cm, 2006

Malce ga je vseeno pekla vest. Bil je sicer prepričan, da krivda ni samo njegova, a kljub vsemu – ljudje smo in motiti se je človeško, še bolj človeško pa je zmoto ali krivdo priznati. Koliko tistih kurcev, recimo, ki so zakuhali morijo na Balkanu, je priznalo, da so se zmotili ali da so, bognedaj, krivi?! Noben! Mater jim. Milošević je rajši crknil, kot da bi priznal. Dobro, Plavšička se je izrekla za krivo, ampak kuzla je stara in si je s tem kupila le mehkejši zaporniški toaletni papir, s katerim bo itak do konca življenja dražila svoje hemoroide, čeprav je dobila relativno blago kazen. Kukr rečeno, stara je in vsaka kazen nad deset let je doživljenjska, hemoroidi pa pečejo.

Zmeraj ga potegne v razmišljanja o vojni, posebno o vojni za osamosvojitve Slovenije. Je pač edina, ki jo je doživel. In v njej sodeloval. In potem lagal kot tristo kosmatih medvedov, da je končno lahko zamašil gobec dedku, ko je ta začel s svojimi partizanskimi štorijami. Ampak zdaj ga ni pekla vest zaradi tega. In tudi dedek je že umrl in tako mu nikoli ni uspel povedati, da se mu je lagal. Mah, sej je zihr tud on nakladal ... Dobro, ko je umrl, ga je malce zapeklo, ampak kar je, je. Zaradi kaset se je sekiral. Ja, tistih starih avdiokaset, ki so jih spodrinili poceni cedeji. Natanko se je spomnil, kdaj si je kupil prvi kasetar, tak, fensi, da so obiski buljili vanj. Pa niso dolgo. Ko si je ravno nasnel zavidljivo glasbeno zbirko, so bili cedeji že tako poceni, da so se le še idioti oklepali magnetnega traku, vsi ostali so šli na digitalni medij. Vključno z njim, jasno, saj ni idiot. Nekaj let se je še boril s soprogo in s police ni želel umakniti kasetarja, ko pa je nehala brisati prah z njega, je znorel in ga vrgel proč. V navadno kanto! Pa naj reciklirajo. Saj ga je debelo plačal!

Ne, ni ga pekla vest zato, ker ga ni odnesel v poseben zabojnik za elektroniko, saj itak Cigani vse ven poberejo in, če je kaj vredno, prodajo. Vest ga je pekla zaradi starih avdiokaset, ki jih ni imel več kje poslušati. Pravzaprav jih ni imel več s čim poslušati. A stran vreči jih vseeno ni hotel. Spravil jih je v veliko kartonasto škatlo, ki jo je ob vsakoletnem generalnem pospravljanju po hiši prestavljal, kakor mačka prestavlja mlade in se ni oziral na ženino jebanje v glavo, dokler seveda niso prišli otroci. Nič niso imeli proti njegovim kasetam, sploh vedeli niso, da obstajajo, a z njimi so prišle igrače in prostora kar naenkrat ni bilo več nobenega. Živel so v prav luškani in zadosti veliki hiši, a tiste kurčeve kasete so vedno težje našle prostor, kjer ne bi nobenega motile. In je bilo jebanje v glavo vse pogostejše.

Ne bi se še dal, če ne bi kurili na trda goriva. No, kurili so tudi na kurilca, so imeli kombinirano peč. So jim sicer enkrat potrkali na vrata in ponudili priključek za mestni plin, a bi moral plačati tudi priključnino in jih je poslal v kurac. Saj jim bo plin plačeval, kaj ga drkajo še s priključnino. Če država hoče, da kuri z bolj ekološkim gorivom, naj mu da priključek zastonj ali pa naj se jebe, on bo imel strošek že z zamenjavo peči. In so se raje jebali. No, ne čisto dobesedno, čeprav mogoče pa tudi, ampak zastonj priključka mu pa niso dali. In je obdržal staro peč in kuril z drvni, ob koncu sezone, ko je mraz popustil in je bilo treba hišo le še včasih malo ogreti, pa je preklopil na gorilca. Kar dosti so prišparali. Skozi okno denarja nima smisla metati, ne!? Je kupoval drva vedno pri istem človeku, to leto pa se je zakalkuliral. Zima je bila malce bolj ostra, malo bolj so

nalagali, in so drva hitreje pošla. Zmanjkalo jih je ob petih popoldne. Peč bi moral očistiti in prestaviti na kurilca, pa se mu ni ljubilo. To bi raje napravil zjutraj. Ali pa dopoldne. Komu se pa da jebati s sajami in vsem ostalim, malo preden gre v posteljo?! In je pokuril še vse smeti in ostanke lesa, še neke stare lesene police je razžagal v garaži, pa kartonske škatle natrgal in bi bilo dovolj toplote do jutra in sploh nobenega problema, če v garaži ne bi zagledal tiste pofukane škatle s pofukanimi kasetami, ki jih itak ni imel več s čim poslušati. In ki so itak brez veze, ker itak z interneta v par urah potegneš dol katerokoli musko če hočeš, pa še petstokrat boljše kvalitete je kakor katera koli glasba na kaseti. In je nenadoma uvidel, kakšen bebec je bil, da je šparal in prestavljal stare avdiokasete in se zaradi njih kregal z ženo. Ampak ni ga zaradi tega pekla vest, ker je končno doumel, da je imela prav. Zaradi tega ga že ni pekla. Saj je dedec, bil je v vojni, ni mu bilo težko priznati napake, čeprav šele čez nekaj debelih let. Je pograbil tisto škatlo, jo odnesel v hišo in soprogi povedal, da bo kasete končno ruknil v smeti. Draga, ji je rekel, imela si prav, kar je res, je res, tle ni kej. Ni jezikala, kakor, al sem ti rekla, al sem ti rekla, le po hrbtu ga je malo počohala. Saj je vedela, da bo šlo s kasetami v smeti tudi nekaj njune zgodovine, nekaj njunega življenja. Tudi njej je postalo malce toplo pri srcu, ko je privlekel iz zaprašene škatle Rahmaninovo simfonijo v D-duru. Kolikokrat sta se dala dol ob njej, še kot mulca. Če bi ga takrat dobil njen oče ... Ob tistih hudičevskih disonancah sta orala, kot da bo naslednjega dne konec sveta! Prav vsaka kasete je imela svojo zgodbo. Saj je kar v redu, tale njegova baba ...

Ker so imele kasete tudi majhne kovinske vijake, ni bil prepričan, ali jih lahko vrže v zabojnik za plastiko. Pa ga je prešinilo, da jim je zmanjkalo kurjave in je bila dilema v hipu rešena. V peč z njimi, naj bodo še zadnjič koristne! Najprej je v ogenj metal po eno, da je lahko opazoval, kako so se najprej stopile in povsem spremenile obliko, potem pa, ko je bilo dosti vroče, da je zagorel magnetni trak, je kaseto v hipu pogoltnil ogenj. Kakšnih deset jih je tako požgal, ko ga je veselje minilo. Pa tudi kolena so ga začela boleti. Leta so se nabrala, lasje z glave so se začele seliti v nos, trdota z mašince pa v kolena ... In je v peč zabrisal vse naenkrat. Kurc jih gleda. Potem si je odšel skuhat kavo. Odločil se je, da jo bo spil na vrtu, čeprav je bilo mrzlo. Ker mu je zadišala tudi cigareta, čeprav se je odvajal. Ampak, če je kadil toliko let, mu še ena pač ne more kdo ve koliko škoditi. Kurc jo gleda. Oblekel se je, zaradi ledvic, ni bil več mlad, in odšel na vrt. Kar stoje je srkal kavo in kadil, a mu ne kava ne cigareta nista teknili. Imeli sta okus po plastiki. Najprej mu ni kapnilo, potem pa, kot bi ga z macolo po glavi: kasete! Pofukane kasete. Stekel je okoli hiše in pogledal proti dimniku, ki ga z vrta ni mogel videti. Skoraj se je usral v hlače! Proti nebu se je namreč valil gost dim vseh mogočih barv, od črne do vijoličaste pa tudi rumene barve, smrdelo je pa ko rkovina! In še noči ni hotelo biti! Vsi sosedje, ki so živeli v blokih pod njegovo hišo, so videli, kdo je kriv za svinjarijo. Spet je stekel okoli hiše in se zazrl proti spalnemu naselju. S skoraj vseh oken so buljili ven, proti njegovi hiši. Z lahkoto jih je videl, saj so stali v razsvetljenih okvirjih, z lahkoto je razločil njihove silhete. Tedaj pa je prinorela žena, je mislil, da zaradi smradu, ampak ne, zakričala je, da v kurilnici nekaj čudno ropota. Seveda je ropotalo, saj je voda v sistemu skoraj zavrela in je para silila skozi varnostni ventil, da se skoraj ni dalo dihati.

Zaprl je loputo za dovod zraka in potem skakal po hiši, odvijal radiatorje do konca in odpiral okna na stežaj, da bi se voda čim prej shladila. Še dobro, da je vedel, kaj mora narediti. Ko je bil še srednješolec in staršev ni bilo doma, je v peči za centralno kurjavo poskusil staliti svinec. Vse skupaj bi seveda odneslo v zrak, če oče ne bi prišel prezgodaj domov in ne bi naredil natanko tega, kar je zdaj naredil sam. Potlej mu jih naložil, da jih je komaj nosil. Mogoče si je zato zapomnil, kaj mora ukreniti.

Ker je ogenj ugasnil, tlelo je pa še vedno, se je iz dimnika še bolj nagravžno kadilo. V hiši se skoraj ni dalo dihati od smradu. Otroka sta dva dni spala pri njegovih, da se je toliko razsmrdelo, da sta se lahko vrnila. A ga tudi zaradi tega ni pekla vest, pa tudi zaradi zasoljenega dimnikarjevega računa ne. Ni ga preveč peklo niti, da so ga vsi po vrsti, ki so vsaj malo vdihnili tiste kasete, jebali še pol leta. Si je zaslužil in bil je dovolj dedca, da je priznal napako. Ne, vest ga je pekla, ker se je zaradi tega skregal z ženo.

Pa kaj ji je blo treba to pogrevat glih zdaj?! Evo, vest ga peče, čeprav je malo pa tudi sama kriva!

Ko so otroci malo odrasli, sta se vpisala med potapljače. Saj jima je kar pasalo vsake toliko malo od doma. V Egiptu sta bila že drugič. Je še kaj lepšega, kakor pozimi tavhati v toplem Rdečem morju?! Ni, pri njunih letih že ne. Dobro, za prepir je bila malo kriva tudi sprememba okolja. Že prvega dne sta se počila, kot bi imela spet osemnajst let. Potem ju do konca seks ni več zanimal. Topla voda in čudovite korale pa so bile čudovite do konca. Celo med morskimi psi sta plavala in vse bi bilo v najlepšem redu, če se zjutraj ne bi po neumnosti parkirala na napačnem čolnu. Kurc gleda te čefurske turistične delavce. Še ljudi ne znajo prešteti! Če jih gre dvaindvajset v vodo, jih mora dvaindvajset tudi priti ven. Tako enostavno je to. Ampak, ne, pri teh kurcih že ne. Ko sta prišla na površje, čolna ni bilo več. Saj je malo klel in bogal in ropotal, a kaj dosti se res nista sekirala. Bodo že enkrat pogruntali, da ju ni in ju poiskali. Saj živijo od turizma, ne morejo si kar tako, meni nič, tebi nič, privoščiti izgubiti dveh turistov! Voda je bila topla, imela sta neoprensko obleko, ki ju je varovala, tudi nekaj zraka je še bilo v jeklenkah ... Pripela sta se drug na drugega, da ju morski tok in valovanje ne bi ločila in sta kot dva plovca plula skupaj. Z lahkoto bi počakala cel dan, če bi bilo potrebno. In sta čakala in čakala in čakala in ker nista imela početi nič pametnega, sta se po kakšnih petih urah sredi božje riti dokončno skregala. Vpila sta drug na drugega in se obtoževala, da sta bila, kjer sta bila. Kaj vse se nabere v dvajsetih letih zakona, človek ne bi verjel! In prav vse sta si vrgla v obraz. Kakšen spomin, ne moreš verjeti! Nič ni šlo v nič, nič ni bilo pozabljeno, celo do kaset sta prišla. Tistih starih, avdiokaset, ki jih je toliko časa prestavljal, potem pa skuril in zasmradil vso solesko. Zdaj, po uri ali dveh, se ni več spomnil, kaj ga je tako močno pogrelo, zakaj je bila kapljica čez rob prav debata o kasetah, a znorel je in jo odpel. Tudi ona je, besna kot furija, odpela njega. Bolj ko sta se oddaljevala drug od drugega, bolj sta vpila in si očitala stvari, ki so se zgodile v času, ki je bil že zajet v osnovnošolskih učbenikih za zgodovino.

Nazadnje je slišal, da mu je kot pokvarjena plošča nekaj vpila o tistih starih kasetah. Šumelo mu je v glavi, bil je žejen in utrujen, njen glas je bil vedno šibkejši ... Zaspal je sredi modrine, na gladini, ženina glava je izginila v meglici sna. Ko se je zbudil, o soprogi ni

bilo ne duha ne sluha, pa tudi temno kot hudiču v riti je že bilo. Lahko bi bila le nekaj metrov proč od njega, pa je ne bi videl. Je vpil in kričal in jo poskušal priklicati, pa ni bilo nobenega odziva. In zdaj ga je pekla vest, ker se je pustil sprovcirati zaradi tistih kaset. Itak noben več ne ve, da so bile kdaj kasete na tem svetu!

A kar je, je. Se bo že potem s tem ukvarjal, ko ju bodo rešili. Ponoči ju verjetno ne bodo, ob zori pa bo zagotovo izplula vsa pofukana egiptovska flota. Saj je vendar turist, oni pa živijo od njih. Bi mar Hans še prišel k njim, če bo vedel, da so izgubili Janeza? Bi prišel kurac, bo šel rajši k Hrvatom. Ki ga bodo sicer odrli ko prasca, ne bodo pa ga pozabili na odprtem morju!

Ni bil preveč utrujen, tudi paničen ni bil, le poln kurac vsega je že imel, in ko je opazil svetilnik, je počasi zabrcal proti njemu. Tudi tok mu je pomagal v pravo smer in malo pred zoro je trudoma splezal na povsem neugledno čer, na kateri niti stati ni mogel dobro. A trdna tla so trdna tla, čeprav jih je le za ped! Na skalci je bil samo svetilniček, ki je morjeplovce opozarjal na nevarnost. Že med brcanjem proti njemu je napravil načrt in prav vesel je bil, ko je videl, da bo uresničljiv. Na vrhu svetilnička, nad utripajočo žarnico, je bila majhna sončna celica, ki mu je dajala energijo, pod njo pa je bil hermetično zaprt sistem za obveščanje. Za vsak primer, če crkne žarnica ali akumulator, da javi, da nekaj ni prav. Nekakšen mobilni, recimo. Vzel je potapljaški nož s težkim ročajem in skoraj pol ure tolkel po debelem steklu, preden mu je uspelo razbiti žarnico. Zdaj naj pa javi, da ne dela, si je zadovoljno zamrmral v brado in še bolj zadovoljno pomislil, koliko jih bo koštalo popravilo. Kar naj plačajo, pofukanci, kaj so ga pa pozabili na morju! Poskusil se je namestiti kar se da udobno, da bi lažje počakal reševalce, in ko mu je že skoraj uspelo, je začuden zaslišal zvok močnih motorjev. Madona, so hitri, je pomislil.

Ni mogel vedeti, da je proti njemu brzel izredno hiter motorni čoln, v katerem so prevažali kokain, ni mogel vedeti, da ga upravlja človek, ki je to počel prvič. In ki je tako močno napenjal oči, da bi opazil svetilniček, po katerem naj bi se orientiral, da so mu skoraj žilice popokale.

Ni slišal poka in nikoli ni izvedel, kaj se je zgodilo z njegovo ženo. Pofukane avdiokasete!

TVOJ MARTIN PA SEKA NA ŠVEDSKEM, ZALIKA

(Slamnata nevesta)

Odhod

Minevata dve leti, odkar so tvojega Martina odpustili v Žagalesu, Zalika. Ker ni mogel živeti od socialne miloščine, se je napotil k bratu na Švedsko, da vama tam *zasluži krone za graščino*, kot je dejal, ko te je stiskal poleg kombija, polnega sezoncev iz Budine, Spuhlje in Borovcev, domačih vasi, kjer so si že vsi poiskali neveste.

Samo Martin te pušča doma neomoženo, obkokano in samotno, staršem v pomoč. Vidim, kako tvoja brsteča ženskost usiha v jalovem čakanju. Ženske, ki imajo svoje može doma, pa naj bodo še tako škilavi, grintavi in šantavi, nosijo glave bolj pokonci kot ti, *slamnata nevesta*.

Sram te je pred njimi, ker te hodi po svetu le polovica omožene ženske, medtem ko druga polovica samotno blodi, ne več dekle in ne še žena. Vsa vas, ki se ponaša z računalniki, televizorji in najboljšimi avtomobili, te še vedno meri s stoletnimi merili. Soseda sva, vendar se mi zdi, da si na drugem planetu.

Če zaideš na sestanek, si med nami navzoča na nek odsoten način. Izmikaš se resničnosti in se pripravljaš na neko drugo, svoje samouresničenje, veliki *Potem*, ki bo popolnejši od te luknjičave in polovičarske sedanjosti.

Toda zdajšnja resničnost je le ena, nezamenljiva z jutrišnjim dnem, kot je le eno tvoje življenje, ki ti odteka pod prsti, kot hudournik, v katerega se spremeni potok Rogoznica, kadar po nevilhti besna trga zemljo, ko si išče širši izliv v Dravo. Če je prenapolnjena struga ne sprejme, se razlije po poljih in prizadene veliko škode. Srečanj vaščanov, ki se borimo z oblastmi za tisoč reči, se ne udeležuješ. A kadar prideš, ne veš presoditi naših dejanj, ker ne poznaš celotnega spleta dogodkov, imen in zaporedij, reči in ljudi, ki smo v sklenjeni verigi usodno zavisni drug od drugega.

Živiš za nek megljen *Jutri*, za dan Martinove vrnitve. Ne more te prežariti niti najbolj pekoče sonce, ki sveti z jasnega, današnjega neba. Nikoli nisi v tem trenutku z vsem, kar si - tukaj, takrat, ko se vsi, ki te obdajamo, za nekaj pomembnega odločamo, proti zlu in za dobro; ko branimo svoje pravice, ko nam hočejo vzeti še tisto malo, od avtocest že tako do kosti okleščene posesti; ko vlivamo drug drugemu pogum in zaupanje pred odiralci, birokrati, prekučevalci in urbanisti. Čez mnoge njive naših dedov drvijo tovornjaki, med njimi jih največ ima tuje registracije. Na pašnike se usedajo plini in črnijo mleko.

Obdržali smo le krpe - za žetev in košnjo, za živinče in pujska. Zdaj vsak par rogov, vsakega krulca oštevilčijo in registrirajo, da ne 'okuži' kakšne plemenite, rodovniške pasme Evrope in ne prenese naše pameti na njihove nore krave.

Gledam te, srna preplašena, in mi je težko, ker si - in hkrati nisi. V jutrišnji svet izginevaš, v pričakujočo ničnost hlapiš, kot v onostranstvo.

Ko prenehajo prameni sonca božljati hrapav, poriban pod, ki si ga osvetlila z vso močjo in zagrizeno ihto, se sesujejo vase sence dneva.

Oblečeš si bel kostim iz muslina in se ozreš po črepinjah dneva. Ugibaš, kako bi ga osmislila in mu dala malo vsebine, preden pade noč. Na dekliščino so te povabile vrstnice in zažarela boš med njimi! Zaigraš z boki, z zvonkim tokljanjem pet po podu, s smehom, ki ga razsipaš kot ogrlico. Obiščeš sosede z neko drobno, svetlo svečanostjo v drži.

Objamejo te soparice, ki migetajoč izpuhtevajo po kolovozih, kjer je v poletni vročini skrita vlaga. In že zaigraš namesto muzike, ko greš med hišami vasi, ki gledajo druga drugi v lonce in čez plote. Sprejmejo te iskreči pogledi, vmes sence zavistnih starih tet.

Vzkipelo svatovsko snubaštvo me preplavi po vsem telesu. Ti ga začutiš, a ne sprejmeš. Hitra hoja in nervozne kretnje izdajo tvojo nerodnost, ko se ozreš in vidiš, da ti slepo sledim, kamorkoli zaviješ. Rada bi stišala hudobne glasove v sebi, a te, vso krhko in prenežno za to vas, preglasijo.

Kasneje, ko se zbliza zazrem vate, me zbega rdečica lica, na katerem rad gostuje mak. Mak, ta rdeči svat, te razžari tudi po zatilju, ki se koplje v morju zasukanih kodrčkov. Svojega sramežljivega sveta si ne zakrivaš več z dlanmi kot takrat, ko si bila še dekle in smo se skupaj lovili okrog kopic koruznice* in navlov* na košeninah.

S temi svedrčki sem se še kot fantiček rad igral. Vlekli smo te zanje in cukali, ko smo se kopali v divjih vodah razigrane Drave, ki je takrat še ni ukrotil grozovito velik in gospodovalen jez pri Markovcih. Rada si imela trop sošolcev, dečkov okoli sebe, da smo te, vso bronasto in vitko, oblegali in ti prinašali jagode, orehe, jabolka in največje ribe, ki smo jih ujeli v slepih rokavih reke.

Tvoji vranječrni svedrčki pa so vrtali tudi v druge svetove, ne le v mojega. Preveč plah sem bil zate, preveč neodločen, premalo barbinski, pustolovski. A prav nič predrzen ter morda celo nesramno, napadalno osvajalski, kot so bili frajerji tistega časa, ko je bilo za nas vse na začetku, v brsti in muževno in je bil pred nami maj. Tako je lahko luščljivo lubje mladih vrb, iz katerih rezljamo v aprilu pastirske piščali. To je čas, ko se vrbe ženijo in raznaša veter njihov pelod.

Že takrat sem spoznal, da so dekletom vseč gorilasti, robustni, malo nasilni moški, ki se jih okolica boji. Če pa jih krasijo še zvijačnost, preračunljivost in smisel za prekupčevanje, so glavni. Vsakdo je hotel imeti mnogo najnovejših in najdražjih reči - do tiste pubertetne, motorske mere, ko so najbogatejši že prevažali dekleta, vsaj na BMW-ehih, kasneje pa že na suzukijih in kawasakijih, nato na harley davidsonih.

Tako se je zlahka zgodilo, da je filozofsko zamišljenega gimnazijca *povozil* mehanik, ki je pokromiral in preuredil tri zarjavele motorje in jih združil v enega besno drvečega lepotca z nikljastim sijajem.

Mi, ki smo bili kočarski, revnejši, bolj tuhtajoči in zatopljeni v dobre knjige, z njivico za krompir in fižol in koruzo, si takega blišča seveda nismo mogli privoščiti. Zato smo postali tolažniki, *rame za jokajoče*, za razočarana in zapuščena vaška dekleta, ki so popadala s ponikljanih meščanskih oblakov, ko so jih drveči ljubimci zapustili, in iskala oporo in srčno tolažbo v domačih vaseh. Reči moram, da sem igral vlogo tolažnika z veliko mero poezije, ki sem jo, pubertetnik, pisal in recitiral prav tem ubogim žrtvam nadutih frajerjev, ki so že *živeli s sto kilometri na uro*.

Prisežem, da nisem kriv, če se je potem katera med njimi v želji, da bi pisala boljšo poezijo, odločila za študij jezikov, celo slovenščine,

ne pa živinoreje ali agronomije. Vame, v mojo dušo, so se vselila polja, ozke, betonske klešče mesta so me boleče stiskale, če sem le pokukal vanj.

Ob Zaliki, ki je bila bela golobica za te motoristične kragulje, prepolna obetov, sem z drugimi fantalini tudi sam zorel. Odkrivala mi je mavrične odtenke ženske duše, katerih v vsakdanji, bledikavi in neprivlačni deklici ne bi nikoli odkril. Obvladovati je morala, deklica nedolžna, mnoge spretnosti in zvitosti, da se nas je vseh ubranila in nas hkrati vse obdržala. Vsak zavržen fant je bil po svoje ranjen, a tega ni hotel priznati. Prav vsakemu je znala tisto majhno ranico ozdraviti. Morda s smehljajem, božanjem, lepim pogledom; morda z izzivalno, polovično obljubo. Oboževalec ji je lahko nosil iz trgovine vrečke z živili, ki jih je nakupila. Povabila ga je na ples in mu dovolila, da jo je spremljal do domačega praga, kjer se je na hitro, metuljasto poslovila z bežnim poljubom. Drugega je peljala v kino, kjer jo je lahko v temi držal za roko in ji kupil veliko vrečko čokoladnih bonbonov z marcipanom, ki ga je imela najraje. S tretjim se je bahaje sprehajala pred cerkvijo, gasilskim ali kulturnim domom ob sobotah zvečer, ko so navrela na plan vsa zijala.

Takrat so še ljudje med pogovori radi gledali drug drugemu v obraz in v oči, danes pa raje buljijo v te enooke, čudežev prepolne televizijske ekrane.

Med nehotenim izzivanjem in zaslužnjevanjem, ki je grozilo nam, fantom, smo se reševali v vragolije in se pretvarjali, da nam ni nič, res - prav nič do nje! Toda v tej lažni drži nismo dolgo vzdržali. Vedela je, da nam je veliiko do nje, zato se je med takimi premori, ko nekaj ur ni bila obkrožena z vaškimi oboževalci, samo zvito potuhnila in čakala, da jo spet obkrožimo.

Hitro smo se znebili tenke skorje navideznega ledu, planili k njej in še bolj tekmovali za njeno naklonjenost. Ampak mejo je določila, ej, krhko mejo! Do te nas je pustila; dlje od plahih dotikov ni prišel nihče med nami.

Domače pogače seveda niso tako dobre, kot so sosedove. Gorje fantom iz sosednje vasi, če so nam hoteli hoditi v zelje! Zvedeli smo za še tako skrite zmenke, saj je bil med nami Kralov Pepček, lastnik BMW-eja tisti, ki je bliskovito hitro preprečil marsikateri tajni Zalikin zmenek.

Nekega jutra se je vrnil ves razcapan, opraskan in prebunkan, brez motorja, da so morali policaji s psi odkriti sledi do globokega tolmana v potoku Rogoznici, kamor so fantje iz Bunkovcev potopili ponikljajnega lepota, last našega viteza iz Cvetkovcev. Postal je njen izvoljeni zaščitnik - junak!

Tako nam je začela mezeti v sleherni naše dejanje in nehanje. Sama pa je zorela mnogo hitreje od nas. Danes si je - še deklíč - obrisala materino mleko z ust, jutri se je že prelevila v prsato dekle, ki je hotelo čimprej pretrgati vezi z domom. In čimprej planiti v vabečí svet ter hitro dozoreti v elegantno damo.

Drzni plezalec

Ustavila sva se se pod visokim, rjavordečim borovcem. Zdaj obujava spomine in tkeva odrasle vezi med nama. Strmiš v krošnjo, kjer drzni jastreb še vedno vali svoja rjavordeča, pikčasta jajca. Prav takšna, kakršna sem nekoč, fantič - tarzanski plezalec, zmetal s teh višin. Oba, samec in samica, sta roparko odnašala piščeta koklji z

našega dvorišča, da bi nasitila mladiče, in prizadejala naši mami veliko gorja. Da bi ti dokazal, Zalika, kako visoko se lahko vzpnem in kaj vse zmorem, sem nekoč oropal jastrebje gnezdo in ti podaril tisti zarodek, ki se še ni prikljuval iz treh jajc, kot zmagoslavni plen.

Tisto poletje je imela naša koklja veliko jato piščet, ki so jih mati lepo prodali. O, drzni plezalec! Spet se vidim, kako se vzpenjam s starimi konjskimi uzdami, spetimi okrog stopal. Oklepajo mi gležnje, zunanji robovi podplatoval se veвериčje oprijemljejo skorje, debela in zložna, kot noge električarja, drse navzgor. Pedenj za pednjem napredujem. Po poti strmoglavljam mrčes, ki se je pred zimo zalezal v lubje. Drezam v kraljestvo žužkastih, izžrtih hodnikov lubadarja. Dlani mi drsijo po smolastih izcedkih, da se mi črnikavi in vozlasti kopičijo v plast. Na dlan se prismoli zaščitna smolnata rokavica, da so oprimki za hrapavo, luščeečo se, prečrvavljeno lubje lažji.

Telo borovca čutim kot topel, od sonca razžarjen organizem, h kateremu se moram tesno prižeti, da ne zgrmim v globino. Postalo me je strah te višine in klikov razjarjenih roparic, ki me tolčeta z biči perutnic. Drevo mi posodi svojo lepljivo samoobrambo. Če ga ranim, krvavi s smolo. Brez lublja mu je tako, kot bi otroku slekli zadnjo srajčko in ga pustili ležati sredi največjega snega v januarju. In še tako mu je, kot da bi ga djali iz kože, saj si večjih ureznin z nožem, kot je **IVAN + ZALIKA**, ne more zalizati do konca, ko ga podrejo. Tisti čas so kradli smolarji drevesom to smolasto kri in iz nje izdelovali mizarsko lepilo. Zalikin bodoči tast, gozdar Martin, je divje robantil: »liijoj! Ko bi jih dobil v pesti, pesjane, ki izcejajo te smolaste življenjske sokove iz mladih borovcev! Ponoči se prihulijo, ponoči, ko mesec mrkne. Vsak pedenj zemlje poznajo tod. Domačini so, gozdove so jim razparcelirali in jih razlastili za novo avtocesto. Zdaj pa zganjajo svoja drobcena, otroška maščevanja na ubogih, nasilno podržavljenih drevesih. Drevesa so nedolžna pljuča tega planeta! Merjaščeve ščetine bom nasul iz lovske puške v zadnjico tistemu, ki ga zalotim, da zarezuje lubje in nastavlja lončke, prisežem ... «

Tako je pred odhodom na Švedsko skrbel za domačo rast. Nam, polodraslim fantom, ga je bilo lepo gledati, kako so mu izpod gor zavihanih mustač sršele nevarne iskre, ko se je kar bliskalo od jeze. Da, lepo nam je bilo, polodraslim fantom, ki smo iskali vzore v velikih in močnih, in občudovali takšnega krepkega, širokoplečega moža.

A potem, ko smo jih našli, te vzore, smo se tako prestrašili svoje majhnosti in šibkosti, da bi jih najraje zradirali s sveta, kot napako v šolskem zvezku. Premajhne so nas naredili! Kdaj jim bomo končno dorasli, kdaj jih bomo prerasli? Prav tista bikovska moč, ki je puhala iz njega, se je presadila v poteze Martinovega sina - ki se je prav tako imenoval Martin kot oče - je bila tako neznansko vseč Zaliki. Z Zaliko sva ga spomnila še na to, kako je pripeljal Martin starejši fantiča - Martina mlajšega, kuštravca naših let, s terenskim gozdarskim džipom, kot iz ameriških vojnih filmov, brez kawasakija, na naš mladinski ples.

Martin mlajši je plesal malo spretneje od cirkuškega medveda na razbeljeni plošči, metal nepremišljene, surove besede med nas, opletal naokrog in zadeval besne plesalce. Izžareval je nekaj, kar je bilo tako preprosto, kot sveže pečeni hlebec rženega kruha, in česar mi, polkmečki fantje, nismo imeli: surovo drvarsko moškost in moč. Smejäl pa se je tako, da so od odsekanih besed letele dišeče iveri veselja in radosti v svetlih kosih, ko da bi tesal neobdelane smreke za ohišje

hiše iz svežih, drvarskih besed.

Zalotili smo Zaliko, kako strmi vanj, kako se ji dopade. In zballi smo se zanjo, dekliško kraljico, da nam jo, fantom, ugrabi. Ej, prav to se je zgodilo! Ukradel nam jo je, odpeljal s tistim gozdarskim džipom, in jo skrila za obzidje svojih drvarskih rok.

***

Z Zaliko prelistavava spominsko knjigo in še ga slišiva, očeta, Martina, starejšega, kako je ves zavzet za gozdove: »V Hudičevem grabnu smo enega začopatili. Kemijo, pravi, da študira. V kraški skriti votlini je kuhal neke zvarke. Globoko je zarezoval debela, vrsto različno starih borovcev, da bi jim analiziral sestav, zdravilno moč in koristnost njihove smolaste krvi. Zalezal se je v našo zapuščeno lovsko kočo, od koder je hodil v dolino le po petrolej, kruh in sol. Nikogar ni nič vprašal, grinta zelena, vlomilska! Ključavnica se je odpirala 'na zaupanje', s stiskom moške roke.

Mleko in 'poldeviško tolažbo' mu je prinašala Marička, tista prsata, bledična pastirica, ki so jo najeli Kolarjevi s Prevalj. Ej, ej, kako se je potegnila, trlica bincljava. Še kačji pastir se je bal sesti nanjo. Pa jo pogledajte zdaj - prava ženska, gozdna dobrotnica za lačnega študenta. Kot sočna jagoda, ki se ne boji medveda, ki rad obira te gozdne sadeže, ha, haa, haaa! Prištorkljaj sem tja noter, v kočo, ki ni bila zaklenjena: Krik! Joooj, kakšne breskvice! Vse golo, vse belo, oba na smrt prestrašena! A fant se je postavil za njo. Zasačil sem ga torej, tega vsiljivca, študenta, ki se je tolažil z Maričko! Tako sem ga zmikastil, da je skoraj dušo izpustil! Tisto sestradano in kosmato revše pa me je samo nemočno gledalo in prosilo za bivanje v lovski koči. Da bo nekaj iznašlo, odkrilo, izumilo, je jecljalo. Kaj vem, kaj ... Da bo dalo ljudem nekaj novega, še neodkritega, neko novo snov. Iz mladih borovcev bo nastalo, iz smole, nekakšno lepilo, ki bo lepilo skupaj vse materiale, tudi les in železo. S poskusi je obtičal na pol poti, štipendijo je čakal. Tujci, Nemci naj bi mu jo dali. Domovina da ga ne ceni, ker ne ve, kake genialne ideje se skrivajo pod njegovo košato grivo. Kar tako je šel, z enim loncem, spalno vrečo in kupom knjig v naravo, iz katere, pravi, da vse izvira, tudi mi, lovci. 'Samo da brez krogel in lovskih pušk!' je dejal. Kaj nam bo lepilo! Kot da ni že preveč nepravilnih reči zlepljenih skupaj, kot sta kmet in oblast, pa davkarija in policija. Ljudi nič več ne veže. Ne srca, ne denar, ne vile, ne milijoni! Divjajo po cestah, križarijo po morjih, plezajo na vrhove, da segajo do neba, letajo po vsem svetu, kot da jih bo že jutri hudič pobral. Samo užitki in dobički jih ženejo, nekaj trajnega in trdnega le redkokdo dela. Družijo se kot mušice, brez teže in cilja, kot jih pač veter zanese drugega k drugemu v naročje. Skupaj jih držijo le še pogoni, lov na skupni plen, ki ga radi po lovu izmaknejo samo zase. Na tem lovu marsikoga *po nesreči* zadenejo lopovi, ki jim pravijo *poslovni partnerji!*«

Tako so govorili oča Martin, ki niso vsadili v sina ljubezni do rodne grude, kmetije, le srd do pobiralcev davkov in oblastnikov.

Ustavila si se, Zalika. Ustavil sem se. Vmes sva se ozirala, kot da bi se bala, da bo od nekod prilomastil tvoj Martin, ki zdaj drvari na Švedskem, kamor mu s pomočjo mož iz naših vasi mati pošiljajo klobase in žganjico*, da si 'dušo priveže' tam gori, na mrzlem severu, med medvedi in severnimi jeleni. Menda z dobičkom lesari po gozdovih. Materi je pisal:

Švedi imajo vse mehanizirano. Nobene martre ni z drevesi. S štilarcami* podiramo in drevesa morajo padati natanko tako, da ne polomijo mladja. Vsak centimeter zareznine, tik ob zemlji, igra natanko določeno vlogo. Polovico zaslužka nosim na banko. Krona je visoko cenjena, saj se težko dokoplješ do nje, kot do kraljice. Pri nas pa gledamo na tolarje kot na berače in hlepimo za - kronami. Mi hodimo drvarit k Švedom, oni pa prodajajo svojo najboljšo pamet Američanom za dolarje.

Živim skromno. Ne zapravim veliko. Domačini nam prijazno dajejo pijačo in jedačo. Samotno živijo po gozdovih te ogromne dežele. V tej divjini in puščobi se vsak razveseli vsake žive duše, tudi tujca, ki ne bo ostal v njihovi Švedski. Po več družin skupaj si kupi jezero in kos gozda, kamor prihajajo na zabave in po zrak, na lov, ribolov. Jeleni, losi jim pravijo, pa so tu veliki kot naše krave, mati. Poljub! Pozdravi vse v vasi!

Tvoj Martin

Tiho ji rečem: »Zalika, morda sedi zdaj na kakšnem smrekovem panju in huka med dlani vročo sapo in srka ognjeno moč iz steklenice. Njegov tovariš Alojz ti je prinesel kožuh srebrne polarne lisice. Za toplo tolažbo. Martin ni mogel počakati, da ti ga sam obleče?

Nekaj ga je zadržalo, tik pred prazniki. Božič in novo leto sta dočkali z materjo sami. Tudi ob veliki noči se je izgovoril, da ga je pri podiranju velike smreke oplazila velika veja, Zalika. Le kje ga je katera ošvrknila, da komaj hodi?«

»Katera?« ponovi sama zase. V njeno podrhtavajoče srce sta se začela plaziti sum in dvom. Glodala sta jo z vztrajnostjo rijočega črva na smreki in jo budila iz morečega sna. Hipoma si sunkovito obstala. Nejevoljno mečeš besede name kot jezna veverica češarke s smreke. Morda mi odkrušiš ribjo luskico od svetlega, iskrivega pogleda, ki ga za priprtimi, zavešenimi vekami hraniš samo zanj?

Zlobnež sem! Seme dvoma o Martinovi zvestobi sejem vate. Meni ga posmehljivo podarjajo povratniki s severa, ki so že izkusili samoto in nežnosti dolgih zimskih noči pod polarnim sijem in voljnost švedskih gozdnih deklic. Zbežiš po gozdni stezi in zavpiješ, naj ti več ne sledim, naj ne kopljem po bolečini, ki te vso preveva in te zapira v svojo ječo!

Odgrinjaš okno

Ti, Zalika, nikdar ne izveš za moja mladeniška oprezovanja iz visoke rogovile oreha ob tvojem oknu. Nanjo sem se vzpenjal ob polletnih večerih, da sem gledal predstave, za katere bi mi še danes, moškemu, zavidali bogovi. Gledal sem te, kako si slačila kose obleke. Bilo je omamno, da sem kradel to predstavo samo zame. Ubil bi vsakega drugega gledalca!

Tvojo belo podobo sem nato odnesel kot použito hostijo od oltarja v svojo puščavo. Poznal sem vse tvoje kretnje in gibe pred zrcalom, pred sanjarjenjem in po njem, ki si se mu rada predajala. In ti nisi slutila in nisi vedela - in nikoli ne boš, dokler ne prebereš teh vrstic.

Bilo je tako, kot da sva se skupaj ogledovala v tvojem zrcalu. Le da si ti videla podobo svojega brhkega telesa samo od spredaj. Jaz pa sem bil skrit onkraj zrcala, da bi mu ukradel tvojo podobo, ko si se nehala ogledovati. Kot vitka viba si se upogibala na vse strani, poskušala baletne korakce in rahle poskoke. Večerne svetlobe so plesale s teboj v poševnih žarkih luči in drsele po brstičkih prsi, bokih

... Vem, kje imaš rojstna znamenja: eno je veliko kot lešnik v dolinici med dvema gričkoma, drugo ti kot pikapolonica komaj opazno gostuje na levem boku. Obred česanja je zvenel mojim čutom pobožno.

Moj pogled je bil glavnik, ki je nežno polzel skozi cigansko skuštrano grivo tvojih las.

Vrgla si slap vranje črnih las z desne na levo ramo, vstala, se upognila in se spremenila v vodno vilo.

Vabil me je dolg, globok žlebiček, drča za igro, ki ti poteka od vratu do hruškastega razkošja, v katerega se prek vitkega pasu zaobljijo tvoji boki. Osuplemu tatiču tvoje lepote so preplavili deško radovednost. Izzivalno si vrgla glavo vznak in z njo lase na hrbet. Od spodaj si z gladečimi kretnjami razčesavala dolge lase lesketave upornike - da bi lepše rasli, da bi se še bolj svetili, da bi vihrali v svobodnem vetru ... Divji, neujemljivi! Ta oltar s teboj si prestavim v sedanost, da mi pomagaš živeti.

Morda čaka prav v tej neukročenosti, ki buta v meje dogovorjenih norm, očarljiva nepredvidljivost. Občutimo jo, ko popokajo stene ječarskih spon vsakdana. Sol življenja je, ki jo naplavlja morje na neskončni obali! Najlepša si, ko odvržeš nedrček in pustiš žrebički na pašo. Kot da bi vzšla dva poskočno nora meseca na nebu tvojega telesa! Za vsak tvoj razgaljeni griček imam po eno oko. Če bi me zdaj na obe oslepila, bi nosil v sebi tvojo prvotno, doraščajočo podobo lepotic naše vasi, *mis Cvetkovcev*, do konca svojih dni. Bila bi moja najlepša in zadnja filmska predstava, in nihče te mi ne bi več mogel ukrasti ali zamegliti tvoje podobe. Dokler bi dihal, bi okamenela živela v mojem muzeju večnoživih bitij.

Hrepenenje po tebi me dviga visoko nad ponižujočo, temeljno tlako, ki jo opravljam, da preživim na tej Zemlji. Za kruh in vodo in streho nad glavo. Za požrešno, neubogljivo telo.

Bil bi slikar, ki bi te ponesel v atelje svoje duše in te tam naslikal po spominu. S svetlimi, pastelnimi barvami živega poletja. Sam, tih in miren bi zorel ob tebi, Zalika. Nikoli ne bi obesil na steno tvoje podobe, znancem v ogled, prahu za domovanje, satirov v pohoto. Le ko bi mi čas izbrisal zavest in pomnenje, bi te neznane smrtne sile iztrgale iz mojih prsi.

Takrat bi stegnil roke in morda slep, kot bi bil, otipal drugo, lepše telo. S slepimi prsti bi prepotoval in prekrižaril vse griče in doline, ki bi jih ponudilo. Z žejnimi, goltnimi požirki bi odpil, kar mi manjka za utišanje moje vesoljske žeje po drugih in drugačnih svetovih. Ustavil sem se ob tvojem, ker jih zajemaš največ. Dohrepenel sem ob tebi.

Toda ta druga ženska, ta drugi studenec, dobro vem, me ne bi mogel nikoli več odžejati tako, kot si me odžejala ti, nedosegljiva! Pil bi, ker vem, da je pot dolga in da so sipine peska neizmerne, oaze pa tako redke.

Vem, da naletiš v puščavi življenja na smisel in polnost in ljubezen le redko, prej na nastavljenino mino neznanih vojščakov, ki obvladujejo današnji svet z raketami in tanki. Koliko puščav, ki jih moram prepotovati, je še pred menoj? Puščava vendar ni samo Sahara! Lahko je puščava vso tvoje pleme, s katerim prebivaš, omrtvičeno od ponižnosti pred svetom. Pleme moje, ti si se že skoraj vso izselilo iz svojih zibel. Tretjina tvojih najboljših sinov korači po različnih kontinentih Tebe, Zemljica. Zdaj zibljejo in dojijo tuj svet, s tujimi gospodarji na svojih težaških ramenih. Od njih pa jih največ dobiva le kruh in vodo,

streho, obleko in obutev! Obdajajo se z lepimi in dragimi rečmi in rečejo, da jim je uspelo, da so se otresli revčine. A v urah samote tiho rjove domotožje.

Kot ognjeni potok stopljene lave iz velikega ugaslega vaškega ognjišča se mi razlivajo po žilah izseljenske usode in izpovedi. Izselili so se najprej iz svoje dežele, nato iz sebe, iz hrama svojega jezika, iz Templja svojosti.

Zdaj bo nekdo drug, morda spet novi graščak, postavil vilo na njihovih njivah in poljih in nad vhod napisal: *Ne moti, Nova Evropa!* Zdi se mi, da me je z vsakim, ki gre iz moje vasi, nekaj manj, da kopnim, in sem sneg v marcu! A teh vrzeli, ki jih zasekajo, ne morem z ničemer in z nikomer zapolniti. Prisilil bi mater Zemljo, da mi iz svojih neskončnih neder nasuje toliko ljubkih novorojenčkov, kot jih rojeva povprečna brazilska mati, da bi bili varni pred poplavo tujih plemen, ki lahko tvoj atom razpršijo v protone in izničijo tvoje jedro. Rad bi se neoborožen čutil varnega ob svojem lastnem ognjišču, in da bi bilo manj zemlježercev med sosedi, ki grozeče mahajo z vilami, krampi in biči ter zasajajo lopate na moj vrt.

Čeprav je ves svet kot ena dlan in je pretakanje ljudstev iz dežele v deželo naraven pretok moči, sil, oblakov in voda, kot selitev štokelj, nam je vendar hudo, ko po kapljah odideta iz naše vasi najboljša pamet in moč. Ko postane svet bogatejši za našo pamet - ali obogatimo mi z njim?

Hudo je tudi takrat, ko *moje kraje* zapustijo berači, gostači in neopazni sekači. Tak je bil Martin. V tujini se oplemenitijo, do konca napnejo svoje moči in se dokažejo. Vzcvetijo nekje daleč od velikih mest, razškropijo svojo vročo kri po pustoti malih naselij, v barakah in predmestjih, razdajo svoje zrele moške sokove in ovenejo. Mnogi prinesejo domov denar in nova, koristna znanja. Redki se ovenčajo z zvenečimi naslovi, doktorati in izumi.

Puščava blokov in avtocest torej, ki se seli v nas in se zajeda vse globlje v travnike, z nerodovitnim peskom, za zmeraj odpisanih. In v tej puščavi smo vsi jahači sedanjosti, brez dragocenega konja lipicanca, da z njim predirjaš neskočne sipine peska, ki peljejo nazaj v gozdnat svet, k tebi, Zalika. Ne moremo zajezditi črede, kupljene za naftne vrelece, ker jih v moji deželi ni.

Zalika, zakaj se ni tvoj Martin raje napotil puščavi naproti, med šejke, nekam v *arabske emirate*, ves kmečki in grčav? Tam bi samo pol leta garal na naftni oazi, jedel samo dateljne in banane in jezdil kamele. Na hitro bi obogatel in se vrnil v svojo vas? Hmmm ...

Le kaj bi gozdni jelen, vajen zelenih gozdov na Pohorju in omamnega vonja smole smrek, med kamelami? Usahnil bi brez zadostne vode ob sirotni oazi sredi slepečega peska, ker bi raje dal piti živalim. Sam sebi bi postal *Poslednja oaza*? Ti, Zalika, pa doma - *čakajoča Sahara*.

In nafta, ki bi jo načrpal tvoj Martin, se bi spremenila v asfalt, ki bi tekkel čez vse podržavljene njive kot asfaltna hitra cesta. In ti bi stala na njej in ga čakala, da se vrne s polno mošnjo, da bi si za črno prodano zlato zgradila obljubljeni gradič. On pa bi prišel rahlo pomuslimanjen, s tremi nevestami z zagrnjenimi obrazi, in ti ga ne bi več spoznala, ko bi te vprašal, če želiš postati njegova četrta žena ... Kače asfalta pa so za zmeraj ovile naše njive in ostale, čeprav je ta moja kamelja misel o Martinovi puščavski tlaki zbledela. Žeja me - ob izviru.

Zagrinjaš okno

Oreh, moja včerajšnja deška opazovalnica, še stoji na vašem dvo-rišču. Rogovila, ki je razprta do tvojega okna, deklica Zalika, bi mi še danes dala gosto skrivališče, opazovalcu deklisških čarov.

Bil je zamaknjen, svečan obred: Včasih je nad menoj skoviknila presenečena sova. Saj ni bila navajena, da dvonožni skovir tabori v njeni rogovili. To je njeno cesarstvo! Vsa zbegana na nočnem lovu je zaplahutarila v vejevje sosednjega drevesa. Zmotil sem njen sovji radar, ki zanesljivo tipa v noč. Kako je lahko njen sovji svet oskrnil drug, človeški svet, stokrat močnejši od njenega, in jo skoraj vsak večer izgnal iz dupla? Ni in ni mogla najti nove letalne poti v svojem lovišču, ki ga je poprej igraje preprhutala, ko je ponoči vladala med stotimi drevesi. Jaz pa sem bil preplah lovec, nisem si upal nikomur povedati, kam sem skrivaj tipal.

Zdaj sem že zrel mož, a še čakam, oj čaaakam - pod istim drevesom! *Spreminjam se v svetilnik in se pogovarjam z leskom zvezd in neskončnostjo.* Kadar, *zdaj si slamnata nevesta ob ženinu na tujem*, zagrneš okno, sem obsojen na pretrgane zvoke drugih življenj v sosednjih hišah, ki so mrzla, tuja in moteča.

Čez dan berem iz zaraščene skorje komaj spoznavna, davna znamenja, ki sem jih vrezal z nožem. Nižja rogovila je polna simbolov in pomenov, kakršne smo vrezovali v naši vasi v drevesa mi, prvi Indijanci iz plemena *Zalikovalci*:

Lestev: Splezati prek trdnjavskega zidu Tvojega doma do Tebe in te ugrabiti, Zalika.

Konj: Črni jezdec sem, ki te v divjem diru ponese v sedlu s seboj onkraj gora, v drugo deželo, kot daritveno jagnje. Kopita krešejo zlato črto isker in sekajo tvoje ime v skale, iz katerih ga deževja nikdar ne izperejo.

Ladja: Beg obeh čez morje, vsem izpred oči! Ne čakati, da se Martin vrne, zgradi gradič s teboj, in ti spočne kopico smrkljivih, rdečeličnih otrok, na drugi strani Kitajskega zidu besede večno-moja. Mene pa pusti na tej strani. Praznih rok.

Če postane Švedska za drvarja in logarja Martina obljubljena dežela in si v tem polarnem svetu prištedi dovolj **kron** - s čim naj te zasubim jaz, kočarjev sin? Z odprto glavo agronomoma, v katero dežujejo kmečka znanja in spoznanja? Ponujam ti rast in trdnost domačih njiv in sadovnjakov.

Ali boš postala bič v Martinovih rokah? Da me s teboj ošvrkne, ko se vrne, ker sem se motovilil okoli njegove izvoljenke? Kako naj, polnokrven, kot sem, mirno gledam, kako boš razpletala svoje vranje-črne kite, ki ti bojo zahrzale v njegovih žuljavih, s *kronami* pozlačenih rokah? Boš kraljica s *krono*?

Me boš zaposlila kot svojega vrtnarja na vajini veleketitiji? Vzgojil bi ti rože trajnice, kot je trajno to moje čustvo do tebe, ki ga ne morem izkoreniniti. A Martina bi spremenil v kaktus!

Gradič, ki si ga nameravata zgraditi, bi me zamikal, joj, zamikal - kot požigalca!, me prešine podla misel. *Visoke ognje* nosim v duši in prežarjen ožigam ljudi in reči okoli sebe, gorečnež. Toda jaz ti gradiča ne morem nikoli zgraditi. Za druge reči sem rojen! Samo za samega sebe, otroke in edino izvoljeno ne bi mogel živeti. V srcu nosim svet kot veliko žarečo kroglo, ki me neznansko teži in žge.

Potoval sem nekoč v Gize, v Dolino faraonov, in se ustavil pred čudesi sveta, ki jim gospod Čas ne more do živega. Ob Keopsovi

piramidi sem srečal modreca. Koščeni, temnooki in ves zagoreli od puščavskega sonca mi je v polomljeni angleščini prerokoval usodo.

Teh modrosti se je naučil iz svetih, starih arabskih bukev, ki jih je našel pri posvečenih modrijanih Egipta. Pogledal je v moje vročične dlani in se mi zastrmel globoko in dolgo v oči. Odkimal, vzdihnil, spet odkimal. Ne morem pozabiti njegovega prepadenega pogleda, njegovih presunljivih, gladečih besed. Kot da bi pogledal v žrelo vulkana, ki bi mu lahko ožgal oči, tako je osupnil. Zagrgral je nekaj, kar je bilo blede prekrivanje tistega, kar je v resnici videl. Vizionar ali slepar?

Šele ko sem ga zgrabil za ovratnik in sikajoč silil vanj, naj mi po resnici pove, kaj je videl v glavnih črtah, ki naj označujejo mojo osebnost, v vijugah trepetlikavih dlani, je izdaval svoja videnja. Preroško mi je vžigal besede v spomin:

»Od boga do boga, od vrat do vrat, od srca do srca, od ženske do ženske, od hčerke do sina se boš potikal po svetu. Žgoč si, pekoč. Preveč te je za enega človeka! Bali se te bodo. Tvoja pamet jih bo razkrinkavala: Bogatašem boš razdiral kupčije. Reveže boš ščitil. Berače jemal pod streho. Kruh si boš delil s potepuhi. Palače boš sežigal, oblastnike zasmehoval... Vse boš hotel spremeniti, le sebe ne. Vsi drugi imajo manj ognja v sebi, več suhljadi. Malo dajejo, mnogo pričakujejo in še več jemljejo. Dobro jim je v njihovih polžjih hišicah.

Sveta ne bodo vrgli s tečajev in bogatašev ne bodo spreminjali v berače. Zemeljsko os bodo pustili pri miru, Zemljo na tečajih, ponavljalci varnih formul. Kar in kdo je mogočno in mogočen od vekomaj, tisto in tistega bodo na vekomaj čistili in se mu klanjali. Rodili se bojo kot mostovi za konjenice in tanke in težke rakete. Čez njihove hrbte jih bodo vozili najeti vojaki v boje proti močnejšim in pametnejšim bitjem od sebe samih.

Zakaj, ni hujšega, kot je trpljenje kaplje bistre Pameti, ki bistri neizmerno Noro, kalno morje! Vse dokler bo stalo na tem planetu le eno drevo s svobodnimi pticami, bodo tovarnarjem orožja izdelovali lovske puške zanje. In jim vdano poljubljali roke, če jim bodo izplačevali mezde za dobro izdelane daljnogledne ostrostrelcev. A ti ne boš uporabil vojščakov in ponovil norosti tvojih dedov in pradedov!

Svetu boš hotel kljubovati kot Polni človek. Drugače kot drugi mu boš šel naproti. Spremeniti ga boš hotel.

Zato boš moral imeti široka ramena in trikrat več moči kot pokorni možje Sistema, da jo boš razdajal na svoji poti kljubovalca in spreminjevalca. Požare nosiš v sebi, sinko moj, požare! Redke prijatelje boš imel. A blaženi bodo tisti, ki jih boš čistil in jim pomagal živeti. Vse jim boš dajal, a še več bodo hoteli imeti!

Zato zapri dlani in svoje noro, na stečaj odprto srce, sin dobrote. Zaščiti svoj svet pred tatovi! Tisoče plemenitih vrancev vidim na tvojih pašnikih, in vsak cigan ti jih hoče ukrasti in zajezditi.

Ti pa ne moreš za vse potepuhe ređiti čred ali vsem posojati sedla! Eno samo življenje imaš in vseh prevelikih tež ne boš zmogel! Umirjevalko potrebuješ, umirjevalko ognja, ki sika iz tebe. Teško jo boš našel, tvoja duša je garaška, kot je drvarjeva, in nežna, kot je prva rosa v majski travi!«

Tako je govoril tisti puščavski prerok ... Danes mu verjamem bolj, kot sem mu verjel takrat, ko sem s prizanesljivim posmehom in dvo-

mom sprejemal njegove besede. Napadalno štrleči brki so mu senčili tenke, prezirljivo stisnjene ustnice. Vrtajoče oči so me prebadale z iglami mrzlih, preiskujočih, tehtajočih pogledov. Kot pergament je bil, ves presušen in prosojen, prepojen z modrostmi Vzhoda in Zahoda, ki so misli faraonsko balzamirale za večnost.

Po cestah njegovih besed so se sprehajali mnogi preroki tisočletij. Njihove modrosti je sejal skozi sito mojih možganov, in puščale so žlahtne, a naivne, metafizične usedline. Tem nanosom sem se pomilovalno nasmehnil, kajti bil sem izzivajoča, napeta struna, pripravljena, da uglasim Svojo simfonijo sveta. Kasneje sem tudi sam prebiral knjige teh samotnih puščavskih modrecev, sprejel nekaj naukov, in se začel vračati k zemeljskim ljudem.

Za golo resnico sem modrecu podaril jesensko obleko, odvečni oklep. Mediteransko sem se oblačil, v modre srajce, barve neba, v lahne majice, da sem bil dostopen za tople egiptovske sape, ki so mi pihljale okrog mladeniške postave. Naglo je odhlastal iz oaze z nabasano bisago. Hitel je, kot da bi se bal, da mu je ne vzamem nazaj, brž ko se zavem njegovih usodnih besed.

Dolgo sem strmel predse in skušal iz plazu modrosti izluščiti zrno preprostega ravnanja. Kaj lahko storim, da me ne zajame požar, če nosim v sebi toliko ognjev? Beduin je najbrž mislil na neizpete, tudi nizke strasti. A zakaj naj bi bile nizke? Zakaj ne osrečuje, ko se izpojejo v družbi meni podobnih strastnikov in strastnic? Kako je vse preprosto: slediš sebi in pri tem paziš, da te ne zaloti brezdušen človek ali - policija!

Odtlej sem se, mladeniški gorečnež, ogibal slamnatih, lahko vnetljivih ljudi, ki vse življenje mlatijo prazno, vnetljivo slamo. Danes gorim za velike stvari, ki se nevidno vnemajo. Tako sem zorel, Zalika.

Ti pa stopiš k oknu in ga zapreš, ko me zagledaš, kako stojim med večernimi sencami pod orehom in ti z mislimi sporočam, da je prišel najin čas.

Med ločjem kradem lepoto

Julijski večeri ob reki mi, častilcu, podarjajo prizore, ki so vredni večnosti:

Lebdim in prežim med ločjem, ob bregu bučeče reke, ki se razliva v mrtve, lene rokave. Poletje prhuta z metulji in žehti skozi žile ločja, trstike in vrb z dehtečo polnostjo. Trstike povešajo svoje puhaste kuštre. Razgrinjam jih, da bi te videl, Zalika, Martinova nevesta. Rožnata barva tvoje kombineže kraljuje v tišini enakomernega plivkanja vode, med zaščitnimi barvami rastlin, z motečo drugačnostjo.

Pogled je podarjen samo tvoji svetlikavi koži iz umetne svile. Vse drugo, naravno - modro nebo - rumeni dežnički regrata - peščene sipine z zalizanimi odtisi stopal - pa polja - vsa zemlja razdihana, še sveže preorana, rjavo razgaljena s prepluženimi razori - vse - vse to je ta hip nično!

Nekaj glasov odnaša veter, ko čofotaš in škropiš, nekaj jih podarjaš meni. Na notno črtovje tvojega telesa nanaša reka note - srebrikave kaplje.

Zavidam jim dolinice, kamor se, počasi božajoč telo, iztekajo. Mrak že zapanja gumbe na plašču dneva, da prestopi gore in odroma na drug konec sveta.

»Hrrrst!« zahrešči. Zdrznem se. O, izdajalsko pokanje suhljadi! Kako je svet tih, nezaznaven in daleč od vseh pravil igre, ki jih

zahtevajo nevidni ljudje, kadar zares ljubimo!

Mehko se spustiš v vodo, v poltemi odseva leskeč obris tvojega golega telesa. Sredi toka obstojiš in si za nekaj sekund jez v reki.

Koliko jezov je odježenih, da vode neopazno odtekajo! Koliko gledalcev, sestradancev, Nič-imejcev, je brez vode, lačnih od glodanja lupin do srži zadnjih spoznanj, vse do mej koščene razuma. Zaradi Vse-imejcev. Suho sekajo po meni s šakalskimi, zavistnimi čekani! Kako se moram nenehno braniti pred kremplji ljudi, grožnjami planeta, zveri in časa! Kako so le nižje živali, reči in hitre vode te najine reke dobre in nežne z menoj! Te negibne reči, ki so zase samo to, kar so - in tu in tam talisman za kakšno redko, domišljeno, po pameti gibko bitje.

Ko po srnje stopicaš iz vode, utihnejo črički. In si *Prva simfonija* na bregu. Z vitkimi meči si prekolobarila, prerezala mirno gladino. Na suhem si vitka britev, ki reže mrak. Scela me zrazaš, saj te voda ne zagrne več, ne skrije tvojega pasu. Kolobarji, ki si jih vzvalovila, se vračajo od nasprotnega brega še enkrat in se nekje na sredi, kjer si kraljevala, umirjajo. Zakaj nisem igrivi val, ki ti pljuska v temnoto pod popkom in riše tvojo hruškasto postavo - pred drugim valom, ki pljuskne za njim?

Sedeš med bilke, na naplivkani pesek. Izlizani kamni so razbeljeno vroči in ljubkujejo tvojo golo, srebrikavo postavo od spodaj. Hvala ti, sonce, ker si ob slovesu zapustilo Zaliki toliko kamnite topline, da ji posuši mokroto! Naj se s preostalo toploto blagodejno razleže po njej, že rahlo drgetajoči od prihajajočega hladu. Noče si z brisačo otreti telesa: svojega kraljestva s tujim tkanjem! Lačne oči topijo tvoje telo, sneg v juliju. Globoko v prsih čutim zamolklo, hromečo bolečino. V sebi davim misel nate. Gledam se, jalovo hrepeneč, z žejnimi rokami, prikovanimi na telo, in si ne morem z ničemer pomagati. Ne morem spustiti z verige vseh misli nate - kot stekle pse. Ponoči divje lajajo vame in mi kradejo pol spanca. Dokler besnijo priklenjene, popadejo le mene, ki jih nehote spočenjam.

Ko je teža tvoje poloble, Zalika, prevelika, hočem priklicati vase, v misli tudi druge dele sveta, druga bitja, druga početja, da preživim za svoj vsakdanji kruh ... Vseeno ti sužnjim, gospodarica, da bi te na vrhu ponižnosti najraje, do dna ponižan - ubil!

Vse drugo s tega sveta, vse, kar me je delalo moža in me napolnjevalo s samozavestjo, vse, razen sebe, si izrnila in izgnala iz mene! Siromašiš me na polževski, pokorniški način. Polženje pa ni v naravi mož, rojenih v znamenju ovna, triindvajsetega marca. Nočem se vdati, hočem biti vojščak na ščitu tega samozažigajočega čustva, ki me odtrguje in odtuja vsemu drugemu, brez prijateljev in sobojevnikov, vdanega le tebi. Naplavlja me na breg, zrnce peska, na edino obalo, ki sem jo krstil po tebi za *Zali breg*.

Zdi se mi, da poplesuješ celo v okroglih kolobarjih vode, ki spreminjajo obliko iz O-jev v Z-je in ZZZZZ-kajo ob prod na obali. Z Zadnjimi Zgubljenimi Zlivanji, Zalika. Vsak naslednji Z-val je šibkejši od predhodnega, dokler ne prikolobari Zadnji. Ženeš ga pred svojo nogo, ki išče oporo na dnu reke. Ta, Zadnji Val bi hotel biti, Zalika - **ZV**.

Valooooovanjevalooooovanjevalooooovanjevalooooovanjevalooooovanjevalooooovanje ... Med **V** in **E**, ki sta levi in desni breg, teče valoveča reka ...

»Hrrrsk!« Nekdo gre! Tujec! Odčaranje čisto preproste, vsakdanje

fantastike vedno prinesejo drugi ljudje, ki nimajo ničesar in hočejo vsaj malo. Vdrejo, vlomijo, prilomastijo v tvoj svet, pa čeprav jih nisi niti najmanj pripravljen sprejeti v tistem samo tvojem, svetem trenutku.

»Hrrrsk!« mi je počila le suha veja pod copatom. Skočiš pokonci kot splašena srna in hlastno iščeš med drevesi živo, moteče bitje, ki ti je skalilo trenutke tihega zavedanja same sebe. Ko se prepričaš o zmoti, prisluhu, umiriš pogled in dih. Obdolžiš bučečo vodo:

»Korenina izruvanega drevesa se je obrnila na dnu! Preplitvo je bilo zanjo,« si morda potihoma rečeš. Res me delaš resničnega! Ubogo drevo sem, ki ga surovo premetava na poti v morje. V spodnjem toku se bom razmahnilo, že obrušeno. Dotlej mi bodo preozka struga in kamenje odčesnili mnogo kljubovalnih vej. Zravnaš se, stopiš ob toku više in dva haloška grička, polna pijane ženskosti, ti zarezetata v pozni mrak. Prihajajoči temi podarita nekaj luči.

Še zadnjič zaplavaš in se sunkoma odločiš za glavni tok. Ko ga premagaš, prikrmariš z odločnimi kretnjami mnogo niže na breg.

Velika in krepka si! Pri teku si nam, fantom, uspešno kljubovala. Od beder navzdol ti igrajo ob korakih napete mišice, da okrogline nimajo prenežne mehkoobe, kot jih ima večina, v rahlo, s tresočo, okroglo lenobnostjo obloženih deklet. Na plitvini vzniknejo tvoji boki spet belo, napol polni lave, napol nezavednega povabila. Tenek pas, kjer nosiš pred ljudmi kopalke, biča moj pogled s snegom. Joj, s snegom, belim kraljem januarja - v juliju! Še reka, se mi zdi, je prizanesljivejša s teboj. Ne zagradi in ne odnaša te kot fante, bolj široke, oglate, bolj nerodne za močno deroč tok reke. Hud tok te le obliva in voda se tvojih beder božajoč izogiba. Zalotim se, da reki pripisujem svoja kipenja. Človečim jo, norec nemočni. Reka je vendar samo svoja, rečno rečnata! Tekoča reč. Uporabljam jo, ker sem skoraj ves iz vode. Bojim se stopiti iz začaranega risa in skaliti ta beli krik v tišini.

***

Kdo ve, v katerem fjordu, tam gori, na izletu po Norveškem, čofotari s švedsko lepoticco tvoj Martin, Zalika? Njegov molk je zlovešč in usoden. Dva meseca že nisi dočakala pisma!

Je Karin, je Brigitte ob njem? So nedra Severnega morja tako topla, kot so kmečke prsi naše Drave, ki pljuska skozi vse te bogate in rodne štajerske vasi? Gotovo je bledoličnim plavolaskam arijskega izvora vseč kodrlajsasti, krepki, žuljavi, po smoli dišeči logar-drvar Martin! Ali ga bodo udomačile ob kaminih, gretih z lesom posekanih brez? Bodo žejno posrkale studence njegove vrele moči? Bodo na popačenem civilizacijskem *Sejmu kloniranja spolov*, pri katerem nastaja pasja veriga mnogih očetov ali pa nobenega: *Ženska-Moški, Ženska - Ženska, Moški - Moški* - spoznale Martina Krpana klene kmečke moči. Kot našega - bika, ki ne omahuje kot mehkužni, poženščeni, salonski moški v Stockholmu? Moža, ki zaradi naravne rasti rodov ne bo živel z drugim možem in božal posvojene, tuje otroke.

Bodo otipale na Moškem evropskem sejmu, ob izmenjavi sužnjev in gospodarjev, njegove jedre mišice in kite? Bodo zamenjale bled polarni sij in svoje Olafssone in Johanssone za to preprosto, naravno, »nižjecivilizacijsko grčo«? Mar Ga bodo razkazovale po salonih in na tekmovalnih tekmovanjih mišičnjakov? Ali je grčavi drvar Martin senzacija naravnosti na bulevarju Kungsgatana - Kraljeve ulice v srcu Stockholma? Tolažnik rahlo vzvišenih, rahlo ciničnih, nepotešenih

arijskih plavolask, hrepenečih po plažah, palmah, dateljnih, figah in pomarančah Mediterana, na dosegu njegove jadranske dežele?

So tolmuni Martinovih ust bolj vreli od mlačnih vrtinčkov vrstnikov njihovega vikinškega, pomorskega plemena?

Se lahko postavijo v areno v *catch-as-catch can* pozji in vržejo na hrbet njihovega Brdavsa, nalitega s pivom, nabitega s sto volti vikinške moči?

Ali lahko zajašejo Pikinega belega konja Astrid Lindgren in ga zamenjajo za kobilico Martina Krpana, doma z Vrha, ti tuji Nižinci, ki nimajo Trigava?

***

Zalika se prebuja v sončno jutro. Spenja si lase in se sprašuje:

»Martin, kje si nočno kegljal, kje popival? Kam zahajaš? Kje blodiš? Kaj počneš zvečer, ko se sama kopam v Dravi? So tvoje noči bele, je polarni sij dolg? Te stiska za golšo grčast drvarski molk? Je grča, ki jo težko presekaš, vredna švedske **krona**, vrha - mene, Zalike - domače kraljevske smreke, da pred tujo poklekaš?«

Joj, veletok besed, kaaam me vendar neseš!? Morda je Martin samo umeten, umišljen jez med menoj in Zaliko? Morda moram priplivkati k njej kot nežen, neopazen val ob peščeno obalo Drave? Morda se moram samo opogumiti in storiti, kar moški mora storiti, ko je čas za to?! Pritajeno se odsmukam domov. Vročičen ležem na gumno, med posušene trave. Zdaj ji ne morem povedati, da sem zalezoval njene najskritejše tišine, da sem se vtihotapil v zakristijo njene duše. Da sem bil skrita voda, ki ji je božala vroče telo. Zasovražila bi me, ker sem jo zalotil nepripravljeno, neoboroženo z zavestjo, da mora spremeniti svoja hrepenenja in pozabiti na Martina. Zdaj je preveč na stečaj odprta, ranjena in neboljena. Naj si zaliže rane v samoti!

Včasih, ko sem čisto sam, v hipu zasovražim nenadejanega prišleka, ki vstopi v moje svetišče, ne da bi prej potrkal! Vdre, jaz pa komaj, komaj še utegnem zaloputniti dveri srca, vhod v zadnjo zatočišče, in skozi priprto režo vrat oceniti: »Kdo si TI, ki vdiraš vame? Ali naj TI dovolim to gusarstvo ali ne? Kdo ve, ali nisi profesionalni vlomilec in nosiš masko nedolžneža. Si **za mojo dušo**, me boš zase - **zadušil?**«

Nedojetno, koliko robov, ovinkov in ogalov ima preprosto človeško telo! Ogalov, za katere se skrivam pred svetom, sam vase; da me ne zasačijo takšnega, kakršen sem v resnici - kadar sem na samem, sam s seboj, prepoln enega samega zadoščanja. Ko sem posoda nepopolnosti. Brez vseh bitij. Svoj rob, do katerega si še upam, kjer sem še tokraj. Vseh resnic si niti sam sebi ne upam povedati.

Rob, ki ga dosežem z močjo svojega krika.

Rob, ki se obenj raniš.

Rob, za katerega se potuhnem kot za skalo ob lovu na kapitalnega smnjaka. Rob, do koder seže zadnji oprijemek, ko v visokih skalah trepetam ob krhkem oprijemku in se ga do jutra držim. Da v temi ne padem čez rob v prepad - pred sestopom v naslednji dan.

Če si z letom svojih misli blizu orlom, priplezaš na planoto, kjer srečaš brata - kondorja. Tistega južnoameriškega, najmogočnejšo ptico na svetu, doma na Kordiljerih, razprostrtih mogočnih kril nad vrhovi, v nebeškem plavanju po novih prostorjih, ki čakajo za hrbotom znanih zvezd. S petimi metri širine sveta - v najširšem razponu kril se v igri vetrov vzpenja še više, brat sonca.

Lakota ga dela zemeljskega, da ugrablja snežne jerebice, zajčke,

lame in ovčice. A ta majhnost, ki ga preživlja, mu ne odvzame kraljeve drže!

Rad strmiš navzgor, na vrhove, Ravnivec panonski, v začetek brezčasja in prostranstev. Rad operutiš misel, oprt na motiko in Zemljo, ki ti je prava mati.

Ne sklati me z višin, ženska! Tako težko sem se vzpel!

Kdo sem zdaj? Zgubil sem vse robove. Moj zadnji rob tokraj prepada je postala Zalika. A kadar je zadnji rob ženska, rob ženskega krila, ne krila kondorja? »Kadar ljubiš, premagaš tudi ta rob!« si dopovedujem, ne da bi mislil na ceno. Hkrati pa me je strah slepote pred noži resničnosti, ki režejo dneve na ure. Dan je hlebec kruha. Režnji dneva, ure, ki mi jih nežno poklanjaš, naj danes edine štejejo za smisel?

Je to premalo, je preveč? Sem omejen samo s teboj? Ali naj vsa ta neobjemljiva svetovja naselim le z enim samim bitjem? Ima ljubezen, ta krhek, lomljiv kristal, nastal iz spleta silnih čustev, toliko ceno, da nadkrili svoboden kondorjev let? Je slepo čustvo sleparsko?

Glas z onkraj: »Ni cene zanj! Ni kupljivo. Je le podarjeno. Talisman, redka, posebna milost, ki te na **Tem & Onem svetu** enkrat za vselej doleti na Mlečni cesti. Če jo zgrešiš, nato le še blodiš po stranskih jarkih neba in zemlje. Do konca dni. Pripeti se ti nenapovedano. Tako kot doleti Zemljo komet.

Nekje nekoč trešči nanjo in jo zaznamuje z globokim kraterjem. Ali je to cena, ki jo plača Zemlja za radovedni vdor Zemljanov med ozvezdja, da se lahko njihovi pogledi vozijo po nebu v Velikem in Malem vozu? Misel - svetolovka, vračam te, neprecenljivo, nazaj na tla. Ná klofuto! Čof!

Naj plačam, Zemljan, vsako ceno za nebeško, neprecenljivo stvar? Kot tihotapci in prekupčevalci z belim in črnim blagom, za duše angelske ali za duše, ki so zapisane peklu in hudiču.

Zdaj-ne-vem-več-kdo-sem : Vse je postalo **EnasamavelikaZALAbeseda**. Metulje poletje frfota nad klasjem žit. Ne-morem-več-jecljati-nobenih-malih-besed, Zalika. Ali ga tvoj Martin *naskrivaj seka na Švedskem*? Ali spodsekava vitke, lepe, žive smreke? Tiste, ki strastno vzdihujejo, ko padajo?

***

Jutri poletiš do Stockholma, da se naskrivaj prepričaš, ali je res, kar govorijo njegovi tovariši. *Da ga seka z obema, z Brigitte in Karin!* Zahajala boš v lokale, kamor zahaja Martin. In boš mesec dni vohljačka, pustna šema z lasuljo in tujimi oblekami. Nobenih privoščljivih govoric nočeš več slišati. Sama se hočeš dokopati do resnice! Tvoj ponos ti še dovoli, da greš in se prepričaš, čeprav bo to poletje zahrbtno in ponižujoče. Ne moreš več živeti kot slamnata vdova: ne še žena - ne več nevesta. In biti zvesta! Pregloboko so vcepili vate to zvestobo, tega ne moreš izruvat. Polmestne, nekoč vaške deklina, ki prifrlijo domov ob sobotah, s posmehom gledajo *tvojo trdno zvestobo Martinu* kot staroveški, leseni plug. Pravijo, da so zveste samo sebi in svojim strastem, da je tujina zapeljivo mikavna za lepe in kepke dedce, kakršen je Martin. Da nordijske lepoticice norijo za krjavlji iz južnih krajev, bogate pa iz njih delajo salonske psičke.

Zalika : »Tvoj Martin **pa ga seka** na Švedskem!« se ti posmehujejo vsi na vasi. Preveč in predolgo si že razklana ob tem drvarju ... Zdaj čakaš na svoje letalo, da te ponese do Stockholma, daleč na sever,

Ivan Cimerman
TVOJ MARTIN PA SEKA
NA ŠVEDSKEM, ZALIKA

kjer rastejo močne smreke za močne in čedne drvarje, kakršen je tvoj skorajmož Martin, Zalika, zbegana, skoraj-žena.

Zapeljem te do letališča in nekam odsotno mi pomahaš. Tam gori, pod polarnim sijem, te v severni kraljevini počakajo znanci iz naše vasi, ki poznajo vse lokale, gostišča in jazbine, kamor ob večerih radi zahajajo.

Tam ga srečaš, **okronaš** ali naženeš in narediš za berača, kot je on tebe naredil za beračico z jalovim čakanjem. Nato priredimo kraljevsko vaško martinovanje!

***

Čakam, da se vrneš. Sama. Brez Martina in brez **kron**, kraljica moja!

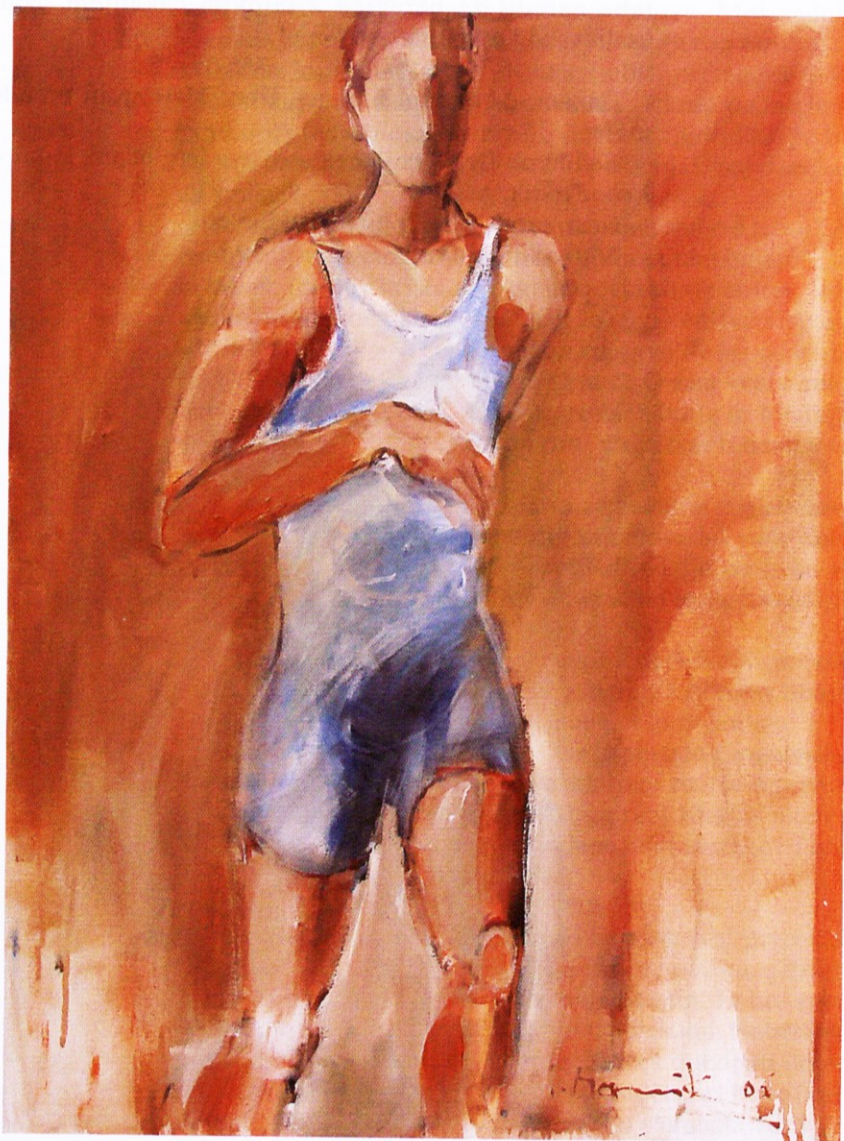
Sedim ob Dravi najinega otroštva in gledam, kako veter upogiba **kron**e trstik.

Sem, proti Jugu. In tja, proti Severu.

Vidva ali midva?

Marjan Maznik: VNUČKA EMA, svinčnik, 60 x 50 cm, 2006

Marjan Maznik: ATLET, akril na platnu, 80 x 60 cm, 2006

Darja
Peperko Golob

TRDINOVA ZAPUŠČINA V KNJIŽNICI MIRANA JARCA NOVO MESTO

Minilo je že več kot sto let od smrti slovenskega pripovednika, zgodovinarja in etnologa Janeza Trdine (Mengeš, 29. 5. 1830 – Novo mesto, 14. 7. 1905), v našem okolju, med ljudmi, posebej znanega tudi kot samotnega popotnika, ki je po dolgem in počez prehodil Gorjance in sploh vso Dolenjsko in Belo krajino. Dolenjska mu je predstavljala vzor slovenske samobitnosti, kot je sam zapisal, ga je sem prignala predvsem želja, da bi v tej glavni in najčvrstejši koreniki slovenstva študiral našo narodnost in značaj. Tako kot se je Valvasor ukvarjal z vsesplošno podobo Slovencev, tako se je Trdina poglobil v dolenjskega človeka. Kot razgledan in napreden človek je navdušeno pozdravil tudi vse, v čemer je videl trdno osnovo za gospodarski razvoj te pokrajine. Ko danes razmišljamo o njem in o njegovi vlogi, mestu v tem lokalnem prostoru, vedno znova ugotovimo predvsem to, da smo na Dolenjskem Trdino vzeli za svojega. Zato je gotovo prav, da bralcem predstavimo tudi Trdinovo zapuščino, hranjeno v Novem mestu. Na seznam Trdinovih točk, poleg že »starega znanca« – Savinškovega kipa pisatelja pred Rotovžem in drugih spominskih obeležij, novomeških hiš, v katerih je živel, gostiln, v katerih je "čječkal po svoji knjižici", ljudi, ki jih je zelo samosvoje označil v svojih zapisih, ulic in ustanov, ki se imenujejo po njem, dodajamo še Knjižnico Mirana Jarca v Novem mestu kot hraniteljico manjšega, a nezanemarljivega dela pisateljeve zapuščine.

Trdina je v tem mestecu preživel osemintrideset let in tu ustvarjal največ in najboljše.

Ko govorim o njegovi zapuščini v Knjižnici Mirana Jarca, mislim s tem na raznovrstno zbirko gradiva, ki je v zvezi z njim.

Na prvo mesto nedvomno sodi njegova **knjižna zapuščina** – to so vse knjižne izdaje njegovih del od prvih natisnjenih knjig do zadnjih, ki so izšle nedavno. Prva je njegova mladostna Zgodovina slovenskega naroda, ki je izšla leta 1866 in na katero Trdina ni bil ravno ponosen. Sledijo ji, kar nekaj let zatem, Trdinovi Zbrani spisi (deset zvezkov, ki so izhajali od leta 1903 do 1912) v založbi L. Schwentnerja, s katerim je leta 1900 sedemdesetletni Trdina sklenil pogodbo in tako šele malo pred smrtjo ugledal svoje prve (njemu drage) knjige: leta 1903 Bachove huzarje in Ilire – spomine iz njegove profesorske službe na Hrvaškem v letih od 1853 do 1867, leta 1904 pa prvo knjigo Bajk in povesti o Gorjancih. V desetletjih po njegovi smrti je izšlo veliko izdaj njegovih spisov, tako prvih kot ponatisnjenih. Naj navedem le nekatere, morda malo manj znane in starejšega datuma. Leta 1912 je, prav tako pri Schwentnerju, izšel njegov

Zbrani spisi Janeza Trdine (1903-1912), založnik L. Schwentner

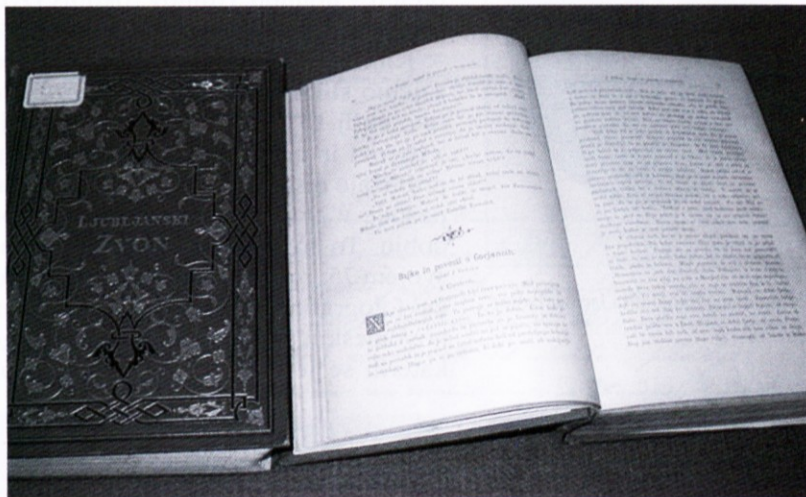
Izprehod v Belo krajino, napisan v letu 1873, leta 1947 v zbirki Klasje avtobiografija *Moje življenje*. Leta 1955 je pri Okrajnem odboru Ljudske prosvete v Novem mestu ob deseti obletnici osvoboditve izšla knjiga *Rože in trnje*, ki predstavlja del spisov iz njegovega dolenskega življenja. Z dvanajstimi knjigami, ki so pod uredništvom Janeza Logarja izhajale v letih 1946-1959, je dobil Trdina tudi svoje mesto v Zbranih delih slovenskih pesnikov in pisateljev ter se tako uvrstil med klasike slovenske besedne umetnosti. Diplomatični prepis znamenitih Trdinovih sedemindvajsetih beležnic, nastalih v letih 1870-1879 na Dolenjskem, je izšel v treh knjigah s skupnim naslovom *Podobe prednikov* leta 1987 pod uredništvom Snežane Štabi in Igorja Krambergerja. Črtica *Genia* ne treba buditi iz cikla *Gospodin Smailaga* je bila objavljena leta 2002 v Antologiji slovenske kratke erotične proze. Marsikaj pa je še vedno ostalo neobjavljeno ...

Najbolj popularizirane so bile seveda Trdinove *Bajke* in povesti o *Gorjancih*. Izšle so pri številnih založbah (npr. pri novomeški Galeriji Kralj so leta 2005 ponovno izšle Trdinove povesti s slikarskimi dopolnitvami Borisa Kobeta), v različnih izborih, a preko naših meja, razen prevoda *Kresne noči* v hrvaščino in izbora devetih bajk z vzporednim prevodom v angleški jezik (*Založba Goga*, 2005), do danes skorajda niso segle.

Poleg tega, da je ena od osnovnih nalog vsake osrednje pokrajinske knjižnice zbirati in hraniti vsaj v enem izvodu vse, kar izide v slovenskem prostoru, je v novomeški knjižnici ves čas njenega 60-letnega obstoja prisotna še posebna skrb za Trdino kot domoznanskega avtorja; to nas še dodatno zavezuje k načrtnemu zbiranju in ohranjanju njegove knjižne in druge dediščine. In nenazadnje, kot bibliotekarji prav tako nismo spregledali Trdinove naklonjenosti knjigi in njegovega odnosa do knjižnic kot temeljnih hramov knjig in znanja (vzemimo za primer samo dejstvo, da se je Trdina takoj po prihodu v Novo mesto vpisal v Čitalnico, prav tako zgovorni pa so tudi njegovi obiski na Gracarjevem turnu, kamor ga je gnala tudi Rudeževa bogato založena knjižnica).

Nič manjše strokovne obravnave niso deležne **revijalne objave** njegovih del, pri čemer seveda velja primarna pozornost ohranjanju, zaščiti in bibliotečni obdelavi slovenskega periodičnega tiska, v katerem je Trdina objavljala, kot tudi digitalizaciji starejšega slovenskega periodičnega tiska z optično prepoznavo in programsko obdelavo posameznih člankov (objav). Tako bo omogočena hitra najdljivost in dostopnost (sicer težko najdljivih) objav v časopisju. Z Ljubljanskim zvonom kot osrednjo slovensko literarno revijo, ki je izhajala od leta 1881 do 1941, so sodelovali in v njem objavljali skorajda vsi slovenski književniki tistega časa, tudi Trdina. V tej reviji so leta 1882 ugledale luč sveta njegove legendarne Bajke in povesti o Gorjancih. Kljub vmesnemu mačehovskemu odnosu revije do njega ji Trdina ni nikoli odrekal pripravljenosti za sodelovanje. Še v zadnjem letu svojega življenja je med drugim zanjo pripravil spis Dve ljubici, v katerem pripoveduje, da je leta 1858 popotoval na Dolenjsko predvsem zato, da bi videl Prešernovo Julijo. "Po slepem naključju pa sem spoznal ne le njo, ampak tudi slovensko prijateljico ruskega carja Aleksandra I. (v dobi ljubljanskega kongresa). O obeh sem povedal vse, kar sem videl, slišal in zvedel." (Odmevi 1930, III). Leta 1905 je ta spis torej »vedno zanesljivi stari Trdina« objavil v prvi številki ob praznovanju 25-letnice Ljubljanskega zvona po obnovljenem

Ljubljanski zvon, v katerem so od leta 1882 do 1888 izhajale Trdinove Bajke in povesti o Gorjancih. Od načrtovanih sto jih je v reviji izšlo štirideset.

sodelovanju s to revijo v uredništvu dr. Frana Zbašnika. Novomeška knjižnica hrani vse letnike Ljubljanskega zvona, medtem ko je Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani že pripravila digitalno obliko te revije (www.dlib.si).

V časopisu Ljubljanski časnik (1850) pa odkrijemo Trdinove prve pisateljske in literarno kritiške poskuse: npr. Pripovedko od Glasan-Boga, Pripovedko od zlate hruške, Pretres slovenskih pesnikov, v Slovenski bčeli (1850) pa novelo Arov in Zman, medtem ko leposlovni list Slovan (1884) prinaša v nadaljevanjih objavljen Trdinov narodopisni spis Dolenjci.

Posebno pozornost v knjižnici posvečamo **Trdinovi rokopisni zapuščini** v širšem pomenu besede, hranjeni v Posebnih zbirkah Boga Komelja. Gre za zbirko raznovrstnega neknjižnega gradiva, in sicer: nekaj Trdinovih del v rokopisih (Dve ljubici, Stojan in sv. Jernej), originalne dokumente, kot so Trdinov zapuščinski akt, 77 kosov

arhivalij iz njegovega življenja na Reki, 29 zvezkov – prepisov oziroma tipkopisov Trdinovih prigodb in opomb, zapisnih knjižic in notesov, disertaciji Mirka Pretnarja in Srečka Barage o Janezu Trdini, korespondenco Trdine z uredništvom Ljubljanskega zvona.

Trdinova rokopisna zapuščina v novomeški knjižnici predstavlja sicer majhen, a pomemben del Trdinove rokopisne ostaline ter hkrati slovenske pisne kulturne dediščine. V večini je del obsežne zbirke, s katero se je pravzaprav osnovala rokopisna zbirka v naši knjižnici. Namreč, davnega leta 1953 je bila odkupljena obsežna zapuščina dr. Alojza Turka (Verdun pri Stopičah, 1893 – Novo mesto, 1944), profesorja slovenščine na novomeški gimnaziji in literarnega zgodovinarja, trdinoslovca, ki je pri svojem delu zbral veliko gradiva v zvezi z Janezom Trdino. Večina Trdinovega rokopisnega gradiva je tako iz Turkove zapuščine, vključno z njegovo disertacijo o Janezu Trdini, prepisi Trdinove korespondence, izpiski iz Trdinovih Spominov, prepisi in izpiski iz ocen Trdinovih del in podobno. Prof. Turk je za potrebe svojega dela namreč prepisoval originale in njegovi prepisi Rudeževe korespondence s Trdino (in drugimi) imajo danes vrednost originalov, kajti Gracarjev turn je bil med vojno požgan in v njem uničena bogata knjižnica z arhivom. Poleg te res obsežne Turkove zapuščine pa sta prav tako dragoceni še zapuščini Janka Šlebingerja (iz katere smo prejeli v hrambo Trdinov rokopis Dve ljubici ter nekaj njegovih dopisov) in Jožka Pfeiferja iz Krškega, ki je daroval Trdinova pisma.

Knjižnica Mirana Jarca hrani v svojih posebnih zbirkah tudi kar zajetno **slikovno zbirko** o Janezu Trdini. Najprej je tu pestra bera fotografij, to je več kot sto enot, ki jih je knjižnica pridobila predvsem z darovi in nekaj tudi z nakupi. Hranjene fotografije nam vizualno približajo pisateljevo življenje od rodnega Mengša do njegove zadnje postaje v Novem mestu, seveda s poudarkom na novomeškem obdobju. To so: edina fotografija Trdine, ki se je 28. maja 1905, ob svojem 75. rojstnem dnevu in le poldrugi mesec pred smrtjo vendarle dal fotografirati v ateljeju Hinka Dolenca v Novem mestu, fotografije novomeških hiš, v katerih je živel, gostiln in podgorskih krajev, v katerih se je ustavljal na svojih popotovanjih, fotografije ljudi, s

Edina znana fotografija Janeza Trdine.

Dr. Alojz Turk (karikatura) in delček njegove zapuščine o Janezu Trdini v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto

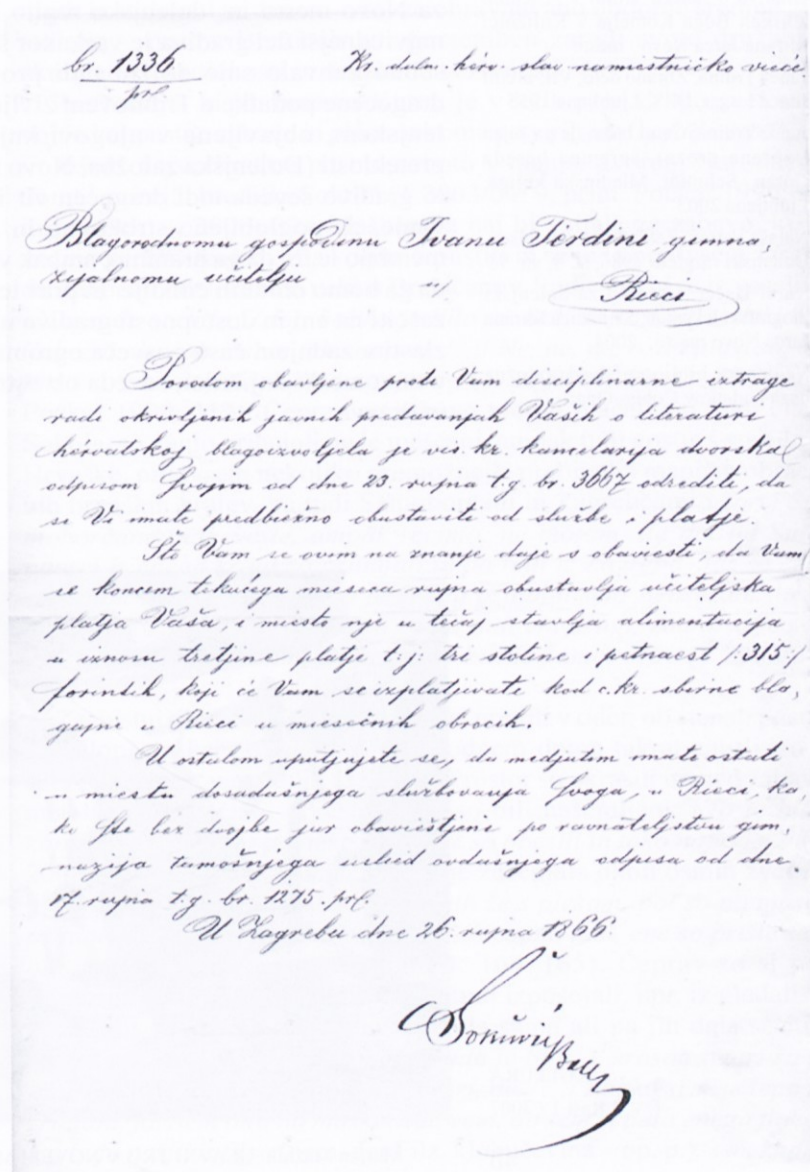

katerimi se je družil, spominskih plošč, kipov itd. Ta fotogalerija je že digitalizirana in na vpogled v vzajemnem slovenskem računalniškem katalogu knjižničnega gradiva Cobiss/Opac.

Slikovna zbirka v knjižnici premore tudi nekaj umetniških upodobitev pisatelja, kot so Kobetov portret Trdine – značilna podoba z ruto na glavi, Lamutov portret pisatelja, Vavpotičeva risba pisatelja, narejena v naglici kar na vizitko v Tučkovi gostilni v Novem mestu, Jakčeva upodobitev Trdine ...

Za raziskovalce nič manj pomembno pa je **gradivo o Janezu Trdini**. Že omenjena Turkova zapuščina vsebuje bogato zbirko ocen Trdinovih del ter tri disertacije o Trdini. Nič ni samo po sebi umevno, v knjižnici poteka organizirano in sistematično pridobivanje, hranjenje in obdelava teh gradiv za potrebe uporabnikov: od monografskih publikacij, filmskih in glasbenih zapisov do časopisnihotic o npr. odkritju spominske plošče, odprtju razstave, obširnejših strokovnih

Originalni dokument, s katerim je bil 26. septembra 1866 Janez Trdina uradno obveščen o kazenski upokojitvi in ukinitvi učiteljske plače. Priznani so mu bili zaostali dvotretjinski odtegljaji ter stalna skromna pokojnina 315 forintov (Reški akti, Ms 1/VIII).

člankov in spremnih študij, drobnega tiska, kot so koledarji, plakati, zloženke, razglednice, spominske znamke in še kaj – skratka, vse o Trdini.

Določen izbor v knjižnici hranjenega gradiva je slikovno zastopan v jubilejni monografiji Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo, ki je izšla leta 2005 ob 175. obletnici njegovega rojstva in 100. letnici smrti (uredil Marijan Dovič, Založba Goga). V jubilejnim letu je knjižnica (kot že ničkolikokrat doslej) s pomočjo bogate zbirke gradiv pripravila tudi razstavo Janez Trdina - samotnik in popotnik pod Gorjanci, diaprojekcijo ter koledar o življenju in delu Janeza Trdine, sodelovali smo tudi pri precej odmevnem slovenskem dokumentarno-igranem filmu o Trdini Trdinov ravs v režiji Filipa Robarja Dorina (2005).

Trdinova zapuščina v novomeški knjižnici kot osrednji območni knjižnici za Dolenjsko, Belo krajino in del Posavja je gotovo ena pomembnejših zbirk slovenske kulturne dediščine. Pomembna je tako za Novo mesto in dolenjsko regijo kot za ves slovenski prostor - najvrednejši del gradiva je vsekakor širšega narodnega pomena. Posebno zahvalo smo dolžni tudi prof. Karlu Bačercu, ki je zbral dragocene podatke o Trdinovem življenju v Novem mestu in na Dolenjskem, objavljene v njegovi knjigi z naslovom Iz dolenjske preteklosti (Dolenjska založba, Novo mesto 1991). Po vsebini je vse to gradivo seveda tudi dragocen vir informacij za študij in preučevanje, za poglobljeno strokovno in znanstveno delo. Zato ni pomembno le to, da ga hranimo, ampak vse bolj tudi – kako ga hranimo, da ga bomo ohranili čimdlje. In prav temu področju, torej arhiviranju, zaščiti na eni in dostopnosti gradiva uporabnikom na drugi strani, se zlasti v zadnjem času posveča ogromno strokovne pozornosti – tudi v novomeški knjižnici, seveda ob ustrezni podpori mesta, pokrajine in države.

VIRI IN LITERATURA:

Gradivo o Janezu Trdini v Posebnih zbirkah Boga Komelja v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto

Janez Trdina, Zbrano delo, VII, uredil Janez Logar, DZS, Ljubljana 1955

Janez Trdina, Če ni lačen, je pa žejen (izbrana proza), spremna beseda Goran Schmidt, Mladinska knjiga, Ljubljana 2003

Nataša Petrov, Zakladnica rokopisov, Dolenjski razgledi 1986, št. 9, str. 93

Karel Bačec, Gradivo za dolenjski biografski leksikon, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2004

Vzajemna bibliografsko-kataložna baza podatkov Cobiss/Opac

1 Prispevek je izsek iz doktorske disertacije z naslovom *Posledice spreminjanja prazničnega koledarja v načinu življenja Brežičanov*, ki je leta 2006 nastala pod mentorstvom prof. dr. Janeza Bogataja na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Arhivsko, periodično in gradivo ustnih virov v zvezi z državnimi, šolskimi in sploh koledarskimi prazniki sem večinoma zbirala med letoma 2002 in 2004, nanaša pa se na čas med letoma 1933 in 1963 (brez medvojnega obdobja).

2 Četrtek pred pustnim torkom pa vir poimenuje kot mastni četrtek ali mali pust. Splošno v besedilu pogovorne izraze in izjave, povzete po virih, zapisujem v ležečem tisku, izpuste označujem z /.../, nedokončane misli pa z ...

3 Po drugi svetovni vojni so ga spreminili v Dom JLA, kasneje hotel, danes je tam izpostava davčnega urada Slovenije.

4 V okviru brežiškega sokolskega društva je v obravnavanih letih deloval tudi plesni orkester oziroma *šraml*, v katerem je igralo sedem do osem glasbenikov, in sicer na dve prvi violini, dve drugi violini, trobento ali saksofon, klavir, bobne in kontrabas. Igral je na družabnih večerih, silvestrovanjih, pustovanjih, miklavževanjih, pa tudi sokolskih veselicah. »Naloga orkestra je bila spremljanje nastopajočih telovadcev, igrali so v odmoru iger, prihodu in odhodu nastopajočih itd.« (Uršič in Gregorič 1994: [7]).

5 Po vzoru ljubljanskih pustnih plesov naj bi na eni izmed sokolskih maškerad, ki so jih organizirali pred drugo polovico tridesetih let prejšnjega stoletja, tudi v Brežicah priredili črno-belo reduto, ki naj bi pripeljala ples in domiselne maske, a se v naslednjih letih naj ne bi ponovila (Počkar 1999: 112 in T 2003/04: 164).

6 Narodnem domu, ki so ga po drugi svetovni vojni, kot že omenjeno, med drugim spremenili tudi v hotel.

KULTURA
Rast 1 / 2007

O pustu v Brežicah Niko Kuret, eden največjih raziskovalcev pusta na Slovenskem, po rezultatih ankete iz leta 1956 navaja: »Zelo nestalno je bilo šemljenje v Brežicah. Prirejali so sicer pustovanja. A so marsikatero leto odpadla. Tipičnih likov ni bilo« (1984: 236).

Navedeno drži, vendar zgodba o pustu v Brežicah še zdaleč ni tako skromna, kot bi bilo o njej mogoče sklepati po navedenem. To priložnost, ki je tako v prvi kot drugi Jugoslaviji nista pomagali organizirati in prirejati niti Cerkev niti državna oblast, sta jo pa obe bolj ali manj tolerirali, so ljudje dostikrat imeli kar za praznik. Pomenila jim je identifikacijo ali z mestom kot celoto ali z njegovimi posameznimi skupinami, pust pa je bil tudi družabni »ventil«, ki je tako pred 2. svetovno vojno kot po njej omogočal sproščanje sicer potišnjenega in manj ali nedovoljenega. Bolj kot zaradi »značilnih« mask in stalnosti se danes – vsaj za obravnavano obdobje sredine 20. stoletja – pust v Brežicah zdi pomemben zaradi svoje družbene aktualnosti, kritičnosti in družbene vezivnosti.

Pustovanja, ki jih omenja Kuret, je v letih pred drugo svetovno vojno kot pustne zabave in plesu oziroma po virih *maškarade*, *maškare* in *fašnk*² največkrat na pustno soboto v manjši dvorani Narodnega doma³ prirejal brežiški Sokol⁴ (T 2003/04: 9; prim. Počkar 1999: 96 in Ivanšek ... 2000: 22). Maškerada naj bi veljala za zabavo, ki je večina prebivalcev ni bila voljna izpustiti in se je je predvsem zaradi družabnosti udeleževalo veliko Brežičanov, ljudje naj bi se je veselili: »Nagrade so bile. Zdaj, koliko je bilo ... Bolj so to fantje, dekleta, ljubezni, družabnost in tako naprej. /.../ Ne, ne, ne, o, do jutra so, do jutra so nekateri krogali, ta gajstni« (T 2003/04: 10–11, 79; prim. Počkar 1999: 112). Čeprav so zabavo morali plačati vsi, tudi člani Sokola, so nanjo prihajali ne le meščani, ampak tudi gostje s sosednje Hrvaške, predvsem nekoliko premožnejši prebivalci manjših obmejnih hrvaških krajev, pa tudi Samoborčani in Zagrebčani: »Torej Samoborčane tudi, veste, ampak recimo, ne morem, tle dol od Sutle naprej iz enega kraja so prihajali in pa tudi iz Zagreba. Jaz se celo spomnim imena, iz Zagreba je vedno prihajal sem Bensuzan, torej, bil je Žid. /.../ No, in prihajali so pa tudi eni drugi, ena družba... /.../ Te se bolj spomnim, ampak niso bili iz Samobora« (T 2003/04: 178).

Za pustni ples so zadnji del dvorane uredili v oder, ob stenah postavili klopi, in ker so gostilno v Narodnem domu takrat zaprli, so v sobi poleg dvorane uredili točilnico. Prostor so okrasili in med zabavo metali konfete, člani orkestra pa niso bili našemljeni: »To je bilo, konfete se je metalo pa neke papirčke so obesili in tako naprej...« (T 2003/04: 179). Zabava s plesom se je začejala okoli osmih zvečer: »Na pustovanju se je začelo ob osmih že s plesom, pol so pa maske prihajale postopoma. Ene so bile že ob osmih tam, ene so prišle šele ob enajstih, različno« (T 2003/04: 164–165). Čeprav so si posamezniki kostume za to priložnost tudi izposojali, npr. iz gledališč, naj bi jih večina kljub vsemu naredila sama ali pa jih dala sešiti:⁵ »Pred vojno so bili, krasna maškerada je bila. V krasne stvari so se ljudje devali. Baš v temu hotelu⁶ notri, ne. /.../ Lahko sem se lepo že zrihtala, ja. Sem bila na maškeradi, vem, da sem si dala enega finega kavboja našiti iz filca (nem. der Filz, klobučevina – op. p.), sem kupila

7 Čeprav je po virih sodeč tudi Sokol svoje pustne zabave vsaj občasno priredil tudi na pustni torek zvečer (gl. npr. Zapiski ... 5. februar 1934).

8 Po drugi svetovni vojni je bila to gostilna Pri Pešaku, danes je tam gostilna Rdeči baron.

9 Pred letom 1914 naj bi pustovali tudi v takratnem brežiškem hotelu Zum Schwarzen Adler oziroma leta 1909 zgrajenem Nemškem domu, v kuhinji katerega so danes prostori pošte, pustni liki pa so bili tudi slon, cvrčgelni, štorklja in konjeniki (Počkar /Prédanič/ 1998: 305).

10 Glavni mestni ulici vzporedna, takrat slepa ulica (nem. die Scheisse-gasse, ulica iztrebkov, govna – op. p.).

KULTURA
Rast 1 / 2007

material, vse, da mi je to nekdo zašil. Pa tisto tako stransko, veste, dol. /.../ Iz kože zrezati pa fajn klobuk...» (T 2003/04: 305). Maske naj bi ob polnoči vsi sneli z obraza, najboljše pa so tudi nagrajevali: *»Pol smo najlepšo masko zbrali. /.../ Torej, odkriti, ne, če se ni hotel kdo odkriti, niste imeli več dostopa, ne. /.../ To je pa bilo obvezno. Ob polnoči maska dol, ne«* (T 2003/04: 164–165).

Poleg sokolske pustne zabave so v predvojnih Brežicah svoja pustovanja organizirala tudi posamezna društva. Tako je pustno zabavo največkrat na pustni torek organiziralo gasilsko društvo: *»Samo mi smo imeli v Brežicah, na pustno soboto je imel Sokol, v istem prostoru je imel pa, na pustni torek pa gasilsko društvo«*⁷ (T 2003/04: 165; prim. Zapiski ... 28. 2. 1933). Tem zelo obiskanim zabavam, ki so bile lahko tudi v velikem salonu takratne gostilne Gróbušek,⁸ naj bi pred letom 1914 in med svetovnima vojnama Brežičani rekli *tígrbali* (Počkar 1999: 112). Svoja pustovanja so vsaj ob koncu tridesetih let prejšnjega stoletja vsaj občasno prirejali tudi brežiški lovci (gl. npr. Oznanila ... 11. marec 1928), drugih organiziranih pustovanj po brežiških gostilnah pa se ljudje iz tega časa ne spomnijo: *»Ne, niso organizirali, ampak kakšne maskare so šle tja notri, ampak ne torej organizirano«* (T 2003/04: 174). V okolici mesta, kamor so Brežičani prav tako zahajali, so gostilniška pustovanja prirejali vsaj občasno, denimo leta 1934 v nedeljo pred pustom v gostišču Volčanšek na železniški postaji: *»Včeraj 4/2 '34 pri Volčanšku – predpustna 'zabava'! /.../ Dne 6/2 '34 mi je povedal g. gvardijan, da je bila pri Volčanšku zadnjič na balu – obilna udeležba !!!«* (Zapiski ... 5. februar 1934). Nekateri Brežičani pa so se že pred drugo svetovno vojno za pusta hodili zabavat tudi v nekoliko bolj oddaljene kraje, denimo v Brestanico: *»Ampak jaz vem, moja žena je povedala, ne, da sta s svojim tem prvim možem šla pustovat v Rajhenburg, Brestanico, ne. /.../ Ja, pa čakajte, enkrat na Bizeljsko menda tudi in tako naprej. Torej so šli tudi«* (T 2003/04: 165).

Brežiški Sokol je v teh letih organiziral tudi otroško maškerado (Uršič in Gregorič 1994: [7]), na pustni torek pa so maskirani otroci po mestu tudi hodili od hiše do hiše in prosili darov: *»Tudi so hodili po mestu. Po mestu, take skupinice, so hodile, 'A imate kaj krofa?' ali kaj, pa so kakšno košarico ...«* (T 2003/04: 9; prim. Kostanjšek 1984: 9).

Čez mesto je na pustni torek šel tudi sprevod mask: *»Pred vojno je pa to, seveda, bilo pa še na poseben način, ta trgovina Löschnigg-Schmidt je imela posebne vozove, platonarji smo rekli. To je voz, zelo močan, ko so moko gor vozili, sladkor, težke stvari. /.../ In na teh platonarjih so potem različne skupine kakšno reč uprizarjale, kakšen star, staro lokomobilo so dali gor in tam si imel, ko so brisali, pa gladili, pa vrteli, pa mazali, ne, pa so bili namaškeradani, pa v tistih kombinezonih /.../ Pa so bili to eni trije, štirje vozovi, potem kakšna mlatilnica je bila na kakšnem vozu... /.../ Čez mesto in se je to daleč vid[-elo], kaj jaz vem, tja do, do bolnice pa so se obrnili pa nazaj«* (T 2003/04: 31). Vsaj nekatere maske so bile že takrat deloma tudi družbeno aktualne oziroma kritične. Tako so v Brežicah pred drugo svetovno vojno, denimo, redno uprizarjali javno stranišče: *»Ja, poslušajte, to je bilo na enem vozu, torej kot ena kabina pripravljena, gor je bilo napisano javno stranišče, ne. In to so peljali običajno pred občino, ne, in tam so odprli pa so videli, da je notri stranišče. /.../ Ker, sem vam povedal o Šajzgasi,¹⁰ ne? /.../ To je bilo javno*

stranišče... Če je nekomu, potreba, ne. /.../ Pol so pa še kakšne druge bile, ampak to se ne spomnim, ampak javno stranišče, to je pa tako v spominu verjetno vseh starih, kar smo gledali« (T 2003/04: 177). »Zelo značilen« naj bi bil za Brežice tudi pogreb fašnika, največkrat na četrtek po pepelnici: »Zbrala se je procesija mask in seveda ožaloščena vdova. Pusta so peljali na vozu do Save, kjer so ga zažgali in vrgli iz mostu v Savo« (Kostanjšek 1984: 9; prim. T 2003/04: 176). Pogrebni spreved so pospremile maske in govori oziroma obtožnica: »Ja, ja, je tudi bil govor. Je bil tudi govor in obtoževanje, kar ni bilo narejeno, ne, in to je bil, seveda, vse pust kriv, ne. Zato je pol obsojen bil na smrt, ne« (T 2003/04: 177). Pustni spreved, pokop in pustni dnevi sploh so bili tako tudi priložnost za izražanje političnih, nacionalnih in lahko tudi drugih sočasno nekorektnih stališč. Denimo leta 1934 naj bi na sokolski maškeradi prišlo do manjše nacionalistične aфере, ker so prostor poleg z državno zastavo okrasili tudi z rdeče-rumeno-črnimi trakovi (nemške trobojnice – op. p): »J. mi je pa povedal o aferi brežiškega 'Sokola'. Na pustni večer so imeli v Nar. domu – maškerado /.../ Prišel je na maškerado tudi prometni uradnik S. s kolodvora, hud nacionalist, legionar (kot tak meda celo odlikovan). Ta je opazil med pestrimi okraski poleg drž. zastave trake (papirnate) v črno-žolti (črno-rumeni – op. p.) (o groza!) barvi! V 'sveti' jezi je to raztrgal, kos vtaknil v žep (kot corpus delicti), napravil škandal (= maškerado!) kar tam, in veliko brežiško afero. Vso stvar žene naprej, ima baje prijatelje v Beogradu pri ministrstvih!« (Zapiski ... 5. februar 1934).

11 Oblast naj bi po drugi svetovni vojni ponekod prepovedala pusto-vanje, npr. na Goriškem in Cerk-ljanskem, »zaradi nedovoljenega pobir-anja prispevkov po hišah« tudi dobre-polske mačkare (Kuret 1978: 328).

12 Sredi šestdesetih let je v okviru Turističnega društva Brežice začela delovati karnevalska sekcija, ki je pripravljala pustne povorke in prir-editve (npr. zasedanje parlamenta, ples in pokop pusta) (TZ 2003/04: 10). Pustovanje naj bi tudi splošneje ob koncu šestdesetih let marsikje ponovno oživel (Rihtman Avguštin 1994: 85), že od začetka šestdesetih let naj bi ga ponekod financirale tudi različne državne ustanove (Fikfak 2003: 10; prim. Peršič 2003: 14–15).

13 Podatek se nanaša na drugo polovico 60. let prejšnjega stoletja.

14 Tudi zato so se po letu 1945 orga-nizatorji zaradi obilice dela in priprav poimenovali za norce, denimo: »Ali pa v maskah, prav skupaj, ker smo bili in vitezi ali pa te, smo se zrihtali, inkvizicija in to, ja, ja, ja. /.../ Obsegu, ampak malo manjšem se je še kar enih par let pol tako enih par norcev...« (T 2003/04: 208). A že pred drugo svetovno vojno naj bi se ljudje po pri-čevanjih ob pustu znoreli.

Po drugi svetovni vojni pisni viri o pustu v Brežicah poročajo spet od srede petdesetih let,¹¹ a spreved mask naj bi šli skozi mesto že prej. Največ naj bi se ob pustu dogajalo »Tam med petdesetim pa šestdesetim letom« (T 2003/04: 226, 241), oziroma: »Ampak, jaz bi rekla, tam nekje osemindeset naprej, je bilo pa bolj aktualno vse, ne. /.../ Enih deset let. Deset let sigurno!«¹² (T 2003/04: 241).

V teh letih je pustno dogajanje organizirala skupina brežiških trgovcev oziroma zaposlenih v trgovini: »To je bila ena skupina teh trgovcev, veš, pomočnikov ali pa poslovodij pa tega, ker so vsako leto nekaj... in časopis¹³ so izdali in to povorko organizirali pa te maškerade« (T 2003/04: 33). Šlo je za vsaj nekaj let isto skupino ljudi, ki je skupaj pripravljala kostume in program. Vsaj v petdesetih in še na začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja so vsi poudarjali samoiniciativnost:¹⁴ »...in vse tako samoiniciativno, to ni bilo nič organizacija ne vem kakšna. /.../ Ko je bil pust, tistih par zagnanih ljudi se je zbralo, v maškare smo šli, jaz sem dala na razpolago spalnico, smo se tam preoblačili« (T 2003/04: 23). Maske so ljudje večinoma izdelovali sami, redkeje so si kostume izposojali v gledališčih, skupina, ki je sodelovala pri organizaciji in izvedbi programa, pa je oblačila in druge pripomočke konec petdesetih in v začetku šestdesetih let iz leta v leto tudi hranila, predelovala in uporabljala: »Obleke so pa pri M. bile shranjene. /.../ Ja, ja, to je bila ena, ja, ja, je eno skladišče pol on imel tega. Pol se, pol drugo leto smo šli pa zbirat. /.../ Pa nekaj to, nekaj je bilo uporabnega, nekaj se je predelalo in tako, da nisi vsako leto na novo, ne« (T 2003/04: 243). Organizatorji dogajanja so se dobivali po domovih, priprave oblačil in besedil za zasedanje parlamenta ter pokop pa so trajale kakšen mesec do nekaj dni pred pustom: »To se je, saj je pri nas veliko to. Je enkrat tašča prišla sem, da je otroke odpeljala, ko je bila, ko so bili mali, ne, naše.

15 Pustne zabave so po drugi svetovni vojni prirejali tudi kolektivi, a le redki zaposleni naj bi prišli tudi na delovno mesto našemljeni: »V okviru kolektiva, ko je bila Ljudska potrošnja, mi smo bili tako organizirani, mi smo tudi kolektivno maškerado imeli. /.../ No, tam smo mi imeli sindikalno sobo in mi smo svojo maškerado pripravili. /.../ Ja, in sindikat nam je pa plačal pogostitev, ne, iz sindikalne blagajne je to šlo« (T 2003/04: 249).

16 Podobno kot pred drugo svetovno vojno je bil tudi po njej pokop pusta največkrat v četrtek, a tudi v torek ali na pepelnično sredo, kot denimo leta 1955: »V sredo so v Krškem in v Brežicah pusta pokopavali« (Pust ... 1955: 4).

17 Denimo: »Z lojtrami (lojtrniki – op. p.) so prišli, pa so prišli s Kapel pa z Dobove zraven včasih, so se priključili« (T 2003/04: 230). Ali: »Ja, ja, ja, pa so prišli, čakajte, čakajte. Pa so prišli parkrat iz Dobove na konjih, konjenica je prišla dobovska. /.../ Ja, s konji so prišle maškare« (T 2003/04: 241).

18 Zadnjega egipčanskega kralja je po prevratu leta 1952 zamenjal Gemal Abdel Naser, ob Titu in Nehruju eden od utemeljiteljev gibanja neuvršenih (Krušič 1976: 646).

19 Gre za smešenje zveze med brežiškim kaplanom in neko medicinsko sestro brežiške bolnišnice: »Ker tlele je bil samo župnik K. pred vojno, ne, pa dva, dva kateheta sta bila. Ne, eden je bil M., ne, pa še eden je bil. Tisti sicer mene ni imel, zato se ga toliko ne spomnim. M. se pa dobro spomnim, res odlično, še pol ko je, on je tlele notri z eno medicinsko sestro malo šmiral« (T 2003/04: 152).

20 O čemer pričajo tako pisni kot ustni viri, denimo: »Poglejte, to je bil pogreb pusta leta 1964, imam od zadaj napisano. 'Kurentov pogreb 13. 2. '64'. /.../ Kurent, ja, kurent smo mi rekli« (T 2003/04: 239, 247). Ali: »Veselo kurentovanje so imeli v torek popoldne tudi brežiški pionirji in cibibančki« (Pust ... 1955: 4; prim. Vso ... 1955: 4). Za otroško pustovanje pisni viri poleg kurentovanja navajajo še poimenovanja otroški ringaraja, mladinska (pustna) maškarada (otrok) in pustni karneval (Vso ... 1955: 4, Šolska kronika ...: 18 in D. G. 1957: 5). Kurenta pa omenja tudi vabilo na pustovanje v Narodnem domu iz časa Avstro-Ogrske, ki navaja, da gre za »...priliko godu vseh patronov g. Kurenta«, ob katerem je bil del sporeda tudi slava kurentu (Vabilo ...).

Da smo bili fraj, ne. /.../ Pol je pa videla to. To je bilo od podstrešja pa vse dol, je bilo, krpa, pa šivanja pa ne vem kaj vse. Tako, da, da to se je dogajalo enkrat tle, enkrat tam, ne. Eni sami tudi doma (T 2003/04: 228).

Fašnk, fajšjek oziroma vladavina fašnka je iz predvojnega meščanskega poudarka na plesu oziroma zabavi v zaprtem prostoru v letih po vojni osredotočila na množično dogajanje na prostem, katerega del so bili predvsem posamezni sprevodi.¹⁵ Največkrat se je začela z zasedanjem pustnega parlamenta v ponedeljek zvečer: »To je pa pustni parlament. Mi smo imeli, to je bilo vodstvo. In to je bilo pa v Prosvetnem domu na odru. Je zasedal« (T 2003/04: 240, 248). Tvorili so ga ministri, posamezniki pa so največkrat vsako leto igrali iste vloge: »Imeli smo pa pol svoje ministre, ministrstva pa to, ne. /.../ Pustni minister, ne, en za kulturo, drugi za to, tretji za to. Pol je pa vsak svoje poročilo dal« (T 2003/04: 235–236). Osrednja pustna dogodka po drugi svetovni vojni pa sta bila torkov sprevod in še bolj največkrat četrtkov pokop pusta.¹⁶ V enem ali obeh sprevodih, ki so se jima dostikrat pridružile tudi maske iz brežiške okolice,¹⁷ so vsaj še prva leta po drugi svetovni vojni podobno kot pred njo vozili tudi javno stranišče, o katerem večina danes govori kot o »tradicionalnem brežiškem pustnem liku«: »Enkrat sem jaz nastopala, ker sem odprla javno stranišče. /.../ Javno stranišče je bilo. To je bilo, ne, takrat. In meni so, tlele dol so bili eni pobi, malarji, so mi naredili, stranišče je bilo tako. /.../ In so mi ga odveleli po cesti, jaz sem pa sedela na tistem. Imela sem pa take gate nekove, joj, ne mi govorit!« (T 2003/04: 272). Maske v sprevodu so bile tako individualne kot skupinske, ob »tradicionalnem liku« so se številne nanašale na sočasno družbenopolitično dogajanje, tako lokalno kot širše in v skladu s tem denimo smešile predsocijalistično preteklost ali cerkev. Večkrat so v Brežicah denimo predstavljali zadnjega egipčanskega kralja Faruka:¹⁸ »Med velikim številom raznih mask je bila zelo posrečena in nagrajena maska ex kralja Faruka« (Pust ... 1955: 4). Podobno je bila dostikrat tarča smešenja tudi cerkev: »Vem, da je bilo nekaj, nekaj pripomb, ne. Zakaj, vzrok, mogoče, da so tudi kakšnega kaplana kaj obtožili, kaj ni bil kriv ali je bil kriv«¹⁹ (T 2003/04: 241). Maske so šle v sprevodu peš ali na vozovih, pri njihovi izdelavi so ljudje večinoma porabili, kar jim je bilo na voljo: »Jaz vem, da sem bila enkrat napravljena v smrt. Sem pa imela dve rjuhe tako čez, čez veliko marelo moško, gor na, na špici sem imela masko smrt, ne, pol sem pa samo dvigovala pa tisto nekako odpirala pa gor šla. Tisto je bilo tako zanimivo. No, pol enkrat sem bila pa mož pa žena, ko je mož nesel ženo v, v košu. /.../ Pol Beatlesi so bili eni moški, pol eden je bil pater, je bil, je oblekel si haljo jutranjo tako nazaj, ne, zapeto, ja. In, tako, saj pravim, skromno. Enkrat sem bila prodajalka vijolic, takrat mi je pa gospa K. naredila prav tako roza obleko vse z vijolicami gor. /.../ No, in seveda sem imela tudi košarico, te rožice pa to. /.../ Pol je bil grof Monte Christo, je bil eden menda oblečen« (T 2003/04: 241, 242). Za razliko od torkovega sprevoda je pokop pusta podobno kot zasedanje pustnega parlamenta spremljal program: »No, na pogrebu je bila pa, je pa pred Modo (Na današnjem Trgu izgnancev – op. p.) bila pa govoranca, ne. Takrat so se poslavljali od njega pa sožalje izrekli pa to si, za to si bil zaslužen, za ono nisi bil zaslužen in take reči, ne. Tako, en program« (T 2003/04: 242–243). Pokopavali naj bi slamnatega kurenta,²⁰ ki so ga običajno položenega v krsto nosili ali

Mateja Habinc
PUST V BREŽICAH

21 Sredi petdesetih let prejšnjega stoletja so ga preuredili in dogradili iz predvojnih prostorov takratne brežiške prosvetne zveze; danes je tu brežiški kino.

peljali skozi mestodo savskega mostu, v sprevodu so šli tudi glasbeniki: »Ja, pa kakšna harmonika, trompeta, tisti, bas kakšen. Tako da par inštrumentov je zmeraj bilo« (T 2003/04: 230, 240).

Po pogrebu so za maske občasno, denimo v nekdanjem Narodnem domu ali Prosvetnem domu²¹ organizirali tudi zabave, npr. leta 1955: »V Brežicah /.../ velika maškerada v vseh prostorih Prosvetnega doma. Priredilo jo je prav tako TVD Partizan« (Pust ... 1955: 4). Posamezniki, ki so odigrali pustni parlament, pa so zase največkrat v posebni sobi gostilne pri Pešaku imeli še poseben likof: »Ampak to, ko smo pa mi imeli, to smo pa mi sami organizirali. /.../ Mi smo pol to, pa mogoče ne glih tisti dan, ko je bilo vse to mimo, drugi dan, da smo se dobili, ali pol po tednu dni ali ne vem, zaključek pa tako, ne, naredili pa imeli svojo zabavo. Tisti sodelujoči« (T 2003/04: 236).

Matjaž Filipič, preoblečen v kralja Faruka, konec 50. let prejšnjega stoletja. Hrani: Matjaž Filipič, Brežice.

Pustno našemljeni brežiški otroci na pustni torek leta 1936. Hrani: Posavski muzej Brežice.

V drugi polovici petdesetih in na začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja, po pisnih virih denimo v letih 1955, 1957, 1958, 1962 in 1964 (gl. Šolska kronika osnovne ...), pa sta lokalno Društvo prijateljev mladine (DPM – op. p.) za predšolske otroke in osnovnošolce ter lokalna Ljudska mladina Slovenije (LMS – op. p.) za srednješolce precej redno na pustni torek organizirali tudi posebno otroško oziroma mladinsko pustovanje: »*Povorka, zbirali smo se tlele pri kinu, sedanji kino. In smo šli povorka, seveda, B. se je vedno oblekla, maskirala in je prva šla naprej, da je vodila te otroke. Ker dokler sem bila predsednica (lokalnega DPM – op. p.), sem se bala za vsakega otroka! Jaz sem se oblekla v čarovnico pa metlo v roko in sem to notri gajbala (gnala – op. p.), da ni kdo ven šel. /.../ To smo mi imeli privatno, na pustni torek je bilo, ob dveh ali treh smo se zbirali tam in smo šli po cesti naokrog*« (T 2003/04: 272). Za otroke so v Prosvetnem domu ali Domu JLA dostikrat organizirali tudi posebno prireditev s pogoštvijo in plesom, lahko tudi nagrajevanjem mask (T 2003/04: 273; prim.: Šolska kronika osnovne ..., Vse ... 1958: 4 in Pust ... 1955: 4), kljub predvsem organiziranim pustnim obhodom in zabavam pa so otroci v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni še vedno maskirani hodili tudi od hiše do hiše in prosili darov.

22 Denimo: »*Tisti teden se je skoraj cel teden norelo*« (T 2003/04: 275).

Pustni sprevod v Brežicah okoli leta 1965. Hrani: Posavski muzej Brežice.

Bolj ali manj ves teden²² so Brežičani pustovali tudi po mestnih in okoliških gostilnah, denimo pri že omenjenem *Pešaku* in v gostilni na južnem delu mesta blizu reke Save, *pri Lukežu*, v okolici pa *Pri Lesu* na Čatežu, v Čateških toplicah in na Motelu ob bližnji avtocesti. Posamezne skupine so se sploh od šestdesetih let naprej šemile tudi zaradi nagrad, ki so jih podeljevali na pustnih tekmovanjih, denimo

v Motelu in v Čateških toplicah: »So se, pa cele skupine so se našemile, ne. Cele skupine pa je bilo deset, petnajst, petnajst članov v eni skupini, ne.« (T 2003/04: 237). Večina pa je v zvezi s pustovanji poudarila predvsem takratno družabnost: »...takrat, ko smo šli na Bizeljsko, in nič nam ni bilo težko. Smo se vozili po takem blatu, po takem makedamu, pa nam je avto crknil pa smo šli rinit pa nas je ves, vse v blato ofrajhalo (poškropilo – op. p.). Ampak to nam ni bilo nič hudo« (T 2003/04: 241).

VIRI IN LITERATURA:

D. G.

1957 'Brežice – Mladinska maškarada.' *Zasavski tednik* 16. marec: 5.

Fikfak, Jurij

2003 'Od tradicije do produkcije lokalnosti – nekatera izhodišča in pogledi.' V: *O pustu, maskah in maskiranju: razprave in gradiva*. Jurij Fikfak, Aleš Gačnik, Naško Križnar in Helena Ložar Podlogar, ur. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. Str. 9–20.

Ivanšek, Toni ... Jasmina Butara

2000 'Kako so nekoč stanovali pri nas.' Neobjavljena raziskovalna naloga. Brežice: Osnovna šola Brežice.

Kostanjšek, Sanja

1984 'Uvajanje novosti in razkroj tradicionalne kulture ter stopnja njene ohranjenosti v vasi Šentlenart, občina Brežice od zadnjih dveh desetletij preteklega stoletja naprej.' Neobjavljena seminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta.

Krušič, Marjan, ur.

1976 *Svetovna zgodovina: Od začetkov do danes*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kuret, Niko

1978 'O šegi in njeni spremenljivosti.' V: *Pogledi na etnologijo*. Angelos Baš in Slavko Kremenšek, ur. Ljubljana: Partizanska knjiga. Str. 309–333.

1984 *Maske slovenskih pokrajin*. Ljubljana: Cankarjeva založba in ISN ZRC SAZU.

Oznanila ... = Oznanila 1927–1934, knjiga 10, fascikel 6. Župnija Brežice. Hrani: Škofjiški arhiv Maribor.

Peršič, Magda

2003 *Šege na Pivškem: praznični časi in praznovanja v koledarskem letu*. Postojna: Notranjski muzej Postojna in Občina Postojna.

Počkar, Ivanka

1998 *Iz časov ječmenove kave: Življenjepisi Štajercev in Kranjcev ob sotočju rek Krke, Save in Sotle*. Novo mesto: Dolenjska založba.

1999 'Rokodelci in obrtniki v Brežicah od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne.' Neobjavljena doktorska disertacija. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.

Pust ...

1955 'Pust, oj pust, ti čas presneti ...' *Posavski tednik* 26. februar: 4.

Rihtman Auguštin, Dunja

1994 'Božični prijeperi.' *Etnološka tribina* 17: 75–89.

Šolska kronika ... = Šolska kronika od leta 1915/16 do l. 1939/40 Državne narodne šole Brežice. Hrani: Osnovna šola Brežice.

Šolska kronika osnovne ... = Šolska kronika osnovne šole v Brežicah (I.) od l. 9. 1954 do 31. 8. 1962. Hrani: Osnovna šola Brežice.

T 2003/04 = Transkripti pogovorov, nastali v okviru izdelave disertacije leta 2003 in 2004. Hrani: Mateja Habinc.

TZ 2003/04 = Terenski zapiski, nastali v okviru izdelave disertacije leta 2003 in 2004. Hrani: Mateja Habinc.

Uršič, Marjan in Marjan Gregorič

1994 'Sokol.' V: *90 let Sokola in športne vzgoje v Brežicah*. Brežice: Posavski muzej Brežice. Str. [1–7].

Vabilo ... = Vabilo na domačo zabavo, mapa: Nastanek in razvoj Narodnega doma. Hrani: Posavski muzej Brežice.

Vso ...

1955 'Vso skrb naši mladini!' *Zasavski tednik* 5. november: 4.

Zapiski ... = Zapiski župnika Jurharja v Brežicah, od oktobra 1932 do 10. 7. 1934. Hrani: Župnijski arhiv Brežice.

DOSTOPNOST MUZEJA IN GALERIJE ZA SLEPE IN SLABOVIDNE

Ne rinimo v slepoto ljudi, ki imajo uporabne ostanke vida!

Občasno se v slovenskih muzejih najavi skupina slepih in slabovidnih obiskovalcev. Tisti, povsem slepi ali tisti, ki vidijo premalo, da bi se lahko samostojno gibali, imajo spremljevalce. Torej med »ogledom« muzejske zbirke ne ogrožajo sebe in praviloma ne delajo škode. Po drugi strani se osebe muzeja gostitelja zelo potruji. Obisk skupine slepih in slabovidnih pripravijo tako, da obiskovalci v resnici lahko izvedo nekaj novega in občutijo muzej. Posavski muzej Brežice je seveda samo eden v nizu tistih, ki so se nekajkrat lotili te naloge. Kaže, da je bilo delo opravljeno uspešno, vsaj če sodimo po izrazih zadovoljstva med člani skupine slepih in slabovidnih obiskovalcev. V bistvu velja ocena, da so slovenski muzeji doslej povsod in vsakič ob obisku slepih in slabovidnih opravili svojo nalogo izvirno in domiselno. Je pa treba pri tem upoštevati, da gre za projektno strokovno delo z vnaprej znano populacijo in z napovedano ciljno skupino. Muzejski kustosi pedagogi smo se navajeni lotevati vedno novih nalog in smo usposobljeni za animiranje različnih kategorij obiskovalcev. Zato mnogi zgrabimo tako novost kot izziv ali priložnost. Če pa že govorimo o Posavskem muzeju Brežice, povejmo, da sodi kustos pedagog v Brežicah (in pisec teh vrstic) med člane slepih in slabovidnih, da je skoraj slep! To pomeni, da se mu ni bilo težko živeti v njihovo vlogo in predvideti potrebe ali zmogljivosti te populacije.

Poročevalska vestička o dogodku, ki je bil povod za pričujoče pisanje pravi takole: »Mednarodni dan muzeja smo letos (2006) v Posavskem muzeju Brežice posvetili problematiki slepih in slabovidnih. Pa ne le njihovem obisku v zbirkah! Organizirali smo tiskovno konferenco o dostopnosti kulture za slepe in slabovidne. Novinarjem smo celo predstavili tako imenovana simulacijska očala. Ta očala dobro videčemu človeku nazorno pokažejo učinke različnih oblik slabovidnosti in slepote. Slep glasbenik in pianist Zoran Škrinjar je v Viteški dvorani predstavil svojo najnovejšo ploščo in pripravil kratek recital. Ob prilagojeni pripovedi o zgodovini Brežic, muzejskih zbirkah in stropu Viteške dvorane so obiskovalci dobili možnost, da si nekatere eksponate tudi ogledajo na svoj način: s prsti.« Uradno se je temu dogodku reklo Študijski dan slepih in slabovidnih intelektualcev Slovenije v Brežicah. Dogajanje je bilo prilagojeno potrebam obiskovalcev. Srečanje smo naslovili Tisoč let na meji. Zanesljivo so svoje delo s slepimi vsakič dobro opravili tudi v drugih muzejih. To vemo iz pripovedovanja udeležencev posameznih obiskov. Med prvimi sta se dela s slabovidnimi v muzeju lotili prav Eva Kocuvan in Rolanda Fugger. Do tu je vse lepo in prav.

Rad pa bi opozoril na priložnosti, ki niso namenjene slepim in slabovidnim ali načrtno organizirane za njih. Že velikokrat sem bil pri postavljanju razstav, ko so lepili podnapise k eksponatom ali k slikam. Običajno sem zaman skušal doseči večje, morda celo bolj kontrastne črke na priloženih listkih. Ni šlo, češ: »To so čisto dovolj velike črke in berejo se brez problema!« Seveda se meni, slabovidnim ali slepim, ni bilo težko živeti v njihovo vlogo in predvideti potrebe ali zmogljivosti te populacije.

vidnemu črke niso zdele dovolj velike, saj sem jih moral brati čisto od blizu. Tudi listek zame ni bil ustrezno postavljen, če je bil nameščen ob spodnjem robu slike. Vsakokrat si skušam v takih primerih priklicati v spomin navodilo o povprečni višini pogleda za otroke, ženske in/ali moške, zapisano v strokovni literaturi. Te stvari očitno bere ali jemlje resno komaj kdo izmed postavljalcev razstav. Zadnjič pa sem bil navzoč, ko je nekdo, dovolj star, izkušen in avtoritativen, odločno poslal nekoga narediti nove listke z napisi iz večjih črk. Ta drugi »nekdo« je leta pred tem vztrajal pri dosedanji rutini večine postavljalcev na razstavah vseh vrst: diskreten napis, spodaj desno ob sliki (ekspozitu). Starejši gospod je komentiral: »Večje črke se dajo vsaj prebrati, ne da bi se sklanjal in bil v napoto drugim obiskovalcem. Ne bi jim rad molel pod nos svojega ozadja ter jih silil, da me čakajo!«

Zadrega se ne konča samo pri oteženem branju listkov z imeni avtorjev in naslovi slik. So še druge težave. Vedeti moramo, da močna svetloba škoduje nekaterim muzejskim predmetom. Med njimi so slike blizu vrha ogroženosti. Zato so muzeji in mnoge galerije relativno temačni prostori. In potem se je treba v njih spopasti še z branjem informativnih listov, panojev, podnapisov, pojasnil ... Včasih, ampak res samo včasih in samo ponekod, je vse to natisnjeno v skladu z rezultati meritev razločnosti barv. Ti pravijo, da je najbolj viden črn tisk na beli, oziroma (na drugem mestu) rumeni podlagi. Vedno pa morajo biti črke dovolj velike! Obiskovalci se namreč nekaj časa mučijo s sklanjanjem in z razbiranjem (neustrezno) napisanih vsebin, potem pa se jim zdi zamalo in užaljeno odnehajo.

Zavedajmo se, da je populacija obiskovalcev v muzejih in galerijah v bistvu neko stalno telo. Kdor hodi, hodi na otvoritve in na ogled v te ustanove, ker mu je to pač interes, stroka ali način življenja. Le počasi se tej skupini pridružujejo novi »člani« iz vrst naključnih obiskovalcev ali izmed tistih mladih, ki so naredili dovolj močan vtis na njih organizirani šolski izleti. Ljudem, ki dobro vidijo in se tudi sicer znajdejo brez problema, se zdi vse samoumevno in vse možno. Ne zavedajo se, da čedalje več slovenskega prebivalstva (torej tudi obiskovalci muzejev, galerij in drugih razstav) zahaja v leta, ko le težka razbirajo drobnejše črke. Slovensko prebivalstvo se pač stara in starovidnost sicer ni priznana kot slepota, je pa ovira. Tako za starovidne kot za tiste okrog njih. Hkrati je med ljudmi skoraj nepoznano dejstvo, da je popolnoma slepih (amaurosis) relativno malo.

Uradna tabela Republike Slovenije pri opredeljevanju slepote in slabovidnosti priznava pet kategorij. Popolna slepota pri ljudeh z amaurosisom (»ostankov vida ni, dojem svetlobe negativen«) sodi v peto, najbolj prizadeto kategorijo slepih z najhujšo okvaro. V četrti kategoriji slepote, z ostankom vida 1,99 odstotka, so tisti, ki lahko preštejejo prste na razdalji 1,5 m in zaznavajo svetlobo. Oni, v tretji kategoriji slepote imajo 4,99 do 2 odstotka ostanka vida in lahko preštejejo prste na razdalji do 3 m. Okvara v drugi kategoriji slabovidnosti pomeni ostanek vida med 9,99 in 5 odstotkov. Štetje prstov je možno na razdalji 3 metrov, vidno polje je zoženo na 20 stopinj ali okrog fiksacijske točke ne glede na ostanek vida. V prvi stopnji slabovidnosti tabela opredeljuje 30 do 10 odstotkov ostanka vida. Ob vseh teh delitvah so navedene tudi različne stopnje ostrine vida. Vsi, ki niso povsem slepi, imajo (ob naštetih okvarah) manjše ali večje ostanke uporabnega vida. Z njimi si lahko vsaj za silo pomagajo

pri orientaciji, celo pri branju in drugih opravilih. Praviloma te njihove, čeprav skromne sposobnosti vida, delujejo (so uporabne) ob določenih ugodnih pogojih. Ne le v muzejih in galerijah!

Marsikdaj ne bi bilo težko prilagoditi okolja potrebam slabovidnih – v muzeju ali izven njega! Dovolj bi bilo povečati črke v napisih ali na informacijskih tablah in panojih, s kontrastnim trakom označiti robove stopnic, ploščadi, pločnikov ... in še kar je takega. Brez prej omenjenih ukrepov pa (v bistvu po nemarnem) »porinemo« med povsem slepe in nesamostojne tudi tiste, ki bi lahko bili samostojni ob določenih pogojih.

Zgodbe o nesmislih s tem še ni konec. Na marsikateri fakulteti (in ne le na oblikovalskih šolah) povedo svojim slušateljem star trik. Zaradi slabovidnosti se mnogo kupcev ne znajde med policami samopostrežnih prodajalnih ali med letaki in informacijskimi/usmerjevalnimi tablam. Zato proizvajalci skušajo pritegniti pozornost kupcev, ki imajo težave z vidom tako, da spravijo svoje izdelke v živo pisano embalažo. Žal pa domiselnost vseh teh ljudi ne seže do uporabe preprostih, lahko berljivih črk. In potem drži slaboviden človek v roki izdelek ali stoji pred tablo. Oboje nedvomno takoj opazi. Vendar preprosto ne ve, kaj naj od tu naprej, saj ne more ničesar prebrati. Za njega, prepuščenega samemu sebi, so te stvari, te lepe, a zapletene črke neuporabne!

Vrnimo se k muzejem in galerijam. Oblikovalci razstav se pogosto naježijo, če kdo sitnari okrog njih zaradi izbora tipa (fonta) črk in njihove velikosti. Skoraj vedno znova je treba utemeljevati potrebo po dovolj velikih in dovolj preprosto oblikovanih črkah. Optometrii zavračajo črke s serifi (okrasnimi repki), kot je npr. Times, ki je v naboru računalniških fontov opredeljen kot Times New Roman. Tudi poševne (italic oziroma kurzivne) črke so težko berljive v vseh pisavah. EBU (European Blind Union) priporoča črke tipa helvetica (računalniški Ariel) in poudarjena helvetica, torej Ariel Bold. Grafiki in oblikovalci namreč radi uporabljajo za poudarjene, mastne črke angleški izraz bold. Nalašč za potrebe ljudi z okvaro vida je nastala črka tipa Tiresias LP font dr. Johna Gilla.

Na žalost lahko nekdo, ki je brez okusa, izbere v računalniškem naboru vse tipe in oblike zapletenega črkovja. Tudi sicer se lahko ljudje pri oblikovanju svojih sporočil spomnijo zelo veliko tega. Še vedno občasno srečujem dva primera. V prvem je nekdo skušal doseči za svoj informativni material zelen tisk na rjavo toniranem ali rjavkastem recikliranem papirju. Drugi je vztrajno tiskal besedilo nežno rjave barve na recikliranem papirju. Včasih je pod tako besedilo dodal še odtis grafike v nekoliko svetlejše rjavi barvi. Občasno pa si je za spremembo zamislil tudi siv ali moder tisk na golobje sivo modri (rastrirani) podlagi. Opazoval sem tudi nekoga, ki je po eni strani vztrajal pri (taki) svoji težko berljivi grafični rešitvi. V isti sapi je občudoval drobceno knjižico/zgibanko, ki mu je prišla v roke. Priložena je bila kot deklaracija k spominku: »Kako je to lepo oblikovano in izdelano! Samo škoda, ker se je treba toliko namučiti z branjem teh drobnih črk!«

Saj je jasno, da se ne more vse okrog nas prilagoditi potrebam slepih in slabovidnih. Končno je to v resnici samo ena izmed številnih kategorij ljudi s težavami, ki imajo specifične zahteve in potrebe, da lahko vsaj za silo funkcionirajo samostojno. Mimogrede: po uradnih podatkih mora posameznik s sedemdesetodstotno prizadetim vidom

vložiti sto odstotkov več napora, če hoče doseči isti rezultat kot normalno videči. Za zaključek pa bom vendarle omenil dva argumenta, nad katerima se kaže zamisliti. Prvi je večanje števila starajočih se v Evropi. Ti z nejevoljo reagirajo na tisto, česar ne morejo prebrati ali videti dovolj natančno. Med njimi bodo nekoč pristali vsi, ki bodo imeli srečo in bodo dočakali aktivno starost. Drugi argument pa je, da je v mnogih primerih možno preseči ali rešiti vsaj nekatere probleme z relativno niskimi stroški. Predvsem se poskušajmo vživeti v položaj slepega ali slabovidnega. To lahko dosežemo tako, da nekoga izmed njih povprašamo o vtisih in/ali poprosimo za nasvet. Lahko pa si samo prevezemo oči s čimerkoli (ruto, trak, povoj) ali napackamo navadna očala s kakršno koli nenevarno, neškodljivo in neprozorno snovjo, ki je ne bo težko na koncu odstraniti. Lahko prekrijemo celotno površino leče ali samo različno velike predele na njih. Lahko si celo privoščimo samo večjo piko na sredini leče (vidnega polja). S to prevezo/očali skušajmo preživeti, se gibati in delati vsaj pol ure, če že ne nekaj ur. Za povrhu si izberimo za ta poizkus smučarska očala, ki so ob straneh zaprta. To bi moral biti obvezen del usposabljanja za ljudi, ki lahko pri svojem delu pridejo vsaj občasno v stik s slepimi in slabovidnimi. Sploh če so v takem položaju, da lahko odločajo o njihovi usodi in jih ocenjujejo.

Da ne bo pomote: enako mislim tudi o nujnosti poskusa s sedenjem/gibanjem v invalidskem vozičku, hoji z berglami ... Preprosto je dobro, če večkrat premislimo, kaj in kako bomo naredili, koliko bomo upoštevali potrebe različnih ljudi z vsemi vrstami okvar in med njimi (pač) tudi slepe in slabovidne. Komu bomo zagrenili življenje ali ga celo ogrozili, če česa ne storimo! Če pa že odmislimo človekoljubnost, pomislimo vsaj na možne stroške. Človek, ki ga ogrozimo (torej tudi invalid in tudi slep ali slaboviden) se lahko poškoduje. Celo (na prvi pogled) nedolžne poškodbe se s časom nakopičijo in pokažejo svoje posledice. Da ne govorimo o težjih poškodbah ali o škodi, ki nastane v okolju zaradi trka, udarca ali padca. Zdravljenja poškodb in bolniške odsotnosti tudi niso zastonj.

Ne pozabimo, da je to besedilo namenjeno predvsem odnosu med muzeji in galerijami ter slepimi in slabovidnimi. Zato dodajmo. Dokajšen prispevek h komunikaciji muzeja s slepimi in slabovidnimi obiskovalci so seveda prizadevni vodiči, ki znajo razmisliti in prilagoditi svoje delo. V primeru, da ti ne zmorejo opraviti vsega, pa so čisto uporabne tudi prenosne naprave s posnetimi besedili. To rešitev pogosto uporabljajo v tujini večji muzeji in galerije. Tudi za obiskovalce brez posebnih potreb. Za slepe in slabovidne pač ne zadostuje samo običajno besedilo o predmetih iz zbirke. Potrebujemo še logistična navodila o svojem gibanju v prostoru, v katerega so prišli in o tem, kako bodo varno prišli iz zbirke v zbirko, od začetka do konca muzeja ali galerije. Dobršen del dela bodo muzealci ali galeristi opravili že s tem, ko bodo posneli na trak uporabne, plastične opise razstavljenih eksponatov, razporeda razstavnih vitrin in prostorov, ki jih obdajajo. Zavedam se, da včasih tako početje deluje jalovo in nepotrebno, saj slepi in slabovidni množično ali redno ne obiskujejo muzejev in galerij. A tudi ustrezen odnos do njih kaže skrbnost, pozornost in je morda tudi priporočilo. Je drobec k podobi imenitnosti hiše (muzeja), ki se ob skrbi za vse različne vrste populacije poudarjeno zaveda tudi obstoja ter potreb slepih in slabovidnih. Tako kot navzočnosti in potreb vseh drugih vrst invalidov.

LITERATURA:

Tomislav Šola: Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je oznaniti, Hrvatsko muzejsko društvo, Zagreb 2001

Mery Grace Potter: The care of the museum visitor; The ICOM hand book of museum public relations/edited by Carrine Bellow; Paris, ICOM MPR Committee, 1988, str. 36

Eileen Hooper Greenhill: Museums and their visitors, Published 1994 by Routledge, 11 New Fetter Lane, London EC4P4EE

Marjan Maznik: BJELOVAR, akril na papirju, 46 x 53 cm, 2002

Marjan Maznik: GRAD ŽUŽEMBERK, akril na kartonu, 2001

Ivan Gregorčič

“NEKATERI PLESNI JUNAKI ME ŠE DANES OBISKUJEJO IN MI PRIŠEPETAVAJO”

Pogovor z baletnim plesalcem in koreografom Janezom Mejačem

30. maja 1936. leta v Mokronogu rojeni Janez Mejač je drugi Dolenjec, ki je bistveno zaznamoval slovenski balet. Bil je nadaljevalec izročila velikega rojaka, vzornika in učitelja Pina Mlakarja in njegove žene Pie, saj je tudi on v svojih vlogah težil k polni sintezi telesa in duha. Pino Mlakar je v svojem zapisu v monografiji Janez Mejač, *Danseur noble* (zbirka Opus, Slovenski gledališki muzej, 2005) zapisal: “*Danseur noble, bližinska oznaka za Janeza Mejača, razodeva redko, izjemno kategorijo za plesalca baleta. (...) Izstopajoča Mejačeva značilnost je bila eleganca po njegovi moški značajski strani in telesni kondiciji; eleganca v višino raztegnjenega telesa z okončinami, z vratom in glavo v idealnih razmerjih. (...) Eleganca njegovega gibanja ni samovšečna in izhaja iz kreativnega deja za vlogo določenega baleta.*”

Ta kreativnost pa je gotovo izhajala iz izjemne delovne energije, ki se je rojevala iz Mejačeve popolne predanosti baletu in čudežnemu čaru odrskih desk. Tovrstna predanost, pravzaprav že kar zaljubljenost, pa ni bila kakšne samozagledane vrste, saj v že omenjeni monografiji Vojko Vidmar, Mejačev mlajši kolega, kot eno njegovih bistvenih lastnosti omenja “*svobodno odprto komuniciranje ne glede na to, kdo mu stoji nasproti, v imenu skupnega cilja – čim boljše predstave*”. Zdi se mu, da je Janez Mejač nekako nevsiljivo prevzel vlogo vzornika. V njegovem pristopu k izvedbi zaznava “*brezpogojno razdajanje, ki gledalcu ne nudi niti trohice možnosti, da bi podvomil v njegovo iskrenost*”.

Stalni član Opere in baleta SNG v Ljubljani je Janez Mejač postal leta 1954 in tam ostal do upokojitve leta 1987, le v sezoni 1965/66 je bil solist v Göteborgu na Švedskem. Kot plesalec baletnega zbora je nastopil v 38 predstavah (Danina, Vrag na vasi, Ohridska legenda, Ero z onega sveta, Lepa Vida, Črne maske, Evgenij Onjegin...), kot solist pa v 84 predstavah (Trnuljčica, Labodje jezero, Othello, Giselle, Faust, Romeo in Julija, Razuzdančeva usoda, Ognjena ptica, Čudežni mandarin, Hamlet, Notredamski zvonar, Vrag na vasi, Hrestač...). Najbolj uspešen je bil kot plesalec nosilnih vlog v klasičnih baletih in v karakternih vlogah. Za vlogo Razuzdanca v Razuzdančevi usodi je bil leta 1975 nagrajen z nagrado Prešernovega sklada.

Prvo koreografijo je pripravil leta 1975 za predstavo Srce igračk Pavla Golie v SSG v Trstu, nato jih je v profesionalnih gledališčih pripravil še 61, še več (67) pa na ljubiteljskih odrih, med njimi tudi

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

S strogo sestro Polonco, leta 1939

Velikonočno darilo - žoga

V rokah sestri Polonce

NAŠ GOST
Rast 1 / 2007

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

Janez, že nagajiv

Z mamo je bilo najlepše ...

dve v rodnem Mokronogu: Mokronožci – Vidov ples (1988/89) in Mokronožci – sejem (1989/90), obe po scenariju Staneta Pečka in na glasbo Lada Jakše v okviru prireditve Kresna noč.

Svoje baletno znanje in izkušnje je prenašal in ju še prenaša na mlade, zlasti v Trstu in Ljubljani. Veliko je sodeloval tudi s televizijskim medijem, in to kot plesalec in koreograf. Neustavljiva energija, privrženost baletu in želja le-tega približati čim širšemu krogu ljudi ga je v letih 1971–1975 gnala k organizaciji in izvedbi številnih baletnih koncertnih predstav po vsej Sloveniji, pa tudi v zamejstvu.

Leta 1980 je zaključil svojo plesalsko pot, naslednje leto pa je prevzel prvi štiriletni mandat vodenja baleta, drugega nato leta 1995 v času krize v operni in baletni hiši, takrat že po uradni upokojitvi. Pri vodenju je na prvo mesto postavljaj delovno disciplino, ki je bila ob potrebi po izpopolnjevanju stalnica že v vsem njegovem prejšnjem delu. "Še vedno trdim, da je zgledna delovna disciplina prvi temelj za visoko umetniško raven baletnih uprizoritev," je vodenju na rob zapisal v bogati monografiji o svojem delu.

Z mnogimi nitmi je še zdaj vpet v baletno življenje, med drugim tudi v pripravo slavnostnega baletnega večera Nekdanje svečanosti v počastitev 100-letnice rojstva Pina Mlakarja. (V Ljubljani je bila prireditev v decembru 2006, v Novem mestu pa bo 2. marca 2007.) Janez Mejač si ob tem želi, da bi v Novem mestu končno zaživela baletna domačija Pina in Pie Mlakar s programom, ki ga je načrtoval že Pino Mlakar sam. Domačija bi tako postala "živ spomenik" velikemu dolenskem rojaku in slovenskemu baletu, v okviru katerega bi razvijali žlahtno in zdravo izročilo klasičnega baleta, kajti tudi baletna umetnost namreč ni imuna pred pojavi trivializacije in modnega porzstva.

Za realizacijo te že stare zamisli pa bi se morala končno zavzeti in svoje prispevati tudi dolenska metropola.

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVALO"
Pogovor z Janezom Mejačem

Prva cigareta

Janez že razmišlja o gledališču

- Z izčrpno monografijo, ki je izšla leta 2005 v zbirki *Opus pri Slovenskem gledališkem muzeju*, ste potegnili črto pod svoje ustvarjalno delo. Seštevek je raznovrsten in bogat – najbrž bi vas moral zadovoljiti.

Ne morem skrivati zadovoljstva, da je knjiga, ki je nastajala dobra tri leta, izšla. Priznati pa moram, da sem v tem dolgem, a za nastanek tako obsežne monografije pravzaprav kratkem času nekajkrat skorajda vrgel puško v koruzo. Pridejo trenutki, ko se ob takšnem delu začneš spraševati, koga bo pa to sploh zanimalo, kaj je tisto, kar se je v teh nekaj desetletjih tvojega dela tako pomembno zapisalo v sledi baletne umetnosti, da je vredno spomina. Pa vendar, zdaj sem vesel! Tudi s pomočjo te monografije sem se nekako pomiril, da je bilo vredno vlagati ljubezen in trud v ta naš malo nori, a vendarle tako lepi poklic. Seštevek, kot ugotavljate, je res raznovrsten in bogat in tudi po ocenah tistih, ki so ga v monografiji poskušali ovrednotiti, sem res lahko zadovoljen. Črte pod svoje ustvarjalno delo pa še nisem potegnil. Ne sodim med tiste, ki bi po upokojitvi rekli, da je zdaj vsega konec, pa tudi med tiste ne, ki po upokojitvi ne znajo živeti brez dela. Razmišljal sem, kaj vse bi lahko počel, ko se je moj plesni vek iztekel. A na koncu vedno znova ugotavljam, da ljubezen do plesa, ki sem se mu z vsem svojim srcem zapisal, sploh še ni popustila. Po

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAJO"
Pogovor z Janczom Mejačem

V Ohridski legendi, sezona 1953/54

upokojitvi sem kot koreograf sodeloval v nekaterih slovenskih profesionalnih in ljubiteljskih gledališčih, redno sodelujem pri pripravi srednjeveških plesov z Radom Mužanom, ki se je s svojo skupino lepo uveljavil v prostoru, kjer tovrstnega dogajanja kar mrgoli. Letos sem sodeloval kot učitelj klasičnega baleta in koreograf v baletni šoli v Italiji (Monfalcone – Tržič) in nenazadnje sem zdaj s polno paro vpet v priprave slavnostnega baletnega večera Nekdanje svečanosti ob 100-letnici gospoda Pina Mlakarja. Marsikaj moram še postoriti, se marsičesa veseliti in za tisti počitek, ki ga nekateri razumejo kot brezdolje, mene pa še prav nič ne mika, najbrž res ne bom imel nikoli časa. Sicer pa imam šele sedemdeset let!

- Kaj ste iskali, kaj našli v baletu oziroma na odrskih deskah?

V baletu, v tem našem poklicu, ki je – kot je večkrat dejal gospod Mlakar, težak, ni pa težaški (in se z njim povsem strinjam) sem našel veliko zadovoljstva, mnogo vedno novih izzivov, se nenehno imel priložnost soočati s svojo (ne)zmožljivostjo, pa tudi občasnimi spraševanji, če morda česa drugega ne bi morda bolje počel. A to zadnje so bili zelo na redko posejani občutki na moji plesni njivi, kjer sem predvsem doživel veliko srečnih trenutkov. Morda se sliši nenavadno, a najbolj srečen sem bil, ko sem bil najbolj utrujen. Takrat sem čutil, da sem dal vse od sebe. Z leti sem vedno bolj spoznaval, da sem pristal v srečnem poklicu, ki človeku krepi in bogati telo in tudi duha. V odplesanih vlogah sem našel mnogo somišljenikov, prijateljev, zaveznikov... vživljal sem se vanje, pa spet iz njih »izstopal«, ko so prihajali drugi. Nekateri moji plesni junaki me še danes

Z Lidijo Sotlar v baletu Ljubezen in pravda, 1955/56

obiskujejo in mi prišepetavajo... Tudi v ansamblu sem našel mnogo lepih, dragocenih ljudi. Bila so obdobja, ko smo bili res ena velika plesna družina. Zdaj so časi drugačni. Z nekaterimi iz naše plesne generacije pa še ohranjamo pristne, dragocene prijateljske vezi.

- Gledališčniki včasih radi potarnajo nad neobstojnostjo, hlapljivostjo svojega dela, svojih stvaritev na odru. Je ob tej inventuri vašega dela (ali pa tudi sicer) tudi vas kdaj mučil tak občutek? (Posebno še zato, ker živimo v času, ko so ljudje nekako množično obsedeni s tem, da je pomembno zapustiti neko oprijemljivo, trdno, varno sled svojega minljivega življenja.)

Delo, kakršnokoli že, je del življenja. In v življenju slehernega nastajajo dela, ki puščajo sledi. Strinjam se z vami, da ljudje kar preveč razmišljajo o tem, kaj bodo zapustili, in imajo pri tem žal vsepre-pogosto v mislih zgolj tiste, kot pravite, oprijemljive sledi. Nič ni narobe s človekovo željo, da bi nekaj pustil za seboj, je pa seveda odvisno, kako kot posameznik to pojmuješ. Kot baletni plesalec nikoli nisem žaloval nad neobstojnostjo ali hlapljivostjo dela na odru. Minljiv je čas, kar pa si dobrega, lepega ustvaril, ni minljivo. V tebi ostane, ostane v tvojem in še kakšnem spominu, tudi nezapisanem. In gre iz roda v rod. Večkrat razmišljam o srečni usodi, ki me je na oder postavila v času, ko študij posameznih vlog ni bil tako zelo hiter, predvsem pa nikoli »šablonski«. Vloge se niso rojevale na tekočem traku, kar se žal danes pogosto dogaja. Smo v vladavini čim hitreje, čim višje, čim dlje in potem za tisto navznoter zmanjka časa. Vsekakor pa drži, da za slikarji ostanejo platna, za komponisti skladbe, za mojstri besede romani, drame, stih... za mojstri mizarji čudovite skrinje, omare... Kaj pa za nami plesalci? Kakšna je naša zapuščina? Pred dobrega pol stoletja še ni bilo televizije in drugih video pripomočkov, da bi naše delo ostalo zapisano. Nekaj fotografij, gledaliških listov, ocen. In morda je tudi to sreča! Naša zapuščina je v spominu, v skoraj briljantnem spominu! To mi potrjujejo priprave na veliki plesni koncert Nekdanje svečanosti ob Mlakarjevem jubileju. Plese, ki niso zapisani v takoimenovanem plesopisu – kinetografiji, obnavljam po spominu. Pri obnavljanju plesa iz Ohridske legende sem že ob prvih zvokih glasbe lahko odplesal tako kot pred pol stoletja. To je čudovito! To je dokaz, da vsega noben čas, nobena ihtavost povsem ne izbriše.

- Živo dihanje občinstva s predstavo pa je na drugi strani tisti posebni dar za gledališčnika, ki ga najbrž ne more odtehtati in nadomestiti nobena druga stvar.

Imate prav! Ko si na odru in začutiš tisto zgovorno tišino, ki prihaja iz dvorane, veš, da si ustvaril najlepši, najspoštljivejši stik z občinstvom. Gledalcev pravzaprav ne vidiš, jih pa čutiš. Čutiš, da so »padli« v zgodbo, da sledijo tvoji plesni pripovedi, da so preprosto s teboj. Morda je to eden najtežje opisljivih občutkov vseh tistih, ki z odra nagovarjamo in poskušamo dobiti odziv občinstva, ki je nepogrešljiv, po mojem mnenju premalo analiziran del sleherne predstave.

- Kot vrhunec svojega ustvarjalnega dela izpostavljate vlogo v Razuzdančevi usodi, za katero ste bili leta 1974 tudi nagrajeni z nagrado Prešernovega sklada. Kaj vse se mora »poklopiti« v plesalcu in okoli njega, da pade v vlogo tako, da je ta potem »produkt« iz krvi, mesa in duha, ne pa samo seštevek piruetnih okraskov?

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAJO"
Pogovor z Janczom Mejačem

Z Marjano Deržaj v televizijski oddaji
5x8, leta 1958

Vloga Razuzdanca me je bolj kot katerakoli zgrabila z vso njeno sporočilno močjo. Po ne ravno majhnem številu princev, ki sem jih odplesal, je bil to povsem drugačen lik, ki je terjal garanje na vseh ravneh. Najprej sva se z Razuzdancem morala marsikaj »zmeniti«, kar je bil zame velik psihični napor. Sledilo je sodelovanje s koreografom Metodom Jerasom, ki je predstavljalo tisto pravo tvorno razmerje koreograf–plesalec, da potem res lahko začneš s trdim delom. V plesnem gledališču bi nam zlasti pri takšnih predstavah zelo koristil dramaturg, a žal si šele v današnjem času nekateri lahko »privoščijo« takšno razkošje. No, če se vrneva k Razuzdančevi usodi, lahko rečem, da mi je uspelo povezati njegovo psihološko plat in jo odplesati na ravni, ki je močno preseгла – če ponovim za vami – le seštevek piruetnih okraskov. In da ne bo nesporazuma, so pa seveda vloge, kjer so ti »okraski«, če niso sami sebi namen in so tehnično dobro in lepo izvedeni, vsekakor tudi pomemben delež k sporočilnosti baleta. Ja, Razuzdancu sem se res predal s telesom, dušo in srcem...

- Katere v dolgi vrsti solističnih vlog so vam bile poleg te najbližje, najljubše?

Ja, so vloge, za katere rečeš, da so ti najljubše, a s tem še ni rečeno, da so ti tudi najbližje. Dajva jih za sedaj kar skupaj, ste mi pa s tem vprašanjem razgibali male sive celice. Lep spomin imam na vse takoimenovane prinčevske vloge, mednje pa se je kmalu uvrstila prva karakterna vloga Othella v Blacherjevem Beneškem zamorcu v koreografiji Henrika Neubauerja. Rad se spominjam naslovne vloge Godca, mandarina v Čudežnem mandarinu, Gireja v Bahčiserajski fontani, komisarja v Sobi, Kolena v Navihanki in pa seveda Quasimoda v Notredamskem zvonarju, s katerim sem praznoval petindvajset let umetniškega dela.

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

- Kakšne energije in kako je bilo treba akumulirati in sprostiti ob pripravah na predstavo? Kakšna je pri tem vloga koreografa in drugih soustvarjalcev predstave? Omenjate, da ste pogrešali dramaturga, ki bi lahko pomagal poglobiti like in odnose med njimi oziroma celo predstavo.

To je seveda zelo individualno. Ljudje smo različni, različne energije čutimo v sebi, jih na sebi lasten način sproščamo ali zadržujemo. Konec koncev še vedno drži, da je življenje oder in mi vsi igralci na njem. Tudi za »predstave« na življenjskih odrih se ljudje različno pripravljamo... Pa ostaniva pri gledališkem odru. Zame je bila in je še vedno zelo pomembna organizacija, v širšem in v čisto mojem osebnem pogledu. Rad imam red in disciplino. Znotraj tega je potem tudi sodelovanje z vsemi, ki so vpeti v baletno predstavo, dosti manj napeto. Seveda malo tiste ustvarjalne napetosti v teatru nikoli ne škodi, a na žalost nekateri to žlahtno umetniško napetost zamenjujejo z anarhijo in pomanjkanjem discipline. Vsak člen te verige, ki se ji reče baletna predstava, mora biti na pravem mestu, biti mora pravilno spet ter naoljen, da stvari dobro tečejo. Ne le koreograf in plesalci, pa morda dramaturg, ki smo ga res pogrešali, tudi mojstri luči, scenski mojstri, garderoba in seveda orkester morajo svoje energije na najboljši možni način sprostiti že v pripravah.

- Nastop na odru zahteva posebno koncentracijo energij in občutkov. Posamezniki imajo različne pristope k pripravam neposredno pred in med samo predstavo. Katere so bile posebnosti vašega »uglaševanja« za nastop?

Res je, da se vsak, ki ima priložnost biti na odru – včasih pravim temu kar posebna milost – za nastop pripravlja na sebi lasten način. Prav gotovo je to odvisno tudi od njegovih osebnostnih potez, življenjskih navad in nenazadnje tudi vrednostne usmerjenosti. Sam sem od vsega začetka poskušal jemati to milost z veliko odgovornostjo, zato sem, še preden sem postal solist, vsak korak na odru jemal zelo resno. Že nekaj dni pred predstavo sem bil prijetno vznemirjen

Z Majno Sevnik v Našem ljubljenem mestu, 1957/58

NAŠ GOST
Rast 1 / 2007

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

Z. Vesno Vider v Pepelki, 1958/59

in zavedal sem se, da se moram povsem otresti vsega, kar bi utegnilo škoditi mojemu nastopu. Delal sem vsak dan, še bolj intenzivno in koncentrirano pa zadnje dni pred premiero. Kakšna ponočevanja niso prišla v poštev, tudi nedelje sem izkoristil za vaje. Na dan predstave sem poskušal živeti čim bolj uglašeno s svojim telesom in duhom in pa seveda z vlogo, ki mi je bila zaupana. Popoldan sem si organiziral tako, da je bilo malo manj fizičnega napora, da se ne bi preveč izčrpal. Pred predstavo, ob sedemnajstih, sem si privoščil kratek sprehod po parku Tivoli, uro kasneje sem bil že v lasuljarni, odšel ob pol sedmih v baletno dvorano in si ogrel telo. To je mali trening pred vsakodnevni vajami, ki pa je v odtokih le malo drugačen pred nastopom. Po dobrih dvajsetih minutah tega treninga sem v kostumu še enkrat na odru ponovil nekatere najtežje elemente, ki jih je zahtevala vloga. Nato sva še s partnerico tistega večera ponovila skoke, piruete, dvige in se nekako uglasila. In ob devetnajst trideset se je dvignila zavesa. Nekaj sekund umirjajočega dihanja in potem so me potegnili vase koreografija, glasba in občinstvo, ki sem ga vedno začutil kot nekaj prijetno obvezujočega.

NAŠ GOST
Rast 1 / 2007

- Kot svojo idealno partnerko omenjate Tatjano Remškar... Kaj je potrebno za (po)polno umetniško simbiozo med plesnima partnerjema? Obstajata verjetno ženski in moški princip tudi pri plesu?

Tatjana, Beba smo jo klicali prijateljki, je bila zame res nekaj posebnega, čeprav sem se – tudi po mnenju kritikov – zelo dobro ujel z vsemi plesnimi partnericami. V sezoni 1958/59 sem svojega prvega princa v Pepelki odplesal skupaj z mlado Vesno Vider v naslovni vlogi. Z užitkom sem odplesal princa, a le trikrat, ker sem potem moral v vojsko. Dobro sva se ujela tudi z Lidijo Sotlar, ki je bila velik garač, in spominjam se, da sva včasih med novoletnimi prazniki, ko so drugi proslavljali in počivali, z majhno električno pečico hodila v mrzlo baletno dvorano in v tihoti operne hiše vadila. Bilo jih je mnogo, s katerimi sem plesal in z nobeno nisem imel »težav« in iskreno upam, da so me tudi one doživljale kot dobrega plesnega partnerja. Res pa je, da sva se morda najbolj zčila, tako po človeški kot umetniški plati, prav s Tatjano Remškar v Giselle v koreografiji Antona Dolina. Beba je blestela v naslovni vlogi, »moj« Albrech pa je ena tistih vlog, ki jo imam preprosto rečeno še vedno neizmerno rad. Ob poklonu, ki ga je spremljalo navdušenje občinstva, nisva mogla skriti solz. Na sceni je bil šopek belih lilij in Beba me je vprašala, če jih bom prinesel tudi na njen resnični grob. Obljubo sem držal, a žal je usoda hotela, da sem jo moral izpolniti mnogo mnogo prej, kot bi si to želeli. Kako je z moškim in ženskim principom v plesu, bi težko odgovoril s tisto težo, ki jo terjata tako zapleteno vprašanje. Zagotovo pa ta princip tudi v plesu deluje. Menim pa, da morata plesalca biti iskrena ne le v plesnem pas de deuxu, pač pa ubirati iskren, prijateljski in kljub temu zelo profesionalen korak v dvoje že v času nastajanja predstave. Seveda pride tudi do nesporazumov, a potrebno jih je zgladiti, da lahko najdeš skupni jezik in korak ali kot pravite tisto uglašnost, ki gledalca tudi čustveno nagovori in prepriča. Partnerja morata zaupati drug v drugega, si tudi v življenju iskreno pogledati v oči... in če je tu še tisti presežek, ki mu pravimo topla človeška simpatija, naklonjenost, je to morda največja garancija za pošteno plesno in človeško sodelovanje.

- Instrument plesalca je telo, ki ga je treba usposobiti, da prevaja duhovne energije v govornico giba. Kakšno bi bilo od narave dano idealno plesalčevo telo in s čim od tega je narava obdarila vas?

Drži, da je instrument plesalca telo, bi pa k temu takoj dodal, da sta telo in duševnost med seboj povezana v obeh smereh. Ne le v plesu, tudi v naših vsakdanjih življenjih telo omogoča človeku dejaven stik z okoljem. Zapletene, čeprav nezavedne, aktivnomišične povezave so potrebne za gibanje, brez katerega ni vstopa v prostor in širjenja obzorja. Čeprav sta človekovo počutje in razpoloženje nekaj osebne in intimnega, ju vedno izraža s svojim telesom, pa naj bo to z izrazom, pogledom, kretnjami, telesno sproščenostjo ali napečnostjo, s celotnim načinom gibanja. Ni besed, ki bi človekovo počutje lahko tako zgovorno in do najmanjših odtenkov izrazile kot številna sporočila njegove telesne izraznosti. Prepričan sem, da bi vsaj danes, ko se resna psihološka razmišljanja poglobljeno ukvarjajo s tem odnosom, moral tudi program šolanja plesalcev tem vprašanjem posvečati nekoliko več pozornosti. Že iz vsakdanjega življenja vemo, kako usodna je ta povezanost in kako pogosto s svojimi telesi ravnamo nespoštljivo in neodgovorno. In če se vrneva k našemu poklicu, potem z vso odgovornostjo lahko rečem, da sem se vsaj trudil s tem »instrumentom« biti v kar najbolj odkritem in spoštljivem odnosu. Je pa res, kar pravite, da narava ni bila do vseh enako naklonjena. Če narava

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

ni radodarna, je potrebno še veliko več truda, napora in trdega dela kot v primerih, ko ti narava podari lepo postavo, ustrezno višino, lepo oblikovana stopala in kar je za plesalca morda še najbolj pomembno – tako imenovane odprte noge v bokih. Res je, da je to danost, ki je dana predvsem ženskemu spolu, so pa tudi moški, ki jim je bilo to dano od narave. Pri meni je tu narava skoparila. To pomanjkljivost sem poskušal kompenzirati s še bolj vztrajnim in trdim delom. Moram ji pa biti hvaležen, ker me je v ta svet položila z vsemi dispozicijami za »velikega, pravega fanta«, in če lahko ponovim za spoštovanim gospodom Mlakarjem, je »mladenič z Dolenjske postal pravi moški baletni plesalec zdravega fantovskega kova«.

*- Kaj je treba narediti oziroma delati, da postane telo »poslušeno«
prevodnik notranjih vsebin?*

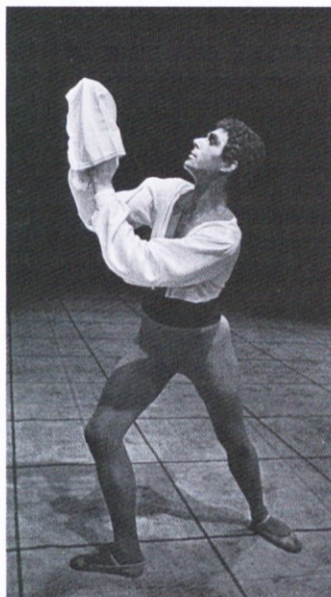
Ni težko pritrčiti psihologom, ki se ukvarjajo tudi s psihologijo telesa, da je telo stvarnost sama. Je nekaj oprijemljivega, vidnega,

V Othellu z Vido Volpi, 1960/61

NAŠ GOST
Rast 1 / 2007

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

Othello; 1960/61

določenega. Verjamem, da je za vsakega človeka odnos do telesa prispodoba njegovega odnosa do stvarnosti. Telesno in duševno imata v vrednostnem pojmovanju človeka zelo različni vlogi. Do duševnega in telesnega smo ljudje različno naravnani tudi po svojem pogledu na svet in po značajskih potezah. Tudi po zanimanju in motivaciji je posameznik lahko bolj usmerjen v telesna ali duševna dogajanja. Iskanje duše je tudi znanost znova pripeljalo do telesa. In če na kratko odgovorim na vaše vprašanje, potem lahko rečem le to, da telo ne more postati poslušen prevodnik notranjih vsebin, če se jim človek tako ali drugače izmika, odtuja. S tem izmikanjem postanemo gluhi tudi za telo in telo te naše gluhoti ne mara, zato v takšnih situacijah postane pri plesalcu »gluho«, kar gledalci kaj hitro opazijo, začutijo.

- Vas označujejo kot vzornega profesionalca, ki je dobesedno gorel za svoj poklic. K tej zavzetosti sodi najbrž tudi vaše stalno zavedanje, da vsega (še) ne znate in s tem v zvezi stalno izpopolnjevanje.

Res sem dobesedno gorel za svoj poklic, a na srečo v njem nisem izgorel. Zato me še vedno vleče k novim vedenjem, k novim znanjem, novim izkušnjam. Šele zdaj odkrivam, da sem marsikaj zamudil. Premalo sem prebral, premalo sem širil svoje obzorje tudi izven baletnih okvirov, premalo sem bil radoveden in dvomljiv. Najbrž to zavedanje pride z leti in jaz prisegam na rek »Bolje pozno kot nikoli«. Tega sem se z vso odgovornostjo zavedal tudi v minulem in letošnjem letu, ko sem v Italiji (Monfalcone-Tržič) sprejel ponudbo, da prevzamem skupino deklet, ki so se odločila za klasični balet. Marsikaj sem se še moral naučiti, da mi ne bi, predvsem pa sam sebi ne bi očital, da me je čas povozil. Res je, da obstajajo neka temeljna brezčasna pravila, zakoni v baletu; tako z vidika baletne umetnosti same kot s pedagoškega vidika. A brez novih znanj zagotovo ne bi dosegel takšnega uspeha, kot se je pokazal na zaključni produkciji, ko so »moja« dekleta izvrstno (glede na možnosti, saj smo imeli vaje le dvakrat tedensko in vsem dekletom tudi ni dano od narave, da bi imela za balet »idealno« telo) odplesale dve točki, za kateri sem pripravil tudi koreografijo.

- V monografiji govorite »o srečni usodi, ki vas je umestila med toliko sijajnih ljudi«. S posebno velikim spoštovanjem govorite o zakoncih Pii in Pinu Mlakar. Pino je bil za vas velika avtoriteta, nekakšen duhovni oče, ki je zbujal spoštovanje, morda že kar strahospoštovanje.

Moj odnos do Pina Mlakarja je bil od prvega srečanja pravzaprav odnos do para Pino–Pia. Kdo drug bi ju morda iz svojih doživljanj prikazal drugače, a skupni imenovalec vseh pričevanj zagotovo ostaja v tem, da sta nas poleg baletne umetnosti na njima lasten način nekako vodila skozi naša mlada življenja. Zaznamovala sta naše vloge na gledaliških in še mnogih odrih, kjer se zastor dviga in pada, in smo nagrajevani z odobravajočim aplavzom ali z žvižgi nesprejemanja, neodobravanja. V mojih spominih gospod Mlakar živi kot edinstvena osebnost, ki mi je znala privzgojiti disciplino telesa, prebujati moje notranjo razvnetost in jo včasih tudi krotiti. Ob vsakem obisku baletne domačije sem vedno na novo spoznaval, da njun korak v dvojje pomeni mnogo več kot v kamen vklesane besede pas de deux. Zdaj, ko sta že oba onkraj tuzemskih hotenj, iskanj, želja in upov, pretkanih marsikdaj

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

z bolečino, se glasneje kot kdajkoli poprej sprašujem, kakšne korake naj uberemo njuni učenci in občudovalci, da bo baletna domačija ob obrežju Krke ostala svojevrsten spomenik te naše malo nore, a tako očarljivo lepe baletne umetnosti. Pred dobrimi šestimi leti je Pino Mlakar napisal dva pomembna dokumenta, ki ju je naslovil Memorandum in Kako naprej. Lahko bi rekel, da je to temeljita koreografija, ki nam nalaga morda najbolj težke in najbolj odgovorne korake. Mlakar nas je zapustil s prepričanjem, da v Sloveniji potrebujemo ustanovo (videl jo je v baletni domačiji ob Krki), ki bo sledila cilju, da je v Sloveniji potrebno vzpostaviti idejno formulo za zdrave orientacije stran od manijaškega razkazovanja telesnosti, ki je v plesni kulturi grozljiva in zanjo pogubna. Ko nam je naložil to nalogo, v tem, lahko bi rekli posebnem testamentu, je med drugim zapisal: »Vemo, da deroče vode ni moč zaježiti, le speljati v koristno strugo jo je možno, če se najdejo kopači in razumni ljudje.« Poskušam verjeti, da se bodo našli kopači in razumni ljudje in da ta svojevrstna Mlakarjeva »koreografija« ne bo ostala mrtva črka na papirju.

Z Lidijo Sotlar v Ognjeni ptici, 1961/
62

NAŠ GOST
Rast 1 / 2007

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVALO"
Pogovor z Janezom Mejačem

- *Velike avtoritete so lahko tudi ovira pri iskanju lastnega kreativnega izraza. Kako ste se vi »brnili« pred to nevarnostjo v odnosu do svojih predhodnikov in tudi do naslednikov, ko ste bili sami umetniška avtoriteta? Verjetno se odnos do avtoritet in medgeneracijski odnos spreminjata. Kakšno naj bi bilo tovrstno tvorno sodelovanje in kako ga doseči?*

Resnično velike avtoritete v svetu baleta me nikoli niso ovirale pri iskanju lastnega izraza. Morda tudi zato, ker sem po naravi človek, ki raje kot z drugimi tekmuje sam s seboj. Bil pa sem tudi zelo kritičen do vsega in vseh, ki jih je nemalokrat premalo pretanjena kritika postavila med »zvezde«. Upal bi si trditi, da sem zelo hitro odkril, kaj je resnično dobrega in kje sta v ospredju neka čudna modnost in pozerstvo, ki baletni umetnosti nista v prid. Kako je danes z medgeneracijskimi odnosi in odnosi do avtoritet, bi težko govoril. Lahko pa zatrdim, da je bilo za mojo generacijo spoštovanje starejših, bolj izkušenih in modrejših nekaj samo po sebi umevnega. Tvorno sodelovanje je po moji presoji zelo lahko doseči, če spoštovanje ni enosmerna cesta. Le z medsebojnim spoštovanjem lahko gradimo dobre odnose, v katerih tudi s takšnimi in drugačnimi avtoritetami ni nobenih problemov. Kadar pa tega spoštovanja ni, namesto moči argumentov kaj hitro stopi argument moči. To pa nikdar in nikjer ni dobro.

Gostovanje Opere in baleta v Moskvi
in Kijevu, 1964

- *Vaš predhodnik v vlogi prvega solista ljubljanskega baleta je bil Pino Mlakar, naslednik pa Vojko Vidmar. Označite, prosim, njun baletni značaj in njuno baletno dediščino v kontekstu s svojim.*

Dovolite mi, da vas tu malo popravim, dopolnim. Pino Mlakar je že bil koreograf in profesor na AGRFT, ko sem prihajal v svet baleta. Takrat so baletno dogajanje že zaznamovali solisti Stane Polik kot izvrsten Franz v Coppelii, pa neponovljivi Jaka Hafner s svojo vlogo opice v Mlakarjevi Danini, Metod Jeras kot nepozabni Mirko v Vragu na vasi... Kot svojega naslednika pa moram vsekakor omeniti Mojmira Lasana, prepričljivega v vlogi Spartaka in enega od tistih, ki mu je bila narava zelo naklonjena, saj mu je bilo od narave dano marsikaj, s čimer je bila pri meni bolj skopa. Vojko Vidmar je precej mlajši in je prišel v naše vrste kasneje. Leta 1983 sva v alternaciji plesala Hamleta, kasneje pa je najina pot potekala na še eni relaciji:

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

direktor baleta – plesalec solist. Vojko je navduševal s svojo energijo in predanostjo baletni umetnosti in s partnerko Marušo Vidmar že v Mlakarjevem Loku napovedal svoj baletni lok. Ko sem k sodelovanju pritegnil koreografa Milka Šparembleka, je Vidmar dobil priložnost, da v vsej svoji širini in globini razvije svoj plesno umetniški potencial. Kakšna bolj poglobljena analiza mojih predhodnikov in tistih, ki so prihajali in ki prihajajo za nami, bi bila pa neodgovorna in domišljava poteza, saj baletna analiza in kritika zahteva čisto posebna znanja, ki pa jih resnici na ljubo nimam dovolj, da bi si upal pošteno ocenjevati baletne stvaritve.

- Kakšen razvoj je napravil balet pri nas v tem času, kako se je spreminjal (spremenil) baletni slog, pristop k delu in razmere zanj?

Vsekakor je plesna umetnost napravila velik razvoj v minulih desetletjih, je pa vprašanje, če je bila smer dobro začrtana. V poplavi najrazličnejših koreografskih pristopov in slogov se pogosto počutim kar malce zbežan. Prav je, da se na plesnem področju rojevajo vedno nove ideje, sem pa še vedno prepričan, da mimo baletne klasike ne bi smeli. To dokazujejo tudi nekatere postavitve tako imenovanih mo-

S Tatjano Remškar v Giselle, 1966/67

NAŠ GOST
Rast I / 2007

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

dernih baletov, kjer takoj začutim, ali izhajajo iz klasike in temeljnega pravila, da mora tudi baletna predstava preseči zgolj tehnično briljantno izvedene korake, skoke... ali pa me »vlečejo za nos«. Glede pristopa k delu in razmer, v katere je vpet današnji baletni umetnik, bi težko povedal kaj objektivnega. Kot stranski opazovalec pa lahko rečem, da se je marsikaj spremenilo. Boli me, ko v medijih sledim nenehnim sporom v operno-baletni hiši, in hudo mi je, kadar v očeh mladih, nadarjenih baletnih umetnikov začutim, da ni več tiste ožarjenosti, ki balet ohranja pri zdravem življenju. In zato sem tem bolj vesel posameznikov in predstav, ki me vedno znova prepričajo, da se je še vedno vredno truditi za obstoj te naše lepe umetnosti.

- Pino Mlakar je ugotavljal, da je balet pastorek med umetnostmi. Zakaj je (bilo) tako? Kaj bi bilo treba storiti, da bi bilo drugače?

Bolj premišljeno, kot je na to vprašanje odgovoril Pino Mlakar tudi v svoji zadnji knjigi Srečne zgodbe bolečina, ne znam odgovoriti. Lahko pa priznam, da v času svojega baletnega življenja o tem sploh nisem razmišljal. Tudi o tem ne, kako kratek vek ima plesalčev poklic. Prekratek, da bi v njem užival sad uspešnosti, pa vendar v njem živiš morda bolj intenzivno kot v katerem koli drugem poklicu mnoge svoje srečne trenutke in dvome. Če pristajava na Mlakerjevo trditev, da je balet pastorek med umetnostmi, in se sprašujeva, kaj storiti, da se bo enakovredno postavil ob druge umetnosti, potem je morda za začetek že dovolj glasna pobuda vseh »prizadetih«, da baletna domačija v Novem mestu zaživi s programom, ki ga je zelo jasno načrtoval Pino Mlakar. Tu bo morala besedo zastaviti tudi dolenjska metropola.

- Ukvarjali ste se tudi z baletnim pedagoškim delom, do katerega imate tudi kritično razmišljajoč odnos.

Najprej bi rad poudaril, da je to izjemno zahtevno delo in da že kar nekaj desetletij razmišljam, da bi baletni pedagogi morali imeti dosti več opore in spodbude ne le za kvalitetno posredovanje same stroke, če se grobo izrazim, pač pa tudi za oblikovanje bodočega plesalca kot celovite osebnosti. Pedagogi na vseh drugih področjih

Z Vido Volpi v Čudežnem mandarinu,
1968/69

NAŠ GOST
Rast 1 / 2007

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVALO"
Pogovor z Janezom Mejačem

so deležni nenehnega izpopolnjevanja v pedagoško psiholoških in didaktičnih znanjih, plesni pedagog pa je bolj kot ne prepuščen lastni iznajdljivosti. No, resnici na ljubo moram reči, da si morda tudi pedagogi sami premalo prizadevamo za poglobljanje potrebnih pedagoških znanj. Postavlja se mi tudi vprašanje, ali bodo različne zasebne baletne šole naredile korak naprej od zdaj obstoječega baletnega šolanja. Bojim se, da ne, in se zato zavzemam za nadgradnjo že obstoječih šol in podporo, ob kateri bodo zmogle vzgojiti nove generacije, ki bodo znale obdržati baletne umetnosti željno občinstvo.

Z Marjeto Klinc v Bahčisarajski fontani, 1969/70

NAŠ GOST
Rast 1 / 2007

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVALO"
Pogovor z Janezom Mejačem

- Na splošno velja balet za "elitno" umetnost. Precej svojih energij ste vložili tudi v to, da bi baletno govorico približali širšim slojem občinstva, in to z gostujočimi matinejami.

Energija, ki smo jo vlagali v te gostujoče koncerte, se je bogato obrestovala. Vedno znova smo odkrivali, da je balet tista govorica, na katero se lahko odzove prav vsak. Seveda pod pogojem, da je iskrena, da v njej ni dvoumnosti, blefiranja, sprenevedanja. Nastopali smo po vsej Sloveniji in tudi pri naših rojakih v zamejstvu. Vseh starosti je bilo naše občinstvo in tudi najpreprostejši so se znali prepustiti odrski čarovniji, ki jo pričara balet. Izbirali smo seveda tiste točke, ki so tudi po glasbeni plati blizu človekovim čutom, in pa plesalce, ki so to z navdušenjem počeli. Kako bi se to danes obneslo, vsaj v tako širokem obsegu, kot smo to počeli včasih, pa si ne upam napovedovati. Nisem pa pesimist, saj nekaj poskusov tega oživljanja opravičuje moj optimizem. In če poskušam odgovoriti na prvi del vprašanja, potem lahko rečem le to, da ima že beseda elitno pogosto neupravičeno negativen predznak, kar nobeni umetnosti, pa tudi našim prizadevanjem za večjo kakovost življenja, nikakor ni v prid.

Z Lidijo Sotlar v Navihanki, 1969/70

- Dve obdobji ste vodili tudi baletni del ljubljanske operne in baletne hiše, potem ste bili tudi njen direktor. V čem je težava oziroma specifičnost vodenja umetniškega kolektiva? Kakšno je sožitje dveh zvrsti (opere in baleta) pod isto streho? (Zadnje čase se zdi ta hiša v vodstvenem smislu precej nemirno območje.)

Tudi vodenje je umetnost, včasih morda težja od baletne. Če rečem, da so umetniki posebne vrste ljudje, s tem nikakor ne želim podcenjevati ljudi v drugih poklicih in vodenja drugačnih, manj »umetniških« kolektivov. Težko bi ocenjeval sebe v vlogi vodje, z mirno vestjo pa lahko rečem, da sem tako kot v svoje plesne vloge tudi v vodenje vložil veliko trdega dela. Morda sem bil v očeh nekaterih preveč strog in neizprosni, a drugače si nisem znal predstavljati funkcioniranja tako zapletenega mehanizma, kot je teater. Ubadal sem se z organizacijo, propagando, iskanjem najboljših koreografov... Finance so bile že od nekdaj problem. Poskušal sem biti pravičen in

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačem

se kar najbolj izogibati občasnim spletkam, ki so prisotne tudi v umetniških kolektivih. Prizadeval sem si za sožitje opere in baleta, saj sta med seboj povezana in prepletena. Del mnogih opernih predstav je tudi balet in z zadovoljstvom lahko rečem, da smo v času mojega vodenja ustvarili poleg nekaterih zelo odmevnih predstav tudi mnoge lepe prijateljske vezi. Nemiri, ki danes pretresajo tudi operno baletno hišo, so najbrž tudi odraz ne ravno mirnega utripa celotne kulturne njive, na kateri je po mnenju nekaterih vedno za ene kruha preveč, za druge pa premalo. Po drugi strani pa se v našem nacionalnem karakterju vedno bolj izrisuje nič kaj produktivna poteza, ki se ji pravi agresivnost. Malo agresivnosti najbrž ne škodi, ko pa jo je toliko, da ni več obvladljiva, se tudi umetnosti ne piše dobro.

- Za popularizacijo baleta se zdi TV idealen medij. Svoje čase ste precej sodelovali z njim. S komercializacijo, ki pritiska tudi na nacionalno TV hišo, pa se zdi, da se tudi baletu na televiziji slabo piše ... Plesnih točk je v najrazličnejših zabavnih oddajah na televiziji kar precej. Kaj menite o tovrstni plesni kulturi, ki vzbuja živo željo po posnemanju med mladimi?

Televizija je nasploh idealen medij za popularizacijo marsičesa – tako dobrega in lepega kot nečednega in vse prej kot lepega. To je resnično močan medij, ki se močneje od drugih dotakne ljudi. Prav

Z Magdo Vrhovec v Notredamskem zvonarju, 1976/77

S Stanetom Polikom v Razuzdančevi usodi, 1973/74

zaradi tega dejstva je po mojem mnenju televizijskim urednikom in ustvarjalcem naložena velika odgovornost, ki pa jo žal vedno ne jemljejo dovolj resno. Če se vrnem v preteklost, lahko rečem, da so mnogi baleti ostali zapisani tudi po zaslugi modre presoje takratnih urednikov, hkrati pa smo posebej za ta medij pripravili marsikaj lepega iz sveta baletne umetnosti. Sodelovali smo tudi v zabavnoglasbenih oddajah, nastopili smo z mnogimi legendami slovenske popevke in tudi te oddaje so brez dvoma pozitivno vplivale na plesno kulturo v najširšem pomenu besede. O današnjih plesnih točkah in koreografijah v televizijskih oddajah pa raje ne bi govoril, saj me večkrat kot ne spravijo v takšno jezo, da postanem kar preveč zoprn. Vem, da so zdaj drugačni časi, da se okus mladih spreminja, a kljub temu pri nekaterih glasbenih nastopih, spremljanih s plesnimi točkami, podvomim v vsaj minimalno mero dobrega okusa avtorjev in izvajalcev tega početja. Ne bi bil pa rad preveč kritičen do televizije glede ohranjanja in zapisovanja dogajanja na plesno baletni sceni. Po zaslugi televizijskega uredništva za resno glasbo in balet, ki ga modro vodi Danica Dolinar z zunanjim sodelavcem Vojkom Vidmarjem, je v arhivu velik del naše baletne dediščine, hkrati pa smo – žal pogosto v ne ravno najbolj gledanih terminih – gledalci deležni tudi dobrih predstav iz tujine in z domačih odrov. Imamo tudi nekaj zanimivih dokumentarnih oddaj s tega področja, ki bodo zanamcem lahko pokazala, kakšna pota smo ubirali.

- Ko ste se vi prvič vpisali v baletno šolo, ste bili edini fant. Je pomanjkanje moških plesalcev tudi današnji problem?

Podobno kot meni, se dogaja tudi danes našim dečkom, ki se odločijo za baletno šolanje. Ni jim lahko. Zdržati morajo pritisk okolice, saj je v zavesti mnogih to še vedno nekaj, kar nekako ni za prave fante. Če pa pogledava, kako je s tem problemom v današnjem slovenskem baletnem prostoru, pa moram priznati, da nas rešujejo fantje iz drugih držav. V tem ne vidim nič slabega, saj so po večini to izvrstni plesalci, mi je pa žal, ko naši slovenski fantje, že tako jih je malo, odhajajo iz baletnih ansamblov. Nekateri potegne sodobni ples, drugi odhajajo v tujino, nekateri pa preprosto pretrgajo vez z baletom, še preden so jo dodobra stkali. Škoda.

- Kot šolar ste radi nastopali kot recitator, pevec, plesalec... Nadarjenost najbrž korenini v očetu, za katerega pravite, da je včasih zapel tudi doma ob mamini klavirski spremljavi.

Ne vem, komu naj pojem zahvalo, da sem imel v šoli priložnost recitirati, peti, plesati, saj brez tega šole najbrž ne bi preživel. Nimam lepih spominov nanjo, bilo je vse preveč poniževanja, nepedagoških prijemov in trikov, sto in več razlogov, da sem bežal iz nje. Redki so bili učitelji, ki sem jim verjel, da nam učencem resnično dobro hočejo. Redki so bili trenutki v šoli, ko sem se lahko prepustil vsrkavanju znanja, ki ga je bilo potrebno usvojiti. Zaradi odpora, lahko bi rekel kar sovraštva do »učilne zidane«, in občutka, da sodim med »grdobe paglave«, čeprav sem ptičje žgolenje vedno imel rad in vsaj pticam nikoli kaj hudega storil, so bile priložnosti nastopanja tako dragocene. Ja, zaradi njih sem vzdržal... Ali sem bil nadarjen? Seveda sem bil! Mislite, da bi mi dovolili stopiti na prve odre, če bi vsaj malo posumili, da nisem dober. Najbrž sem glas res malo podedoval tudi po očetu,

Ivan Gregorčič
"NEKATERI PLESNI JUNAKI ME
ŠE DANES OBISKUJEJO
IN MI PRIŠEPETAVAJO"
Pogovor z Janezom Mejačcem

S Pinom Mlakarjem in Katarino Lavš
ob izidu monografije, 22. aprila 2005

Trije Mejači: Janez, Žiga, Tilen

NAŠ GOST
Rast 1 / 2007

ki pa nikoli ni bil prav navdušen nad mojimi začetnimi in kasnejšimi umetniškimi iskanji. Mama me je pa vedno podpirala. Morda tega ni izrekala najbolj na glas, a do konca njenega življenja sem čutil, da je na moji strani. Moje monografije žal ni dočakala, je pa pred njenim izidom živela tesno povezana z njenim nastajanjem. Zanimalo jo je tudi to, kakšna bo knjiga na videz, če bo lepa. Na celi črti je bila velik estet in ob pričakovanju izida monografije je načrtovala tudi lepo in primerno obleko za to svečanost. Včasih bi rad verjel, da imajo tudi tam onkraj knjižnico, kjer si je lahko izposodila knjigo o svojem sinu, ki ji je naredil mnogo sivih las, a upam, da tudi vsaj malo veselja.

- Na rodni Mokronog vas vežejo živi otroški spomini. Otroštvo ste tu preživeli neposredno pred drugo svetovno vojno in po njej.

Res je, in včasih so ti spomini kar preveč živi. Tako živi, da me kar zanašajo in odnašajo. Morda sem jim v knjigi namenil preveč pozornosti, a mi vseeno ni žal. V otroštvu se piše, kot je lepo dejal Ivan Cankar, prvotno besedilo življenja. To je neizbrisno besedilo, ki te spremlja v dobrem in včasih manj prijaznem popotovanju k sebi in k drugim. Še vedno živo vidim maminega očeta, mokronoškega trgovca Srečka Šircelja, najina popotovanja do zidanice tam gor na Priči... Živo se spominjam tistega zadnjega klanca, ki vodi proti Mokronogu in je kot narejen za kolesarjenje in sankanje. Ko pridem na mokronoško pokopališče malo pokramljat s svojimi predniki, se mi izrisujejo naši izleti s konjem v Šmarješke Toplice, pa kasneje na morje v Vrsar, kamor je pot trajala po ves dan. Z obveznimi dobrotami z domače mokronoške kuhinje. Če pa začnem o druženju z vojaki, s katerimi sem tako rad korakal, pa o paši in o svojih vrstnikih, s katerimi smo se včasih igrali kar preveč nevarne, a vznemirljive igre, potem tega najinega pogovora kar ne bo konec.

- S škrti Mokronožci se niste srečali v otroštvu, ampak ste jih baletno oživili na mokronoški Kresni noči... Kakšen pa je vaš današnji odnos do rojstnega kraja?

Nekdanja praznovanja kresnih noči, za katera je vsa gorela tudi moja žal že pokojna sestra Polonca, so tudi zame pomenila vračanje v tisti najlepši čas, ko je človek še sposoben verjeti v pravljice s srečnim koncem. Vesel sem, da so mokronoške kresne noči skupaj z baletno predstavo ostale zapisane na filmskem traku. Bolj potihlo kot na glas si včasih zaželim, da bi mi škrti Mokronožci prinesli še kakšno tako nepozabno lepo izkušnjo, kot je bilo delo ob tej predstavi. Zadnja leta, najbrž to pride z leti, mi je vsak obisk Mokronoga nekakšen praznik. Vesel sem, kadar v rojstni hiši v Mokronogu lahko otrokom mojih treh nečakov pripovedujem zgodbe, ki so se rodile v Mokronogu. Lepo mi je, ko se oziram gor proti Žalostni gori, vesel, da me je usoda postavila tudi na to pojočo, mehko valovito Dolenjsko. Malo Dolenjca je še vedno v meni... še posebej takrat se oglasi, ko bi lahko postal starčevsko zoprni ali celo robot. Takrat mi ta dolenjska pokrajina z mojim rodnim Mokronogom in ljudmi, ki jih imam rad, pobrusi ostre robove.

Marjan Maznik: OČE, akril na platnu, 50 x 40 cm, 2006

MARJAN MAZNIK – KRAJINE, PORTRETI, FIGURE

Marjan Maznik

Že vrsto let živi in dela med nami slikar, ki se sicer ne ukvarja s slikarstvom poklicno, je pa zanj likovna ustvarjalnost tisto področje, v katerega je vložil pretežni del svojega prostega časa in nemalo prizadevanja, tako da je že zdavnaj prerasel zgolj ljubiteljsko raven in dosegel lasten ustvarjalni likovni izraz.

V sodobni likovni praksi, ko se mnogokrat pripeti, da vsebino dopolnjuje ali pa jo enostavno zamenja teorija o upodabljaški umetnosti, moramo več pozornosti posvetiti samemu nastajanju neke likovne stvaritve in pri tem ne moremo, predvsem pa ne smemo, zanemariti neposrednega cilja avtorjeve izpovednosti. Pri slikarju Marjanu Mazniku, ki je svojo likovno govorico utrdil in izpilil v zrelih letih, stopa v njegovem izvirnem ustvarjalnem procesu v ospredje z življenjskimi izkušnjami prežeta modrost in preudarnost, še zlasti pa nikoli pojasnjena notranja nuja po likovnem izražanju, ki jo avtor posreduje gledalcu s svojim ustvarjalnim delom kot vznesen občudovalec narave in razgibanega dogajanja v njej. Zadnjih nekaj let predstavlja zanj obdobje, ko se je srečal z novimi izjemno pomembnimi spoznanji lastnega obstoja in bivanja, zato so njegove likovne stvaritve, ki jih je ljubiteljem upodabljaške umetnosti ponudil na ogled v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu, tako vsebinsko kot formalno nekaj povsem novega v avtorjevem ustvarjalnem opusu, zazrtem v mladostno nostalgijo in specifično simboliko.

Izbor na razstavi predstavljenih slik in risb govori o likovnem ustvarjalcu, ki ga je težko opredeliti s kakršnimi koli izmi ali trendovsko zastopanostjo v slogovnih tokovih sodobne umetnosti. S takšnimi in podobnimi razmišljanji se slikar Marjan Maznik ne obremenjuje, saj se je v svojih ustvarjalnih razmišljanjih prepuščal predvsem čustvenim vzgibom, čeprav v nekaterih delih iz tega nizu ne moremo prezreti avtorjevih razumskih razglabljanj.

Slike, naslikane v akrilni tehniki in akvarelu, ter nekaj risb s svinčnikom in kredo, nam predstavljajo slikarja Marjana Maznika v fazi poglobljenega poseganja v slikarsko materijo. Njegov slikarski svet in tematika njegovega slikarstva sta vsebinsko jasno določljiva in kompozicijsko trdna, s pestrimi tematskimi različicami pa avtor nenehno izpopolnjuje značaj lastne likovne govorice. Čeprav slikar pri svojem ustvarjalnem delu doslej načeloma ni nikdar postavljaval v prvi plan vprašanja kaj povedati, temveč predvsem, kako in na kakšen način slikarsko izraziti vse tisto, kar čuti in doživlja v soočenju z realnostjo, pa je tokrat vendarle skrbno izbral vsebino svojih del, ki jo opredeljujejo štirje motivni sklopi: stvarne, resnične podobe družinskih članov, umišljene podobe športnikov tekačev, portreti prijateljev in znancev ter svojevrsten poklon preteklosti v nostalgični podobi svojih staršev in starih staršev in lastno podobo z bratom, domiselno izvedena kot fotografija, zataknjena za rob slike. V to družinsko sago je avtor vpletel več rodov, ki poleg likovnooblikovne zasnove (slikar jo gledalcu ponuja kot podobe na porumeneli stari fotografiji) nosijo tudi simbolna sporočila. Na podokvir napeta platnena podlaga kot nosilec slike je sešita iz dveh delov, kar

simbolizira poklic avtorjevega očeta, ki je bil krojač, fantomska podoba, stoječa za avtorjevo prababico, pa je njegov praded, ki je leta 1915 padel v prvi svetovni vojni.

Maznikovo slikarstvo nam govori o ustvarjalcu, ki ga sam ustvarjalni poseg v slikarsko snov neizmerno navdušuje in mu omogoča, da svoje slikarske občutke in doživetja izraža v neposrednem stiku z izbranim motivom. Z jedrnatimi, bistvenimi obrisi in z usklajenimi barvnimi ploskvami mu je uspelo najti pravi likovni izraz, ki ustreza motivu. Izraz je seveda posledica svojevrstne slikarjeve zaznave, nedvoumno pa ima svoje izhodišče v lastnem videnju povsem neodvisnih slikarjevih barvnih in kompozicijskih rešitvah, kar med drugim nazorno izpričujejo prizori atletov v tekmovalnem teku, ki ga je slikar v mladosti tudi sam zagrizeno in marljivo treniral ter dosegal vidne rezultate v svoji kategoriji

Maznikovo ustvarjalno delo ni v nobenem primeru podvrženo iskanju senzacij in namernemu negiranju realistične estetske note, marveč je predano klasični tradiciji vrednotenja krajinarskega in figuralnega slikarstva. Značilnost njegovih slikarskih podajanj je vidna zlasti v zadržanosti trenutka, trdni in urejeni kompozicijski zasnovi ter skladni barvitosti. Pomembnost Maznikovih del povečini odražajo akrilna platna, izvorno neposrednost pa bomo našli v njegovih akvarelih. Vsem njegovim podobam, ne oziraje se na tehniko in format, pa je skupna diskretna nežnost, ki je podkrepljena s skrbno izbranimi sestavinam s katerimi nam slikar posreduje svoja, v slikarsko govorico preoblikovana videnja, na katerih se zrcalijo podobe njegovih staršev otrok in vnukov.

Pričujoča Maznikova dela so torej postavljena pred nas kot jasno sporočilo, iz katerega veje optimizem, saj gledamo slike, ki so v svojih likovnih rešitvah trdne, slikarsko sveže in prepričljive, za oko pa prijetne in vsebinsko zgovorne. Zato predstavljajo avtorjev svojevrsten in izviren poseg v čudoviti svet likovnega ustvarjanja.

Marjan Maznik: AVTOPORTRET,
akvarel, 30 x 20 cm, 1985

Marjan Maznik: FINIŠ, akril na platnu, 80 x 100 cm, 2006

Helena Šolar
Igor Vizjak

TRETJA RAZVOJNA OS

I.

Od želje po boljši povezavi

Želja in potreba po boljši zasavski cestni povezavi s Celjem in naprej z Mariborom je na Dolenjskem prisotna že zelo dolgo. Izdelane so bile že študije in idejne zasnove te »boljše« povezave. Ostale so pobožne želje, saj so strokovnjaki vztrajno zatrjevali, da gostota prometa od Celja proti Krškemu ne opravičuje večjih vlaganj.

Zgodilo se je.

Slovenija dograjuje svoj cestni križ, s katerim je še največ pridobila prestolnica, saj so iz vseh smeri sedaj poti do nje krajše in varnejše. V naši neposredni soseščini so nove, sodobne cestne povezave med Zagrebom, Reko in Splitom, od Zagreba proti madžarski meji pa vodi zagorska magistrala. Na avstrijskem Koroškem je nastalo pomembno vozlišče ob X. koridorju. Prometni tokovi so se spremenili. Nemalo nas potuje na Štajersko sedaj preko ljubljanskega cestnega obroča, turisti pa potujejo na Jadran po sodobnih cestah mimo regije in Bele krajine.

Vseevropski prometni koridorji so kot pomembne instrument evropskih politik povezali med seboj glavna evropska središča in tako uresničujejo namen večje integracije evropskega prostora, boljše povezanosti in dostopnosti. Razen pomembnejšim nacionalnim središčem pa manjšim središčem v zaledju, če niso ravno ob njih, ne prinašajo nobenih prednosti. Nasprotno, njihov konkurenčni položaj še poslabšujejo. Tako je ob vseh naštetih sodobnih cestnih povezavah okoli nje Bela krajina danes bolj prometno odrezana, kot je bila, ko teh sodobnih cestnih povezav še ni bilo.

Naenkrat je tako zaželena »boljša« cestna povezava Novega mesta s Celjem in Mariborom postala premalo. Zlasti Savinjšani in Korošci so začeli s tretjo razvojno osjo, ki je več kot le malo boljša cesta. Da le ne bi preteklo do uresničitve projekta toliko časa, da bo tudi ta razvojna potreba postala preozka.

Do tretje razvojne osi

Območje tretje razvojne osi se tako na severu kot na jugu navezuje na vseevropske koridorje. Na severu je njen začetek pri Beljaku na Koroškem, kjer je že omenjeno pomembno vozlišče ob X. koridorju. Proti jugu povezuje še na avstrijskem Koroškem Celovec in Pliberk, na slovenski strani pa povezuje Dravograd, Slovenj Gradec, Velenje in Celje, kjer prvič prečka V. koridor (AC Ljubljana – Maribor), se nadaljuje proti Novemu mestu, kjer prečka X. koridor (AC Ljubljana – Obrežje), se nadaljuje proti Karlovcu, kjer se navezuje na krak V.b koridorja (AC Zagreb – Reka in Zagreb – Split). Tretja razvojna os pravzaprav nima začetka in konca, saj nas bo na severu vodila v

zahodno in severozahodno Evropo, na jugu pa proti Istri, Dalmaciji, Bosni in Hercegovini in naprej na Balkan.

Tretja razvojna os je več kot cesta

Tretja razvojna os je strukturni projekt. Povezuje pomembnejša regionalna središča med posameznimi koridorji. Je prečna povezava in nova razvojna možnost. Namen razvojne osi, ki zajema širše območje na obeh straneh ceste, ki bo delno hitra, delno pa avtocesta, je izboljšati dostopnosti območij ob razvojni osi in omogočiti njihov hitrejši gospodarski razvoj. Tako razumljena je tretja razvojna os projekt, ki bo prispeval k teritorialni, socialni in ekonomski koheziji ter k skladnejšemu regionalnemu razvoju. Poimenovan je bil tudi Cohesion Economic Social Teritorial Axis ali kratko CESTA. Namen tega projekta ni le nova hitra daljinska cesta, ki povezuje osrednjo Evropo z Dalmacijo in Balkanom, temveč se bo z novo infrastrukturo povečala dostopnost, odprle se bodo nove in širile razvojne možnosti, povečala se bo konkurenčnost območja vzdolž tretje razvojne osi ter okrepile njegove gospodarske povezave. Razvojna os zahteva razvojno vizijo širšega območja ob njej. Na mikrolokacijo prometnice, ki je sicer hrbtenjača razvojne osi, bo vplivalo tudi to, ali so na določenem območju večje ali manjše gospodarske možnosti, promet z blagom, storitvami in ljudmi. Kjer se ne bo dogajalo nič, tudi cesta ni potrebna, kjer so razvojne možnosti in priložnosti, je potrebno zagotoviti tudi gospodarsko in turistično infrastrukturo. Verjetno bi bilo škoda v Mirnski dolini ali skozi Belo krajino voditi zgolj tranzitno daljinsko povezavo.

Območje tretje razvojne osi ima turistične potencialne, ki terjajo boljšo dostopnost. Vzdolž tretje razvojne osi so hitro razvijajoča se nova gospodarska središča, ki terjajo boljšo infrastrukturno opremljenost in povezanost. To območje pa je tudi sorazmerno dobro ohranjeno naravno okolje, zato je umeščanje tretje razvojne osi v prostor izredno strokovno zahtevna naloga.

Tretja razvojna os pa je ne samo pomemben nacionalni projekt, temveč tudi pomemben projekt vzhodne kohezijske regije, saj povezuje kar pet od osmih razvojnih regij v njej. Povezuje pa tudi vzhodno kohezijsko regijo s sosednjimi evroregijami (Koroško) in čezmejno hrvaško Karlovačko županijo. Tretja razvojna os je eden redkih slovenskih nadnacionalnih projektov s političnim konsenzom.

Projekt kohezije

Decembra 2003 je Podjetniški, sedaj Razvojni center Novo mesto organiziral v Novem mestu srečanje petih regionalnih razvojnih agencij in še nekaterih, za realizacijo projekta pomembnih posameznikov Ministrstva za promet ter iz Koroške in Savinjske regije. Dosežen je bil dogovor o sodelovanju regionalnih razvojnih agencij Koroške, Savinjske, Zasavske, Posavske regije in Jugovzhodne Slovenije za hitrejšo realizacijo projekta, o prevzemu iniciative regionalnih razvojnih agencij, o potrebnosti sočasnega umeščanja razvojne osi v prostor na celotni potezi ter o podpori nosilcem regionalnega razvoja spodnjega dela razvojne osi, od avtoceste Ljubljana-Maribor pa do hrvaške meje, da se tudi ta del prometnice v okviru tretje razvojne osi čimprej umesti v državne planske dokumente. Zgornji del razvojne osi je bil takrat že umeščen v slovenski avtocestni program.

Sredi leta 2004 je Državni zbor RS sprejel Odlok o strategiji

prostorskega razvoja Slovenije, v katerem je v poglavju o povezanem in usklajenem razvoju prometnega in poselitvenega omrežja in izgradnji gospodarske javne infrastrukture vključena tudi »nova prometna razvojna os, ki povezuje regionalna središča v Avstriji, Sloveniji in na Hrvaškem in omogoča navezavo tovornega in osebnega cestnega prometa vseh regij na tej osi na glavne evropske prometne smeri«.

Že imenovane regionalne razvojne agencije so januarja 2005 pripravile skupni projekt tretja razvojna os in z njim kandidirale na razpisu za dodelitev sredstev Interreg IIIB. Kot prijavitelja sta nastopala RRA Celje in MO Celje, ostale regionalne razvojne agencije pa kot aktivni partnerji v skupnem projektu. Namen prijave je bil zagotoviti sredstva sofinanciranja za pripravo strokovnih podlag za Državni lokacijski načrt v obdobju 2005-2006. Z vlogo nismo uspeli, saj je bila v projekt preslabo vpeta država (gre za državno cesto, transnacionalno cesto, ki povezuje neposredno tri države) in partnerji iz sosednjih avstrijskih in hrvaških regij oziroma iz teh dveh držav. Kljub temu je prav ta, sicer neuspešna iniciativa, spodbudila Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, da je prevzelo iniciativo v projektu tretje razvojne osi in zahtevno, vendar nujno medsektorsko usklajevanje.

Približno takrat so se dodobra razvnele tudi razprave, kje naj poteka cesta v okviru projekta tretje razvojne osi na območju Jugovzhodne Slovenije, tudi v regiji. Ali naj se priključi na avtocesto Ljubljana–Obrežje pri Trebnjem, pri Novem mestu ali v Kronovem, kot je bilo zapisano v predlogu regionalne zasnove prostorskega razvoja? Ali naj se nadaljuje po vzhodni ali zahodni strani Novega mesta? Ali naj bo na Gorjancih predor ali ne? Ali naj se navezuje na avtocesto Zagreb–Reka pri Novigradu v bližini Karlovca, kjer bo zgrajen nov priključek (preko mednarodnega mejnega prehoda Metlika), ali tudi pri Bosiljevem, kjer je priključek že narejen (preko mednarodnega mejnega prehoda Vinica)? Predstavljena je bila tudi študija poteka prometnice v okviru tretje razvojne osi od Novega mesta proti hrvaški meji v koridorju železniške proge Novo mesto – Karlovec. Ta cesta bi bila sicer nekaj daljša, vendar ne bi zahtevala predora, zaradi svojega »sredinskega« poteka po regiji pa naj bi zagotavljala tudi razvojne možnosti največ prebivalcem regije. Pri tem se je pogosto premalo upošteval interes sosednje Hrvaške oziroma Karlovca. Visoki predstavnik Karlovačke županije je na delavnici v okviru čezmejnega projekta SLOHRA, ki je bila v Novem mestu na temo tretje razvojne osi, poudaril pomen tretje razvojne osi za Karlovac in povezovanje z Bosno in Hercegovino, zaradi česar bo v bližini Karlovca pri Novigradu zgrajeno novo priključno križišče na avtocesti Zagreb–Reka. Poudaril je, da je v državnih planskih dokumentih že predvidena izgradnja ustrezne cestne povezave med Novigradom in mednarodnim mejnim prehodom Metlika, ki je v tem delu edini mednarodni mejni prehod za osebni in tovorni promet. Sicer pa ni nasprotoval tudi povezavi prometnice v okviru tretje razvojne osi z avtocesto Zagreb–Reka v Bosiljevem, kjer je že priključek, ki ga Slovenci vedno bolj uporabljamo.

O tretji razvojni osi je nekajkrat razpravljala tudi županski zbor regije. Zavzel se je za tako traso ceste v okviru tretje razvojne osi, ki bo v največji meri koristila čim več prebivalcem regije ter da je potrebno vzhodni priključek na avtocesti Ljubljana–Obrežje pri Trebnjem načrtovati tako, da bo omogočal tudi morebitno priključevanje

prometnice v okviru tretje razvojne osi pri Trebnjem.

Vodilno vlogo v projektu je prevzela država

Ministrstvo za okolje in prostor je v letu 2005 in 2006 organiziralo več delovnih sestankov v zvezi z oblikovanjem celovitega območja tretje razvojne osi ter pripravo strokovnih podlag. Vedno bolj je prevzemalo vodilno vlogo v projektu, o katerem je bil v vseh regijah dosežena velika stopnja soglasja. V postopke priprave državnega lokacijskega načrta za umestitev nove tretje prometne osi v prostor, skladno z odlokom o strategiji prostorskega razvoja Slovenije, se je vključil Odbor Državnega zbora za promet, ki je zasedal na terenu – v Sevnici. Sledil je simpozij o tretji razvojni osi, poimenovan slovenski projekt tretjega tisočletja v Mariboru. Izmenjanih je bilo več pisem, različni sklicatelji so sklicali več sestankov na terenu. Zasedali in razpravljali so tudi občinski sveti. Kljub razlikam glede poteka trase prometnice pa so vsi soglašali o nujnosti celovitega razvoja območja tretje razvojne osi in z vključitvijo tudi srednjega in spodnjega dela te razvojne osi v RNPIA (Resolucija o nacionalnem programu izgradnje avtocest v Republiki Sloveniji).

V predlogu Regionalnega razvojnega programa JV Slovenije za obdobje 2007-2013 je tretja razvojna os opredeljena kot pomemben projekt nacionalnega pomena za skladnejši in še hitrejši gospodarski razvoj regije. Tretja razvojna os je v okviru Resolucije o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007-2023, ki jo je sprejela Vlada RS, obravnavana kot eden izmed prioritetenih projektov izgradnje, posodobitve in obnove državnega cestnega omrežja. Za JV Slovenijo je pomembno, da je v tem dokumentu poleg tretje razvojne osi tudi tretja A razvojna os Škofljica–Petrina. Poleg teh dveh osi pa je v resoluciji le še četrta razvojna os Robič–Jeprca. Je mar to preveč, glede na predviden čas in omejenost, ki se pripisuje resoluciji? Morda. No, na zapostavljenost se tokrat, čeprav smo šele pri možnostih, ne bomo mogli sklicevati.

Avgusta letos je minister za okolje in prostor objavil Program priprave državnega lokacijskega načrta za gradnjo državne ceste med avtocesto A2 Ljubljana–Obrežje pri Novem mestu in mejo z Republiko Hrvaško, mesec dni kasneje pa še Program priprave državnega lokacijskega načrta za gradnjo državne ceste med avtocesto A1 Maribor–Ljubljana in avtocesto A2 Ljubljana–Obrežje pri Novem mestu, kar pomeni, da so v polnem teku postopki priprave državnih lokacijskih načrtov za gradnjo državnih cest za celotno potezo tretje razvojne osi.

Pred kratkim sta Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko in Ministrstvo za okolje in prostor v Novem mestu že predstavila tudi rezultate študije Projekt celovitega razvoja območja tretje razvojne osi, na katero so bile povabljene vse lokalne skupnosti vzdolž tretje razvojne osi. Namen predstavitve je bila seznanitev lokalnih skupnosti s strateškim pristopom, ki ga je država kot novost uvedla v postopke umeščanja prostorskih ureditev državnega pomena v prostor. Bistveni prednosti obravnave tretje razvojne osi na način, ki bo podrobneje predstavljen v nadaljevanju tega prispevka, sta obravnava celotne poteze tretje razvojne osi od avstrijske in hrvaške meje, izbira scenarija celovitega razvoja širšega območja, kar nedvomno olajša in skrajša nadaljnje postopke izdelave državnih lokacijskih načrtov za posamezne odseke na tretji razvojni

osi. V okviru tovrstnega projekta bo izdelana primerjalna študija variant na »strateški« ravni in njen namen je izbira scenarija prostorskega razvoja oziroma poteka celotne prometne osi v prostoru. Podrobnejše razdelave, optimizacije in tehnične rešitve bodo opravili v nadaljnjih postopkih priprave državnih lokacijskih načrtov v zakonsko predpisanem obsegu in merilih.

Nov pristop v postopku načrtovanja državnih prostorskih ureditev

Prostorski akt, ki je podlaga za umeščanje prostorskih ureditev državnega pomena v prostor je državni lokacijski načrt. Postopek njegove priprave se bo začel na pobudo pristojnega ministra, ki mora biti utemeljena v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije¹, v sektorskem nacionalnem planu ali programu in v Uredbi o vrstah prostorskih ureditev državnega pomena².

Problem, ki je pogojeval potrebo po novem pristopu v postopku načrtovanja državnih prostorskih ureditev izhaja iz dejstva, da so zasnove posameznih sistemov (poselitev, gospodarska javna infrastruktura in krajina) v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije opredeljene na konceptualnem oziroma strateškem nivoju in kot take ne morejo biti neposredna podlaga za umeščanje državnih prostorskih ureditev v prostor. Pobude so z vidika skladnosti s Strategijo prostorskega razvoja Slovenije sicer utemeljene, problem pa je, da se v postopku priprave državnega lokacijskega načrta ne ukvarjamo več z vprašanjem »če«, ampak samo še z vprašanjem »kje«. Projekt celovitega razvoja območja tretje razvojne osi, ki je v kontekstu načrtovanja državnih prostorskih ureditev na območju tretje razvojne osi potreben zaradi zagotavljanja vsebinske in prostorske celovitosti pri umeščanju prostorskih ureditev v prostor, je poskus preseganja tega problema.

Prednosti obravnave območja tretje razvojne osi v okviru projekta so predvsem rešitev celotne poteze od avstrijske in hrvaške meje ter izbira in utemeljitev izbire scenarija celovitega razvoja območja, kar nedvomno olajša in skrajša nadaljnje postopke izdelave državnih lokacijskih načrtov za posamezne prostorske ureditve na tretji razvojni osi. V okviru projekta se na »strateški« ravni izdelata primerjalna študija scenarijev celovitega razvoja območja, podrobnejše razdelave, optimizacije in tehnične rešitve pa se opravijo v nadaljnjih postopkih priprave konkretne prostorske ureditve v zakonsko predpisanem obsegu in merilih.

Projekt celovitega razvoja območja ob tretji razvojni osi je s svojimi značilnostmi sestavni del Državnega razvojnega programa 2007-2013, Enotnega programskega dokumenta 2007-2013, Strategije prostorskega razvoja Slovenije, Regionalnih razvojnih programov regij in prostorskih planov občin vzdolž tretje razvojne osi. Je namreč strukturni projekt, ki med seboj povezuje sekundarna središča in njihove razvojne potencialne. Pripenja jih na omrežje vseevropskih povezav, s čimer povečuje konkurenčnosti območja ob razvojni osi skozi povečano dostopnost in krepi institucionalne ter gospodarske povezave. Ker prispeva k ekonomski, socialni in teritorialni koheziji, je projekt instrument, ki prispeva k bolj uravnoteženemu razvoju prostora na regionalni, nacionalni in mednarodni ravni.

Ozadje

Ministrstvo za promet je Ministrstvu za okolje in prostor posredovalo pobude za pripravo treh državnih lokacijskih načrtov za gradnjo

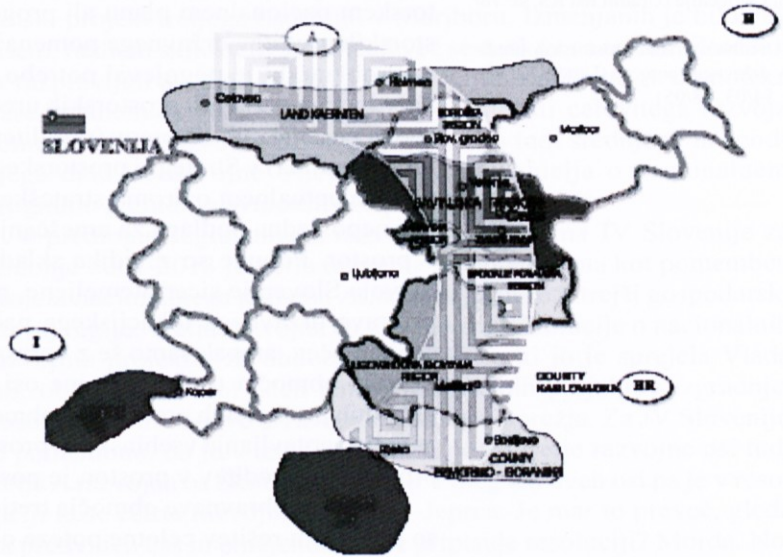
1 Odlok o strategiji prostorskega razvoja Slovenije (Uradni list RS, št. 76/04)

2 Uredba o vrstah prostorskih ureditev državnega pomena (Uradni list RS, št. 54/03, 68/05)

državnih cest na območju med mejo z Republiko Avstrijo, preko avtocest A1 in A2 do meje z Republiko Hrvaško, na območju t.i. tretje razvojne osi. Ta os je opredeljena kot ena izmed razvojnih priorit v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije in je za Koroško, Savinjsko, Zasavje, Spodnje Posavje in Jugovzhodno Slovenijo izredno pomembna medregijska povezava in navezava na avstrijsko in hrvaško avtocestno omrežje.

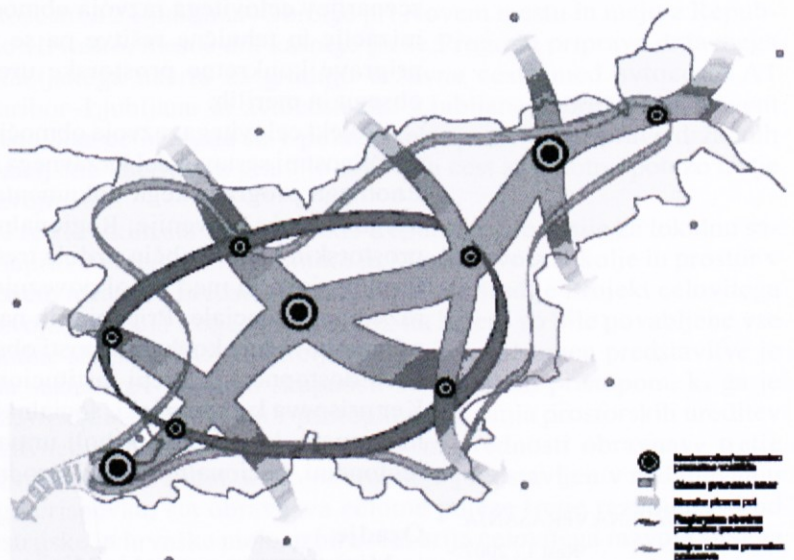
Tretja razvojna os je bila kot glavni medregijski koridor najprej določena v slovenskem regionalnem prostorskem planu leta 1974. V devetdesetih letih so bili v dolgoročnem prostorskem planu na tej osi načrtovani glavne železnice, ceste in intermodalni terminali.

Slika 1: Tretja razvojna os - meddržavni projekt osmih regij in treh držav

V Sloveniji poteka po območju petih statističnih in razvojnih regij - Koroške, Savinjske, Zasavske, Spodnjeposavske in Jugovzhodne Slovenije oziroma občin, ki spadajo v te regije.

Slika 2: Zasnova prometnih povezav, SPRS, 2004.

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije je tretja razvojna os opredeljena kot ena izmed sekundarnih prometnih povezav, ki se navezujejo na nadevropsko infrastrukturno omrežje, V. in X. vseevropski prometni koridor ter na Jadransko–Jonsko prometno os. Ta os se po cestnem omrežju v Sloveniji iz avstrijske Koroške preko Slovenj Gradca in Velenja navezuje na avtocesto pri Celju in se nato nadaljuje proti Novemu mestu in naprej proti Karlovcu oziroma navezavi na avtocesto Zagreb–Reka. Nova razvojna in prometna os povezuje regionalna središča Beljak, Celovec in Pliberk na avstrijskem Koroškem, Dravograd, Slovenj Gradec, Velenje, Celje in Novo mesto v Sloveniji in Karlovec ter Reko na Hrvaškem. Omogoča navezovanje tovornega in osebnega prometa vseh regij na tej osi na glavne prometne evropske smeri.

Preseganje konteksta reševanja zgolj prometne (cestne) problematike se odraža v nameri po opredelitvi širšega razvojnega scenarija za celotno območje, ki vključuje vidike prostorskega, okoljskega, gospodarskega in socialnega razvoja.

Izgradnja tretje prometne osi bo omogočila navezavo pomembnih lokalnih središč v obravnavanem območju na ustrezne razvojne povezave in bo pomenila dvig kakovostne ravni sedanjih prometnic, ki ne omogočajo ustreznih pogojev za sodoben in varen promet. Z izboljšanimi prometnimi povezavami se bo skrajšalo trajanje potovanj in izboljšali kvaliteta potovanj in prometna varnost.

Namen in cilji projekta celovitega razvoja območja ob tretji razvojni osi

Namen projekta je povečati konkurenčnost območja ob razvojni osi, povečati dostopnost in krepitev institucionalnih in gospodarskih povezav in večja integracija prostora izven obstoječih vseevropskih prometnih koridorjev. Projekt predstavlja preveritev upravičenosti predlagane prometne povezave oziroma utemeljitev, zakaj je ta potrebna.

Cilji celovitega pristopa so razvoj in izboljšanje mednarodnega prometnega omrežja oziroma izboljšanje prometnih povezav, razvoj multimodalnega prevoza in vzpostavljanje omrežja logističnih centrov, uskladitev prometne politike v Avstriji, Sloveniji in na Hrvaškem, izboljšanje povezav med urbani predeli in podeželjem in zmanjševanje razlik v razvoju. Na podlagi rezultatov projekta je potrebno izkoristiti primerjalne prednosti območja (turizem, zdravilišča) in omogočiti boljše in učinkovitejše delo na lokalni ravni.

Posebni cilji v okviru projekta so bili razvoj nadnacionalnih konceptov, mehanizmov sodelovanja, institucij in pilotnih projektov, da bi zgradili učinkovit in trajnosten prometni sistem, spodbujanje uravnoveženega razvoja nadnacionalnih, nacionalnih in regionalnih mrež, promocija skladnega razvoja železniškega in cestnega prometa, spodbujanje intermodalnosti in modalnega premika k bolj okolju prijaznim načinom trajnostnega prometa, še zlasti na področju javnega prometa, pešačenja in kolesarjenja, železniškega in kombiniranega prometa, spodbujanje dialoga in sodelovanja, s čimer naj bi poglobili razumevanje dejanskih procesov ter strukture rešitev za upravljanje in politike; to vključuje ukrepe na področju usmerjanja in ustvarjanja podjetij, kar predstavlja pomemben dejavnik pri razvoju regionalnih in nadnacionalnih logističnih verig in sistemov, spodbujanje uporabe informacijskih tehnologij na področju prevoznih storitev in integracija prometa in načrtovanja namenske rabe prostora.

Skozi projekt so se oblikovale strokovne osnove za določitev, vrednotenje in medsebojno primerjavo posameznih scenarijev razvoja prometne ponudbe v tretji razvojni osi in predlagali najustrežnejši scenarij. Te opredeljujejo elementi prometne ponudbe, ki izboljšujejo dostopnost naselij v koridorju ob tretji razvojni osi. Prometna ponudba izraža zmogljivost in raven prevoznih storitev, ki jih omogočajo različne kategorije infrastrukture in prevoznih sredstev v prometnem sistemu obravnavane osi in v določenem časovnem obdobju.

Projekt celovitega razvoja območja tretje razvojne osi je vsebinsko in glede območja obravnave razširjena primerjalna študija scenarijev razvoja prometne ponudbe, ki ga bodo izdelali zaradi zagotavljanja vsebinske in prostorske celovitosti pri umeščanju državnih prostorskih ureditev v prostor. Obsega:

- določitev in medsebojno primerjavo posameznih scenarijev razvoja prometne ponudbe s predlogom in utemeljitvijo izbora najustrežnejšega;
- opredelitev projektov izboljšanja prometne ponudbe v tretji razvojni osi za finančno perspektivo za obdobje 2007 – 2013.

Vsebina projekta celovitega razvoja območja ob tretji razvojni osi

Razvojna os je poseben odnos, ki ga ustvarjajo gospodarstvo območja ob osi, infrastrukturna omrežja in lokalni potenciali na temeljih skupnih strateških interesov. V osnovi je razvojna os dogovor o skupni dolgoročni razvojni viziji, ki si ga delijo sodelujoči. Povezuje več različnih vidikov razvoja, od gospodarstva in prometa do turizma, pa tudi različne institucije, ki soustvarjajo razvoj območja ob osi.

Uspešno uresničevanje razvojne osi zahteva povezovanje posamičnih sektorskih pristopov v skupno in usklajeno razvojno vizijo. Za razvoj območja ob tretji razvojni osi so še posebej pomembni vidiki:

- **gospodarstva** - v središčih ob tretji razvojni osi so sedeži vrste pomembnih in še več majhnih in srednjih podjetij. Potrebno je upoštevati njihove posamične in skupne razvojne vizije ter na njihovi osnovi predvideti, kakšne vrste povezav bi največ prispevale k dvigu konkurenčnosti območja;

- **prometa** - prometno omrežje sestavljajo vozlišča ter tokovi ljudi, blaga in storitev, ki potekajo med njimi. V tretji razvojni osi je pomembno opredeliti glavna vozlišča za potniški in tovorni promet ter ugotoviti ustreznost povezav med njimi, pri čemer je treba hkrati obravnavati infrastrukturo in storitve na njej. Na teh temeljih bi morali biti izdelani predlogi novih in izboljšanih povezav ter ukrepov za njihovo uresničevanje;

- **turizma** - tretja razvojna os povezuje območja z velikim turističnim potencialom, vendar z zelo različno stopnjo njegovega izkoriščenja. Potrebno je ugotoviti, kako potenciale povezati v skupno korist območja v celoti ter kako izkoristiti izboljšano dostopnost in nove institucionalne povezave za kakovosten razvoj turizma;

- **poselitve** - ob razmišljanju o novih prometnih povezavah moramo neizogibno razmišljati tudi o dolgoročnem razvoju urbanega sistema ob razvojni osi, nove povezave namreč prinašajo nove priložnosti in nove izzive za razvoj posameznih naselij. Dvig konkurenčnosti središč ob razvojni osi mora služiti tudi dvigu kvalitete življenja v njih;

- **okolja** - območje ob tretji razvojni osi je v mnogih delih še dobro ohranjeno naravno okolje, drugod pa so bile posamezne sestavine

okolja v preteklosti že resno ogrožene. Nove prometne povezave bi morale upoštevati zahteve po čim manjših negativnih učinkih prometa na okolje.

Dostopnost je eden od ključnih elementov za razvoj posameznih značilnih območij in za povečanje konkurenčnosti s povezovanjem primerjalnih prednosti. Največja primerjalna prednost je turistični potencial vseh osmih regij. Druge primerjalne prednosti obrobni regij ob osi so obstoječe in načrtovane regionalne industrijske cone, prevozna podjetja, turizem, športne površine, naravna in kulturna dediščina. Slabost predstavljajo obstoječa prometna infrastruktura in pomanjkljivo sodelovanje pri regionalnem razvoju med tremi državami.

Uresničevanje razvojne osi je dolgoročen in postopen proces, rezultat mnogih posamičnih odločitev različnih sodelujočih, ki usklajeno delujejo v različnih območjih in v različnih časovnih obdobjih za skupen interes. Poleg infrastrukturne je za uresničevanje razvojne osi posebej pomembna institucionalna dimenzija, prav tako pa je pomembno močno partnerstvo med javnim in zasebnim. Uspešno uresničevanje razvojne osi zahteva povezovanje posamičnih sektorskih pristopov v skupno in usklajeno razvojno vizijo, gospodarstva, prometa, turizma, poselitve in okolja. Z mobilizacijo potenciala rasti, ki obstaja v vseh osmih regijah vzdolž tretje razvojne osi kohezivna politika izboljšuje geografsko uravnoteženost ekonomskega razvoja in dviguje potencialno stopnjo rasti v tem delu Evropske unije. Zaradi obrobnosti celotnega območja vzdolž osi projekt pomeni tudi večjo uravnoteženost ekonomskega razvoja v Evropski uniji kot celoti.

II.

Metoda izdelave in rezultati projekta celovitega razvoja območja ob tretji razvojni osi

Osnova za analizo posameznih variant celovitega prostorskega razvoja je metodologija analize prostorskih učinkov (TIA), ki ocenjuje prispevek k regionalnemu razvoju, po zgledu Evropskih prostorsko razvojnih perspektiv (ESDP)³, ki predvideva uporabo metodologije TIA kot inštrumenta za prostorsko vrednotenje velikih infrastrukturnih projektov. Namen presoje:

- ocena učinkov na razvoj omrežja urbanih središč skozi kazalce povezanosti,
  - ocena učinkov na regionalni razvoj skozi kazalce dostopnosti,
  - ocena tokov tovarnega prometa in
  - primerjava prostorskih učinkov glede na scenarije koridorja.
- V okviru izdelave projekta je bila:
- oblikovana metodologija in kazalniki za vrednotenje prostorskega učinka,
  - prikazane značilnosti prostora z različnih vidikov,
  - analizirane razvojne možnosti za posamezne dejavnosti v prostoru,
  - oblikovan prometni model / model razporeditve dejavnosti v prostoru,
  - opredeljeni in na podlagi oblikovanih kazalnikov vrednoteni različni scenariji celovitega prostorskega razvoja.

V prvi fazi naloge, v kateri je bilo obdelano celotno območje tretje razvojne osi, so bile najprej opredeljene značilnosti obravnavanega

³ European Spatial Development Perspective (ESDP), Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning, Potsdam 1999.

območja s prostorskega in družbeno-ekonomskega vidika. Predstavitve družbeno-ekonomskega, demografskega in gravitacijskega portreta prostora ob tretji razvojni osi (osnovni družbeni proizvod/prebivalca, dejavnosti, število zaposlenih po dejavnostih, obseg dodane vrednosti, število prebivalcev in gospodinjstev, stopnja motorizacije), je bila sestavljena iz:

- primerjave posameznih razvojnih in statističnih regij s Slovenijo,
- prikaza dosedanjih trendov razvoja po občinah ter po osnovnih dejavnostih,
- prikaza stanja prometne ponudbe (cestno omrežje državnih cest z avtocestami in lokalnimi cestami, železniško omrežje prog, omrežje prog avtobusnega prevoza),
- prikaza stanja dostopnosti do središč različnih ravni z javnimi funkcijami (upravna središča, šolski, kulturni in zdravstveni centri) glede na obstoječe prometne povezave.

Na osnovi portreta so se opredelili možni scenariji razvoja prometne ponudbe. Prednostno je bilo pri opredeljevanju scenarijev treba upoštevati določbe SPRS, SRS in SRRS, nacionalnih (razvojnih) programov posameznih resorjev ter že izdelanih gradiv v okviru postopkov priprave regionalnih zasnov prostorskega razvoja, regionalnih razvojnih programov in občinskih prostorskih in razvojnih dokumentov. Scenariji razvoja prometne infrastrukture so morali odraziti tudi razvojne težnje in pobude, posredovane s strani regionalnih razvojnih agencij in občin z območja tretje razvojne osi. Opredeljujejo jih elementi prometne ponudbe, izraženi z zmogljivostjo in ravno prevoznih storitev, ki jih omogočajo različne kategorije infrastrukture in prevoznih sredstev v prometnem sistemu obravnavane osi in v določenem časovnem prerezu.

V okviru projekta je bilo določenih naslednjih sedem osnovnih in trije kompozitni scenariji:

1. scenarij najmanjšega vpliva na okolje,
2. scenarij najmanjšega vpliva na okolje, z delnim potekom po obstoječih avtocestah,
3. scenarij najmanjših investicijskih stroškov,
4. scenarij scenarij najmanjših investicijskih stroškov, z delnim potekom po obstoječih avtocestah,
5. scenarij poveztivosti celotnega območja tretje razvojne osi glede na kazalnike družbeno-ekonomskega razvoja in glede na vsebino regionalnih razvojnih programov,
6. scenarij najbolj zahodnega poteka na podlagi kriterija družbene sprejemljivosti,
7. scenarij javnega potniškega prometa.

Za določitev kompozitnih scenarijev, ki so kombinacija delov osnovnih scenarijev, je bil uporabljen naslednji postopek:

- potek tretje razvojne osi je bil razdeljen na tri prostorske sklope in sicer: (A) severni del od meje z Avstrijo do avtoceste A1 Ljubljana–Maribor; (B) srednji del med avtocesto A1 Ljubljana–Maribor do Novega mesta, ki ga reka Sava kot naravna geografska ločnica razdeli na dva dela, B1 od avtoceste A1 do Save in BII od Save do Novega mesta; ter (C) južni del med Novim mestom in Črnomljem/Metliko oziroma mejo s Hrvaško;

- za dele trase ceste, ki na podlagi določenega scenarija potekajo po posameznem prostorskem sklopu, je bilo na podlagi ocene investicijske vrednosti in pripisanih prometnih obremenitev iz promet-

nega modela izvedeno vmesno vrednotenje iz družbeno-ekonomskega vidika (analiza stroškov in koristi uporabnikov);

- v posameznem prostorskem sklopu so bile iskane najučinkovitejše kombinacije poteka po posameznih prostorskih sklopih.

8. Idejni potek trase je bil izdelan na podlagi modelskih osnovnih scenarijev (scenarijev 1–4). Kombinacija najugodnejših potekov osnovnih scenarijev z vidika razmerja med koristmi uporabnikov oziroma stroški investicije na posameznih odsekih je bila združena v scenarij 8, ki poteka po scenariju 4 v prostorskem sklopu A, po scenariju 3 v prostorskem sklopu B in po scenariju 1 v prostorskem sklopu C.

9. Scenarij 9 je kompozitni scenarij izdelan iz scenarija 5 v kombinaciji s scenarijem 6. Scenarij poteka po celotnem potezu po scenariju 5, razen v prostorskem sklopu BII, kjer poteka po zahodnem delu (po scenariju 6).

10. Scenarij 10 poteka po celotnem potezu po scenariju 5, razen v prostorskem sklopu BII, kjer poteka po sredinskem delu (po scenariju 1).

Naslednja faza projekta je obsegala oblikovanje metodologije in kazalnikov za vrednotenje scenarijev ter izvedbo vrednotenja scenarijev razvoja prometne ponudbe na območju tretje razvojne osi. Izdelana je bila za os v celoti kot tudi ločeno za tri prostorske sklope, ki se prostorsko ujemajo z območji državnih lokacijskih načrtov za gradnjo državnih cest na tej osi.

Scenariji so bili vrednoteni s štirih vidikov, in sicer s prostorskega, prometnega, ekonomskega in okoljskega.

Prostorsko vrednotenje scenarijev

Prostorsko vrednotenje izhaja iz metodologije analize prostorskih učinkov (TIA – territorial impact assessment), ki ocenjuje prispevek k regionalnemu razvoju po zgledu Evropske prostorskorazvojnne perspektive, pri čemer je oblikovanje kazalnikov za vrednotenje prostorskega učinka sestavni del te naloge. Namen presoje je:

- ocena učinkov na razvoj omrežja urbanih središč skozi kazalce povezanosti,
- ocena učinkov na regionalni razvoj skozi kazalce dostopnosti,
- primerjava prostorskih učinkov obravnavanih scenarijev.

Za potrebe prostorskega vrednotenja scenarijev bodo pripravili model razporeditve aktivnosti, ki ga bodo uporabili za napovedovanje prostorske porazdelitve prebivalcev in delovnih mest. Podatkovni vhodi so družbeno-ekonomski podatki, ki so pomembni za določitev prostorske porazdelitve prebivalcev, delovnih mest in razvojne vizije občin, gospodarskih subjektov in turizma območij posameznega prostorskega sklopa ob tretji razvojni osi.

Model razporeditve aktivnosti mora temeljiti na podatkovni bazi o prebivalcih in delovnih mestih po vrstah dejavnosti in pripadajoči ustvarjeni dodani vrednosti na ravni naselij za obdobje od leta 2001 naprej. Rezultat je model razporeditve aktivnosti v prostoru, usklajen na obstoječe stanje. Na osnovi razvojnih podatkov o razporeditvi delovnih mest in prebivalstva v prostoru za časovni presek bazno leto +20 let, bodo izdelali model razporeditve aktivnosti vključno z induciranimi delovnimi mesti (razvoj servisov za podporo osnovnih dejavnosti).

Prometno vrednotenje scenarijev

Prometno vrednotenje scenarijev temelji na izdelavi prometnega modela za obravnavano območje. Na podlagi modela razporeditve aktivnosti v prostoru je bil izdelan večstopenjski (sintetični) prometni model, ki je upošteval vpetost posameznega prostorskega sklopa ob tretji razvojni osi v regionalne, regijske in mednarodne povezave. S pomočjo prometnega modela so ugotovili vpliv izvedbe posameznih scenarijev in variant na spremembo potovalnih vzorcev in posledično obremenitve cestnih odsekov ter drugih ponudnikov prometnih storitev.

Prometni model je bil izdelan in usklajen glede na sedanjo razporeditev aktivnosti v prostoru in glede na obstoječo infrastrukturo omrežja ter ponudbo javnega prevoza (modal split).

Ekonomsko vrednotenje scenarijev

Ekonomsko vrednotenje scenarijev temelji na metodi analize stroškov in koristi dviga prometne ponudbe v obravnavani osi.

Okoljsko vrednotenje scenarijev

Okoljsko vrednotenje scenarijev temelji na metodologiji strateške presoje vplivov na okolje, kot jo priporoča Evropska komisija.

V tretji fazi je sledila večkriterijska analiza predlaganih scenarijev ter priprava predloga z utemeljitvijo izbora najustrežnejšega scenarija. Analiza je temeljila na enakovrednem upoštevanju rezultatov prometnega, prostorskega, ekonomskega in okoljskega vrednotenja scenarijev, njen rezultat pa je predlog najustrežnejšega scenarija z utemeljitvijo.

Primerjava rezultatov posameznih scenarijev s predlogom izbora najustrežnejšega scenarija je bila izvedena z večkriterijsko analizo. To je matematična metoda, ki se uvršča v skupino metod ocenjevanja, pri katerih so v ospredju analize, cilji oziroma njihovo doseganje. Doseganje ciljev se meri glede na dane kazalnike (kriterije), ki so uteženi, s čimer je mogoče dobiti enotno oceno za posamezen projekt (program, opcijo, varianto) in tudi osnovo za primerjanje projektov (programov, opcij, variant) znotraj skupine projektov (programov, opcij, variant). Večkriterijska analiza ima naslednje prednosti: pregledna in robustna metoda, prilagodljivost izbora ciljev in kriterijev dopušča njihovo naknadno vključevanje oziroma izključevanje iz analize, ugotavljanje posameznih učinkov lahko poteka ločeno, izvajajo ga lahko posamezni strokovnjaki, zaradi preglednosti je metoda lahko tudi učinkovito sredstvo komunikacije oziroma pojasnjevanja izbora posameznih projektov oziroma programov, zaradi uporabe točkovanja in uteži se ohranja revizijska sled in ponovljivost izračuna.

V večkriterijski analizi so zajeti trije, medsebojno relativno neodvisni kazalniki, in sicer kazalnik prostorskih vplivov (kaže moč potencialnih razvojnih možnosti, ki izvirajo iz dodatne cestne povezave), kazalnik ekonomske učinkovitosti (kaže razmerje med investicijskim vložkom in koristmi uporabnikov prometnice) ter kazalnik okoljskih vplivov (kaže obseg in pomen negativnih vplivov na okolje).

Vse obravnavane rešitve v večji ali manjši meri prispevajo k reševanju slabosti, ugotovljenih s SWOT analizo, in sicer slabo dostopnost Koroške in deloma Jugovzhodne Slovenije do glavnih

evropskih cestnih koridorjev, slabo dostopnost do središč mednarodnega pomena (Ljubljana, Maribor) in slabo dostopnost do prometnih vozlišč v sosednjih državah (Avstrija in Hrvaška).

Nova prometna povezava doprinaša tudi k odpravljanju razvojnih neravnovesij, ki se kažejo kot nezaposlenost (še posebej problematična je nezaposlenost mladih v Zasavju). Od priložnosti, ugotovljenih v SWOT analizi, ki jih predstavljene rešitve izkoriščajo, pa je pomemben predvsem geografski položaj obravnavanih regij, ki so blizu glavnih koridorjev, vendar do sedaj tega niso mogle izkoristiti. Obravnavane variante omogočajo tudi črpanje sredstev evropske strukturne pomoči, saj so projekti po eni strani skladni s cilji evropske strukturne politike, po drugi strani pa so po vrednosti dovolj veliki, da so postopki črpanja lahko učinkoviti.

Kot najustreznejši pri doseganju postavljenih ciljev se je izkazal scenarij 9, po učinkovitosti pa mu sledita scenarija 10 in 5. Scenarij 9 je najboljši z vidika razvoja in ekonomičnosti investicije, vendar je manj ugoden z vidika okoljskih vplivov. Scenarij 10 izkazuje zelo dobre razvojne učinke, zagotavlja zelo dobro ekonomičnost investicije ter je relativno ugoden z vidika okoljskih vplivov. Ta scenarij po nobenem kriteriju ni primerjalno najboljši, vendar izkazuje ugodne učinke po vseh obravnavanih vidikih. Tudi scenarij 5 izkazuje relativno dobre rezultate po vseh vidikih, od scenarija 9 pa je manj ugoden po prostorskem vidiku.

Najuspešnejši scenariji s posameznih vidikov pa so:

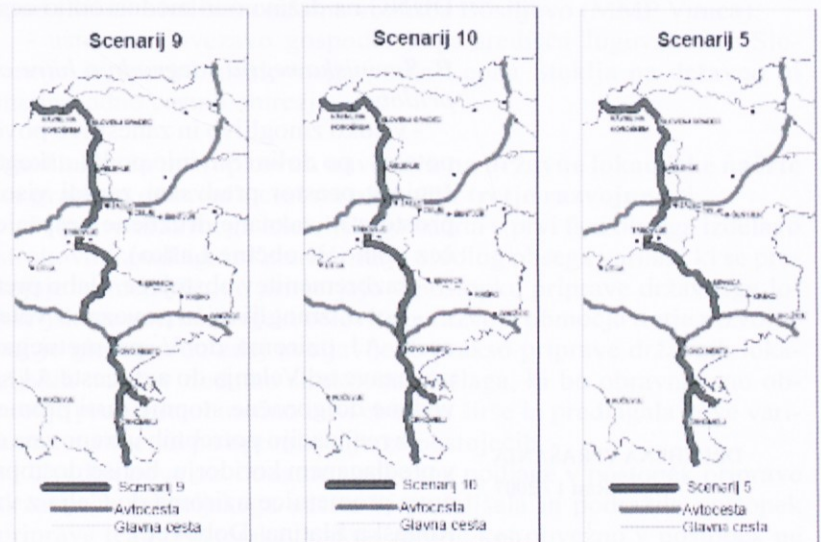
- z vidika prostorskih vplivov: scenarij 9, ki zagotavlja največje število dodatno induciranih delovnih mest (najmanj ugoden je scenarij 2),

- z vidika ekonomske učinkovitosti: scenarij 9, in sicer zaradi ugodnega razmerja med koristmi uporabnikov in relativno nizko investicijsko vrednostjo (najnižjo ekonomsko učinkovitost izkazuje scenarij 1),

- z vidika okoljskih vplivov: najmanj vplivov na okolje prinaša scenarij 2 (največ okoljskih vplivov pa izkazuje scenarij 6).

V študiji je bil obravnavan tudi scenarij povečanja prevoza v javnem potniškem prometu (scenarij 7), v katerem je bilo predpo-

Rezultati večkriterijske analize (najugodnejši scenariji)

stavljeno, da se bo do konca planskega obdobja (leto 2030) delež potovanj z javnimi prevoznimi sredstvi podvojil ter da bo zagrajena železniška povezava med Velenjem in Dravogradom. Analiza je pokazala, da bi bil vpliv tega scenarija omejen, saj bi se PLDP na odsekih novogradnje po scenariju 7 zmanjšal le za 3,6 odstotka, in da torej velikih sprememb tudi pri drastičnem izboljšanju "modal splita" ne bi bilo možno pričakovati. Zaradi omejenega vpliva ta scenarij ni bil obdelan na gradbenotehnični ravni kot drugi scenariji, saj ni moč pričakovati, da bi lahko bila ta investicija ekonomična oziroma da bi imela omembe vredne razvojne učinke.

Na osnovi predlaganega scenarija bodo ločeno za prostorske sklope (zgornji, srednji in spodnji del tretje razvojne osi) v izbranih koridorjih izdelali predloge novih ali optimizacije obstoječih variantnih rešitev posameznih državnih prostorskih ureditev s poudarkom na cestni infrastrukturi. Opredeljeni so bili tudi podprojekti za finančno perspektivo 2007–2013, in sicer na področjih:

- razvoja cestne infrastrukture,
- razvoja druge prometne infrastrukture,
- razvoja gospodarskih con in večjih zaposlitvenih središč,
- razvoja zdravstva in šolstva,
- razvoja turizma, kulturne dediščine in narave.

Za izvedbo je torej predlagan koridor, ki sledi scenariju 9 in neposredno povezuje Slovenj Gradec, Velenje, Trbovlje, Radeče, Trebnje, Novo mesto, Metliko in Črnomelj. Ne glede na dejstvo, da izbrani koridor ne poteka po željah vseh pet statističnih in razvojnih regij na območju tretje razvojne osi, v nadaljevanju navajamo glavne argumente za pravilnost te odločitve z vidika vsake posamezne regije:

A. Koroška regija z izgradnjo hitre ceste v predlaganem koridorju pridobi:

- visoko zmogljivo in zanesljivo povezavo do avtoceste A1, s tem pa tudi povezavo v smeri Savinjske in Posavske regije, preko njiju pa v smeri do Osrednje-slovenske regije oziroma sosednje Hrvaške,
- obvoznice vseh večjih naselij v koridorju, kar omogoča in pospešuje nadaljnji prostorski oziroma urbani razvoj teh naselij,
- ustrezno navezavo bodočega gospodarskega središča NOORDUNG na državno in mednarodno cestno omrežje.

B. Savinjska regija z izgradnjo hitre ceste v predlaganem koridorju pridobi:

- visoko zmogljivo in zanesljivo povezavo z Zasavjem, ki se izogne poteku po dolini Savinje prek Laškega (manj ugodna z vidika umeščanja v prostor predvsem zaradi visoke dosedanje obremenjenosti prostora in zaznane družbene nesprejemljivosti predlaganih variant čez območje občine Laško),
- razbremenitev obstoječe, slabo pretočne povezave Celje – Laško,
- novo, zmogljivejšo povezavo Velenja oziroma Gorenja do avtoceste A1 oziroma do V. prometnega koridorja (obstoječa cestna povezava od Velenja do avtoceste A1 se ohrani, kar je glede na napovedane dolgoročne stopnje rasti prometa tudi potrebno),
- z realizacijo potrebnih ukrepov na delu omrežja, ki ni neposredno v predlaganem koridorju, boljšo dostopnost tega območja do koridorja nove prometnice oziroma do Celja z vzhodne strani (Celje–Šentjur–Rogaška Slatina–Dobovec),

- z izgradnjo priključka oziroma obvoznice Šentjurja, ki je v Nacionalnem programu izgradnje avtocest možnost za povezavo med Savinjsko in Posavsko regijo preko Kozjanskega, ki bo dala Posavju potrebni razvojni pospešek,

- ustrezno navezavo velenjske ekonomsko-poslovne cone in gospodarskega središča TEHNOPOLIS na državno in mednarodno cestno omrežje.

C. Zasavska regija z izgradnjo hitre ceste v predlaganem koridorju pridobi:

- zmoGLjivo in zanesljivo povezavo do avtoceste A1 in s tem povezavo v smeri Savinjske in Posavske regije in do avtoceste A2 in s tem povezavo v smeri Jugovzhodne Slovenije,

- ustrezno navezavo obrtno-industrijskih con v občinah Hrastnik, Trbovlje in Zagorje na državno in mednarodno cestno omrežje.

D. Posavska regija z izgradnjo hitre ceste v predlaganem koridorju pridobi:

- bistveno izboljšanje dostopnosti do Osrednjeslovenske regije zaradi zagotovitve zmoGLjive in zanesljive povezave med Radečami in Trbovljami ter ukrepi na glavni cesti med Litijo in Ljubljano,

- s prenosom dela prometa na novo prometnico razbremenitev glavne ceste Celje–Zidani Most, ki se ohrani kot glavna povezava Posavja s Celjem, pri čemer se potek prometa na cesti med Rimskimi Toplicami, Zidanim Mostom in Radečami bistveno izboljša,

- ustrezno navezavo obrtno industrijskih con ter gospodarske infrastrukture v Posavju na državno in mednarodno cestno omrežje,

- boljšo dostopnost do gospodarskega središča PHOENIX severne strani (Savinjska regija).

E. Jugovzhodna Slovenija z izgradnjo hitre ceste v predlaganem koridorju pridobi:

- vzhodno obvoznico Novega mesta,

- zmoGLjivo in zanesljivo povezavo Bele krajine z ostalimi slovenskimi regijami čez Gorjance,

- navezavo na hrvaško avtocestno omrežje v smeri vozlišča Novi grad (MMP Metlika) oziroma vozlišča Bosiljevo (MMP Vinica),

- ustrezno navezavo gospodarskega središča Jugovzhodne Slovenije in športno-poslovnega parka Leona Štuklja na državno in mednarodno cestno omrežje.

Vsebinska in postopkovna navezava na državne lokacijske načrte za gradnjo državnih cest na območju tretje razvojne osi

Priprava državnega lokacijskega načrta v prvi fazi obsega izdelavo strokovnih podlag, iz katerih izhaja predlog obsega variant, ki se presojajo in medsebojno primerjajo v postopku priprave državnega lokacijskega načrta. Projekt celovitega razvoja območja tretje razvojne osi je glede na do zdaj uveljavljeno prakso priprave državnih lokacijskih načrtov dodatna strokovna podlaga, ki bo obravnavano območje preverila območno in vsebinsko širše in predlagala nove variantne rešitve ali pa optimizacije že obstoječih.

Uvedba nove oz. dodatne strokovne podlage v postopek priprave državnega lokacijskega načrta bi podaljšala in podražila postopek priprave tega prostorskega akta, zato je kot obvezno v postopek ne

VIRI IN LITERATURA

1. Cohesion Economic, Social and Territorial axis connecting regional centers in Austria, Slovenia, Croatia and BIH, Interreg IIIB CADSES project Application form, RRA Celje, Celje 2005.

2. European Spatial Development Perspectives (ESDP); Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning, Potsdam 1999.

3. Ministrstvo za okolje in prostor, sektor za državne prostorske akte – redno delo, iz katerega je nastala večina besedila, uporabljenega v prispevku, Ljubljana 2005-2006.

4. Politika prostorskega razvoja Republike Slovenije, MOP - Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana 2001.

5. Program priprave državnega lokacijskega načrta za gradnjo državne ceste med avtocesto A1 Šentilj–Koper (AC priključek Šentrupert–AC priključek Arja vas) in mejo z Republiko Avstrijo, UL RS 49/2006.

6. Program priprave državnega lokacijskega načrta za gradnjo državne ceste med avtocesto A1 Šentilj–Koper na priključku Celje-Lopata in avtocesto A2 Ljubljana-Obrežje pri Novem mestu - predlog, MOP – Direktorat za prostor, Ljubljana 2006

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Rast 1 / 2007

7. Program priprave državnega lokacijskega načrta za gradnjo državne ceste med avtocesto A2 Ljubljana–Obrežje pri Novem mestu in mejo z Republiko Hrvaško - predlog. MOP – Direktorat za prostor. Ljubljana, 2006.
8. Projekt celovitega razvoja območja tretje razvojne osi. Omega consult d.o.o. Ljubljana 2006.
9. Projektna naloga za Projekt celovitega razvoja območja tretje razvojne osi. MOP – Direktorat za prostor. Ljubljana 2006.
10. Strategija prostorskega razvoja Slovenije. MOP - Urad RS za prostorski razvoj. Ljubljana 2004.
11. Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja. Uradni list RS, št. 60/99, 52/02-ZDU-1 in 56/03.
12. Zakon o urejanju prostora. Uradni list RS, št. 110/02, 8/03 – popr. in 58/03-ZZK-1.
13. Zakon o varstvu okolja. Uradni list RS, št. 41/04.
14. Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007-2023. Republika Slovenija, Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj, oktober 2006.
15. Arhiv Sveta razvojne regije Jugovzhodna Slovenija, Razvojni center Novo mesto d.o.o.
16. Predlog regionalne zasnove prostorskega razvoja JV Slovenije. Acer Novo mesto d.o.o. junij 2006
17. Umestitev tretje razvojne osi v prostor, gradivo za 9. sejo Odbora Državnega zbora Republike Slovenije za promet, ki je bila 21. 10. 2005 v Sevnici
18. Sklepi 9. seje Odbora Državnega zbora Republike Slovenije, posredovani Vladi Republike Slovenije, Ministrstvu za promet in Ministrstvu za okolje in prostor. Ljubljana, 25. 10. 2006
19. Skupna izjava udeležencev delovnega srečanja Koroške, Savinjske, Zasavja, Spodnjega Posavja in JV Slovenije o sodelovanju pri načrtovanju in vzpostavitvi tretje razvojne osi, sprejete v Novem mestu, 16. december 2004

moremo predpisati. Ker pa prinese boljša izhodišča za podrobnejše načrtovanje konkretnih prostorskih ureditev na tej osi, je izdelava tega projekta smiselna in upravičena. Ker projekt obravnava celotno potezo tretje razvojne osi, hkrati prinese izhodišča za bolj celovito obravnavo vseh treh odsekov državnih cest na območju tretje razvojne osi. V postopkih priprave državnih lokalnih načrtov na območju tretje razvojne osi bodo rezultati projekta upoštevani v fazi končne opredelitve variantnih rešitev, ki se bodo vrednotile v okviru primerjalne študije variant.

Poleg izhodišč za nadaljnje načrtovanje v postopkih priprave državnih lokacijskih načrtov bodo rezultati projekta služili za opredelitev prioriteten razvojnih projektov za novo finančno perspektivo in kot inštrument za presojo pobud za nadaljnje načrtovanje državnih prostorskih ureditev državnega pomena z državnimi lokacijskimi načrti.

Na takšni osnovi načrtovana in v prostor umeščena nova prometna povezava bo podpirala razvoj policentričnega omrežja mest in drugih naselij, skladen razvoj območij s skupnimi prostorskorazvojnimi značilnostmi, medsebojno dopolnjevanje funkcij podeželskih in urbanih območij ter njihovo povezanost z evropskimi prometnimi sistemi in urbanim omrežjem. Izbor posameznih koridorjev in tras nove prometne povezave bo omogočal uravnotežene in enakomerno obremenjene prometne podsisteme, prednost pa bodo imele gospodarsko, socialno, okoljsko in prostorsko najbolj smotrne in učinkovite oblike prometa ter poteki koridorjev in tras.

Sklep

V prikazani študiji je uporabljen integrirani pristop načrtovanja razvoja prometne infrastrukture, ki upošteva ne le obstoječe prometno povpraševanje, ampak tudi razvojne in varstvene vidike. Razprave ob umeščanju tras prometnic v prostor v preteklosti so pokazale, da ponujene variante in njihova obdelava v dokumentaciji ne morejo vedno dati dovolj dobrega odgovora glede izbora najboljše variante z vidika trajnostnega razvoja v vplivnem območju prometnice. Prvi problem, ki ga je bilo potrebno razrešiti, je, po kakšnih načelih priti do potencialnih kandidatov za trase, da bodo le-ti lahko izkazali najboljše razvojne učinke. Drugi bistveni problem pa je, kako izmed kandidatov poiskati najboljšega. Menimo, da predstavljeni pristop lahko doprinese h kakovosti odločanja o umeščanju javne prometne infrastrukture v prostor v primerih, ko so možni različni poteki tras z bistveno različnimi učinki in njihovo distribucijo v prostoru. Projekt izgradnje oziroma posodobitve cestnega omrežja na tretji razvojni osi je eden od povezovalnih ukrepov Resolucije o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007 – 2023. Kot tak z ustvarjanjem pogojev za izgradnjo regionalnih gospodarskih središč neposredno podpira doseganje cilja prve prioritete Strategije razvoja Slovenije.

Marjan Maznik: PRIJATELJ JANKO, akril na platnu, 100 x 100 cm, 2006

Nada Šumi

NEKDANJE SVEČANOSTI

Počastitev stoletnice rojstva Pina Mlakarja

Kmalu zatem, ko so se iztekle spoštljive poslovilne svečanosti ob smrti enega največjih slovenskih in svetovnih umetnikov vseh časov, Pina Mlakarja, je Društvo baletnih umetnikov Slovenije 11., 12. in 13. decembra pripravilo trojno počastitev stoletnice umetnikovega rojstva z naslovom *Nekdanje svečanosti*. Dvodnevni simpozij, ki ga je vzela v svoje okrilje Slovenska akademija znanosti in umetnosti, zajeten zbornik razprav, spominskih zapisov, intervjujev, pisem, dnevniških zapisov, nekaterih ponatisov temeljnih prispevkov o plesni umetnosti para Pia in Pino Mlakar, predvsem pa oporoke, zapisane v slavljenčevem *Memorandumu* in *Kako naprej?* iz leta 2000, je okronala svečana multimedijsko oblikovana baletna predstava, sestavljena iz 21 odlomkov enajstih koreografskih stvaritev umetniške dvojice Mlakar.

Načrtovanje tega trojnega slavja tiste slovenske in univerzalne umetnosti plesnega gledališča »po slovenskem občutju«, v kateri se »dogodek spremeni v doživetje« in v kateri njuna nosilca nista bila »le plesalca, temveč v enaki meri tudi pesnika«, je trojica najtesnejših umetniških in človeških somišljenikov – pisateljica Katarina Lavš, vodja simpozija in urednica zbornika, umetniški vodja Janez Mejač in predsednik Društva baletnih umetnikov Slovenije Vojko Vidmar – zasnovala še v tesnem sodelovanju z umetnikom. Zato so bili izbrani pisci zbornika, predavatelji na simpoziju in plesalci na baletni predstavi pospremljeni z umetnikovim zaupanjem, da bo »proslava« znala priklicati »ožarjenost«, s katero je »zmagovalo« njuno življenjsko delo, kakor je Pino Mlakar zapisal v svojem zadnjem pismu Katarini Lavš. Njegovo zagotovilo »neizmerno sem

vam hvaležen za razumevanje o zamišljeni novomeški ustanovi plesnega foruma in za sodelovanje na popotovanju do uresničitve tega vizionarskega cilja« se je ob počastitvi izkazalo za eno najglobljih zadolžitvev, kar jih lahko sprejmejo učenci v najširšem pomenu besede od svojega učitelja.

Tako so se jubilejne *Nekdanje svečanosti* poklonile Umetnosti, posebej umetnosti plesnega gledališča, ki je »kraj vsečloveške metafizične veljave« in v kateri »plešoči človek ... ni predmet, temveč subjekt metafizične skrivnosti« in je občutje udeležencev dogodkov najbolje ubesedila misel Mirka Šparemleka na simpoziju, ki je prišel, »da bi snel klobuk v spomin na mojstra«, genija, ki se je bal, da ovrednotenje in nadaljevanje njegovega dela ne bi izzvenelo kot hvalnica njegovi osebi.

Dvodnevnega simpozija, ki ga je vseskozi ožarjeno vodila Katarina Lavš in ga je odprl predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, akademik dr. Boštjan Žekš, pozdravila pa ga je tudi podpredsednica Sazuja, akademikinja dr. Alenka Šelih, se je udeležilo nekaj več kot petdeset poslušalcev iz Slovenije, Hrvaške in Srbije, učencev obeh umetnikov, plesalcev, koreografov in baletnih pedagogov, pa tudi drugih spoštovalcev umetniškega genija, katerega ustvarjalnost je polnih sedem desetletij fascinirala občudovalce v koraku v dvoje s prav tako genialno umetnico Pio Mlakar, ki je ženski pol tega koraka doživljala globoko pesniško (»Ti si drevo, / jaz cvetni venec, naj/ ob tebi zacvetim/ kot tvoj sijaj.«).

Akademik dr. Andrej Inkret, katerega referat je zaradi profesorjeve zadržanosti na simpoziju umetniško posredovala dramska igralka Jerica Mrzel, je na podlagi Mlakarjeve zad-

nje knjige *Srečne zgodbe bolečina* (Slovenska matica, 2005), njegovih člankov in pesmi iz dvajsetih let v reviji *Križ* in Kocbekovih dnevniških zapisov in literarnih besedil obnovil umetnikova *Leta iskanja in zorenja* (*list iz biografije*), ko je mladi Mlakar sledil glasu svojega genija in odšel v hamburško Labanovo šolo. Iz tega zgodnjega obdobja je Mlakarjev umetniški credo pesniško utemeljen v *Ubrani pesmi lokostrelca*, objavljeni v *Križu* leta 1928, ki izreka tako ekstazo njegove lastne umetnosti in življenja kot plesa v vlogi praumetnosti: »O, Gospod./ v telo si me postavil./ da sem./ Kot prožno jeklo si mi usločil hrbtnico/ in ramena kot bronast lok./ Z veseljem si napolnil moje skakanje./ Rokam si zaukazal, da Te hvalijo./ in v dlani si mi položil tiho govornico./ Z dragocenim sokom si me pobarval/ in srce obdaril s praritmom./ Iz zemlje si me zaklical/ in zemlja mi je mati./ Silen in strasten je njen klic. / Silnejši in strašnejši pa je Tvoj protiklic./ O klic Luči!/ O Gospod./ ki si morje in nebo in si vendar nad vsem./ O Nerazumljivi./ človekovo telo si si izbral kot prebivališče/ in povelečal si ga po svojem vstajenju.«

Umetnikova vnukinja Vesna Mlakar, ki je na pariški Sorboni diplomirala iz plesa in muzikologije, vzporedno pa v Münchnu študirala teatrologijo, umetnostno zgodovino in romanistiko ter v tamkajšnjem gledališkem muzeju proučuje zgodovinske vire s področja gledališke umetnosti, je *Postaje in srečevanja – umetniški razvoj Pie (1908-2000) in Pina Mlakar (1907-2006)* osvetlila s pomočjo študija obsežne korespondence (300 pisem) med Pinom Mlakarjem in Albrechtom Knustom, zapisovalcem (kinetografom) koreografij Mlakarjev v münchenski Bavarski državni operi; na povabilo pariškega nacionalnega plesnega centra (Centre National de la Danse) jo je pregledala in ovrednotila poleti 2005. Z izborom citatov iz pisem, vsestranskim poznavanjem zgodovine gledališkega plesa, spoštovanjem umetniškega dela svojih starih staršev in podedovano zavzetostjo in temeljitostjo je osvetlila najsijajnejše obdobje njune ustvarjalnosti in teoretskega razmišljanja o plesu. Bogastvo izbranega prikaza naravnost kliče po objavi celotne

korespondence, Vesna Mlakar pa se zdi med prvimi poklicana, da nadaljuje poslanstvo svojih starih staršev v sklopu *Ustanove plesne umetnosti* na Večni baletni domačiji Pas de deux v Ločni v Novem mestu.

Sin umetniške dvojice Mlakar, v mladosti tudi sam plesalec, Tomo Mlakar, je na simpoziju prikazal *Prispevek Pie in Pina Mlakar k razvoju plesopisa*. Predstavil je razvoj plesopisa od 15. do 20. stoletja, ko po ohranjenih zapisih še ni bilo mogoče avtentično obnoviti zamišljene koreografije, pokazal na razvoj kinetografije po Labanu in na pomemben prispevek Mlakarjev kot koreografov k zapisovanju njihovih baletov, ki ga je vodilo »spoznanje, da mora biti zapis dovolj natančen, da ostane koreografija pri branju in prenosu nespremenjena, pa tudi dovolj nenančan, da izvajalec čuti potrebo po tem, da bi v reprodukcijo koreografije vnesel vso svojo ustvarjalno moč in možnosti za to«. S prikazom osnovnih principov kinetografije in kinetografskih zapisov koreografij Pie in Pina Mlakar Vrag na vasi, Cekin ali gosli, Nekdanje svečanosti in Danina se je za svojim očetom s prepričljivimi argumenti zavzel za kinetografsko pismenost plesalcev, koreografov in plesnih učiteljev z rednim poukom in uporabo plesopisa v baletnih šolah in za obvezno obvladovanje plesopisa na plesnih akademijah in inštitutih. Posebej je opozoril na nezadostnost videoposnetka v primerjavi s kinetogramom – deloma v nasprotju z mnenjem o videu kot dobrodošli možnosti za ohranjanje koreografij, kot ga je videl Pino Mlakar, a v duhu očetovega stremljenja po objektivizaciji koreografske umetnosti, ki je »predpogoj za integracijo plesne dejavnosti v umetnost«. Brez dvoma bi lahko imela *Ustanova plesne umetnosti* v Tomu Mlakarju izvrstnega učitelja kinetografije, kot ima že zdaj skrbnega varuha očetove zapuščine, ki jo deloma ureja Arhiv Slovenije.

V simpozijem zborniku je objavljen tudi ponatis monografije *Pia in Pino Mlakar* Milice Jovanovič, ki je leta 1985 izšel v Dokumentih Slovenskega gledališkega in filmskega muzeja (št. 44-45) in med drugim prinaša obsežen nabor poglobljenih in doživetih kritičnih zapisov o plesni umetnosti para Mla-

kar, obenem pa avtoričino predavanje z naslovom *Pino Mlakar in klasična dediščina*, v katerem je ta zaslužna beograjska baletnica, koreografa, plesna kritičarka in zgodovinarica predstavila zgodovinsko dogajanje v času, ko se je plesna umetnost polemično izvijala iz spon klasičnega baleta v moderni izrazni ples in se prav v umetnosti Mlakarjev ukoreninila kot zanesljiv temelj za samoizražanje in »govorico telesa z lastno leksiko«.

Znameniti plesalec in koreograf Mirko Šparemblek, ki je plesal v Vragu na vasi, Danini, Srednjeveški ljubezni in videl Lepo Vido, fragmente Loka in Malo balerino, je svoj kratki poklon strnil v strinjanje s svojim velikim učiteljem v tem, da ostaja umetnost velika skrivnost. »Umetnost je in bo intuitivna kategorija, ki je suma sumarum vsega, kar smo, kar je bilo, in tudi tistega, kar šele prihaja.« O doživetju koreografij Mlakarjev pa pove: »Bil sem očaran, a ne samo zaradi razširjenega plesnega besedišča, temveč tudi nad stalnico, ki jo sam imenujem Misel in jo mojstrska roka vedno vodi skozi niz slik do njene gledališke in smiselne katarze. Tisto, kar me je vedno prevzelo pri Pinu Mlakarju, je njegova neomajna, trdna in v najboljšem pomenu te besede kmečka – ter prvobitna etičnost.«

Slavistka in umetnostna zgodovinarica dr. Irena Avsenik Nabergoj je v razpravi *Med čutnostjo in stanovitnostjo, Legenda o egiptovskem Jožefu v izvedbi Pie in Pina Mlakar* ob nadrobni razlagi svetopisemske legende prikazala premestitev baletne pantomime, prvotno zamišljene kot paše za oči na faraonovem dvoru, v »etično in religiozno vsebino baleta«, pri čemer sta Mlakarja »na visoko umetniški ravni povezala čutno in duhovno izkušnjo človeškega bitja«, to pa »gledalcu omogoča, da po eni strani spozna meje svojega čutnega sveta, po drugi strani pa prav v stiku s presežnim, duhovnim svetom najde svoje notranje središče«. Mlakarjevo upodobitev Jožefa je kritik označil kot »razkritje čiste, preproste pastirske narave«, ki ne izvira iz »zavestne trdnosti, marveč iz globoke, nepremamljive nedolžnosti«, Irena Avsenik Nabergoj pa sklene, da je Mlakar »v baletu neizrekljivemu dal na voljo

svoje telo, svoj obraz in svojega duha«, in s tem označi bistvo njegovega umetniškega poslanstva.

Umetnostni zgodovinar dr. Milček Komelj je v razpravi *Likovna umetnost na Mlakarjevi življenjski poti, Pino Mlakar v umetnostnozgodovinskem kontekstu* osvetlil dediščino slikarskega ekspresionizma, iz katere je rasla Mlakarjeva duhovna plesna umetnost. Avtor obravnava Mlakarjevo ustvarjalno izročilo in osebnost v luči njegovega razmerja do vsega likovnega in v skladu z njegovim univerzalnim dojemanjem umetnosti, ki je v plesu predpostavljalo vir za vse druge umetnosti, sintezo različnih umetnostnih področij ter najbolj primarno življenjsko izrazilo, zajeto v pojavu gibanja. Komelj v obravnavo Mlakarjevega odnosa do likovne umetnosti pritegne kar najširši slovenski in evropski umetnostni in duhovnozgodovinski kontekst, ob tem prikaže likovno umetnost kot srečno zvezdo na Mlakarjevi življenjski poti, njegovo slikarstvo (dostopno iz avtorju znanih slik, natisnjenih v Mlakarjevih knjigah in prikazanih v nepozabnem filmskem portretu o umetniški dvojici Mlakar Danice Dolinar in Vojka Vidmarja ter poznavanja opusov njegovih mariborskih slikarskih učiteljev) pa označuje kot prepričljiv dokaz, »da bi se lahko umetnik, če bi hotel, pomembno izražal tudi na likovnem področju«.

Zdravnik, baletni solist, koreograf in zaslužni baletni zgodovinar dr. Henrik Neubauer je za simpozij in zbornik Nekdanjih svečanosti obudil spomin na avtorsko koreografsko stvaritev Pie Mlakar *Plesalec v spolah*, katere posebnost je zamisel plesnega večera brez glasbe v pravem pomenu besede, plesalci in plesalke se le sami spremljajo na različne ritmične instrumente. Naslovno vlogo je plesal Henrik Neubauer, ki v spominskem zapisu živo podoživlja s skrajnimi napori obvladljivo težavnost te plesne kreacije, navaja pritrjujoče kritiške odmeve, odlomke zapisov Pie Mlakar iz gledaliških listov in podaja razglede po redkih »plesih v tišini« iz svetovne koreografske ustvarjalnosti s posebno spoštljivim spominom na veliko umetnico.

Slavist in etnokoreolog Mirko Ramovš je raziskal *Prvine ljudskega*

plesa v baletu Pie in Pina Mlakar v baletu Vrag na vasi. Predstavil je Mlakarjevo zgodnje zanimanje za ljudski ples, ki sta ga pozneje skupaj s Pio poglabljala na terenskem preučevanju po vaseh Dalmatinske Zagore. V ljudskem plesu je zaslutil primarne vrednote obrednosti, ki so ga navdihovale v izvirni umetniški fantaziji. Avtor ugotavlja, da sta umetnika v Vraga na vasi vpletla prvine dinarskega, panonskega in moravskega sloga, čeprav je zgodba baleta postavljena v panonsko območje, a teh prvih nista nikoli dosledno citirala in jih zato ni mogoče tipološko opredeljevati. Obisk Dalmatinske Zagore in doživetje plesa v Vrliki je navdihnil zaključno kolo baleta, v katerem avtor razpozna tudi reminiscence slovenskega plesa *čindara* in s katerim sta Mlakarja ustvarila mogočno fresko, ki prav umetniško preoblikovana izraža poudarjeno pristno ljudskost, kakršna je navduševala sodobnike po vsej Evropi in ostaja s kinetogramom Albehta Knusta živa tudi za vso prihodnost plesnega gledališča.

Dragoceni v zborniku so tudi spominski zapisi dr. Marka Marina »*Telo nikoli ne laže*,« je govoril Pino Mlakar ..., v katerem profesor v kratkem spominskem zapisu prikazuje Mlakarjevo delovanje na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo, kjer umetnik in goreč pedagog ni dosegel samostojnega baletnega oddelka na baletni ravni in se zato upokojil, in anekdote, ki ga prikazujejo kot izjemnega učitelja in pokončno osebnost. Ponatisnjen je tudi zapis Jožeta Humerja iz revije Rast 1991, v kateri je občutljivi pisec iznašel izvorno poimenovanje za umetniški fenomen dvojice Mlakar *Njuna Dvoedinost, Pomenki pri Pii in Pinu Mlakarjih (izbrani odlomki)* in prikazal lepoto njune dopolnjujoče se uglašenosti vse do konca zemeljske zveze. Plesalec in koreograf, učence velikega mojstra Iko Otrin pa je v *Spominih spominov* obnovil življenjsko in umetniško pot, kakor jo je Mlakar v živo obujal v dolgem obdobju njunega ustvarjalnega druženja.

Trdne temelje za zgodovinopisje plesnega gledališča in izčrpnjšo monografijo o umetnosti umetniške dvojice Pia in Pino Mlakar pa je ustvarila muzikologinja, scenaristka

in urednica Uredništva za resno glasbo in balet Televizije Slovenija Danica Dolinar z dvema prispevkoma: *Bibliografijo koreografskih stvaritev Pina in Pie Mlakar in Časovnico skozi življenje Pie in Pina Mlakar*. Nelahko delo, ki ga zmore le brezmejna predanost velikemu delu in človeški bližini obeh umetnikov.

Oba simpozijjska dneva sta sklenili okrogli mizi: prvi dan z naslovom *Osebnost in vrednote para Mlakar*, na kateri so sodelovali stolni prošt Jožef Lap, prof. Marko Marin, prof. Vid Pečjak, Iko Otrin in Jože Humer, drugi dan pa z naslovom *Kako naprej?*, na kateri so sodelovali Tomo Mlakar, Vesna Mlakar, Mojca Grabnar in Marta Rau, ki urejata zapuščino umetnikov v Arhivu Slovenije, vodja pravne službe v tovarni Krka Dušan Jenko in za kulturo človeško zavzeta svetovalka na oddelku za kulturo Mestne občine Novo mesto Sandra Boršič.

Zadnja okrogla miza, ki je za izhodišče postavila Mlakarjev *Memorandum in Kako naprej?* ter ponatisnjen intervju Pina Mlakarja s Katarino Lavš, ki je *Memorandum* že decembra 2000 posredoval javnosti v Sobotni prilogi Dela, je želela celotno trojno počastitev stoletnice Pina Mlakarja *Nekdanje svečanosti* postaviti na začetek uresničevanja umetnikove oporoke, ki ga kratko povzema tole naročilo: ***Novomeško ustanovo za plesno umetnost »je potrebno materialno uresničiti. Nekaj je že bilo storjeno v ta namen, ko je Mestna občina Novo mesto z odlokom razglasila baletno domačijo Pas de deux za zavarovano kulturno dediščino. Za ustanovo je že zbran pomemben knjižni, rokopisni, publicistični, slikovni fond, podlaga za raziskovalno delo in za muzejske predstavitve, ki jih bo ustanova ob svoji dejavnosti potrebovala. /.../ Mestna občina in tovarna zdravil Krka sta usodno krojili najino baletno domačijo in če bi združeni sedaj pomagali, da se udejanji Ustanova plesne umetnosti, bi zgodovinski potek baletne domačije dobil spravno, pravično, kulturni koristno vsebino. /.../ Verjamem v slovensko kulturno javnost in njeno pomoč.***

Gradivo je zdaj last sina Toma Mlakarja, na katerega se bo moral

Baletna domačija Pas de deus.

poslej obračati vsak raziskovalec umetnosti Pie in Pina Mlakar, za baletno domačijo pa poteka pravni postopek, s katerim bo ugotovljeno, ali je domačija last družine Mlakar ali tovarne Krka, ki je umetnikoma izplačala sodno odmerjeno odškodnino za odvzem parcel, na kateri stoji domačija in za katero je bil sprejet kompromis, da lahko umetnika v njej ostaneta do smrti zadnjega zakonca. Razpravljavci so menili, da bi se simpozij, muzejsko in občasno plesno delovanje na domačiji moralo začeti takoj, zaradi nerazrešenega lastništva, še nejasnega vira financiranja dejavnosti in nejasnih potencialnih nosilcev programa pa sta bila sin Tomo Mlakar in vnukinja Vesna Mlakar mnenja, da to za zdaj še ni povsem realno. Zastavljeno je bilo za prireditelje simpozija nesrečno vprašanje, kje je bila Slovenija v času, ko sta umetnika še živela in je bila ustanova na domačiji njuna velika bolečina. A tudi ti prigovori so bili izrečeni v znamenju izgube velikega umetnika, očeta in deda, katerega duh bo prej ali slej našel pot, da se vizija uresniči. Prireditelji so s tem, da so čas stoletnice prehiteli in tako izpolnili umetnikovo zadnje skromno izrečeno naročilo, dokazali, da v Sloveniji živo utripa srce srčne dvojice Mlakar, pa četudi zbere moč za delovanje le majhen krog posvečenih.

Baletni koncert, ki je večer po končanem simpoziju zažarel na odru Linhartove dvorane Cankarjevega doma, v kateri ni bilo dovolj prostora za vse, ki so si ga želeli ogledati in so ga počastili med drugim minister za kulturo dr. Vasko Simoniti, predsednik Državnega zbora dr. France Cukljati in župan Ljubljane Zoran Jankovič, je bil povsem izjemen dogodek, ki ga bodo ocenjevali plesni kritiki in ga bodo Novomeščani doživeli 2. marca, ljubiteljem gledališča in umetnosti pa je ožarjeno pričaral nekdanje svečanosti s filmsko sliko, čarobnim plesom 63 plesalk in plesalcev iz ljubljanske in mariborske Opere, pevci in kitaristom. Odlomke iz koreografij so pripravili Iko Otrin, Christine Eckerle, Andreja Hriberšek, Bojana Nenadović Otrin, Maruša Vidmar, Vlasto Dedovič, Janez Mejač in Vojko Vidmar, režiser odrske upodobitve je bil Igor Košir, umetniški vodja Janez Mejač, scena-

risti Danica Dolinar, Katarina Lavš, Igor Košir in Vojko Vidmar, kostumografa Leo Vizintin in Leo Kulaš ter scenografka Urška Loboda.

»Obhajalo me je prepričanje, da toplina, s katero je bil sprejet tik pred vojno najin nastop z baletom *Lok* v ljubljanski Operi, ni bila površna toplina, bežni odmev nekega gledališkega večera, ampak da še živi v spominih kot umetniška vrednost. Lok je vendar predočil človeško samobitnost, pa tudi moč medsebojnega zblíževanja, skratka, človekovo enkratnost s sredstvi plesno-koreografske umetnosti. V kulturo in umetnost zagledani slovenski krogi vendar niso mogli izginiti,« je Mlakar verjel, ko je po vojni iskal svoj prostor pod soncem ob vrnitvi v domovino. In tudi v tem trenutku, ko se zdi naslednji korak v pravo smer še negotov, velja zaupati v umetniško vrednost, ki so jo z vsem žarom oživile jubilejne *Nekdanje svečanosti*.

»Izstopati je začelo metafizično bistvo narodnosti ob vsej realnosti ljudstev in držav. Eno je državotvornost entitete, drugo njena duhovnost, psiha in karakter. Četudi je svojskost fizično zaznavna, je v bistvu metafizični dej, bogohoten, religioznosti blizu, etosu zavezan. Nespoštovanje metafizičnosti, zakoreninjene v entiteti, vodi v slepi fanatizem in izkoriščevalski egoizem,« je v nekem temnem zgodovinskem trenutku zapisal Pino Mlakar in prav umestitev njegove/njune umetniške dediščine v trajno kulturno zavest slovenske, evropske in svetovne sodobnosti lahko identificira državotvorno nacionalno bistvo, ki ta čas samozadostno sega po cekinu evru namesto po goslih svojega genija. Duša si namreč »želi dotika, nenehno živega dotika z nedoumljivim stvarstvom okoli sebe, posebno z bitjem in žitjem človekovim«, sooča človeka s samim seboj in njegovo kolektivno zavestjo Pino Mlakar.

Podobno kot nas Plečnikova arhitektura, ki smo jo modro vtisnili celo na novi denar in jo široko ukoreninili v zavest domače in evropske javnosti, ki zdaj poleg praškega in dunajskega Plečnika na novo odkriva Plečnika v slovenski prestolnici kot srečo slovenstva, nas Mlakarjeva oporoka zavezuje k »brezčasni in večni

koreografiji človekovega družjenja«, k »sposobnosti za smiselno urejevanje odnosa med koristnostjo materije in abstraktnostjo čustev in lepega na tem svetu«. *Nekdanje svečanosti* Društva baletnih umetnikov Slovenije in njegove srčike zanesenjakov so v tem duhu in pojmovanju nacionalnega poslanstva začetek uresničevanja umetnikove opore in zagotovilo, da bo *Ustanova plesne umetnosti* v mestu, ki je pravkar odprlo svoje poklicno gledališče in s tem duhovna vrata sveta Novemu mestu z ločensko domačijo ob Krki, našla način, da odpre vrata tudi tisti duhovni naravi slovenstva,

ki »želi ustvarjalno sodelovati pri nastajanju predmetnega in metafizičnega sveta v organski zvezi z realnim svetom, ki (ga) obdaja, ki je smiseln in lep«, kot je neponovljiva »koreografija nepremičnin« slovenske pokrajine in hrepeneča slovenska duša v vsej svoji književnosti, utemeljiteljici slovenske države, ki bo smiselna in lepa, če bo sledila svojemu duhovnemu poslanstvu v svetu. Umetnost Pina Mlakarja v koraku v dvojico s Pio Mlakar je glasnica in plamenica tega poslanstva in njegov neizčrpn temelj, ki nas kot maloštevilno nacionalno skupnost redkih genijev posvečuje in zavezuje.

Simpozij je potekal v prostorih Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. (Foto: M. Markelj)

Alenka Černelič Krošelj

JANEZ VAJKARD BARON VALVASOR IN KRŠKO

Kolokvij, 15. decembra 2006, Dvorana v parku Krško

I Hiše so poimenovane po prebivalcih, prva po najslavnejšem, drugi dve pa po zadnjih.

Slavni polihistor Janez Vajkard baron Valvasor (1642-1693) je zadnje mesece življenja zagotovo preživel v Krškem. Umrli je med septembrom in novembrom, ne vemo pa, kje je pokopan. Njegova prisotnost v Krškem je bila zabeležena (opredmetena) že leta 1894. Krčani so ob slovesnostih pridobitve svoje župnije Krško postavili tudi spominsko ploščo na hišo, v kateri je po njihovem prepričanju prebil svoje zadnje dni. Na ploščo iz repentaborskega kamna so napisali: »V tej hiši je umrl 19. septembra 1693 Janez Bajkort Valvasor«. Tako je bila obeležena njegova prisotnost in označena njegova hiša, ki jo od takrat Krčani imenujejo Val-

vasorjeva hiša. Skoraj sto let kasneje, leta 1993, je Občina Krško tri hiše, Valvasorjevo, Jarnovičevo in Kaplanovo¹, ki sestavljajo tako imenovani Valvasorjev kompleks, z odlokom razglasila za kulturni in zgodovinski spomenik (Uradni list, št. 61/1993: 2970). Občina Krško, Krajevna skupnost mesta Krško in različni raziskovalci ter častilci zgodbe preteklosti, ki zaznamujejo mesto tudi v sedanosti, skušajo poskrbeti za celovito obnovo treh hiš na koncu ali na začetku mesta. Valvasorjev kompleks je najlepši primerek krške mestne arhitekture od začetka 17. do začetka 20. stoletja in je hkrati »zakleti« del mesta, saj njegova obnova

teče že dolgo – predolgo.

Eden izmed manjših korakov k celoviti obnovi in ponovna spodbuda za intenzivno nadaljevanje obnove je bil tudi kolokvij z naslovom *Janez Vajkard baron Valvasor in Krško*, ki je potekal 15. decembra 2006 v Dvorani v parku v Krškem.

Sooblikovali so ga različni znanstveniki in strokovnjaki, ki so osvetlili življenje in delo slavnega »Krčana«, predvsem pa skušali predvideti oziroma pomagati pri razvoju prihodnosti – celoviti obnovi Valvasorjevega kompleksa in postavitvi muzeja, ki bo primerno »govoril« o življenju mesta in njegovih prebivalcev v različnih obdobjih.

Kolokvij je bil izveden v soorganizaciji Valvasorjevega raziskovalnega centra Krško, Valvasorjeve knjižnice Krško in Krajevne skupnosti mesta Krško s podporo Občine Krško.

Potekal je v dveh delih in v dveh vsebinskih sklopih.

Prvi del, *Življenje in delo Janeza Vajkarda barona Valvasorja skozi različne oči*, je bil namenjen različnim vpogledom v pomen in sodobno razsežnost Valvasorjevega življenja in dela. Prvi je bil v programu predviden **prof. dr. Janez Bogataj**, etnolog in preučevalec Valvasorjevih dosežkov na raziskovalnem področju ter poznavalec raznovrstnih tržnih prijemov, kjer je vključena tudi kulturna dediščina in slavne osebnosti kot »blagovne znamke«. Zaradi nenadejanih in neodločljivih obveznosti se kolokvija ni uspel udeležiti, bo pa pripravil besedilo za zbornik in takrat odkril, kaj je želel povedati v prispevku *Ali je lahko Valvasor več kot blagovna znamka penine?*

Dr. Branko Reisp, vodilni poznavalec Valvasorjevega življenja, je prispeval vpogled v objavljene raziskovalne dosežke o Valvasorju v zadnjih dvajsetih letih oziroma od izdaje njegove monografije leta 1983, ki je temeljno delo o Valvasorju². Izpostavil je predvsem delo dr. Marie Bidovec, ki je za doktorsko delo podrobno raziskala povedke v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske.

Ko so 16. januarja leta 1694 v Valvasorjevo hišo v Krškem vstopili trije popisni komisarji, se je pred njimi odprl dokaj neobičajen prizor. Meščanska hiša, v kateri je plemič preživel zadnje mesece svojega življenja,

je bila namreč do zadnjega napolnjena z grajsko opremo in znanstvenimi instrumenti. Sem so jih pripeljali z Bogenšperka, ki ga je baron Valvasor zaradi finančnih težav moral jeseni leta 1692 prodati. Inventurni komisarji oziroma krški župnik Gašper Tunkelsteiner, župnik na Rakki Lovrenc Bogataj in Bolfenk Buset so tistega zimskega dne opravili obsežno delo, saj so natančno popisali premoženje umrlega in sestavili 61 strani obsegajoči dokument oziroma zapuščinski inventar, ki ga sedaj hranijo v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani. »Zgodbo« o njegovi zapuščini je razkrival **mag. Igor Weigl**, prevajalec omenjenega zapuščinskega inventarja in avtor besedila Pri Valvasorju doma, ki je bil objavljen v publikaciji Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem³.

Najbolj vznemirljivo je bilo izvajanje **doc. dr. Borisa Goleca**, zgodovinarja – raziskovalca življenja dolenjskih in slovenskih mest, ki je razgrnil nova dognanja o življenju družine Valvasor v Krškem. Njegov prispevek **Valvasorji v Krškem – kje, kdaj, kako in s kom** je podkreplil že znane dileme o pravilnosti označitve hiše ob župnijski cerkvi sv. Janeza Evangelista kot Valvasorjeve hiše. Z navedbami je dokazal, da so se naši predniki leta 1894 zmotili, o tem pa je v tistem času pisal tudi pisatelj in krški odvetnik Janez Mencinger. Torej – Valvasorjeva hiša ni Valvasorjeva hiša, domnevno pa je njegova prava hiša del dveh hiš, ki jih danes poznamo z imenom Mencingerjeva hiša, na glavni mestni ulici (Cesta krških žrtev) v neposredni bližini tako imenovane Valvasorjeve hiše. Podatek za raziskovalce Valvasorjevega življenja v Krškem ni nov, je pa bil nov za večino prisotnih. Dr. Golec predvideva, da je Valvasor pokopan v kriпти župnijske cerkve v Krškem, ki je bila zakrita ob prenovi v zadnjem desetletju 19. stoletja – prav za potrebe povišanja iz vikariatne v župnijsko cerkev.

Prvi sklop, ki ga je moderirala Alenka Černelič Krošelj, je zaokrožil **dr. Janez Povh** s Fakultete za logistiko Celje-Krško. Povezal je Valvasorja in njegove odlične dosežke za razvojem visokošolstva v Krškem.

Drugi del *Sledi Janeza Vajkarda*

2 Branko, Reisp 1983. *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*, Ljubljana.

3 Weigl, Igor 2004. Pri Valvasorju doma. V: *Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem* Černelič Krošelj, Alenka (ur.), Krško, Valvasorjev raziskovalni center Krško, 13-17.

Alenka Černelič Krošelj
JANEZ VAJKARD BARON
VALVASOR IN KRŠKO

4 Po znanih podatkih in letnici na portalu Valvasorjeve hiše je bila takrat hiša oziroma vsaj del hiše zgrajen. 400-letnica gradnje je tako lahko eden izmed razlogov za pospešeno obnovo.

barona Valvasorja v Krškem je bil namenjen vpogledu v povezanost mesta v preteklosti ter predvsem v prihodnosti z osebnostjo, ki ji je bil posvečen kolokvij. Moderiral ga je mag. Igor Weigl (oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani).

Prva referentka je bila skrbnica domoznanske zbirke v Valvasorjevi knjižnici Krško **Ljudmila Šribar**, odlična poznavalka domoznanstva v regiji Posavje, ki je opozorila na prve Valvasorje v naših krajih – na Janeza Krstnika Valvasorja, ki je bil lastnik gradu Šrajbarski turn v Leskovcu pri Krškem, nekako sto let pred J. V. Valvasorjem. Vajkardov prednik je kljub temu, da ni bil Krstnikov krvni sorodnik, po njem dedoval grad Medijo, kar mu je omogočilo tudi širjenje svojega poslovanja in pridobivanje bogastva, ki ga je konec 17. stoletja napravil Janez Vajkard baron Valvasor. Danes lahko trdimo, da za »pravo« stvar, takrat pa se njegova družina zagotovo ne bi strinjala z nami.

Etnologinja in zgodovinarica **Hlena Rožman**, kustodinja pedagoginja v Galeriji Božidarja Jakea v Kostanjevici na Krki, je bila ena izmed snovalk Slovenskega knjižnega kviza, ki je bil posvečen tudi Valvasorju.

Profesorica slovenskega jezika **Mateja Jankovič Čurič** je raziskala, kako o Valvasorju govorijo v osnovnih šolah in razkrila zanimive podatke o znanju in poznavanju življenja in dela J. V. Valvasorja v zadnjih razredih osnovne šole.

Center za razvoj podeželja Posavje sodeluje pri prenovi Valvasorjevega kompleksa z idejo o Kaplanovi hiši kot hiši rokodelstva in obrti – povezano med 17. stoletjem in sodobnostjo na tem področju je predstavila etnologinja **Anita Radkovič**. Dvorana v parku pa je med kolokvijem gostila tudi razstavo rokodelskih izdelkov Rokodelsko znanje Posavja na ogled.

Zadnja referentka **Alenka Černelič Krošelj** je predstavila prizadevanja in projekte Valvasorjevega raziskovalnega centra Krško od leta 2002, ki so usmerjeni v celovito obnovo Valvasorjevega kompleksa Krško in jih podpirata Občina Krško ter Ministrstvo za kulturo RS. Ob tem je »pogledala« tudi v prihodnost

oziroma leto 2009⁴, ko se naj bi srečali ne eni izmed prvih slovesnih odprtij v Valvasorjevem kompleksu – upamo, da bo res tako.

Poseben gost kolokvija je bil Jože Sinigoj iz Šmartna pri Litiji – iz Valvasorjeve »matične« občine, ki se povezuje z italijansko občino Telgate, od koder izhaja rodbina Valvasor oziroma originalno Vavassor.

Kolokvij, organizirano posvetovanje, razpravljanje strokovnjakov o določeni temi (pogovor o pomembni temi – po SSKJ) je eden izmed načinov razkrivanja različnih (v)pogledov v raznovrstne teme. Ob poslušanju referatov daljša oblika dogodka omogoča tudi več komunikacije, ki pa se lahko razvije ob srečanju več dobro oziroma enako podkovanih udeležencev. Pogovor o izrečenem, predvsem navedenimi novimi podatki o življenju Valvasorja v Krškem se je razvil predvsem med odmorom, ko smo po zaslugi vinarja Zdravka Mastnaka nazdravili s penino Valvasor.

Kolokvij je bil drugi v nizu kolokvijev leta 2006, kjer smo želeli opozoriti na nekaj najpomembnejših točk iz življenja mesta Krško. Začeli smo 9. marca 2006, ko smo s kolokvijem Vloga in pomen 'krških' protestantov razgrnili nekaj zanimivih pogledov na protestantsko dediščino v Krškem, kjer je v ospredju življenje in delo Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina. Rezultat⁵ je tudi uresničena obljuba predsednika sveta KS mesta Krško Jožeta Habinca, da bosta Bohorič in Dalmatin še v letu 2006 dobila svoji podobi oziroma zasedla dva čakajoča podstavka v Gaju zaslužnih občanov v mestnem parku. Obljuba je bila izpolnjena ravno na dan 1111-letnice prve pisne omembe Brestanica in Krškega v pisnih virih 29. septembra 2006..

Številni udeleženci kolokvija iz različnih šol, institucij ter številni Krčani so spodbuda za organizacijo kolokvijev tudi v letu 2007. Eden bo zagotovo posvečen 530-letnici pridobitve mestnih pravic (5. marca 1477) skupaj s tridesetletnico izida zbornika Krško skozi čas, ki je pripomogel k razvoju raziskovalne dejavnosti tudi v Krškem.

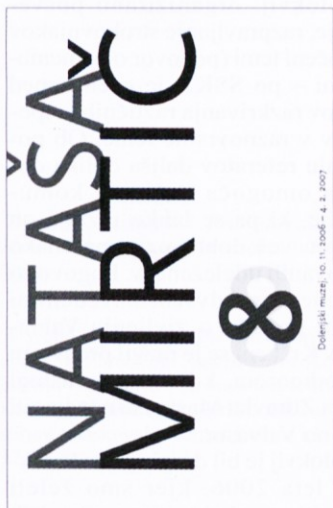
Besede kolokvija o Valvasorju pa bodo »opredmetene« v zborniku, ki bo izšel do konca leta 2007 v zbirki *KmestuK*.

5 Drug pomemben rezultat je tudi publikacija Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško, ki je izšla po kolokvijevu s prispevki Daše Pahor, dr. Melite Zemljak Jontes in Alenke Černelič Krošelj ter obširnimi poročili o kolokvijevu in besedah drugih udeležencev (prof. dr. Jožeta Toporošiča, mag. Viktorja Žaklja, Ljudmile Šribar in Zore Kerin. (Alenka, Černelič Krošelj (ur.) 2006. *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško*, Krško)

Tatjana
Pregl Kobe

POETIČNO ABSTRAKTEN, PRIPOVEDEN IN INTIMEN DIH KLASIČNIH GRAFIK

Razstava Nataše Mirtič v novomeškem Dolenjskem muzeju

Pri snovanju likovnih del Nataše Mirtič, klasičnih grafik, je zelo pomembno ozračje, ki ji ga nudi priprava na ustvarjanje. Prav tako je zelo pomemben del njenega ustvarjanja in tudi njenega razmišljanja sploh ves postopek nastajanja slike od zamisli do tiskanja. V pogovoru, ki ga je z njo na odprtju pregledne razstave grafik v Dolenjskem muzeju vodil višji kustos Jožef Matijević, je razkrila, da je za njene zamisli pomembno vse, kar se dogaja okoli nje. To je pokazala tudi postavitev razstave.

Notranja zgradba in vsebina njenih grafik je popolnoma drugačna, kot če bi ustvarjala čisto abstraktne podobe, čeprav njene grafike mestoma tako učinkujejo. Morda se je Mirtičeva prav zaradi tega odločila za majhne krokije, ki z roko napisani na grafičnem papirju na predstavitvi spremljajo njene odtise. Krokiji oziroma zapisi s svinčnikom so v (nekakšni) pesniški obliki razstavljeni pod steklom, tako kot njeni – včasih celo samo unikatni – odtisi intimno pripovednih grafik.

Jesen se obljublja. / Barve so divje. / Ne pustijo počasnih, / ležernih utripov srca. // Sonce je bojevnik. / Požiga moja zatočišča, / pušča na ustnicah kri / in proge na telesu. Ester*

***

Nataša Mirtič, rojena 7. septembra 1973 v Novem mestu, je leta 1997 na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani diplomirala na oddelku za slikarstvo pri profesorju Andreju Jemcu. Leta 2001 je končala tudi magistrski študij grafike pri profesorju Lojzetu Logarju. Doslej je imela deset samostojnih razstav: Po sedanji razstavi v Dolenjskem muzeju se bo v začetku marca predstavila še v ljubljanski Galeriji Krka. Od leta 2000 je članica Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov. Kot svobodna umetnica živi in ustvarja v Novem mestu.

“Brez naslova”. *Verjetno se ne vidi na prvi pogled, ampak to je moja torba na nekem čudnem obešalniku, ki se je nastavljal v grafičnem ateljeju na akademiji. Uspela sta mi samo dva odtisa, ker sem v naglici dvakrat napačno zasukala matrico. To me je čisto iztirilo. Potem mi je zmanjkalo barve. Pa tudi Gorazd in Igor sta me čakala, da gremo na kavo v “Pilona”. To je bil skorajda naš obvezni dnevni ritual v zakajenem lokalu reševati svet umetnosti.*

Grafike Nataše Mirtič so pretanjene umetnine krhke, občutljive ustvarjalke. So na papir ulovljeno notranje življenje, preurejeno v likovni vzorec, ki kot poetična abstrakcija razvija pred gledalcem zgodbo življenja, polno kontrastov, razpetih med vrvež doživljanj in samoto ter prepojenih z veliko ljubeznijo. Čeprav se s svojimi deli še ne celo desetletje predstavlja slovenski likovni javnosti, so njena likovna razmišljanja, iskanja lastne izpovedne misli in predstavitev likovnih refleksij kot splet notranjih in zunanjih spodbud že prepoznavna. Sestavljeni odtisi plošč in vsebinska simbolika odražajo občutljiv in prefinjen likovni rokopis, ki suvereno gradi z odtenki izbranih barv, in črtami, sproščeno zarezanimi v ploščo, z lisami, ki ustvarjajo svetlobo in senco, z ritmom ponavljajočih se motivov ter s premišljeno kompozicijo. Njena simbolična likovna govorica, ki črpa iz zakladnice abstraktne pa tudi predmetne umetnosti, povzema vse to, kar zaobjame njeno oko, sprejema njena podzavest in zaznava njen zvedavi duh, zato so njene simbolično asociativne grafike zrcalo duše, skozi katero mlada umetnica sugerira privide, v katerih je utelešeno njeno notranje življenje. V njenem ustvarjanju pa je igral izjemno pomembno vlogo tudi obisk v slovenjegraškem ateljeju izjemnega slovenskega slikarja in grafika Borisa Borčiča.

* V poševnem tisku so zapisi Nataše Mirtič z razstave

SAMOSTOJNE RAZSTAVE

1998 – Galerija Luna, Novo mesto; Klub Cankarjevega doma, Ljubljana (z Vesno Drnovšek)

1999 – Galerija Luna, Novo mesto

2002 – Krka zdravilišče, Strunjan; Galerija Krško, Krško

2003 – Galerija Ivan Napotnik, Velenje

2004 – Galerija ZDSLJU, Ljubljana; “Intimni od(v)itisi” (z Gorazdom Šimenkom), Mestna galerija, Nova Gorica

2005 – Galerija Krka, Novo mesto; Gradska galerija, Bihač (z Jožetom Kumrom), BIH.

ODMEVI IN ODZIVI

Rast I / 2007

SKUPINSKE RAZSTAVE

- 1998 – Miheličeva galerija, Ptuj, 7. likovna kolonija Štatemberk
1999 – Galerija Božidarja Jakca, Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, "Pogled I"
2000 – Otočec, Novo mesto, 6. bienale slovenske grafike; Muzej mesta Skopje, Skopje, Makedonija, IV. mednarodni študentski bienale; Galerija ZDSLU, Ljubljana, razstava novo sprejetih članov ZDSLU
2001 – Galerija Božidarja Jakca, Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, "Dela na papirju" (V. Drnovšek, N. Mirtič, G. Šimenko); Galerija Richarda Jakopiča, Ljubljana, Majski salon, "Različnost pristopov"; Galerija Simulaker, Glavni trg, Novo mesto, "Dolenjska podoba"
2002 – Galerija Richarda Jakopiča, Ljubljana, Majski salon, "O<35"
2003 – Rocca Malatestiana, Montefiore Conca, Italija, "INCIDERE ODTISI GRABAR"; Galleri Donoso, Stockholm, Švedska, "Slovenska grafika"; Narodni dom, Novo mesto, "Refleksije" (Kumer, Marinč, Medle, Mirtič, Papež, Weinberger)
2004 – Galerija Božidarja Jakca, Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, "Mlada slovenska grafika"; Zavod za kulturne prireditve Celje & Galerija sodobne umetnosti, Celje in Städtisches Kunstmuseum Singen, "Izbor slovenskih grafikov / Auswahl slowenischer Grafiker"
2005 – Galerija Lek, Ljubljana (z Urško Nino Cigler in Gorazdom Šimenkom)
2006 – Galerija Božidarja Jakca, Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, "Pogled"; Mondial de l'Estampe et de la Gravure Originale, Chamaillieres, Francija, Triennale de Chamaillieres; Otočec, Novo mesto, 7. bienale slovenske grafike; II. mednarodna slikarska kolonija, KC Janeza Trdine, Novo mesto; Galerija Grad, Slovenska Bistrica, Majski salon, "Vztrajanje"

ODMEVI IN ODZIVI

Rast I / 2007

Po tem dogodku je nastala cela serija grafik malih formatov. Kar bruhalo je iz mene, kot da so po daljšem ustvarjalnem postu čakale na pravi trenutek erupcije. Izgleda, da je preživeti skoraj cel dan z B. B.-jem zelo navdihujoče. Zamenjala sva grafiki, tako da sem sedaj ponosna lastnica ene njegovih ljubših grafik in obratno. Prepričana sem, da sem jaz na boljšem, saj imam na steni Borčiča, on pa ima samo eno Mirtičevo.

Svoj notranji svet oblikuje Mirtičeva s potrpežljivostjo tenkočutne opazovalke, z velikim tehnološkim znanjem in duhovno širino. Pri ustvarjanju se umakne v intimno samoto svojega ateljeja, kjer lahko deluje v počasnem ustvarjalnem procesu. Njene grafike govorijo v jeziku sodobne umetnosti, ki je simbolen, metaforičen, posredno spoznaven in globlje razumljiv. Vsebinam in oblikam, ki nosijo v sebi lastno logiko obstoja, pa vdahne pravi smisel in obliko njena roka s suverenim oblikovanjem strukture grafičnih površin.

Zeppelin. Leta 1937 je zeppelin poletel iz Pariza v New York. Za pot je potreboval 33 ur. Tik pred pristankom se je vnel in v pičlih 34 sekundah popolnoma zgorel.

Lastno likovno govorico Mirtičeva ustvarja in razvija ne glede na trenutno aktualne likovne smeri, pri čemer vse svoje grafike v majhnem številu tiska sama. Skozi večkratno obdelavo plošče in odtisov pušča sledi svojih rok, ki jih od začetka do konca ustvarjalnega procesa vodi njena notranje izpovedna nujna. Navdih, ki usmerja njeno ustvarjanje, je v predmetnem in realnem ter podzavestnem in imaginarnem. Iz vsakodnevnih doganj in iz svoje notranjosti zna odbrati spodbude in namige ter svoje misli in čustva preliti v zgovorno govorico barv, črt, oblik, harmonije, ritma in prostora. Njene grafike so v tem obdobju osvojenih tistih elementov, ki so bili sicer na njenih prejšnjih večjih, ekspresivno naglašanih grafičnih listih berljivi, figurativni (Tihožitje z lubenico, Rdeča miza z odtokom, 1999). Pri ciklu grafik Tihožitja z lubenico se oko izgublja v množici različnih rdečih barv, odseviv, materialov, skratka prava optična past, ki jo šele artikulirano na papirju

lahko postopoma začnem dojemati, razumevati.

Tihožitje z lubenico. Moj prvi spopad s tako veliko matrico. Med tiskanjem sem se ves čas spraševala, kaj mi je tega treba bilo. Prvič sem porabila enormne količine barve, drugič pa moraš imeti še dobro kondicijo. Odtisnila sem samo štiri izvode. Imam samo še ta odtis, in ker je s to grafiko povezanih nekaj mojih ključnih osebnih zgodb, je zame NE-PREČENLJIVA. Motiv sem poiskala kar v grafičnem ateljeju na akademiji. Je seštevek različnih vtisov predmetov in odslužene preše. Kako in zakaj pa se je na grafiki pojavila še lubenica, mi še vedno ni jasno. Dejstvo pa je, da se je še vedno nisem čisto otrsela, čeravno ni moj najljubši sadež.

Če je bila za prejšnje grafike značilna ploskovitost brez globinske perspektive (Palimpsest, Tihožitje na piedestalu, 2001), kasneje avtorica s premišljenim sestavljanjem barv, prekrivanjem oblik in mestoma skoraj ornamentalnih ozadij, ustvarja iluzijo prehajanja v ospredje in navideznega pogrezanja v prostor podobe. Z govorico, zadržano v meditativna iskanja in podoživeto čutnost, razvija Mirtičeva določen motiv, katerega končna podoba je odvisna od njene ustvarjalne radovednosti, potrpežljivosti in iznajdljivosti pri samem grafičnem postopku. Za pretaženim prepletom oblik, linij, barvnih ploskev ter skozi ves zadnji cikel grafik ponavljajočih se vzorcev in geometričnih oblik, ki skušajo uravnotežiti navidezno razpršenost podobe, se skrivajo razni pomenski odtenki. Za inovativno združevanje klasične tehnike s sodobnim načinom ustvarjanja je bila v tem času dvakrat nagrajena. Leta 2000 je prejela Nagrado Novega mesta za grafiko na 6. bienalu slovenske grafike v Novem mestu in leta 2002 Priznanje Majskega salona v Ljubljani.

Palimpsest. Preplet starega in hkrati poskus simboličnega slovesa od Tihožitja z lubenico, s katero sem bila opažena na Bienalu. To me je sicer razveselilo, a ravno tako tudi obremenilo. Nagrade ti vedno naložijo veliko odgovornost do sebe in v trenutku, ko sem mislila, da sem to preseгла, je bila serija Palimpsestov in Lubenic opažena na Majskem salonu. Hudo!!!

V prejšnjem ciklu grafičnih listov so posamezni realistični predmetni motivi skoraj razpoznavni, v resnici pa so abstraktni zapisi notranjih odnosov med črto in prostorom, predvsem pa med črto in barvo, ki postaja vse pomembnejša – dosedanje rdeče dopolnjujejo toplo rjavi in vijolični odtisi barv. Znaki in predmeti so preprosti, risba pa ne več tako načrtovano okorna kot pri prejšnjih, iz dveh delov sestavljenih velikih grafikah (Dva, 2002). V njih prepoznamo prepletajoče oblike, ki se zadržano razkrivajo iz ozadja in ustvarjajo nežne strukture. Simbolni elementi se povezujejo in dopolnjujejo ter hkrati nadgrajujejo drug drugega. Kljub številu – Mirtičeva odtisne tudi sedem malih osnovnih plošč na enem grafičnem listu – se povezujejo v celoto, ki nezadržno vabi v prostranstva globljega pomena.

Nokaut. Izhodišče je serija kipov Janeza Boljke – motivi iz ribnice. Vsa tista gmota, polna detajlov, na tankih nogicah. Najprej se mi je grafika zazdela neuspel poskus. Ko pa sem ploščo zasukala in jo odtisnila čez prvotno z drugo barvo, je nastala zanimiva igra dveh gmot, ki tekmujeta med sabo.

Za Mirtičevo je značilno, da se nekatere osnovne plošče pojavljajo na različnih grafikah v različnih razmerjih. Pri ciklu najnovejših grafik pa je vzpostavila prepoznaven sistem izraznih sredstev, skupek simbolov na manjših ploščah, ki jih odtiskuje na posamične liste ali pa jih izmenično uporablja za dele odtisov na različnih grafičnih listih in z igro naključij sooblikujejo nove podobe.

Tetris 1 in Tetris 2. Vtisa odtisov. Grafiki, ki obstajata samo kot poskusna odtisa. Ena je odkupljena v zbirko Mestne galerije Nova Gorica, druga je v zbirki Dolenjskega muzeja (zato tu visi samo njuna sled). Vsaka je sestavljena iz sedmih manjših matrik. Odtod njun naslov.

S ponavljajočim ritmom na različnih listih uporabljenih plošč povezuje posamezne motive v izpovedni cikel velikih grafik, ki imajo kot celota neizmerno življenjsko moč (Jajce in mreža, 2004). Sestavlja jih v razmerjih, ki poudarjajo vodoravno (Protibebu, 2004) ali navpično (Tetris, Krokodilja koža, 2004) linijo in obliko. Med vodoravno ležeče kompozicije spada tudi velika gra-

fika Megla (2004).

Megla. Grafike ni več v moji zbirki. Ostala je samo njena sled in vtis, ki ga je pustila v seriji grafik iz leta dvatisočstiri ... (V znamenju DNK zapisa. Replikacija dvojne vijačnice. Nuša)

Tudi pri kasnejšem ciklu različnih formatov – večjih, srednje velikih in majhnih – grafik je poudarjena čistost klasičnih grafičnih tehnik iz globokega tiska, predvsem jedkanice in akvatinte, hkrati pa intimne vtise na krhkih grafičnih odtisih Mirtičeva še vedno dosega z lastnim ročnim odtiskovanjem in svojo navzočnostjo v celem postopku grafičnega ustvarjanja. Sledi klasičnim tehnikam slovenske grafike, zaznamovane s tradicijo Ljubljanske grafične šole, ki se je bistveno ločevala od tuje, pri kateri so avtorji tiskanje večinoma prepustili tiskarjem.

Rdeči poker. Ena mojih ljubših grafik. Naslov je dobila zaradi napol zabrisanih likov, ki so me asociirali na raztresene igralne karte na mizi.

Pri ustvarjanju upošteva pravila likovne teorije – črta, prostor, kompozicija, barva – z vsemi zakonitostmi likovnega izražanja, v motivni svet pa jo vodi ustvarjalna domišljija, stkana iz množice zamisli in nenavadnih povezav, klasičnih in trenutnih osebnih asociacij, ki jih združuje v celote s številnimi simbolnimi pomeni. Taka likovna ureditev, ki izpostavlja njeno dovzetnost za barvno harmonijo, skladnost, liričnost in spontanost barvnega zapisa, že sama po sebi daje vsebinski ton celoti. Tudi v teh delih je Mirtičeva izrazila predvsem sebe, razkrila radoživa (Človek ne jezi se, 2005) in hkrati nežna čustva ter hrepenenja in vizije (Premik, 2005), ki bogatijo njeno notranje življenje.

Brez naslova. Spet nogice. Tokrat v kombinacijami z zgornjimi okončinami. Vsaka podobnost s kipom Nogice Urše T. D. na letošnji forma vivi je zgolj naključna. Ko jih je Neža zagledala – tako ogromne, je njena obutev takoj odletela dol in preostanek otvoritve je preživela bosa. Na enem od Boštjanovih igrivih kipov v Lapidariju je pustila celo svoj odtis stopala in tako postavila piko na i celotnemu dogodku.

Vsaka grafika Nataše Mirtič je zgodba, ki jo lahko beremo na več načinov, ali pa se nanjo preprosto

odzivamo po lastnem trenutnem razpoloženju, zato je iz posamezne podobe mogoče izpeljati subjektivne asociacije in si jih po svoje razlagati.

Branjušu. Izgleda, da sem si podzavestno vedno želela biti DAMA V VISOKIH PETAH. Te želje mi še vedno ni uspelo udejaniti, saj sem v visokih petah videti neskončno štorasta. Tako je to davno opusteli projekt, ki ga je še dodatno zatrl Tomaž, ki "pada" bolj na gozdarje.

Motivi so simbolično poenostavljeni, da bi lažje izrazili konkretne odnose do narave, bivanja, vsakdanjega doživljanja (Tri v vrsto, 2005). Taka zasnova predstavlja samosvoj način umetničnega komuniciranja s svetom, pri čemer notranje vizualno doživljanje prehaja v zunanji, abstrahirani svet podob (Mreža, 2005). Vselej pa je čutiti pristno doživetost, četudi formulirano skozi odmaknjen pogled na resnično življenje (Vrata, 2005). Vsebinsko izhodišče je lahko, recimo, letalski miting, ki ga na grafiki ponazarja krožna vijuga pod nebom (kot simbol letenja), ali pa pravokoten obris vrat, skozi katera avtorica vstopa v novo življenje, v nova raziskovanja. Ritmične, poglobljene, umirjene poteze, ki ne delujejo statično, vnašajo v zgornji prostor grafike sebi lastno harmonijo. V njenem živahnem in čustveno bogatem, zdaj tesnobno asketskem zdaj vzneseno poetičnem svetu je vse odprto: so vrata k nebu ali vrata, ki vodijo nazaj domov. Hkrati pa gre pri spodnjih "praznih" barvnih ploskvah pri nekaterih grafikah ("Lestev", 2005) za ustvarjanje nove globine prostora, kjer prehajanje iz ene oblike v drugo ter njihovo povezovanje in nadgrajevanje ustvarja tretjo obliko, ki prvi dve poveže v novo urejeno podobo.

Izbira motiva torej tudi pri poetični abstrakciji ni naključna, saj ima široko paleto dekorativnih, estetskih in simboličnih (Premik II, 2006) nagovorov, če se izpostavim le krhkost in minljivost motivov. Pri tem pa "najnovejša dela kažejo, da se z zapolnitvijo večjih delov površine slikarskega polja na nek način vrača k značilno velikim površinam iz svojega zgodnejšega obdobja, v katerem je tiskala večinoma v rdeči in njenih odtenkih, " kot je v zloženki ob razstavi zapisala umetnostna zgodovinarica Katja Ceglar. Hkrati pa je Mirtičeva sposobna vsebino nadgraditi na čisto svoj način, tako da se pokloni tudi najbolj vsakdanjim (in za večino neopazno samoumevnim) predmetom, ki jo spremljajo v vsakdanjem življenju.

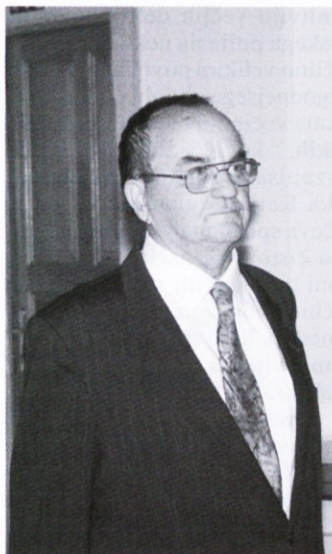
Sadje! Katja je nekoč pripomnila, da se nenavadno veliko ukvarjam z upodobitvami razne hrane, kot da me obseda. Res je! V resnici veliko preštevam ogljikove hidrate in načrtujem obroke. Vsebnost O. H. v hrani stresem iz rokava celo v spanju. Takšen je namreč moj vsakdan. Sem na insulinu. Na novomeških likovnih dnevih se je Rajko Č. pošalil, da sem s svojimi strašnimi pripomočki videti kot sofisticirana narkomanka.

Z izborom motiva po trenutnem vzgibu se izjemna grafičarka mlajše generacije Nataša Mirtič odloči o bistvenih stvareh tako za dovršeno obliko kot za vsebino vsake posamezne grafike že mnogo pred začetkom zarisa v ploščo. Grafični postopek ji omogoča med delom mir in razmišljanje o raznih stvareh, saj odločitev ni več usodna za vsebino od-tisa. Pripoveden in intimen dih, ki veje iz vseh njenih razstavljenih grafik, učinkuje z nežnim spletom detajlov, vpletenih v linearno celoto.

**Alenka
Černelič Krošelj**

»SVET V BARVAH« DOMUJE V STAVBI OBČINE KRŠKO

Donacija Edvarda Starca Občini Krško

Edvard Starc (Foto: MiM)

Donacije likovnih umetnikov so ena izmed najbolj razvitih oblik sodelovanja umetnikov z lokalnimi skupnostmi. Donacije so tudi najbolj običajne, kajti v sinergiji med željo umetnika, da nekemu okolju (največkrat svojemu rojstnemu) zapusti svoja dela oziroma del svojega opusa in finančnimi možnostmi različnih organizacij, je donacija najbolj uresničljiva. Znani slovenski umetniki so v majhni prednosti, saj imamo tudi v Posavju in na Dolenjskem nekaj ustreznih in pooblaščenih ustanov, na področju likovne umetnosti je to predvsem Galerija Božidarja Jakca, katerih zbirke so večkrat obogatene z novimi donacijami. Umetniki sicer ne prejmejo plačila, dobijo pa ustrezna skrbnika, primeren prostor, javno dostopnost, občasne ali stalne razstave oziroma tisto, kar obe udeleženi stranki zapišeta in podpišeta v pogodbi.

Občina Krško je zadnjo večjo donacijo prejela leta 1977, ko je ob 500-letnici mestnih pravic svoja dela občini podaril akademski kipar Vladimir Stoviček. Občina oskrbuje in vzdržuje njegov atelje ob Šrajbarskem turnu v Leskovcu pri Krškem, še vedno pa ni izpolnila določila, da morajo biti njegova dela na ogled v Valvasorjevi hiši v Krškem.

Kar nekaj donacij pa je bila deležna Galerija Božidarja Jakca. Ena najbolj odmevnih je bila donacija in obnova prostorov za stalno postavitev kiparja Janeza Boljke, ki je bila odprta za javnost leta 1994. V letu 2006 so v Posavskem muzeju Brežice na ogled postavili akvarele – del donacije slikarke – Brežičanke Alenke Gerlovič.

Občina Krško kot ustanova in župan kot njen najvišji predstavnik sta ob različnih priložnostih prejela tudi »likovna darila«, ki lepšajo prostore kabineta župana in občinske uprave.

Konec leta oziroma natančneje s podpisom pogodbe 11. novembra 2006 je Občina Krško prejela 23 del različnih formatov likovnega ustvarjalca Edvarda Starca.

Edvard Starc se je rodil leta 1933 v Leskovcu pri Krškem, večino svojega življenja pa je preživel drugje, predvsem v Ljubljani. Njegova »likovna pot« se je začela že v zgodnjem otroštvu in mladosti, ko je počasi odkrival svoj talent oziroma nagnjenost k barvam in upodabljanju. Življenje ga je »odpeljalo« v bolj »zemeljska« področja, bil je gradbeni tehnik, ki je poskrbel za številne inovacije na področju proizvodnje asfalta (bil je na primer vodja del pri asfaltiranju avtocestnega odseka od Novega mesta do Zagreba). V prostem času pa je obiskoval galerije in razmišljal o času, ko bo lahko ustvarjal tudi on. Z boleznijo, ki je njegovo življenje popolnoma spremenila, je dobil tudi možnost za izpolnitev svojih ustvarjalnih želja. Leta 1976 je tako v času, ki ni bil naklonjen dolgoročnim načrtom, nekega dne preprosto šel v trgovino s slikarskim materialom in nakupil vse, kar je menil, da potrebuje. V trgovini je spoznal tudi slikarja Veljka Tomana, ki ga je povabil na tečaj za likovne samorastnike. Tako se je začela ustvarjalna likovna pot Edvarda Starca. Prvih sedem let se je intenzivno slikarsko izobraževal pri akademskem slikarju Savu Sovretu, obiskoval različne tečaje slikanja v Novem mestu in tečaje na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Zavedal se je, da je eden izmed temeljev napredka sodelovanje in soočanje z drugimi likovnimi ustvarjalci, kar v veliki meri omogočajo različne kolonije in sodelovanje v društvih. Starc se je udeležil več kot 30 slikarskih kolonij in je član likovne sekcije KUD SCT, KUD UKC, MF Lojz Kraigher, sodeluje v Društvu likovnih samorastnikov, vključil se je tudi v Društvo likovnikov Krško – OKO. Leta 2005 je izdal monografijo z naslovom *Moj svet v barvah. Monografija z izbranimi deli slikarja Edvarda Starca ob njegovi 70-letnici in 25-letnici njegovega ustvarjanja*. Ob 44 reprodukcijah njegovih del (njegov fond obsega več kot 300 del) so ga kot

ustvarjalca z različnimi pogledi na njegovo delo predstavili še novinarka Mojca Lorenčič in trije znani slovenski likovni kritiki: Janez Mesesnel, dr. Janez Sedej in dr. Mirko Juteršek.

Svoja dela je predstavil na številnih samostojnih (okoli 70) in skupinskih razstavah (okoli 100).

Svet v barvah Edvarda Starca – donacija Občini Krško

Zgodba se je začela z razstavo, ki je bila odprta od 12. oktobra do 11. novembra 2006 v Dvorani v parku v Krškem. Starc je v svojih rodnih krajih sicer že razstavljal, se udeleževal kolonij (leta 2006 v Podbočju), vendar pa se v širšem obsegu še ni predstavil. Dvorana v parku v Krškem je odprt prostor, ki »sprejema« različne prireditve, na področju likovne umetnosti pa oblikovalci razstav skušajo slediti konceptu predstavljanja avtorjev, ki so sicer lahko brez formalne likovne izobrazbe, a imajo jasno prepoznaven in izoblikovan likovni izraz. V Dvorani v parku torej lahko razstavljajo likovni ustvarjalci, ki zmorejo prikazati in povedati svojo likovno zgodbo. Kadar pripravljamo razstave ljubiteljskih likovnikov, se večkrat srečamo z različnimi pogledi na ustvarjeno in predvsem z različnimi pogledi na izbor tistega, kar je mogoče predstaviti. Edvard Starc se je že od prvih potez s čopičem zavedal, da je za dosego cilja (dobro »stvaritev«) treba vložiti ogromno truda, biti pripravljen na sprejemanje različnih (v)pgledov, se udeležiti številnih izobraževanj in razviti samorefleksijo. Ob tem, da je začel svojo likovno pot z izobraževanjem – z udeležbo na različnih tečajih, je postavil temelje svojega slikarstva v klasični risbi v obliki hitrih skic (krokijev), ki urijo njegovo potezo (roko), vidno zaznavanje (oko) in omogačajo nenehno delo.

Edvard Starc je slikar »klasične« tehnike, najljubše so mu oljne barve, uporablja kredo in eksperimentira v drugih tehnikah. Za razstavo v Dvorani v parku je bilo izbranih nekaj zanj večjih del, ki zajemajo le delček njegove široke palete likovnih slogov, v katerih se je preizkušal. V slikarski Soli akademskega slikarja Sava Sovreta so nastajale replike svetovnih mojstrov, kar mu je omo-

gočilo soočenje z dejstvom, da je tisto, kar se na steni zdi enostavno, težko ustvariti. Z odkrivanjem različnih možnosti oblikovanja ploskev (dvodimenzionalnega) in z nenehnim redefiniranjem odnosa med obliko in barvo je počasi izoblikoval tudi svoje lastne različice, lasten pogled in lasten pristop, ki ga vnaša v podobe oziroma slikarske izdelke, ustvarjene z različnimi vtisi in predlogami.

Starc je eden izmed tistih ljubiteljskih slikarjev, ki ob krajini, vedutah, šopkih in občasnih poskusih abstrahiranja in abstrakcije raziskujejo tudi druge motive – mesta s poplešujočimi prebivalci ter portrete (predvsem v hitropoteznih skicah).

S čisto barvno gradnjo in geometrizacijo ploskev največkrat nastajajo stilizirane vedute, v katerih prepoznamo odsev njegovega življenja v Leskovcu pri Krškem in njegova slikarska potovanja po Krškem polju, Halozah, Gorenjski in Istri. Ravno tu lahko sledimo njegovim fazam razvoja, ki pa jih ne moremo razvrščati kronološko, saj se z nenehnim delom in disciplino ter vpogledom v ustvarjeno pogosto vrača. Ustvarja s čistimi barvnimi ploskvami, kjer je poteza čopiča popolnoma zakrita, in z vihravimi potezami, z nanosom različnih odtenkov, ki z obrobo ustvarjajo nove ploskve. Njegova arhitektura je ali tehnično izrisana ali pa brez kakršne koli težnosti »štrli« iz pokrajine. Nenehno vračanje, redefiniranje videnega in ustvarjenega nakazuje njegov raziskovalni duh, ki ne glede na zunanje vplive nenehno potuje.

Barvna paleta podpira vrtince njegovih potez, ljubše pa so mu temnejše intenzivne barve, le redki so nežnejši toni, ki služijo občasni umiritvi ali nakazujejo poti svetlobe. Obvladovanje likovne ploskve tako z risbo kot z barvo uvršča Edvarda Starca med vidnejše ljubiteljske likovne ustvarjalce, ki s svojo usmeritvijo – delo, izpopolnjevanje, soočanje z drugim in zmožnost razlikovanja med dobrim in slabim (uspelim in neuspelim) – nakazujejo poti, ki jih morajo prehoditi tudi drugi ustvarjalci, ki želijo svoja dela deliti z drugimi.

Ob razstavljanju le nekaj kilometrov stran od svojega doma in razmišljanju o dediščini, ki bi jo želel

zapustiti tudi svojemu kraju, se je Starc odločil, da vsa dela, razstavljena v Dvorani v parku, podari Občini Krško. Ta je ponudbo z veseljem sprejela, pripravljena je bila pogodba, določeni skrbniki in ravno na dan zaprtja razstave v soboto, 11. novembra 2006, je bila pogodba slovesno podpisana. Avtor in donator je postavil nekaj običajnih zahtev, predvsem pa izpostavil željo, da so njegova dela vedno dostopna javnosti. Občina Krško je tako vse slike različnih dimenzij razporedila po svojih prostorih, predvsem na hodnik od kabineta župana do oddelku za družbene dejavnosti, ki sprejema številne stranke skozi vse leto.

Razstavljena dela so opremljena

s podnapisi (avtor, naslov, letnica nastanka in velikost) in so jasno označene – Edvard Starc, donacija. Občasno bodo dela na ogled tudi v drugih javnih prostorih ali razstaviščih.

Donacija Edvarda Starca kaže povezanost likovnega ustvarjalca s svojim rojstnim okoljem, še bolj pa kaže pomanjkanje možnosti amaterskih likovnih ustvarjalcev za doniranje svojih del v trajno javno last, kajti v Sloveniji ni institucije, ki bi sistematično skrbela za ljubiteljsko likovno umetnost, jo spremljala in ustrezno tudi vrednotila, evidentirala in hranila. Likovno obzorje pa je eno temeljnih obzorij, ki omogoča dvig kakovosti življenja na vseh ravneh.

**Marinka
Dražumerič**

ŠKOFIJA NOVO MESTO

Škofija Novo mesto – Onim pri bogu, sebi in zanamcem.
Družina, Ljubljana 2007

V minulem letu je zgodovino Novega mesta na veliki petek zaznamovala razglasitev škofije in imenovanje njenega prvega ordinarija, sveti Miklavž pa je novi škofiji za popotnico "prinesel" razkošno monografijo. Zanj je svoje moči in znanje združila vrsta pomembnih mož, na pot so jo pospremile uvodne besede prvega novomeškega škofa dr. Andreja Glavana in zadnjega novomeškega prošta in prelata Jožefa Lapa, njeno založniško okrilje pa je prevzela Družina.

Monografija je vsebinsko bogata in raznolika, tako kot je bogata in raznolika tudi nova škofija, ki zajema tri večje pokrajinske enote: osrednjo Dolenjsko, Belo krajino in Kočevsko. Na njenem ozemlju živi več kot 160 tisoč prebivalcev, od katerih je po verskem prepričanju več kot 137 tisoč katoličanov, spregledati pa ne smemo tudi pravoslavnih in grkokotolikov, vezanih na uskoški etnični skupini v Beli krajini. Statistični pregled, ki ga je pripravil prelat Rafko Lešnik, pove, da je vanjo združenih šest dekanij (Črno-

melj, Kočevje, Leskovec, Novo mesto, Trebnje, Žužemberk), v katerih je 71 župnij z župnijskimi cerkvami, okoli 352 podružničnih cerkva ter 55 kapel.

V monografiji razberemo tri vsebinske sklope, od katerih bi vsak sam, tako po vsebini kot tudi po obsegu, zaslužil samostojno predstavitev, kot četrti del pa jim lahko pridružimo bogato fotografsko gradivo. Cerkveni zgodovinar dr. France M. Dolinar predstavlja prizadevanja za ustanovitev škofije v Novem mestu. Pri tem izpostavlja, da se je ideja o ustanovitvi škofije porodila že v drugi polovici 17. stoletja kot odraz političnih in cerkvenopolitičnih razmer na habsburškem ozemlju. Žal pa so pobude tedanjih novomeških proštov doživele neuspeh tako pri cerkvenih kot posvetnih oblasteh in zamisel o ustanovitvi škofije s sedežem v Novem mestu je zamrla za dobrih tristo let, ko je bila ponovno oživljena leta 1965 in uredničena 7. aprila 2006.

Avtor drugega zgodovinskega besedila je dr. Stane Granda, ki se je

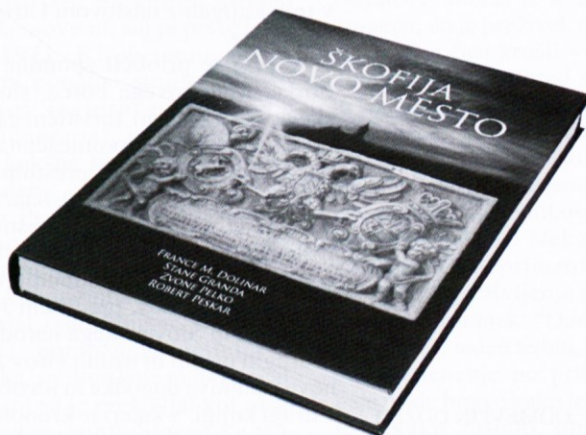
lotil zahtevne naloge. V kratki, a kljub temu obsežni predstavitivi, ki predstavlja največji del monografije, je strnil zgodovinski razvoj na ozemlju nove škofije od prazgodovine preko srednjega in novega veka vse do današnjih dni. V strnjeni, a nazorni in jasno tekoči besedi popelje bralca skozi več kot tri tisočletja dolgo zgodovino. Pri tem osvetli razvoj in razcvet kulture in cerkvene organizacije, predstavi nastanek in propad gradov in mest, držav in vladarjev, približa nam življenje, stiske in hrepenenje malih ljudi, ne izogne se niti manj lepim trenutkom zgodovine 20. stoletja. Čeprav se je Granda kot Novomeščan osredotočil predvsem na Novo mesto in njegovo neposredno zaledje, pa izvemo marsikaj novega tudi o širšem prostoru Dolenjske.

Zgodovinski del dopolnjuje predstavitev umetnostne podobe novomeškega kapitlja, ki jo je pripravil umetnostni zgodovinar in konservator dr. Robert Peskar. V njej obravnava vse stavbe (cerkev sv. Nikolaja, proštijo, kaščo in Marijino znamenje), ki oblikujejo kapiteljski (stolni) spomeniški kompleks. Pri Miklavževi cerkvi predstavi stavbno zgodovino, njeno rast ter mesto v razvoju cerkvene (predvsem gotske) arhitekture v Sloveniji in konservatorsko-restavratorske posege, ki so potekali v letih 2000-2005 in so se osredotočili predvsem na prezentacijo ter interpretacijo cerkvene zunanosti. Opis proštije (škofijski

dvorec) strne njeno stavbno zgodovino, podrobneje pa se zaustavi pri hišni kapeli in proštovih (škofiovih) sobanah z baročno poslikavo. V predstavitev kapiteljskega stavbnega kompleksa je vključeno tudi Marijino znamenje, ki je prvotno stalo na nekdanjem novomeškem Katarininem trgu, a je bilo pred nekaj leti rekonstruirano in postavljeno ob iztek Strme ulice pri škofijskem dvorcu. Peskar je pripravil tudi besedilo o umetnostnem značaju območja škofije v Novem mestu, v katerem na kratko predstavi njeno umetnostno dediščino in njene stilne tokove od zgodnjega srednjega veka do danes.

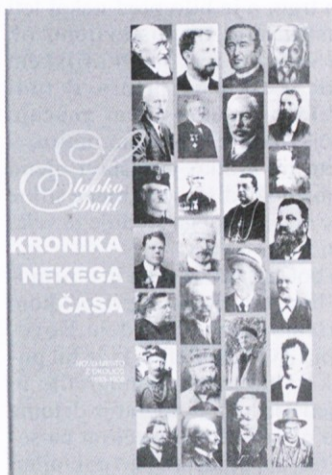
Ob bok zgodovinskim in umetnostnim in zgodovinskim prispevkom se uvrščajo fotografije, delo Novomeščana Zvoneta Pelka, ki je bil pobudnik za nastanek monografije in tudi njen urednik. Fotografije deloma sledijo pisani besedi, večkrat pa sežejo širše, saj predstavljajo pokrajino in njeno slikovitost ter razgibanost, pa tudi etnološko specifično Dolenjske in Bele krajine. Pelko je ustvarjalec avtorskih in dokumentarnih fotografij, poleg njega pa so strokovne fotografije prispevali še: Aurelio Amendola, Slavko Ciglencečki, Tone Gošnik, Borut Križ, Tomaž Lauko in Robert Peskar.

Monografija o novomeški škofiji je veliko delo in lepa popotnica novi škofiji. Želeti je le, da ne bi ostalo osamljeno.

KRONIKA ZA KRATKOČASNO BRANJE

Slavko Dokl: Kronika nekega časa. Novo mesto z okolico 1885–1908. Samozaložba. Novo mesto 2006.

Drobno pisno in ustno izročilo iz polpreteklih časov lokalnega okolja, kot so anekdote, smešnice, prigode, spomini in drobne zanimivosti, so tisto priljubljeno gradivo, po katerem upokojeni novomeški novinar Slavko Dokl zelo rad sega, brska po njem, si ga izpisuje ter potem zbranega in bolj ali manj urejenega posreduje bralcem v različnih knjižnih izdajah. Anekdote in smešne prigode, ki so se pripetile v širšem ali le v ožjem okolju znanim ljudem na sončni in senčni strani Gorjancev, že vrsto let zapisuje in izdaja v knjižicah žepnega formata in z ilustracijami Bogdana Breznika. Začele so izhajati leta 1995 pri založbi Erro, ki je poskrbela za natis desetih knjižic ter dva ponatisa, zadnje tri pa je Dokl izdal v samozaložbi. Knjižic z naslovi, s katerimi vošči smehu dobro jutro, dober dan, srečno, nasvidenje, zbogom in kar je še teh izrazov, je torej že trinajst. Ob tem je iz starih časopisov izpisal tudi smešnice in jih izdal v posebni knjigi z naslovom Čemu so se smejali Dolenjci. Podobno je zbral zanimivosti in različne dogodke iz bližnje preteklosti Novega mesta in okolice, ki so jih zabeležili časopisi, jih omenjajo drugi različni pisni viri ali so se ohranili v spominskih starih Novomeščanov in okoličanov, ter jih izdal v treh knjigah z naslovom Utrip nekega časa.

V prvi je priobčil spomine Eda Zorka, Maistrovega borca, slovenskega partizana in turističnega delavca, po rodu Novomeščana, na dogajanje v dolenjski prestolnici v obdobju od 1909. do 1920. leta. Spominom je dodal nekaj smešnic iz Dolenjskih novic. Dober odziv bralcev na knjigo ga je spodbudil, da je iz starih časopisov, predvsem Jutra, Slovenca in Slovenskega naroda ter iz drugih pisnih in ustnih virov zbral nove zanimive dogodke in jih objavil v drugi knjigi, v kateri je kronološko zabeleženo dogajanje v obdobju od 1921. do 1930. leta. V tretji knjigi, pripravljeni na enak način, je zajel

dogajanje v obdobju od 1931. do 1940. leta. Pred nekaj meseci je v samozaložbi izdal še četrto knjigo te vrste, s katero je segel v najstarejše obdobje doslej, in sicer v čas od leta 1885 do leta 1908, spremenil pa je tudi dosedanji naslov iz Utripa nekega časa v Kroniko nekega časa.

Zakaj se je Dokl pri izboru omejil prav na leto 1885, ki samo po sebi ne pomeni prelomne zgodovinske letnice, pojasnjuje dejstvo, da so tedaj namreč začele izhajati Dolenjske novice, ki so mu bile glavni vir za izpisovanje. Dodatno je pri zbiranju uporabljal še časnik Slovenski narod, nekatere domoznanske in spominske knjižne izdaje, kot so knjiga Stare gostilne Slavke Ložar, Dolenjski Sokol Boga Komelja, V objemu Krkinih voda Majde Pungerčar ter drugo tiskano gradivo, ki ga hranita Knjižnica Mirana Jarca in Dolenjski muzej. Kratki, včasih skoraj telegrafsko strnjeni zapisi dogodkov so razvrščeni po poglavjih za vsako posamezno leto, znotraj poglavij pa so zapisi razvrščeni kronološko. Besedilo spremlja dokumentarno slikovno gradivo, fotografije nekaterih omenjenih oseb, skupin, dogodkov, stavb in krajev.

V knjigi je razvrščenih blizu štiristo zapisov o najrazličnejših dogodkih, ki segajo od pomembnih in zgodovinskih, kot sta bila izgradnja dolenjske železnice in Krajčev ponatis Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske, do pomembnejših novic lokalnega značaja, kot so bili gradnja moške in ženske bolnišnice, gradnja šmihelske šole, mestnega vodovoda, postavitve tovarne na Gorjancih in mostu v Kandiji pa prva napeljava elektrike v mestu, ustanovitev novomeškega Sokola in smrti znanih ljudi (podobar Aton Kušljan, graščak Karol Rudež, pisatelj Janez Trdina), prostor pa je dal tudi drobnim dogodkom iz vsakdanjega življenja Novomeščanov in okoličanov, kot so bile tatvine, nesreče, umori in samomorji ter nenavadnim naravnim pojavom in vremenskim ujmam, ver-

skim in drugim slavjem. Skratka, v knjigi je zabeleženo vse, kar se je količkaj zanimivega in pomembnega dogodilo v izbranem času v Novem mestu in njegovi okolici ali je iz širšega sveta pljusknilo na Dolenjsko. Natančneje povedano, vse tisto, kar so svoj čas zapisali časnikarji in kasnejši obujevalci spominov. Dokl namreč samo posreduje prirejene časnikarske in druge zapise, jih pa ne preverja niti ne dokumentira ali komentira.

Knjiga tako ponuja zgolj prijetno in nezahtevno branje za kratek čas in obujanje spominov, kaj več od tega pa ne. Ne moremo je uvrstiti v resnejšo domoznansko literaturo, ker "boleha" za resnimi pomanjkljivostmi. Bistvena je gotovo ta, da bomo pri prav vseh zapisih zaman iskali navedbe vira, po katerem so

povzeti. Tako ni razvidno, ali gre za povzetek časnikarskega poročila, za drobec iz osebnih spominov ali zapis, pobran iz strokovne publikacije. Prav tako ni razvidno, ali gre v celoti za Doklovo interpretacijo izvornih besedil in virov ali morda tudi za citiranje. Bralec je prepuščen dobri veri, da je Dokl točno povzel, kar je zapisal. Če pa mu kakšen zapis zbudi zanimanje in bi si zaželel o dogodku zvedeti kaj več, mu knjiga ne bo ponudila prav nobenega kaži-pota, kam naj krene. Doklova Kronika nekega časa za kaj drugega kot za kratkočasno branje tako pač ni uporabna. Morda jo je avtor tudi spraval skupaj s tem namenom, a vendar je škoda, da ni truda in časa, ki ga je porabil za to delo, bolje izkoristil in bi svojemu delu dal nekaj več vrednosti.

Barica Smole

NOVA STARA KNJIGA

(049.3)

Milan Pugelj, Mali ljudje, Karantanija, Ljubljana 2006

Ko sem delala nabirek knjig v knjižnici, sem se razveselila ene, razstavljene na panoju z novostmi. Tja je spadala zato, ker je ravnokar izšla. Rada imam nove knjige, ki še dišijo po tiskarni in jih še skoraj nihče ni listal, tem rajši, če so slovenske. Novost pa knjiga Milana Puglja zagotovo ni, saj je prvič izšla že leta 1911. Kljub temu, da za tovrstnimi ponatisi stojijo interesi založnikov (avtorju pač ni treba plačati honorarja), je izid te in še mogoče kakšne knjige potreben in hvalevreden.

Milan Pugelj, rojen 3. januarja 1883 v novomeški Kandiji, je v slovenski literarni zavesti zapisan nekje ob robu, kot opomba tistega časa, ko je ustvarjal Ivan Cankar. Bil je sin organista, pomožnega učitelja in posestnika, srednje šole ni dokončal, v Ljubljani se je preživljal kot pisatelj, časnikar, tajnik Slovenske matice, mestni uradnik ... Dokler je bil samski, je še šlo, bil je čas tudi za

boemska druženja in pogovore: potem pa je moral poprijeti za vsako delo, tudi klavir je igral v kinematografu. Pisanje le redko kateremu lahko daje kruh, zato je Pugljeva zgodba podobna mnogim usodam slovenskih (in ne le slovenskih) ustvarjalcev: moral je delati marsikaj drugega, da je preživel, njegov talent pa se je počasi krusil v zobeh časa. Zadnjih osem let pred smrtjo (umrl je leta 1929) je bil tajnik Narodnega gledališča, po podatkih Leksikona CZ iz leta 1982 pa so na njegovo pobudo leta 1920 ustanovili Društvo slovenskih književnikov in je bil njegov prvi tajnik. Nekaj morečega vzdušja ter neprijaznih okoliščin pisateljevega življenja odstira zapis v noveli Sestanek: "Dan je bil podoben dnevu, teden tednu, mesec mesecu, hrepenenje po prihodnosti, ki bajje pride bogve kako lepa in bogata, je nekako zastalo, obtičalo nekje sredi pota kakor zdrobljeno kolo ... Samo tisti spomini, ki so kazali duši

nežno in obenem tako jako mladost, par let iz prejšnjih časov, sončna proga sredi mračnih in meglenih življenjskih njiv, ta je še podprla omagujočo zavest, zanikala revščino, odkupila vso vsakdanjost in grenkobo s sončnimi žarki.”

Tudi v žoltem času so mali ljudje včasih novica, vendar le takrat, ko s svojimi dejanji presežejo mejo legalnega ali pa se jim zgodi kaj strahotnega. S tega stališča je pisatelj Milan Pugelj povsem nesodoben, tudi naslov ni vabljuv; koga pa še brigajo tako imenovani mali ljudje. Vendar je vredno pogledati med platnice. Med njimi je devet novel: V letih nerodnih, Zimska pot, Hlapec, Osat, Na gradu, Sestanek, Krst, Vrane in Pismouk. V njih natanko prislunke človeškim usodam in jih opiše tako, da vstanejo pred nami: domači učitelj, ki se zaljubi v mater svojih učencev in je osramočen, dijak, ki se z vozom vrača domov in je priča žalostni zgodbi voznika in njegove potnice, ki ji med potjo zmrazne nezakonsko dete, hlapca, ki se mu po trdinovsko prikazujejo gorjanske coprnice, pripravnika, ki v službi ni uspešen in domačim tega ne more povedati, z dolgočasne graščakinje, ki ji dela družbo alkohol, zaljubljenec, ki se mu končno uspe sestati z ljubo v obmorskem mestu, Janez in Agata Godbenik, ki jima ljubezen ovene v revščini in med množico otrok, bela vrana, ki mora zaradi drugačnosti umreti, filolog in urednik, ki se usodno spreta zaradi vejice, in mnogih drugih, ki hodijo po mavrični poti življenja ob teh likih.

Če bi zgodbeno tkivo Malega človeka hoteli opredeliti literarno-teoretsko in filozofsko, bi morda v dejstvu, da v nekaterih novelah ni pomiritve med človekom in svetom, našli elemente romantičnega pesimizma, pa tudi camujevskega absurda, saj je nesmiselnost sveta, naj si človek še tako prizadeva in upa, nepopravljiva. Vzroke za to voznik Jaka, ki pelje v Zimski poti sedmošolca domov, ker mu umira oče, po poti pa na vozu umre tudi Lenin otročiček, vidi v človekovi želji po lepšem in boljšem: “Kakor mlada mačka, ki se suče v kolobarju, lovi lastni rep in se vanj grize, taki smo – pri moji veri! Sami sebe lovimo, sami sebe grizemo! Človek si vtisne v prsi – to je tisto! Hoče imeti in zato blodi in

blede ... a ...” Junak vedno znova sizifovsko upa, a samo grize lastni rep. V Krstu, zgodbi, v kateri zaradi revščine umira ljubezen, so naturalistični elementi: v družini se leto za letom rojevajo otroci, revščina organista Godbenika pa je tako velika, da ji ni videti konca; usodo kroji tudi drugim junakom in jim jemlje dostojanstvo (V letih nerodnih, Zimska pot). Zgodba Pismouk je psihološki prikaz drobnjakarstva; smisel življenja postane prepričanje o lastni nezmotljivosti in pomembnosti, ki ji ni mar za dogajanje izven tega. Vejica filologu postane simbol, saj je na smrtni postelji prepričan, da je s svojimi prizadevanji služil narodu, da je bilo njegovo delovanje odraz ljubezni do naroda, da je bila to edini njegov cilj. Zgodbi Na gradu in Hlapec pa imata tudi humorne elemente.

Tisto, kar v Pugljevih novelah prepriča, ni samo fabula, ni to, da mojstrsko, a brez uspeha išče vzroke za položaj posameznika, ampak to, da mehko podaja temačno atmosfero in epsko zastavljene psihološko-socialne pripovedi preplete z lirskimi elementi. V Osatu se odpuščeni železniški uradnik sprašuje, zakaj je izgubil službo, bralec pa slutni, da je to zaradi njegovega porekla, četudi to ni nikjer izrečeno. Pretresljiv je tudi Krst, pa ne le zaradi tega, ker se v revščino rojeva vedno več otrok, ampak zaradi ponižujočega odnosa botrov do staršev; ta se pri izbiranju imena novorojencu, pri opisu svojih življenjskih okoliščin, zlasti pa skozi hlapčevski odnos do bogatejših ves čas ponižujeta. Bela vrana ni le pripoved o drugačnosti, ampak tudi o brezpogojni materinski ljubezni, povedana na prepričljiv, četudi zastrt način.

Milan Pugelj nikoli ni bil v prvi, slavljeni vrsti literatov, Pavel Golia bi rekel, da ni bil velika riba; v svoji pesmi Ribice je prav na Pugljevem primeru prikazal, kako mogočniki (kot je bil npr. Tavčar) ravnajo po zakonu velikih rib.

Kljub temu, da je zbirka novel nekako raznorodna, priča o veliki Pugljevi novelistični moči. Pri prvi izdaji Malih ljudi bi to pomanjkljivost, nastalo verjetno prav zaradi Pugljevih materialnih oziroma življenjskih okoliščin, lahko odpravil dober urednik. Urednik novejšega ponatisa je novele opremil z infor-

mativno študijo Zlatka Režonje, z opombami pa je skušal sodobnemu bralcu približati nekatere arhaizme oziroma redkejšje besede. Pod črto je razložena kakšna beseda preveč, saj si ni mogoče misliti, da bralci ne bi

vedeli, kaj je to *izborno, sniti se, čuti* (v pomenu bedeti). Vendar pa je vse mogoče, kot je mogoče, da okrog nas ljudje doživljajo podobne usode, kakršne so opisane v Pugljevih novelah.

Rasto Božič POPULARNO GLASBENO LETO V ZNAKU PRVENCEV

Že za predlansko leto smo zapisali, da je bilo v popularno glasbenem smislu plodno in ustvarjalno. Glede na lansko bero izdanih plošč lahko znotraj slovenskega prostora vnovič potrdimo vse bolj opazno vlogo novomeške glasbene produkcije.

Dolenjska se prebujala iz dolgotrajne diskografske anonimnosti, z lani v Novem mestu izdanimi ali ustvarjenimi desetimi ploščami zagotovo sodi v vrh slovenske zabavno glasbene produkcije. Če odštejemo pogrošne popevčice, sopotnice povprečnega z rumenim tiskom in plehko televizijo krmljenega Slovenca, lahko kakovostne pri nas izdane plošče hitro preštejemo. Sem tudi ne uvrščamo dosežkov turbo folka, logičnega naslednika narodnozabavne glasbe.

Novomeška založba Goga je v njih Goga Musica in Goga LP lani izdala šest albumov, od tega pet plošč z izvajalci širšega slovenskega prostora. V preteklem letu ustanovljena novomeška založba Multimedija – Večpredstavne rešitve Gregor Nanger, s.p., je postregla s tremi izdelki dolenjskih skupin, samorasli poganjek novomeškega jazzovskega prizorišča bobnar Jaka Berger pa je v Italiji izdal prvenec z naslovom BRGS Time – Bas Trio, kar je prvi mednarodno izdani izdelek kakšnega novomeškega jazzovskega ustvarjalca. Najvidnejši dolenjski jazzovski glasbenik, pretežno v New Yorku delujoči saksofonist Igor Lumpert, na žalost še vedno ostaja brez pravega domačega ali mednarodnega glasbenega dokumenta, ki bi sledil njegovemu šolskemu prvencu.

Pet izdaj Goga Music je sledilo utečenemu programu založbe, prevladujoči sredinsko šolski jazzovski smeri, gledališko šansonjerski zasnovi in spogledovanju z etno motivi. Prvi v lanskem nizu je bil **Libanonski tango** Hamlet Expressa. Tako poimenovana zasedba je prispevala priredbe, glasba in besedila so delo Andraža Poliča, pesnika, glasbenika in igralca. Lahko bi šlo celo za samostojni projekt, saj Polič povsem izstopa. Vedno je v ospredju, edina protiutež njegovemu patetično kričavemu vokalu je izvirna in domiselna kitara Andraža Mazija.

Libanonski tango ne opravičuje naslova. Mogoče zgolj nakazuje pestro, lahko kaotično glasbo, ki smo ji priča skozi šestnajst tem uglasbene poezije. Pravzaprav se album deli na akustično zasnovane skladbe in bolj rockovsko nastrojene teme z električno kitaro ter vonjem po bluesu. Vmes slišimo nekaj latinsko ameriških ritmov, neparne ritme Balkana, oddaljeni reggae, spomin na britanski folk, blues, afriško rumbo. Na plošči je veliko iskanja, celo preveč. Zdi se, da se zasedba le poredko najde, na primer v naslovni pesmi ali v Murnovi uspavanki. Vezna člana sta Poličev vokal in Mazijeva kitara, ostalo so zgolj priveski, ki ne zaživijo skupaj. To uspeva le kitari in kontrabasu, posebej se ujmeta v rockovskih temah. Osnovna zasedba Hamlet expressa je kvartet: Andraž Polič – kitara, Andraž Mazi – električna kitara, Gregor Cvetko – kontrabas, Blaž Celarec – tolkala. Pri snemanju je sodelovalo več uglednih imen domače eklektične glasbe: Boštjan Gombač, Vasko Atanasov-

ski, Breda Krumpak, Ana Vipotnik in Mia Zaharias, ki v kratki zaključni, zgolj ambientalni temi, vokalno poda Poličeve verze. Kljub na videz pestri mešanici slogov plošča ponuja dokaj monotono zvočno sliko. Mogoče so temu krive tudi nedorečene priredbe.

Poličeva poezija je razpeta med razpoložensko bivanjske teme. Enkrat ponuja preprost poetični opis, drugič je filozofsko zasanjana in zaskrbljena nad minevanjem. »Pride čas, ko se slečejo ceste,« pravi v naslovni pesmi. Večina glasbe na plošči ima zgolj funkcijo dramatičnega poudarka njegovim verzom. Vokalni patos odvrta od zanimivih pod površjem skritih glasbeno poetičnih tem.

Libanonskemu tangu je sledila mogoče najsijajnejša lanska plošča Goga Musice, **Vivo!**. Album je posvečen brazilski bossa novi, katere sloves so v zgodnjih šestdesetih letih v svet ponesli brazilski avtorji kot na primer Antonio Carlos Jobim. Bossa de novo je petčlanska akustična skupina Primoža Viteza, značilna poustvarjalska zasedba, ki skuša kar najbolj natančno odigrati in odpeti že ustvarjeno. Pri tem je temeljita, grajati ne moremo niti izgovorjave zahtevnega portugalskega jezika. Primožu Vitezu dikcija ne predstavlja težav. Suvereno poje v portugalskem in francoskem jeziku, da nekdanje srbo-hrvaščine ne omenjamo. Na plošči poleg slovenskega in nekdanjega evrovizijskega standarda Ne prižigaj luči v temi ter napol slovenske pionirske pesmi Majska slišimo še predelano verzijo Bregovičeve Selme in francosko temo, drugo je v portugalsčini.

Vitezov grenko sladki »saudade« vokal je pravnji za to baladno zvrst prefinjenega ritma, erotičnega zapeljevanja in nostalgije. Spremljajo ga izvrstni glasbeniki: Aljoša Kosor – kitara, Drago Ivanuša – harmonika, Marko Gregorič – kontrabas in Mitja Vrhovnik Smrekar – tolkala. Prvenec so posneli med nastopom v radijski oddaji Izštekan. Bossa de novo sodi med lanska odkritja, kar je potrdila tudi dobra prodaja.

Prvo lansko Gogino jazzovsko plošča **Fascinating Rhythm** je posnela zasedba violinista Jerneja Brenceta. Širši in sodobni jazzovski javnosti slabo znani glasbeniki so na

koncertu zabeležili sedem starejših jazzovskih standardov. Gre za večše instrumentaliste, solidno izvedbo, vsečno glasbo in manj pogosto zasedbo, z violino kot solističnim glasbilom. Kar moti, je odsotnost kakršnekoli nadgradnje. Glasbeniki niso dodali ničesar lastnega in vse odigrali kot po notah. To nista sodoben jazzovski pristop in ustvarjalnost, prej zaprašen dokument, verjetno nastal iz ljubezni do zimzelene glasbe. Drugače lepo posneta in uglajena glasba je primerna zgolj za nevsiljivo kuliso slaščičarn.

V zasedbi najdemo dve ugledni imeni. Violinista in vodjo zasedbe Jerneja Brenceta spremljajo pianist veteran Amedeo Tommasi, kontrabasist Matevž Smerkol in bobnar Emil Kristof. Jernej Brenceta ni jazzist, je pedagog in violinist. Študiral je na ljubljanski Akademiji za glasbo ter na dunajski Visoki šoli za glasbo, kjer je leta 1995 tudi magistriral. Nastopa doma in v tujini, je ustanovitelj in umetniški vodja Mednarodnega glasbenega festivala Bled, predvsem se posveča tako imenovani resni glasbi. Amedeo Tommasi je leta 1935 v Trstu rojeni jazzovski glasbenik, skladatelj in avtor filmske glasbe. Davno tega je bil slaven. Učil se je pri Redu Garlandu in Billu Evansu, igral naj bi z Milesom Davisom in Chetom Bakerjem. Leta 1962 je nastopil na blejskem jazz festivalu, iz katerega se je kasneje razvil ljubljanski jazz festival. Tommasi se je na stara leta nostalgичno vrnil na Bled, kjer je nastal ta zvočni zapis.

Staro jazzovskemu izletu je sledila plošča **Intima**, delo primorske ustvarjalke Mojce Maljevac, Koprčanke in pevke z določenim stažem ter soavtorice glasbeno – gledaliških projektov. Njeno glasbeno snovanje je večplastno, povezano z imenom koprške pianistke Tine Omerzo, ki je na osnovi večletnega delovanja v Genovi k snemanju pripeljala kontrabasista Gabrieleja Pesaresija in bobnarja Lorenza Capelloja.

Mojca je pevka omejenih glasovnih zmognosti. Ne meneč se na to, pri petju neizmerno uživa, spušča se celo na spolzka tla vokalne improvizacije in seata. Glasbeno spremljavo skuša doživeti in preseči, vendar ji vokal pri tem ni v pomoč. Njeno izvajanje večkrat zaide v izumetničenost, kar zmanjšuje privlačnost

zanimive in čuteče glasbene podlage jazzovskega tria.

Album prinaša uglasbeno poezijo štirih avtoric, prijateljic: Tatjane Soldo, Ines Cergol, Karmen Kodarin in Mojce Maljevac. Glasba, nastala na njihove verze, je zvečinoma baladno zasnovana. Pri tem se pevka preveč opira na tovrstno vzdušje. Enoličnost, ki jo s tem ustvarja, premaguje z ljubeznijo do poezije in glasbe, poslušalec pa se ob tem dolgočasi. Pevki gre vse spoštovanje za vložen trud in zasanjano zanesenjaštvo, vendar poslušalec težko deli njeno navdušenje nad poezijo, povezano z osebnimi izkušnjami. Njena v naslovu poudarjena Intima skozi navlako pretiranih čustev težko pride na spregled. Prej zaznamo iskanje in nesebičen poizkus, kar pa še nista pogoja za glasbeni uspeh.

Zadnja plošča iz lanske vrste Goga Musice je **Šest poti** Baltazar Banda. Album je prišel na trg z zamudo, saj je osnovna zasedba pred sedmimi leti prekinila z delovanjem. V spremni besedi avtorja glasbe in aranžerja Andreja Srakarja beremo, da ga album spominja na šolsko obdobje na jazzovskem oddelku Srednje glasbene in baletne šole v Ljubljani. Na tej plošči, ki jo moramo glede na zapisano dojemati kot šolski dokument, glasbeno tudi nima večjega dometa, se predstavlja šest glasbenikov: Tjaša Perigoj – tenor saksofon, Marijan Dovič – violina, Jani Moder – kitara, Erik Marenče – klavir, Robert Jukič – kontrabas, Robert Volarič – bobni. Pri snemanju zadnje teme so nekatere izvirne člane zamenjali vokalist in basist Thierno Diallo, Klemen Kotar s tenor saksofonom in Aljoša Jerič na bobnih.

Plošča prinaša komaj 38 minut glasbe ter s tem še bolj utrjuje vtis dokumenta in ne zamišljeno zasnovanega albuma. Pravzaprav glasba nima neke stične točke. Tolmačimo jo lahko kot poizkus, ki ga preveva veselje do muziciranja. Glasbene vloge so vnaprej razdeljene, vse poteka točno po začrtani poti. Šolsko. Tema, vstop, izstop, dolžina. Nič ne preseneti, glasbeniki delujejo na enakem nivoju. Ne zasledimo raziskovanja, iskrivosti, glasba zveni okostenelo.

Druga Gogina glasbena veja, Goga LP, je postregla le z enim izdelkom, **Pofrancljevanjem**, prvencem

šentjernejsko-novomeške-primorske zasedbe Od Francelna možgani. Izvirni kvintet prisega na pestro mešanico slogov sodobne pop glasbe. Za Francelnove možgane je glasba zabava in tudi resna zadeva. Sprimek domislje, ritmov, slogov in smeri. Pofrancljevanje je duhovito ustvarjalno zastavljena in poznavalsko zasnovana plošča. Glasbeno-satirična lepljenka prinaša marsikaj, od tradicije do sodobnih smernic. Disco, funk, jazz/rock, fusion, swing, reggae, dub, latino in balkanski ritmi, country, pop, rock, popevke, skeči. Radoživo in razgibano glasbo.

Zasedbo sestavljajo mladi, toda prekaljeni glasbeniki, ki jih različne glasbene skupine in zvedavost vlečejo v razne smeri. Na tem mestu so združili želje in znanje. Glasbeni zvarek je za današnji glasbeni svet nenavaden. Široka valovna dolžina ustvarjalnosti se prepleta z ritmično – dramatičnimi preskoki in zvočno pot pelje v nove svetove. Projekt, ki ne skriva nekaj začetniškoprodukcijske negotovosti, povzema globalno in lokalno pop tradicijo. Vplive in sloge spaja v pristen izraz, svet razlaga z novimi besedami. Člani zasedbe so: Jure Duh – kitara in vokal, Dejan Slak – bas, klaviature, vokal, Primož Malenšek – tolkala, klavir, vokal, Jake Berger – bobni, vokal in Martin Klančič – flavta, saksofon.

Jaka Berger je v lanskem letu debitiral tudi kot jazzovski glasbenik. Njegovo večletno glasbeno iskanje je dalo izid v albumu **BRGS Time - Bas Trio**, konec poletja izdanem pri ugledni italijanski založbi Splasc(H) Records. Založba izdaja in podpira samo vrhunske glasbenike, pred Bergerjem sta z njo sodelovala le dva slovenska glasbenika, Zlatko Kaučič in Samo Šalomon.

Prav mladi in svetovno priznani mariborski kitarist Samo Šalomon je bil posrednik za Bergerjev uspeh. Preko mednarodnih zvez mu je nesebično pomagal. Spoznal ga je z italijanskim saksofonistom Achillejem Succijem ter mu priskočil na pomoč pri skladanju. Sopodpisal se je pod sedem tem, prispeval dve lastni, ena je zgolj Bergerjeva. Med predlanskim snemanjem v Zvočnem studiju Primoža Cigoja v Novem mestu je stekla kemija, ki zaznamuje Bergerjev debitantski album. Z glasbo

in bobnarskim znanjem mu je uspelo prepričati dokaj prekaljena glasbenika, vsi trije nastopajo enakovredno. Zvočna slika je polna, vrzeli zapolnjuje srčnost in veselje do ustvarjanja. Zvok je čist, toda tudi nekoliko grob, daje vtis neposrednega doživanja. Glasba je razgibana, večkrat lirična in baladno zasanjana. Berger ustvarja zanesljiv ritem, spopada se z različnimi prijemi. Barva ga s celim kompletom bobnov in poudarja s činelami. Sprehaja se od swinga, do sambe, fuzije, loteva se neparnih ritmov. Na trenutke trio zazveni asketsko, toda ves čas učinkovito. Medtem Achille Succi plete zgodbo, Šalamon jo dodatno bogati in razlaga. Čeprav se Berger opira na precej svobodno obliko jazza, so skladbe klasično grajene. Uvod, nastavek teme, igra, in finale z razvito uvodno temo. Glasbeniki pred snemanjem niso veliko vadili, kar je verjetno tudi razlog za nekoliko grobo zvočno podobo. Veliko prostora je bilo namenjenega improvizaciji, nesporni odlični plošče. Pri tem Achille in Samo prispevata velik delež, sta organska nadgradnja Bergerjevega raziskujočega pristopa. Bergerjev album predstavlja vrhunec lanskoletne dolenske glasbene produkcije in mednarodni preboj tukajšnjega znanja.

V zaključnem delu se dotikamo še treh Multimedijinih izdaj. Številko ena nosi plošča **Izredno stanje**, prvenec več let delujoče novomeške skupine Dom za sanje. Sredinsko usmerjeni pop/rock kvartet streže z radiu prijazno in melodično vokalno barvito glasbo. Prav Dom za Sanje je skupina, ki kaže na pestrost novomeškega glasbenega prizorišča zadnjih let. Zrasel je na tukajšnji rock tradiciji, ki se vleče od sedemdesetih let naprej. Glasba koketira s popom in se bogati s produkcijskimi prijemi. V utečeni zasedbi ne gre prezreti osrednje vloge Mira Tomšiča, kitarista, vokalista, pisca besedil ter glasbenega ustvarjalca. Njegovi sodelavci so: Janez Dular – kitara in vokal, Peter Jenič – bas in Miha Recelj – bobni. Ustvarjena glasba niha med popom in rockom, vendar je ta sredinska usmerjenost pomembna in potrebna. Prav tukaj je prostor slovenskega popa najšibkejši. Namesto kakovostnih sredinskih rock skupin ga zapolnjujejo razni mazači. Več skupin, kot je Dom za Sanje, pomeni

tudi več kakovostne glasbe. Novomeško glasbeno prizorišče je z njim vsekakor bogatejše.

Druga izdaja Multimedije je plošča **To be free** novomeške skupine Tadej & Playfulness. Novodobni produkcijski zvarek, ki se bolj kot na materinščino zanaša na polomljeno angleščino, je izdelek basista Tadeja Rozmana, preizkušenega člana ali sodelavca številnih dolenskih zasedb. Snemalni sodelavci so odraz njegovega širokega zanimanja, po drugi plati glasbena zasnova odkriva izredno ozek pogled. Zasedba znanih glasbenikov; Tadej Rozman – bas, vokal, Tomislav Jovanović – Tokac – klaviature, vokal, kitara, Peter Dekleva – kitara, Tina Marinšek – vokal, Dušan Obradinović – bobni, Mare Grubar – bobni, vse skupaj v Tokčevi produkciji, je spravila skupaj povsem povprečno ploščo. Prej puhlo zmes, kot jasno zasnovan album. Plošča prinaša komaj šestintrideset minut diskoidnega popa. Vrsto enakozložnih poskočnic, pri katerih so besedila zgolj okras in puhlice. Za nameček so zapisana in odpeta v osnovnošolski angleščini.

V pop glasbi so besedila pač taka, kot so. Včasih je celo dobro, če jih ne razumemo. V nasprotju z njimi je glasbena podlaga skladb solidno zastavljena in izvedena, čeprav predvidljiva in pogosto slišana. Funkoidni vzorci na trenutke spominjajo na osladno pop produkcijo novega vala ali ostarelega Jamesa Browna. Vse je izvedeno tehnično brezhibno in na nivoju. Manjkajo le iskren naboj, čvrsta ideja in ustvarjalna iskra, ki pa danes niso nujni pogoji za uspeh.

Zadnja lanska plošča z Novomeškega je prav tako prvenec. Šentjernejsko-novomeški udarni rock kvartet se je oglašil z albumom **8 Ball** in lastno vizijo energične težko metalne glasbe. Lahko bi jo še nadalje predalčkali, vendar zadostuje oznaka, da gre za splet različnih novejših in delno zakasnelih rok smeric, ki jih Uroš Bučar Uje – vokal, Jure Košir – kitara, Leon (Uroš) Kušljan – bas in Mare Grubar – bobni, gnetejo v lasten izraz.

Wet Bed ima lepo kilometrino, zaznamuje ga glasen in energičen nastop ter prvinska energija težkega rocka. To ni skupina, ki bi pristajala zgolj na trenutne smernice. Njen izraz in zvok sta vezana na daljši rok.

Nekateri sicer menijo, da je njihova glasba za časom. Sam bi v njej prej našel združeno glasbeno izkušnjo kasnih osemdesetih in devetdesetih let, spogledujočo se z novim metalom in njegovim izraznim jezikom. Precej surova energija in angažiran izraz. To je recept, ki se lepi na kožo mlade generacije. Tej se sicer ne ljubi več toliko upirati, kot se za podmladek spodobi, se pa rada idejno postoveti. V vsakem primeru gre pri Wet Bedu za vodilno širše zastavljeno domača metalsko skupina. Kot gost na albumu nastopa klaviaturist skupine Dan D Boštjan Grubar, ki je za album prispeval remiks naslovne teme in oblikoval ovitek.

S stališča izdaj bi bil lahko povzete lanske popularnoglasbene bere bogata in raznolika produkcija, pet prvencev in nekaj obetajočih začetkov ter mednarodni preboj.

V Novem mestu deluje vrsta izjemno kakovostnih glasbenikov, založba Goga pa je doslej na trg poslala dobri dve desetini plošč. Nekateri med njimi so prvovrstni in redko posejani izdelki. Njen lanskoletni glasbenozaložniški izbor lahko razumemo kot nadaljevanje preteklega založniške usmeritve, po drugi strani ga skušamo opazovati kot odraz stanja tovrstne slovenske glasbene ponudbe.

**Marinka
Dražumerič**

ZGODOVINA IN RAZVOJ KONSERVATORSTVA (1)

Na Dolenjskem in v Beli krajini od njegovih začetkov do leta 1945

V prispevku je obravnavano območje nekdanje dežele Spodnje Kranjske in zajema Dolenjsko, Belo krajino in del Posavja na desnem bregu Save.

Konservatorstvo, pogosto imenovano tudi spomeniško varstvo, je veda, ki se ukvarja s teorijo in metodami varovanja in obnavljanja različnih vrst spomenikov in spomeniških območij. Začetki njegovega organiziranega varstva segajo v sredino 19. stoletja. V teku časa je konservatorstvo doživljalo številne spremembe, ne samo na področju upravnopravne zakonodaje, ampak tudi pri metodologiji dela. Razvijale in širile so se temeljne naloge konservatorskega dela, tako da danes zajemajo inventarizacijo, valorizacijo in kategorizacijo spomenikov, njihov vpis v register in seveda tudi znanstveno raziskovanje, kar je osnova za izvajanje različnih obnovitvenih posegov na spomenikih. Iz konservatorstva se je kot njegov pomemben sestavni del izoblikovalo tudi restavracijsko delo, ki rešuje materialno stanje likovne spomeniške dediščine.

V prispevku predstavljam začetke konservatorstva na Dolenjskem in v Beli krajini ter njegov razvoj do konca druge svetovne vojne. Za takšno geografsko zamejitev sem se odločila zato, ker kot konservatorica delujem na tem območju Slovenije; časovna opredelitev pa je povezana s konservatorskimi in obnovitvenimi deli na nekaterih spomenikih, ki so se začela v letih pred drugo svetovno vojno in so brez prekinitve tekla tudi za časa italijanske okupacije.

S tem želim prispevati k boljšemu poznavanju zgodovine spomeniškovarstvene službe in njenega delovanja na Dolenjskem in v Beli krajini, pa tudi k boljšemu poznavanju konservatorskih posegov na nekaterih naših ključnih spomenikih.

***

Prvi zametki zavestnega ohranjanja in varovanja ostalin iz preteklosti, vsaj nekaterih njenih zvrsti, segajo v dobo renesanse, ko je bil leta 1515 v Rimu ustanovljen »prvi urad za nadzorovanje umetnin, ki ga je vodil Rafael Santi«. ¹ Zanimanje za kulturno dediščino se je v obdobju renesanse pojavilo tudi na Slovenskem, povezano pa je z delom Avgušтина Tyffernusa, ki je začel zbirati epigrafske spomenike. ² V drugi polovici 17. stoletja se je povečalo zanimanje za antiko, predvsem za preučevanje arhitekturnih ostankov rimske Emone (Ljubljane) in antičnih napisov vseh vrst, s tem pa so povezana nekatera ugledna imena, kot npr. Janez Ludvik Schönleben, Janez Vajkard Valvasor in Janez Gregor Dolničar. ³ Za razliko od Slovenije, kjer je bilo od sredine 17. stoletja zanimanje za antične starine vezano na ozek krog tedanjih humanistov in izobražencev, sta bila na Švedskem že leta 1630 popis in inventarizacija spomenikov določena s kraljevo instrukcijo. ⁴ Nekateri raziskovalci se

¹ Franjo BAŠ, Organizacija spomeniškega varstva v slovenski preteklosti, *VS*, V, 1955, p. 14.

² France STELE, s.v. Slovenija (zgodovina konservatorstva), *Zaštita spomenika*, *ELU*, IV, Zagreb 1966, pp. 606-607; Viktor STESKA, Naši stavbarji minule dobe, *ZUZ*, III, Ljubljana 1923, pp. 1-9.

³ STELE 1966, cit. n. 1, pp. 606-607.

⁴ BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 14.

⁵ BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 14; France STELE, Spomeniško varstvo v Sloveniji do leta 1941, ČZN, NV 5 (40), 1969, p. 538.

⁶ STELE 1969, cit. n. 5, p. 538.

nagibajo k temu, da pomeni rojstvo sodobnega spomeniškega varstva francoska revolucija (1789-1794), saj je od takrat nova, meščansko urejena država pričela vse bolj prevzemati skrb za varstvo nad spomeniki. Za to kulturno dejavnost je razvila tudi ustrezno zakonodajo, ki je omogočila novo organizacijo, vzporedno z njo pa tudi vrednotenje in ohranjevanje spomenikov.⁵ Leta 1790 in 1792 so bili sprejeti dekreti, leta 1793 pa tudi instrukcija »začasne umetnostne komisije konventa«⁶, s katerimi se je Francija kot prva država v zgodovini zapisala kot pravni varuh ogroženih umetnostnih spomenikov.

Ker so slovenske dežele vse do leta 1918 sodile v okvir habsburške monarhije, je zanje veljala zakonodaja, ki je urejala spomeniškovarstvene zadeve v tej veliki državi. Prvi administrativni spomeniškovarstveni ukrepi so bili porojeni iz prosvetljenega državnega prakticisma, kot prve pa so bile za kulturne spomenike prepoznane arhivalije in umetniške najdbe iz antike. Arhivalije (rokopisi, korespondenca, načrti, tiski) so bile zavarovane že z ediktom iz leta 1749, edikt dvorne komore iz leta 1782, ki je določal, da morajo biti vsi najdeni novci posredovani v odkup numizmatičnemu dvornemu kabinetu na Dunaju, pa je celo uvedel centralistični nadzor nad najdbami v zemlji. Leta 1812 je varovanje preseglo zgolj numizmatično področje, saj je bilo deželnim oblastem z dekretom dvorne pisarne naročeno, da morajo pošiljati dvornemu numizmatičnemu kabinetu poleg novcev tudi druge zemeljske najdbe, pri tistih, ki bi bile za to pretežke npr. napisni kamni in nagrobniki, pa njihove opise in slike. Dekret je tudi »prvič nadrobneje razčlenil vsebinski pojem kulturnega spomenika«.⁷

⁷ BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 14.

Če povzamem po Bašu, so bili takrat za kulturne spomenike priznani:

1. kipi, poprsja in glave iz bron ter kamna,
2. male plastike, podobe poganskih božanstev iz plemenitih in neplemenitih kovin, kamna in gline,
3. orožje, posode in orodje iz bron in drugih tvoriv,
4. visoki in globoki reliefi iz kamna,
5. basreliefi iz kamna,
6. nagrobniki in napisni kamni.

Pri določanju vsebinskega pojma kulturnega spomenika je že omenjeni edikt izhajal iz duha novega humanizma oziroma klasicizma s poudarkom na antični arheologiji, uveljavil pa je tudi načrtno skrb za muzejske zbirke habsburškega dvora na Dunaju.⁸

Zavarovanju arhivalij in najdb v zemlji je sledilo zavarovanje oziroma prepoved izvažanja spomenikov, ki bi doprinesli k ugledu države in tistih, katerih odtujitev bi pomenila za državo bistveno izgubo. To področje je urejal edikt dvorne pisarne iz leta 1818. Določal je, da je brez dovoljenja deželnih oblasti prepovedano izvažati slike, kipe, izdelke umetne obrti, zbirke novcev in bakrotiskov, redke rokopise, kodekse in prve tiske in drugo, dovoljeval pa izvažanje del še živečih umetnikov. Pri strokovnem vrednotenju del so bila deželni oblastem med drugim v pomoč tudi ravnateljstva knjižnic, v Ljubljani npr. licejske knjižnice. Omenjeni edikt je bil leta 1828 dopolnjen z dekretom, ki je določal, da je treba o izvozu posameznega predmeta obvestiti deželno oblast, da bi ta tako lahko sistematično spremljala predmete s predkupno pravico države oziroma dunajskega numizmatičnega in antičnega kabineta.

⁸ BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 14. Po tem avtorju povzamam tudi nekatera dejstva v nadaljevanju besedila, saj je njegova razprava do sedaj edina, ki se bolj poglobljeno ukvarja s stanjem na področju spomeniškega varstva pred letom 1850, ko je bila na Dunaju ustanovljena Centralna komisija za preučevanje in ohranjanje stavbnih spomenikov.

Omenila sem že dekret iz leta 1812, ki je določal, da je treba predmete, najdene v zemlji, iz vse države pošiljati v odkup numizmatičnemu in antičnemu kabinetu na Dunaju. To je bilo izvedljivo, če je šlo za novce in druge manjše kose, težave pa so se pojavile pri večjih kamnitih najdbah, npr. nagrobnikih. Ta problem je razrešil dekret iz leta 1828, ki je določil, da najdene starinske kamne vzdajajo v zunanje stene najbližje cerkve, varstvo nad njimi pa prevzame župnik. Ta dekret je vplival na to, da so se tudi na Dolenjskem ohranili številni antični kamniti napisni in figuralni spomeniki, npr. na zunanjščini cerkve sv. Petra na Jezeru pri Trebnjem, na župnijski cerkvi in župnišču v Trebnjem, cerkvi sv. Primoža in Felicijana v Gorenjem Karteljevem in župnijski cerkvi v Črnomlju.

Prva polovica 19. stoletja je bila čas ustanavljanja prvih deželnih muzejev (v Ljubljani leta 1821), pa tudi deželnih zgodovinskih in muzejskih društev (v Ljubljani leta 1839), ki so terjala, da ostajajo predmeti zgodovinske vrednosti v domačih krajih in da ne odhajajo v dunajske zbirke. To je povzročilo, da je bilo leta 1846 odpravljeno določilo dekreta iz leta 1812, po katerem so morale biti najdbe v zemlji posredovane Numizmatičnemu in antičnemu kabinetu, namesto tega pa so morale deželne oblasti o teh najdbah obveščati deželne muzeje in društva. Še naprej pa so morale nadzorovati najdbe in priporočati najditeljem, da jih pošljejo v odkup dunajskemu numizmatičnemu in antičnemu kabinetu.

Začetek organiziranega varstva kulturnih spomenikov v avstro-ogrski monarhiji predstavlja Centralna komisija za preučevanje in ohranjanje stavbnih spomenikov (»Der K. K. Central-Commission zur Erforschung in Erhaltung der Baudenkmale«),⁹ ki je bila na podlagi odredbe cesarja Franca Jožefa I. ustanovljena 31. decembra 1850. Svojo organizacijsko in vsebinsko podobo je dobila z odločbo ministrstva za trgovino, obrt in gradnje leta 1853. Zato nekateri postavljajo dejanski začetek delovanja Centralne komisije v to leto. S tem povezujejo tudi začetek strokovnega spomeniškega varstva, ki je nadomestilo administrativno zasnovano skrb za kulturne spomenike pred letom 1848.¹⁰ Jelka Pirkovič pa opredeljuje začetek institucionalizacije spomeniškega varstva z letom 1873, torej s prvo reorganizacijo avstrijske spomeniške službe.¹¹

DUNAJSKA CENTRALNA KOMISIJA Prvo obdobje delovanja Centralne komisije 1853-1873

Organiziranost in naloge

V prvem obdobju svojega delovanja je bila Centralna komisija za raziskovanje in ohranjanje stavbnih spomenikov organizirana izrazito centralistično. Ob ustanovitvi si je zadala za nalogo buditi zanimanje za raziskovanje in ohranjanje stavbnih spomenikov, podpirala je delovanje že obstoječih zgodovinskih in arheoloških društev, pa tudi posameznikov, zbirala in objavljala je njihove raziskovalne ugotovitve in skrbela, da bi postali spomeniki splošno znani in ohranjeni.¹² Izdelala je tudi svojo osnovno metodo dela. Zavzemala se je za to, da se pri spomeniku praviloma ohranja zatečeno stanje. Njegova obnova je omejena samo na čiščenje ter »odstranjevanje neskladnih škodljivih dodatkov in predel« in ne sme »nadomeščati manjkajočih sestavin, ki bi označevale značaj ali stavbni slog stavbe«.¹³

⁹ V nadaljevanju Centralna komisija.

¹⁰ BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 17.

¹¹ Jelka PIRKOVIČ, Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji, *Vestnik*, XI, Ljubljana 1993, p. 23.

¹² BAŠ 1955, cit. n.1, p. 16.

¹³ BAŠ 1955, cit. n.1, p. 18.

Ker je bila Centralna komisija sprva sestavljena kot kolegij predstavnikov ministrstva za trgovino, obrt in gradnje, ministrstev za notranje zadeve in prosveto, dunajskih akademij za znanost in upodobljajoče umetnosti ter konservatorja za mesto Dunaj, se je pri izvajanju svojega programa oprla na zastopnike občin, šol in cerkve, pa tudi na gradbene uradnike. Iz njihovih vrst je oblikovala mrežo konservatorjev in korespondentov, ki so bili v bistvu pravi organi za izvajanje programa Centralne komisije na terenu. Konservatorje je na predlog Centralne komisije imenovalo ministrstvo za trgovino, obrt in gradnje. Njihovo delo, ki je bilo častno in zato brezplačno, je bilo vezano na stavbe v lasti Cerkve¹⁴ in preko gradbenih ravnateljstev tudi na tiste v lasti države.

¹⁴ V Avstro-Ogrski je vladal konkordat.

Konservatorji in korespondenti (dopisniki) so bili imenovani za posamezne dežele. Tako je bil leta 1854 kot prvi konservator za Kranjsko imenovan Anton Codelli, predsednik zgodovinskega društva v Ljubljani, kot korespondenti pa Henrik Costa iz Ljubljane za Gorenjsko, dekan Jurij Grabrijan iz Vipave za Notranjsko, za Dolenjsko pa novomeški prošt Jernej Arko.¹⁵

¹⁵ BAŠ 1955, cit. n.1, p. 19.

Ena od nalog konservatorjev je bilo preučevanje in popisovanje spomenikov svojega okraja, kar je bila v drugi polovici 19. stoletja tudi prednostna naloga Centralne komisije in je še danes ena od prioritete spomeniške službe. Za evidentiranje in valoriziranje stavbnih spomenikov je oblikovala posebno shemo. Njene točke je moral konservator izpolniti za vsak spomenik posebej, nato pa spremljati njegovo stanje na terenu in posamezne točke po potrebi dopolnjevati z novimi podatki.

¹⁶ Mogoče bi bilo bolje uporabiti pojem izhodišča za popis spomenika ali popisni list.

Ker je shema¹⁶ kot metodologija za obravnavanje spomenikov zelo zanimiva še danes, jo naj navedem tako, kot jo je objavil Franjo Baš v svojem že večkrat citiranem prispevku o organizaciji spomeniškega varstva pri nas. Vsebovala je 11 točk ali poglavij, in sicer:

1. ime in nahajališče spomenika,
2. čas nastanka, ime stavbenika in podobno,
3. čas sprememb, dozidav in popravil,
4. prvotni nameni, stavbni material in slog stavbnega spomenika;
5. obseg in mere,
6. napisi in podobno,
7. sedanji namen, uporabnik in dosedanji vzdrževalec,
8. vrednost s stavbnega in zgodovinskega vidika,
9. opisi, slike, listine in viri o spomeniku,
11. sedanje stanje spomenika, ali je njegovo vzdrževanje zagotovljeno,

11. klasifikacija in vrednotenje spomenika.

Konservatorji in korespondenti so morali zasledovati tudi razne posege na spomenikih in o tem poročati Centralni komisiji, da bi ta lahko pravočasno preprečila pri tem nastalo morebitno škodo. Toda ker ti običajno posegov niso mogli pravočasno predvideti, so gradbena dela prehitevala spomeniškovarstveno evidenco, tako da Centralna komisija ni mogla posredovati. Poleg tega je imela težave tudi z izobraženostjo, znanjem in interesi konservatorjev in korespondentov. Ti so bili največkrat arheologi, duhovniki z ljubiteljsko priučeni znanjem umetnostne zgodovine, stavbni inženirji in arhitekti. Konservator za Kranjsko Anton Codelli je pričel s popisom stavb na Gorenjskem in je poročal o cerkvah, gradovih, kipih, reliefih in novcih, pa tudi o rimskih najdbah v Ljubljani, Celju, na Ptujju in pri

¹⁷ BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 20.

¹⁸ Henrik COSTA, Ausgrabungen in den Ruinen von Nevoudunium, *MHWK*, I, 1846, p. 15-16. Z njimi pa se je verjetno srečal že prej, saj se je leta 1812, ko je opustil Šolanje, preselil v Krško.

¹⁹ Ivan KOŠTIÁL, Novo mesto z okolico v »Popotnih spominih« Henrika Coste, *Kronika*, II/1, 1935, pp. 26*-32*, pp. 48*-51*.

²⁰ Dr. [Henrik] COSTA, Mittelalterliche Kirchen in Krain, *Mittheilungen der K. K. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, III/11, 1858, p. 304.

²¹ Costa pravi, da je izdelana iz slonove kosti, kar pa ni točno, saj je kamnita.

²² *VIII. Bericht der K. K. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale über ihre Thätigkeit im Jahre 1882*, p. III.

²³ Joseph LEINMÜLLER, Die Kirchen zu Pleterjach und St. Ruprecht in Krain, *Mittheilungen der K. K. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, VII, 1862, pp. 187-190. Omeniti moramo, da to ni prvi objavljeni Leinmüllerjev tekst, saj je že leta 1860 v Izvestjih objavil kratek zapis o grbu in žezlu mestnega sodnika v Krškem.

²⁴ Pri tem moram opozoriti na to, da so kartuzijani odšli iz Pleterij leta 1595 in da je bil nato samostan do razpustitve za časa jožefinskih reform, v lasti jezuitov, v 19. stoletju pa je prišel v zasebne roke. Leta 1904 so se kartuzijani ponovno naselili v Pleterjah, pred tem pozidali nova samostanska poslopja in ohranili le staro gotsko cerkev. Zasluga za to gre nedvomno konservatorju Avseu.

GRADIVO ZA POZNAVANJE
KONSERVATORSTVA

Rast I / 2007

124

Krškem. Njegov način poročanja v tedaj aktualnem romantičnem duhu je celo postal vzor tudi za korespondente. Henrik Costa, ki je imel veliko enciklopedično znanje, pa se je v svojih poročilih dotikal najrazličnejših vprašanj (antične najdbe, medalje, lovski pribor ...), ki so bila sicer zanimiva, a niso bila pomembna za strokovni spomeniškovarstveni inventar.¹⁷ Takšne in podobne slabosti dela konservatorjev in korespondentov, seveda pa ne samo to, so pripomogle k reorganizaciji Centralne komisije leta 1873. A o tem več v nadaljevanju.

Konservatorji in korespondenti za Dolenjsko in Belo krajino

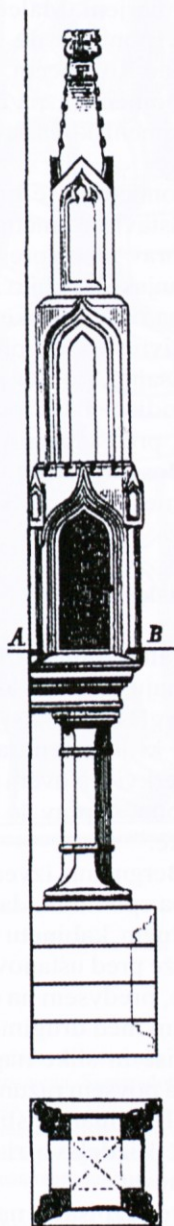
Imenovanja konservatorjev in korespondentov za Dolenjsko so bila seveda v skladu z izhodišči Centralne komisije, ki je svoje sodelavce pridobivala med zastopniki občin, šol in Cerkve. Seveda pa se je pri tem navezala tudi na ljudi, ki so se že prej ukvarjali z dediščino, predvsem arheološko. Eden takšnih je bil tudi že omenjeni **Henrik Costa** (1799-1871), ki je kot predsednik zgodovinskega društva že leta 1846 pisal o rimskih najdbah iz Neviodunuma (Drnovega) pri Krškem.¹⁸ Dragoceni so njegovi topografski zapiski in historične reminiscence »Reiseerinnerungen aus Krain« iz leta 1848, v katerih je eno od poglavij posvečeno tudi Dolenjski.¹⁹

Kot korespondent Centralne komisije je Henrik Costa leta 1858 pisal o srednjeveških cerkvah na Kranjskem.²⁰ V njegovem prispevku so cerkve našteje po Catalogus Cleri ljubljanske škofije iz leta 1858. Med njimi je, poleg cerkva v Stari Loki pri Škofji Loki in sv. Janeza v Bohinju, natančneje omenjena tudi cerkev sv. Ruperta v Šentrupertu. Povedano je, da je pozidana v gotskem stilu in sodi med najlepše cerkve v deželi, verjetno pa tudi v celi monarhiji, da pa je veliko trpela zaradi nespametnega restavriranja. Posebej je izpostavljena zakramentalna hišica.²¹ Costov prispevek ni pomemben le zaradi tega, ker je v strokovnem glasilu prvi opozoril na šentrupersko cerkev in določil njen stavbni stil, ampak tudi zato, ker gre za prvo omembo neke spomeniško zanimive stavbe z Dolenjske v strokovnem glasilu spomeniškovarstvene službe.

Poleg Henrika Coste je na Dolenjskem deloval tudi gradbeni inženir **Joseph Leinmüller**. Za konservatorja v II. sekciji je bil imenovan šele leta 1883, in sicer za politične okraje Litija, Krško, Novo mesto, Kočevje in Črnomelj.²² Ker pa se v Izvestjih Centralne komisije kot pisec o nekaterih stavbnih spomenikih Dolenjske pojavlja že prej, je prav, da njegovo delovanje omenim na tem mestu. Leta 1862 je namreč v Izvestjih Centralne komisije objavil prispevek o arhitekturi samostanske cerkve v Pleterjah in župnijske cerkve sv. Ruperta v Šentrupertu.²³ V njem je sledil točkam sheme, ki jo je za popisovanje spomenikov predpisala Centralna komisija.

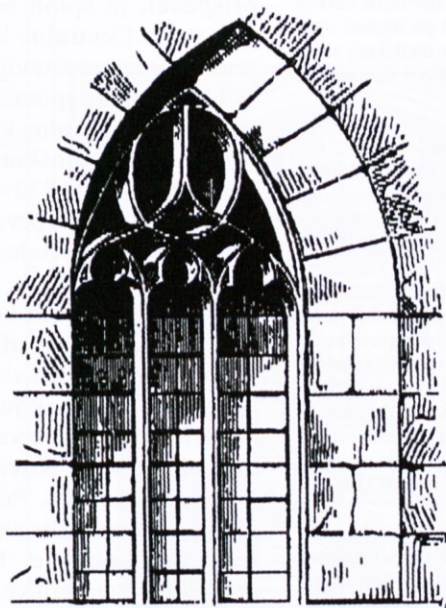
Njegov prispevek je dragocen, saj je opisal stavbne ostanke srednjeveškega samostana Pleterje, ko je bil ta še obdan s starim obzidjem in utrjen s stolpi. Njegovo kartuzijansko poreklo je dokazoval z bližnjimi ribniki, ker pa ni poznal zgodovinskih dejstev, je samostansko cerkev, glede na detajle njene arhitekture, postavil še v 14. stoletje.²⁴

Besedilo je opremil tudi z risbami posameznih elementov (sedilje v pleterski cerkvi, zakramentalna hišica v šentrupertski) ter posameznih detajlov, ki opredeljujejo gotski značaj arhitekture obeh cerkva in objavil tudi tloris šentrupertske cerkve.²⁵ Ta Leinmüllerjev

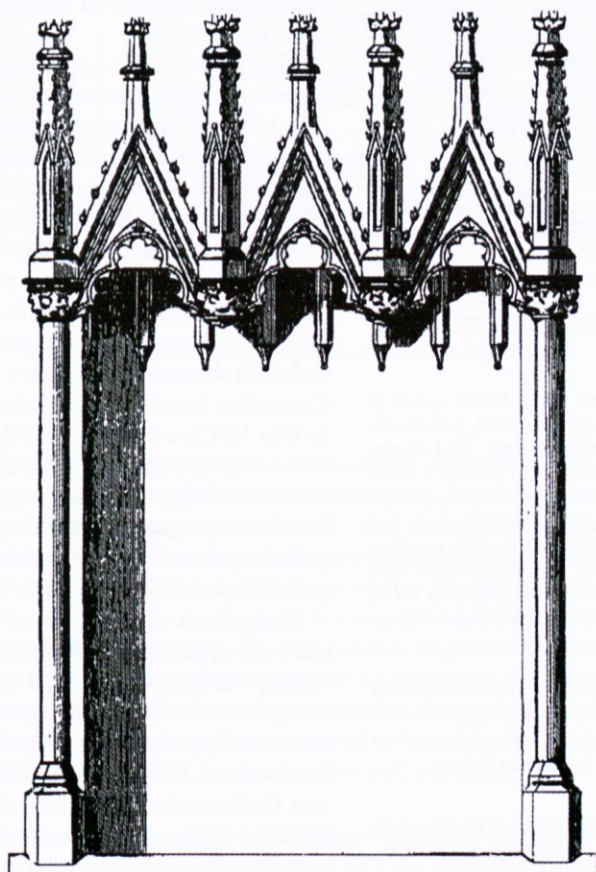

Leinmüllerjev izris zakramentalne hišice v šentruperški cerkvi.

GRADIVO ZA POZNAVANJE
KONSERVATORSTVA
Rast 1 / 2007

Leinmüllerjeva risba enega od gotskih oken v ladji šentruperške cerkve.

Leinmüllerjev izris sedilje v stari gotski cerkvi kartuzije Pletterje

²⁵ To je tudi najstarejši tloris cerkve sv. Ruperta. Pri tem pa moram opozoriti, da ni izrisan v metriskem sistemu, saj se je ta uveljavil šele po letu 1872.

²⁶ Dr. E[btin] H[enrik] COSTA, Ein Mithrasdenkmal in Krain, *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, II, 1857, pp. 301-302.

²⁷ Grabrijan je med drugim tudi izdeloval načrte in vodil gradnjo novih cerkva. Med njegova najpomembnejša dela sodi novoklasicistična fasada romarske cerkve v Logu pri Vipavi, katere notranjščino je dal poslikati F. K. Goldensteinu. Kot zanimivost naj povem, da je bil Jurij Grabrijan rojen leta 1800 v Adlešičih v Beli krajini.

²⁸ Joseph BERGMANN, Über den Werth von Grabendekmalen und ihren Inschriften, wie auch über die Anlegung eines Corpus Epitaphiorum Vindebonensium. I. Aus Anlass von fünf Grabsteinen im Franciscanerkloster zu Neustadtl in Unterkrain; II. Historische Notizen über die fünf Familien, deren Grabsteine im Franciscanerkloster zu Neustadtl in Unterkrain sind, *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, II, 1857, pp. 141-143; II, pp. 180-185.

²⁹ Renesanci vitezki nagrobniški strokovno umetnostnozgodovinsko študijo dočakali šele dosti kasneje. Emilijan CEVC, Štirje renesančni nagrobniški v Novem mestu, *Novo mesto 1365-1965. Prispevki za zgodovino mesta*, Maribor-Novno mesto 1969, pp. 180-195.

³⁰ Jakob Šašel (1832-1902), sam se je podpisal Jacob Schaschel, je imel zelo zanimivo življenjsko pot. Med drugim je v letih 1852-1856 potoval z misijonarjem Ignacijem Knobleharjem po Sudanu. Po vrnitvi iz Afrike se je leta 1855 kot puškarski mojster naselil v Novem mestu, se tu oženil in leta 1856 poučeval risanje na gimnaziji ter se leta 1857 odselil v Karlovec, kjer je tudi umrl.

³¹ Bergmann je v glasilu Centralne komisije leto kasneje pisal tudi o nagrobniku Anne Villanders, roj. von Trautson, v ljubljanski stolnici.

prispevek je sploh edini objavljeni prispevek v prvem obdobju delovanja Centralne komisije, v katerem je bila strokovni javnosti podrobneje predstavljena stavbna dediščina Dolenjske.

Umetnostni spomeniki v Beli krajini so bili v prvem obdobju delovanja Centralne komisije popolnoma zanemarjeni. Malce bolje je bilo z arheološkimi, saj je leta 1857 korespondent **dr. Etbin Henrik Costa** (1832-1875) predstavil mitrej nad Rožancem.²⁶ Njegov prispevek je prva predstavitev nekega spomenika, pa čeprav arheološkega, iz Bele krajine v strokovnem spomeniškovarstvenem glasilu.

Zanimanje prvih konservatorjev in korespondentov je bilo namenjeno predvsem arheološkim najdbam. Predstavitev umetnostnih spomenikov Dolenjske so bile sila redke, čeprav niso spregledali nekaterih še danes ključnih spomenikov. Na Kranjskem je bilo izjemno delovanje korespondentov Jurija Grabrijana na Vipavskem²⁷ in **Jerneja Arka** v Novem mestu, ki sta tudi aktivno vodila prenovo in gradnjo cerkva. Pri tem ostaja odprto vprašanje, koliko je bilo njuno delovanje v skladu s strokovnimi izhodišči in priporočili Centralne komisije. Toda preden podrobneje predstavim Arkovo gotizacijo kapitelske cerkve, moram omeniti **Josepha Bergmanna** in njegovo razpravo o nagrobnikih iz novomeške frančiškanske cerkve.

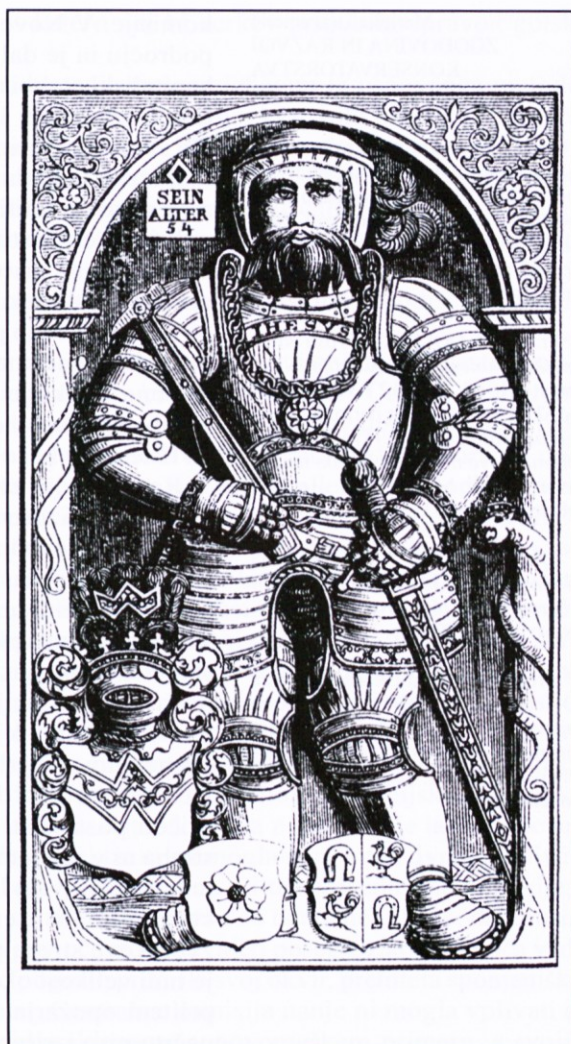
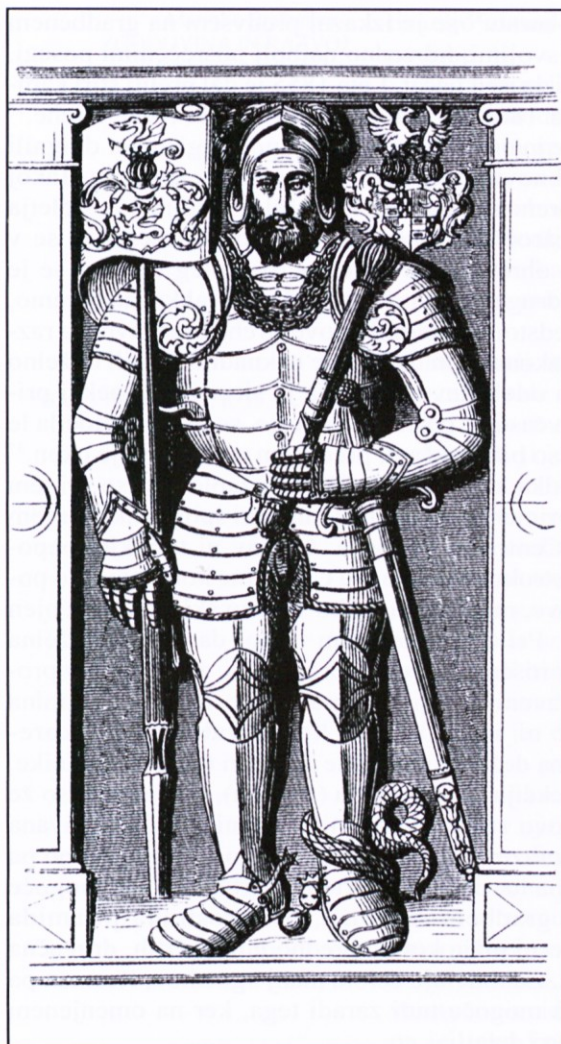
Joseph Bergmann in nagrobniki iz frančiškanske cerkve v Novem mestu

Joseph Bergmann je bil dolgoletni član Centralne komisije, kustos numizmatičnega in antičnega kabineta na Dunaju, in prvi, ki je že leta 1857 v strokovnem spomeniškovarstvenem glasilu pisal o umetnostni dediščini Dolenjske.²⁸ Bil je tudi prvi, ki je o renesančnih kamnitih viteških nagrobnikih v frančiškanski cerkvi v Novem mestu poročal v tisku. S tem je opozoril na pomembno, čeprav še danes manj poznano spomeniško dediščino Dolenjske.²⁹

Zaenkrat še ne morem pojasniti, kako je Bergmann izvedel za nagrobnike pri novomeških frančiškanih. Če pa spomnim, da je bil kustos v dunajskem numizmatičnem in antičnem kabinetu in na določila dvornih dekretov, s katerimi je država že pred ustanovitvijo Centralne komisije varovala posamezne najdbe, predvsem na onega iz leta 1812, s katerim je bilo deželni oblastem med drugim naročeno tudi to, da morajo kabinetu pošiljati opise in slike napisnih kamnov in nagrobnikov, postane njegova objava povsem razumljiva. Še vedno pa ostaja odprto vprašanje, ali je bil Bergmann tisti, ki je gimnazijskemu učitelju Jakobu Šašlju³⁰ naročil izdelavo risb nagrobnikov, ali je bil to kdo v samem Novem mestu.

Bergmann se je v prvem delu svoje razprave razpisal o nagrobnikih in epitafih v nekaterih cerkvah monarhije, v drugem delu pa se je podrobneje posvetil nagrobnikom, bolj njihovim lastnikom in zgodovini njihovih rodbin, v novomeški frančiškanski cerkvi. Predstavil je viteški nagrobnik Wilhelma in družino Villanders, Ivana Lenkovića, Jurija in družino Siegersdorf, Krištofa in družino Gall von Gallenstein, pa tudi napisni nagrobnik Gregorja Raba. Zanimivo je, da se je Bergmann osredotočil le na plemiške nagrobnike in njim pripadajoče družine.³¹ Tako ni omenil nagrobne plošče Matije Kastelica. Mogoče zaradi tega, ker je v primerjavi z drugimi skromnejša, saj je na njej le latinski napis.

Šašljeva risba Lenkovičevega (levo) in Villandersovega (desno) nagrobnika pri novomeških frančiškanih

³² Tri Šašljeve risbe nagrobnikov, Villandersovega, Siegersdorfovega in Gallovega hrani Dolenjski muzej v Novem mestu. Risba Lenkovičevega nagrobnika je izgubljena, a je ohranjena njena reprodukcija.

³³ Trije ohranjeni viteški nagrobniki so bili delno obnovljeni v 60. letih 20. stoletja, ko je bil izdelana tudi kopija Lenkovičevega nagrobnika, ki je danes v Dolenjskem muzeju v Novem mestu.

³⁴ France BARAGA, *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti in popis gradiva*, Ljubljana 1995 (Acta Ecclesiastica Sloveniae 17).

Čeprav izhaja Bergmannovo besedilo iz navodil starih dvornih dekretov in ne iz metod Centralne komisije, je pomembno, ker je širši strokovni javnosti predstavil del dolenske spomeniške dediščine in nanjo tudi opozoril Centralno komisijo. Kot kustos numizmatičnega in antičnega kabineta je očitno presodil, da nagrobniki presegajo raven kabineta. Še bolj kot to pa so pomembne Šašljeve risbe nagrobnikov, posebej še, ker Gallov nagrobnik danes ni več ohranjen in ga poznamo le iz njegove upodobitve.³² Šašljeve risbe, čeprav precej shematične, so danes izredno dragocen dokument, saj pričajo ne le o stanju nagrobnikov pred njihovim prenosom, ampak tudi o nekaterih detajlih, ki danes niso več ohranjeni.³³

Jernej Arko in prenova kapiteljskega zvonika v Novem mestu

Jernej Arko (1794-1868) je leta 1852 po naročilu ljubljanskega škofa prevzel mesto novomeškega prošta. O njegovem konservatorskem delovanju ni poročil,³⁴ objavljal ni niti v glasilu Centralne

³⁵ Jernej Arko je bil pred prihodom v Novo mesto župnik v Vodica in tam pri slikarju Matevžu Langusu naročil poslikavo cerkve na Šmarni gori. Znan je kot nabožni pisatelj, v Novicah pa je tudi objavljajl članke o kmetijstvu in živinoreji.

³⁶ France M. DOLINAR, *Prošti novomeškega kolegiatnega kapitlja*, Novo mesto 1993, pp. 127-130; Jožef MATIJEVIČ, *Katalog portretov, Dragotine kapiteljske cerkve v Novem mestu*, Novo mesto, Dolenjski muzej, avtorji Franc M. Dolinar ... [et al.], Novo mesto 1993, p. 98.

³⁷ Blaž RESMAN, *Nova gotika na novomeškem kapitlju*, *Dolenjski zbornik 1990*, (ed. Jovo Grobovšek), Novo mesto 1990, pp. 201-202.

³⁸ Prošt Arko je kot konservator za Dolenjsko naveden v večkrat omenjeni Baševi razpravi. O njegovem imenovanju zaenkrat nimamo natančnejših podatkov, verjetno pa je bilo to leta 1854.

³⁹ Ivan VRHOVEC, *Zgodovina Novega mesta*, Ljubljana 1891, p. 234.

⁴⁰ VRHOVEC 1891, cit. n. 43, p. 234.

komisije. V Novem mestu³⁵ se je izkazal predvsem na gradbenem področju in je dal s svojimi, ne vedno najbolj posrečenimi posegi, kapiteljski cerkvi neizbrisen pečat. Leta 1855 je dal prelititi štiri kapiteljske zvonove, leta 1860 se je lotil popravila cerkvene strehe.³⁶ Ob zamenjavi kritine in ostrejša so takrat za poldrugi meter dvignili tudi stene ladje in obnovili podstrešni venec na prezbiteriju. Takoj za tem so se lotili prenove zvonika, ki je bil v sredini 17. stoletja pokrit s čebulasto baročno streho. Za njegovo gotizacijo so se v kapiteljskem arhivu ohranili kar štirje načrti. Poleg načrtov se je ohranilo tudi nekaj druge dokumentacije. Iz nje lahko razberemo, da se je cerkveno predstojništvo lotilo nove strehe brez javnega razpisa, določenega z zakonom, in da so šele naknadno prosili deželno stavbno direkcijo za odobritev načrta. Ta je sicer imela nekaj pripomb, a ker so v tem času že postavili ostrešje, se je osredotočila le na tiste dele, ki še niso bili končani, predvsem na dimenzije oken.³⁷

Regotizacija zvonika kapiteljske cerkve in zapleti, ki so pri tem nastali, so nazoren primer posega v nek kulturni spomenik v prvem obdobju delovanja Centralne komisije. Čeprav ni ta nikjer neposredno omenjena, v strokovnem glasilu Centralne komisije pa o posegu ni nobene objave, menim, da lahko vseeno sklepamo na njen vsaj posreden vpliv. Pri tem opozarjam na to, da je bila deželna stavbna direkcija zaprosena, pa čeprav z zamudo, za odobritev projekta za regotizacijo zvonika. Bilo je že povedano, da se je Centralna komisija tam, kjer ni imela svojih konservatorjev ali korespondentov,³⁸ oprla na deželne gradbene urade in njihove uradnike. Deželna stavbna direkcija je o projektu (tretjem), po katerem so že pričeli postavljati novo streho na zvoniku, menila, da načrtovana streha ni v pravem sorazmerju z ostalim zvonikom. Neposredno pa je lahko vplivala le na to, da je na četrtem načrtu, ki so ga mogoče celo izdelali njeni gradbeni inženirji, osmerostrana piramida zvonikove strehe precej nižja kot na predhodnih načrtih, drugačna je tudi velikost oken. Zato deluje celota manj »gotsko«, Resman pa pri tem opozarja, da mogoče tudi zaradi tega, ker na omenjenem načrtu niso izrisani vsi detajli.

Pri gotizaciji zvonika kapiteljske cerkve se srečamo z upoštevanjem oziroma neupoštevanjem metodologije prenove. Kapiteljska cerkev je v osnovi gotska arhitektura. Čeprav sta bila srednjeveška arhitektura ladje in zvonik v 17. stoletju barokizirana, opredeljuje cerkev gotski prezbiterij. Zvonik je dobil baročno čebulasto streho leta 1658 ali 1667, ki je bila zadnjikrat obnovljena okoli leta 1823. Po njegovem je dal prošt Arko narediti novo streho, ki so jo pokrili s skrilom zato, ker je bila stara »vsa trhla«. Istočasno je dal predelati tudi line za zvonove ter nad njimi napraviti »piramide ali gotske trikotnike«.³⁹

Menim, da smo lahko upravičeno skeptični do podatka, da je bila stara baročna streha zvonika res v tako slabem stanju, da je bila poleg zamenjave kritine, verjetno lesene, nujno potrebna tudi sprememba njene oblike, še manj pa sprememba oblike in velikosti lin za zvonove. Tem delom so verjetno botrovali novi estetski pogledi in nove slogovne zahteve, ki so vračale stavbam njihovo »avtentično« podobo. Ta pa je bila pri kapiteljski cerkvi nedvomno gotska. Temu se je morala podrediti tudi podoba zvonika. Vrhovec piše, da je bil zvonik »sicer gotski, a ne v vseh stvareh dosledno gotsko izdelan«.⁴⁰ Tako je bila dotrajana kritina morebiti le povod za go-

tizacijo zvonika, s katero naj bi cerkev pridobila »pravo« gotsko podobo.

Toda če pri vrednotenju posega izhajam iz osnovnega metodološkega izhodišča Centralne komisije, ki je bilo ohranjanje zatečenega stanja spomenika, lahko hitro ugotovimo, da to pri obnovi kapiteljskega zvonika ni bilo upoštevano. Čeprav je Centralna komisija pri obnovitvenih delih sicer dopuščala »odstranjevanje neskladnih škodljivih dodatkov in predelav,« pa taka oznaka za baročne oblike zvonika verjetno le ni primerna. Zato menim, da je bila njihova odstranitev v nasprotju z metodološkimi izhodišči Centralne komisije.

⁴¹ BAŠ 1955, cit. n. 1, p. 18.

Ta je tudi nasprotovala nadomeščanju manjkajočih sestavin, »ki bi označevale značaj ali stavbni slog stavbe.«⁴¹ Čeprav ne moremo trditi, da je ravno barok tisti slog, ki je označeval značaj kapiteljske cerkve, pa ji je le zapustil neizbrisen pečat. Pri tem moramo upoštevati, da je bil ta pred gotizacijo zvonika leta 1860, odkrivanjem gotških oken v stenah ladje in čiščenjem kripte v tridesetih letih 20. stoletja njen baročni videz dosti bolj izrazit kot je danes. Zato se – ne glede na to, da je bilo zanimanje Centralne komisije usmerjeno predvsem na arheološke najdbe, dosti večji poudarek kot baročni pa je dajala srednjeveški umetnostni dediščini – upravičeno sprašujemo, ali ni bila gotizacija kapiteljskega zvonika tudi v nasprotju z zgoraj navedenimi metodološkimi izhodišči Centralne komisije.

Očitno je, da je deželna stavbna direkcija, za katero iz že prej povedanega predvidevamo, da je začasno prevzela naloge konservatorja, lahko le delno vplivala na prenovo kapiteljskega zvonika. Ker se je v njegovo gotizacijo vključila z zamudo, je lahko reševala le nekatere detajle projekta, ni pa mogla nanj intenzivneje vplivati. Pri tem pa se je lepo pokazala ena od težav Centralne komisije, s katero se srečuje spomeniška služba še dandanes. Ta je, da konservatorji niso mogli pravočasno predvideti posege, zato so tekoča vzdrževalna dela, ki so pogosto prerasla svoj okvir, prehitela spomeniškovarstveno evidenco. Centralna komisija nanje ni mogla vplivati ali pa je, tako kot lahko sklepamo v novomeškem primeru, s svojim posredovanjem zamujala. Zato ne vemo, ali bi zagovarjala ohranitev njegove baročne čebulaste strehe. Mogoče bi celo podprla gotizacijo zvonika, kar bi bilo v skladu z romantičnim in historicističnim duhom 19. stoletja, ki baroku ni priznavalo veljave. Omeniti moramo še to, da je deželna stavbna direkcija na spremembo projekta lahko vplivala tudi zato, ker je bila stavba v lasti Cerkve, delo Centralne komisije in njenih konservatorjev pa je bilo, kot sem že povedala, vezano prav na cerkvene stavbe in na stavbe v lasti države.

Novogotska oblika kapiteljskega zvonika je ne le izrazito zaznamovala vedute Novega mesta, ampak je našla veliko posnemovalcev tudi v širšem zaledju Novega mesta. Povzročila je, da so v drugi polovici 19. stoletja tudi na zvonikih podeželskih podružnic baročne čebulaste strehe zamenjevali z novogotskimi. Ti so tako bistveno spremenili in svojevrstno zaznamovali podobo dolenjske krajine.⁴²

(Se nadaljuje)

⁴² Poleg novogotskih oblik novomeškega zvonika kapiteljske cerkve sta zelo odmevni novogotski obliki zvonikov dobili tudi župnijski cerkvi v Trebnjem in Šentrupertu.

NOVEMBER

NOVO MESTO, 2. novembra – Pet mešanih pevskih zborov: Viva iz Brežic, Novo mesto, Strune iz Šentlovnence, Primož Trubar iz Loke pri Zidanem Mostu in Vokalna skupina Lan iz Metlike se je pomerilo na regijskem tekmovanju odraslih pevskih zborov 2006 v Kulturnem centru Janeza Trdine, v odmoru pa je nastopil še novomeški Komorni orkester Tartini. Zlati priznanji sta prejela Mešani pevski zbor Viva iz Brežic in Mešani pevski zbor Novo mesto. – V Gostišču Loka je potekal Četrtkov večer in sicer swing plesni večer.

KOČEVJE, 3. novembra – Pokrajinski muzej je povabil na dan odprtih vrat, jesensko delavnico za otroke Ustvarjajmo s koruznim ličkanjem, ogledom dokumentarnega filma itd.

Kvartet klarinetov ClariFour na koncertu v Kulturnem domu v Krškem.

KRŠKO, 3. novembra – Kvartet klarinetov ClariFour je povabil na prvi letni koncert v avlo Kulturnega doma.

SEMIČ, 3. novembra – Da bi v pozabo ne zbrisal jih čas je naslov knjige, ki jo je v prostorih Društva upokojencev predstavilo Društvo za vzdrževanje grobišč v Rogu. Predstavitve so nekaj dni pozneje ponovili tudi v Kočevju in decembra v Narodnem domu Novo mesto.

SEVNICA, 3. novembra – V Kulturni dvorani je bila na ogled spevoigra Kulturnega društva Franca Požuna Zabukovje Kam je veselje šlo.

METLIKA, 4. novembra – Vokalna skupina Vocalis je ob 5-letnici delovanja povabila na koncert v Kulturni dom. Kot gostje so nastopili Kristina Oberžan, Violeta Tomič in instrumentalna skupina Tihožitje.

PLETERJE, 6. novembra – V gotski cerkvi Kartuzije Pleterje je bil spominski koncert Koralnega zbora Akademije za glasbo s solisti iz Ljubljane z dramskimi prizori škofjeloškega pasijona, ki jih je po vzoru gregorijanskega koral uglasbil prof. Tone Potočnik.

SEVNICA, 6. novembra – V Knjižnici so na ogled postavili razstavo fotografij Ljuba Motoreta Pogled na Sevnico iz zraka.

TREBNJE, 6. novembra – Knjižnica Pavla Golie je povabila na literarni večer s pesnikom, dramaturgom in urednikom Borisom A. Novakom. Pogovor je vodila Petra Krnc.

KRŠKO, 7. novembra – V Galeriji Krško so odprli slikarsko razstavo diplomiranega slikarja Jura Samca iz Ljubljane.

NOVO MESTO, 7. novembra – Utrinki iz otroškega sveta je naslov prve samostojne razstave izbranih barvnih fotografij upokojenega strojnega in-

ženirja iz Novega mesta Vladimirja Škrinjarja, ki so jo na ogled postavili v Kulturnem centru Janeza Trdine. Otvoritev razstave je pospremil Dolenjski oktet, o razstavljenih fotografijah pa sta spregovorila Marjan Maznik in avtor v pogovoru s Tino Cigler.

SEVNICA, 7. novembra – MGL je v Kulturni dvorani gostovalo s komedijo Vse o ženskah.

KRŠKO, 8. novembra – Mini teater je v Kulturnem domu zaigral predstavo Rdeča kapica.

LJUBLJANA, 8. novembra – V Klubu prešerne Zdravljice so odprli razstavo fotografskega cikla Lanka novomeškega fotografa Roberta Kokola. Otvoritev je popestril nastop kantavtorja Janeza Doltarja, Tonija Gašperiča ter Turističnega društva Vigred in TIC Metlika.

NOVO MESTO, 8. novembra – Hrvaško kulturno združenje je na redni tribuni v Dolenjskem muzeju pripravilo literarni večer z Milico Stekovič.

SEVNICA, 8. novembra – V Zavetišču pod sv. Rokom so odprli razstavo fotografij Vinka Šeška Po poti narave.

BREŽICE, 9. novembra – V Dvorano Savice Zorko v Knjižnici Brežice so povabili na Jesenski filmski večer s predstavitvijo kratkih nizkoproducijskih filmov Društva zaveznikov mehkega pristanka Luksuz produkcije. – Mladinski center je povabil na zadnji letošnji jazz večer v sklopu Jazzeya Nights s skupino Jazzeya Quartet.

NOVO MESTO, 9. novembra – Iz majhnega raste veliko je bil naslov razstave, ki so jo v avli Kulturnega centra Janeza Trdine pripravili otroci in odrasli iz Petrovega vrta in glasbenega vrta Ringa raja. – V gostišču Loka je bil Četrtek večer s kantavtorjem Tomažem Domiceljem.

REKA, 9. novembra – V Galeriji Kortil so odprli razstavo slik in risb novomeškega akademskega slikarja Branka Suhaja.

TREBNJE, 9. novembra – V Kulturnem domu je bila na ogled otroška predstava Štirje muzikantje.

ČATEŽ, 10. novembra – Skriti zakladi vsakdana je bil naslov fotografske razstave, ki so jo odprli v Kulturnem domu.

ČRNOMELJ, 10. novembra – V Pastoralnem centru so pripravili literarni večer Lepota besede 2006 ob zaključku literarnega natečaja za odrasle, ki se ga je udeležilo 22 piscev. Strokovni pregled in oceno ter izbor najboljših prispevkov je bilo delo novomeške pesnice Marjance Kočvar.

MIRNA, 10. novembra – Prireditve Za Mirno z ljubeznijo so letos združili s prireditvijo Pozdrav Novega mesta Mirni. V dvorani Doma Partizan so nastopili instrumentalna in vokalna skupina OŠ Mirna, moški in mešani pevski zbor DU Mirna, Ljudski pevski zbor s Prevorja na Kozjanskem, Mešani pevski zbor DU Novo mesto, kot poseben gost večera pa Mojmir Sepe. Z upokojenim novomeškim novinarjem in zbiralcem anekdot Slavkom Doklom se je pogovarjala Marjana Štern.

NOVO MESTO, 10. novembra – V Galeriji Dolenjskega muzeja so odprli razstavo grafik akademske slikarke mag. Nataše Mirtič iz Novega mesta. Na otvoritvi, ki sta jo glasbeno popestrila saksofonista Aleš Suša in Blaž Trček, se je z avtorico pogovarjal muzejski svetovalec Jožef Matijević. – V Galeriji Simulaker so na ogled postavili razstavo Nakupovanja - Shopping Vesne Bukovec. – Špas teater je v Kulturnem centru Janeza Trdine uprizoril komedijo 5žensk.com.

RIBNICA, 10. novembra – Etnologinja dr. Mojca Ravnik je v Miklovi hiši pripravila strokovno predavanje o družini in sorodstvu v slovenskih pokrajinah.

SEVNICA, 10. novembra – Gledališče Prečna je v Mladinskem centru uprizorilo komedijo Dober dan avtorja Franca Pluta.

TREBNJE, 10. novembra – V Mercator centru je bila na ogled lutkovna predstava Lumpijev gozdni dan.

ČRNOMELJ, 11. novembra – V Mladinskem kulturnem klubu je bil koncert Loisirsa iz Francije.

KRŠKO, 11. novembra – V Čebel'n'aku Mladinskega centra je bil koncert En vikend kasneje 06. – Samouki slikar Edvard Starc, po rodu Krčan, je Občini Krško podaril izbor svojih slik, ki jih je razstavljal v Dvorani v parku.

SEVNICA, 11. novembra – V Mladinskem centru so pripravili literarno-

Nataša Mirtič na otvoritvi svoje razstave v Galeriji Dolenjskega muzeja.

filmski dogodek in predstavitev gledališke delavnice Proludus.

NOVO MESTO, 13. novembra – V Klubu LokalPatriot so na ogled postavili razstavo stripa Gašperja Klančarja.

DOLENJSKE TOPLICE, od 14. do 19. novembra – Na 2. topliškem tednu teatra so v Podturnu, Soteski, Podhosti in Dolenjskih Toplicah nastopili pipeški in studenški ljubiteljski igralci, ljubljanski lutkarji, kranjski poklicni gledališčeniki, za zaključni večer pa so poskrbeli domačini, KUD Vesel teater s komedijo Kriza pri Novakovih v režiji Darka Pavlina.

SEVNICA, 14. novembra – Mini teater je v Kulturnem domu uprizoril lutkovno predstavo za otroke Rdeča kapica. Ponovili so jo tudi v Kulturnem domu Krško.

TREBNJE, 14. novembra – Na Mirni so odprli nove prostore enote Knjižnice Pavla Golie Trebnje. Za glasbeni program na otvoritvi so poskrbeli učenci Glasbene šole Trebnje in OŠ Mirna.

KRŠKO, 15. novembra – Ob 50-letnici galerijske dejavnosti v Koštanjevi na Krki je župan Občine Krško Franc Bogovič v Dvorani v parku sprejel začetnika galerijske dejavnosti in prvega ravnatelja OŠ Jožeta Gorjupa, Lada Smrekarja, in se mu zahvalil za vse delo.

METLIKA, 15. novembra – V Ganglovem razstavišču so odprli razstavo likovnih del 25. jubilejnega ekstempora mladih likovnikov Bele krajine. – Gost Zimskih uric v Hotelu Bela krajina je bil upokojenec in pesnik Franc Kočever, ki je v pogovoru s Tonijem Gašperičem predstavil pesniško zbirko Prigodnice.

NOVO MESTO, 15. novembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bilo mogoče prisluhniti koncertu komorne glasbe za klavir in pihala ansambla Slowind. Gost je bil pianist Andrej Rucli.

ČRNOMELJ, 16. novembra – V Knjižnici Črnomelj so predstavili knjigo Fani Okič Da bo življenje živelo. Z avtorico se je pogovarjala Vesta Vanell.

NOVO MESTO, 16. novembra – V Knjižarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka Svetilniki s predstavitvijo knjižnih novosti. – Poslovalnica Nove Ljubljanske banke na Glavnem trgu je povabila na kulturni dogodek Dragotin Kette in Novo mesto s slikarko Marijo Udovč in duetom iz orkestra Gaudeamus, klarinetistom Dimitrijem Ledererjem in čelistom Martinom Sikurjem, ki sta izvedla tudi najnovejšo izvorno skladbo Duet za klarinet in čelo skladatelja Tomaža Burkata iz Novega mesta. Razstavo Dragotin Kette in Novo mesto - v odsevu ljubeče navezanosti sta pripravili Jadranka Matič Zupančič in Nataša Franko iz Knjižnice Mirana Jarca, Mira Grahek pa je z diaprojekcijo predstavila življenjepis in delo mladega pesnika. – V Klubu LokalPatriot je potekala prireditev Prozni mnogobojsi.

SEVNICA, 16. novembra – Razbor med koprenami spomina je naslov knjige Brede Vidmar, ki so jo predstavili v Knjižnici.

SEVNICA, 17. novembra – Ekologija v šolskih klopih je naslov razstave, ki so jo odprli v avli OŠ Sava Kladnika Sevnica.

KRŠKO, 17. novembra – Mestno gledališče ljubljansko je v Kulturnem domu uprizorilo komično melodramo Roberta Harlina Jeklene magnolije.

METLIKA, 17. novembra – Na prireditvi Družine se predstavijo so se družine predstavile tako z likovno kot fotografsko predstavo ter s plesí, petjem, igranjem in recitacijami.

NOVO MESTO, 17. novembra – V Hali B2 v BTC je bila predstavitev ilustracij knjižnega junaka Primoža Suhadolčana, ki jih je predstavil ilustrator Uroš Hrovat. – Klub LokalPatriot je povabil na koncert Jadranke Juras z bendom.

TREBNJE, 17. novembra – Gledališka skupina s Senovega je s komedijo Toneta Partljiča Nasvidenje nad zvezdami gostovala v Kulturnem domu. – V Mercator centru je bila na ogled igrana predstava Maja in čarobna skrinjica.

ARTIČE, 18. novembra – V Prosvetnem domu je potekal folklorni večer Na križpotju z Akademsko folklorno skupino France Marolt in gosti - folklorno skupino KUD Otona Župančiča iz Artič.

BREŽICE, 18. novembra – V Mladinskem centru so na ogled postavili fotografsko razstavo Na poti treh avtorjev: Arneja Jennarda iz Belgije, Ehsana Farina Afsharja iz Irana in Maje Malus iz Slovenije.

BUČKA, 18. novembra – Na Koncertu iz naših krajev so v KD Bučka

nastopili ansambel Spev, Vandrovci, Korak, Bučenski ramplachi, Mesečina, Fantje z vasi, otroški pevski zbor PŠ Bučka, teta Štetka.

ČRNOMELJ, 18. novembra – Na tržnici je potekala prireditev Ali poznate pripovedke in zgodbe svojega kraja? – V Kulturnem domu so predstavili publikacijo Belokranjske in romske ljudske pravljice, kot sta jih zapisala Lojze Zupanc in Madalina Brezar. – Gledališka skupina Zavoda za izobraževanje Črnomelj je v Kulturnem domu premierno predstavila komedijo Hrup za odrom v režiji Helene Vukšinič. Predstavo so ponovili naslednji dan.

METLIKA, 18. novembra – Nasproti stare avtobusne postaje so slovesno odprli prostore metliške podružnice KUD Žumberak in razstavo del slikarja Janka Krajačiča. V kulturnem programu so nastopili tamburaši metliške Folklorne skupine Ivana Navratila, tamburaška skupina KUD Žumberak Klasje ter tamburaši podružnice.

NOVO MESTO, 18. novembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekalo regijsko tekmovanje odraslih zborov Dolenjske, Posavja in Bele krajine. Nastopili so: Vokalna skupina Lan Metlika, Mešani pevski zbor Strune Šentlovrenc, Mešani pevski zbor Primoža Trubarja Loka pri Zidanem Mostu, Mešani pevski zbor Novo mesto in Mešani pevski zbor Viva Brežice.

TREBNJE, od 18. do 25. novembra – Ob dnevu splošnih knjižnic je v Knjižnici Pavla Golie potekala filmska šola Vzganjanje pogleda, pripovedovalski festival Morje zgodb, na Mirni pa so odprli novo enoto knjižnice.

DOBOVA, 19. novembra – KD Zvezda Dobova in Župnija Dobova sta v cerkvi Imena Marijinega pripravila 22. srečanje in revijo cerkvenih pevskih zborov. Udeležilo se jih je devet, eden iz Zagreba.

DOBRNIČ, 19. novembra – Ženski pevski zbor KT Dobrnjč je povabil na letni koncert v Kulturni dom. Nastopili so še Fantje z vasi iz Škocjana in Ljudski pevci z Račne.

KRŠKO, 19. novembra – V Kulturnem domu je bil koncert The Fool Cool Jazz Orchestra.

BREŽICE, od 20. do 25. novembra – V Knjižnici Brežice so dan splošnih knjižnic posvetili pravljicam in pogovorom o domačem kraju za organizirane skupine otrok iz Vrta Mavrica in varovance VDC Leskovec pri Krškem, enota Brežice. Praznovanje so zaključili s prireditvijo Brežice v zgodbah srednješolcev v Dvorani Savice Zorko.

ČRNOMELJ, 20. novembra – V Pastoralnem centru si je bilo mogoče ogledati igrano lutkovno pravljico Kako je Črnomelj dobil svoje ime.

METLIKA, 20. novembra – Literarni večer Tak je bil naš čas je v čitalnici Ljudske knjižnice oblikoval pisatelj Tone Jakše. Z njim se je pogovarjal Matjaž Rus. V kulturnem programu so sodelovali Skupina Tihožitje ter Vesna Žist in Boštjan Šajnovič s prebiranjem avtorjevih zgodb iz knjig. Dogodek so naslednji dan ponovili v Knjižnici Črnomelj.

RIBNICA, 20. novembra – Dr. Stanislav Južnič je v Knjižnici Miklova hiša predstavil knjigo Gabrijel Gruber: Od ljubljanskega prekopa do jezuitskega generala. Prireditev je potekala ob dnevu slovenskih splošnih knjižnic.

METLIKA, 22. novembra – V Hotelu Bela krajina je bil gost Zimske urice Miran Trontelj.

NOVO MESTO, 22. novembra – 16 mladih literatov se je udeležilo območnega srečanja mladih literatov srednjih šol v Gimnaziji Novo mesto. – V klubu LokalPatriot je bilo mogoče prisluhniti debi koncertu benda Mosaic.

BREŽICE, 23. novembra – V okviru dneva slovenskih splošnih knjižnic je Knjižnica povabila na prireditev Brežice v zgodbah srednješolcev. – V avli Mladinskega centra so odprli razstavo del likovne delavnice Sproščenost z barvo, ki jo je vodil Rajko Čuber.

MALA LOKA, 23. novembra – Na gradu so na ogled postavili dela udeležencev lončarske delavnice in slike Dušana Šparovca Pointa.

METLIKA, 23. novembra – V Belokranjskem muzeju so predstavili pesniško zbirko Literarnega kluba Metlika Potovanje srca 4, v katerem se je predstavilo 19 pesnikov.

NOVO MESTO, 23. novembra – Lutkovno gledališče Maribor je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigralo lutkovno predstavo Simona Robinsona Čarobni čembalo. – V Klubu LokalPatriot se je Rasto Božič pogovarjal s člani skupine Siddharta.

ČRNC, 24. novembra – KUD Odskočna deska je povabil v prostore ateljeja Vladke Sumrek na prvo samostojno razstavo poslikanih uporabnih predmetov Merice Žnideršič. Umetnico je predstavila umetnostna zgodovinarica Alenka Černelič Krošelj. V kulturnem programu so nastopili Stanka Pernišek (pesmi), Luka Žnideršič (kitara) Klara Žnideršič (violina) in Iva Sečen (solo).

ČRNOMELJ, 24. novembra – V Mladinskem kulturnem klubu je bil literarni večer z mladim literatom Sašem Janjcem.

KRŠKO, 24. novembra – V Čebel'n'ak so povabili na koncert Jazz kvinteta s pevko Tjašo Fabjančič in gostom, trobentačem Benjaminom Prešernom.

MIRNA PEČ, 24. novembra – Domače društvo Dolenjski muzikantje je pripravilo prireditev Se radi smejimo, igramo in pojemo. Nastopile so Čebelice, Marija Jerele, Marjan Zgonc, KD Mirna Peč ter humorista Brajdimir in Berta.

NOVA GORICA, 24. novembra – Na 7. mednarodnem festivalu računalniške umetnosti Pixelpoint so v Mestni galeriji na ogled tudi arhiva projektov Dresscode in Zgodba v čevljih avtorice Marije Mojce Pungerčar, po rodu iz Mirne Peči. Projekta je soustvarjala še Veronika Klančnik.

NOVO MESTO, 24. novembra – Novi župan Mestne občine Novo mesto Alojz Muhič je odprl razstavo Pozdrav iz Bele krajine, Kočevske in osrednje Dolenjske in Posavja, gospodarske dejavnosti na razglednicah do sredine 20. stoletja v mali dvorani Dolenjskega muzeja. – Mešani pevski zbor Krka Novo mesto je povabil na jubilejni koncert ob 35-letnici delovanja. Zbor, ki ga vodi Sonja Čibej, so spremljali tudi Marijan Dovič na violini, Erik Marenče na klavirju in Aleš Avbelj na kontrabasu. Na koncertu so podelili Gallusove značke, zbor pa je prejel posebno jubilejno priznanje območne enote Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti. – V Knjigarni Goga so odprli razstavo stripov in ilustracij Predraga Dobrijeviča.

Mešani pevski zbor Krka na jubilejnim koncertu v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu.

OTOČEC, 24. novembra – KUD Vesel teater iz Dolenjskih Toplic je v Kulturnem domu uprizoril komedijo Kriza pri Novakovih.

SEVNICA, 24. novembra – Dramski krožek OŠ Sava Kladnika Sevnica je v Kulturni dvorani uprizoril gledališko predstavo Pepelka. – V Mladinskem centru je bil večer stand up komedije, ki je nastal kot končni produkt delavnice stand up komedije pod taktirko svetovno znanega mojstra Željka Vukmirice.

TREBNJE, 24. novembra – Knjižnica Pavla Golie je povabila na recital V objemu narave v počastitev 80-letnice rojstva Franceta Režuna v izvedbi Milene Režun in Lada Jakše. Izšla je tudi knjižica Režunovih pesmi. – V Kulturnem domu je potekal 6. slovenski večer Triglavski kralj – Jakob Aljaž in goriški slavček - Simon Gregorčič, ki so ga pripravili v počastitev stoletnice slovenske planinske himne in Gregorčičeve smrti. Dogodek so ponovili tudi v KD Šentrupert.

TRŽIŠČE, 24. novembra – OŠ je pripravila Literarne stopinje - dan odprtih vrat s predstavitevijo literarnega ustvarjanja.

BREŽICE, 25. novembra – V Mladinskem centru Brežice so odprli fotografsko razstavo Na poti.

ČATEŽ OB SAVI, 25. novembra – Pod naslovom Kdor hoče še pet, mora skraja začeti je potekalo območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž v Domu krajanov.

KRŠKO, 25. novembra – Ansambel !Kebataola! je v župnijski cerkvi sv. Ruperta izvedel koncert srednjeveške sakralne glasbe Miracles. – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti letnemu koncertu Simfoničnega orkestra Glasbene šole Krško pod vodstvom dirigenta Draga Gradiška.

NOVO MESTO, 25. novembra – Folklorno društvo Kres je ob 30-letnici povabilo na prireditev v Dvorano Leona Štuklja. – Lutkovno društvo Kokomotiva se je v Kulturnem centru Janeza Trdine predstavilo z izvorno lutkovno predstavo Fižolček, ogelček in slamica. Besedilo je po slovenski pravljici iz Saržente pri Čedadu priredila Polonca Bartolj, ki je pripravila tudi režijo in dramaturgijo predstave. Sceno in lutke je izdelal Erik Staniša, poleg omenjenih pa sta igrala še Tanja Kraševce in Janez Badovinac.

RAZBOR POD LISCO, 25. novembra – Osrednji gost Razborskih večerov v Domu krajanov je bil pater dr. Karel Gržan. Nastopil je še Oktet Vrelec iz Rimskih Toplic.

SEMIČ, 25. novembra – V Kulturnem domu so pripravili prireditev Semič v plesu in pesmi.

SEVNICA, 25. novembra – Gledališko umetniško društvo Skrito ob strani je povabilo na predstavo Apokalipso, prosim! v Kulturno dvorano.

STARI TRG OB KOLPI, 25. novembra – Sodevski tamburaši so ob 60-letnici delovanja povabili na jubilejni koncert v osnovno šolo. Nastopili so še Vaški zvon iz Prečne, tamburaši KUD Lepa Anka s Preloke, folklorne skupine Stari trg in Toni Verderber.

ŠENTJERNEJ, 25. novembra – V OŠ je bil letni koncert Šentjernejskega okteta pod vodstvom Milana Pavliča, ki je v goste povabil dekliško pevsko skupino Plamen iz Škočjana in pevko Simono Hudoklin, ki jo je na klavirju spremljala Jerca Majzelj.

TREBNJE, 25. novembra – Predstava o ljubezni je naslov gledališke predstave, na katero je v Kulturni dom povabil Grad teater Trebnje. Režiserka je Ana Rokvič. Igro so decembra ponovili tudi v Kulturne domu Mokonog.

ČRNOMELJ, 26. novembra – V okviru projekta Slovenski film kot ogledalo časa ter pogovor z ustvarjalci in igralci filma je bila v Kulturnem domu na ogled projekcija filma Ples v dežju režiserja Boštjana Hladnika.

NOVO MESTO, 26. novembra – Uroš Fürst je v Kulturnem centru Janeza Trdine uprizoril Jamskega človeka v režiji Nataše Barbare Gračner.

BREŽICE, 28. novembra – Prešernovo gledališče Kranj je v Prosvetnem domu gostovalo s komedijo Marie Jones Kamni v žepih.

METLIKA, 29. novembra – Gost Tonija Gašperiča na Zimski uricah v Hotelu Bela krajina je bil kolesar Jani Brajkovič.

BREŽICE, 30. novembra – Skupina Etnoklarinetno je nastopila na prireditvi Ta veseli dan kulture, ki so jo pripravili v Posavskem muzeju.

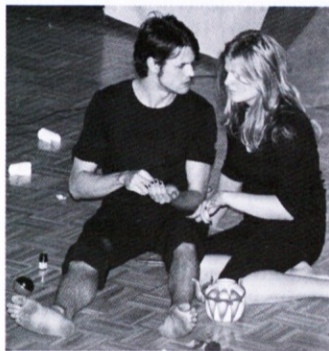
KOSTANJEVICA, 30. novembra – V Galeriji Božidarja Jakca so odprli razstavo risb slikarja in grafika, Prešernovega nagrajenca Bogdana Borčiča iz njegove nove donacije Galeriji. Avtorja je predstavil direktor koroškega Pokrajinskega muzeja Marko Košan.

NOVO MESTO, 30. novembra – V Knjigarni Mladinska knjiga so pripravili predstavitev zgodovinskega romana Pasja grofica Bogdana Novaka. – Pod kavarno na Glavnem trgu je bil Četrtek večer z orientalskim plesom. – Gimnazija Novo mesto je proslavila častitljivo obletnico 260 let od ustanovitve. Osrednjo slovesnost so pripravili v gimnazijski stavbi, kjer so odprli dopolnjeno Zbirko moderne umetnosti, ter v Kulturnem centru Janeza Trdine s predstavo Zgodovina gimnazije v sliki in besedi v izvedbi gimnazijske gledališke skupine Goga. Ob obletnici je izšel tudi zbornik 260 let Gimnazije Novo mesto - Utrip šole 1996-2006, ki sta ga uredili Natalija Petakovič in Nuša Rustja.

SEVNICA, 30. novembra – V Lekos galeriji Ana so odprli razstavo Sevnica v barvah Petra Petroviča. Kulturni dogodek sta polepšali pianistka Saša Božič in violinistka Blanka Pozyczka s sevniške glasbene šole.

TREBEŽ NA GORICI PRI BRESTANICI, 30. novembra – V cerkvi Sv. Duha je potekala slovesnost ob stoletnici rojstva p. Simona Ašiča.

BLANCA, novembra – Kdor petje ljubi, je bogat je naslov nove zgoščenke Ljudskih pevcev z Blance, ki so novi glasbeni izdelek predstavili na koncertu pred domačim občinstvom.

Prizor iz igre Predstava o ljubezni v izvedbi Grad teater v Kulturnem domu v Trebnjem.

Minister za šolstvo in šport dr. Milan Zver v spremstvu ravnateljice Gimnazije Novo mesto Helene Zalokar na slovesni prireditvi ob 260-letnici delovanja te ustanove.

NOVEMBER

BREŽICE, novembra – Župnijska Karitas je v Prosvetnem domu pripravila 14. dobrodelni koncert z deslom Ali me imaš rad? Zbrani denar so namenili 40 družinam v brežiški občini.

DOBOVA, novembra – V Kulturnem domu so se na prireditvi Dobova se predstavi predstavili domači likovniki, člani TD, nastopili pa so Dobovski rogisti, plesna skupina Rozike, dobovske mažoretke, skupini Show girls in Mariachi, Mešani pevski zbor Dobova idr.

LJUBLJANA, novembra – V Cankarjevem domu so podelili najvišje državne nagrade za znanstvenoraziskovalno in razvojno dejavnost. Akademik prof. dr. Jože Toporišič, ki se je rodil na Mostecu pri Brežicah, je prejel Zoisovo nagrado za življenjsko delo. – V Galeriji Geoplin je na ogled razstava Zgodbe iz Roga. Med resničnostjo in folkloro novomeškega keramika, zbiralca in izdajatelja monografskih publikacij Matjaža Matka, ki zadnja leta živi v Koprivniku na Kočevskem.

NOVA GORICA, novembra – Filmi Luksuz produkcije, video sekcije Društva zaveznikov mehkega pristanka Krško so bili uspešni tudi na Festivalu GO film fest 2006. Nagrade so prejeli njihovi filmi Čevapčiči, Evrokmet in Občinski svetnik - tri leta kasneje. Uspešni pa so tudi člani video krožka na OŠ Leskovec pri Krškem. Pet njihovih filmov je bilo nagrajenih na srečanju najmlajših filmskih in video ustvarjalcev Slovenije v Izoli.

NOVO MESTO, novembra – V Klubu LokalPatriot je nastopil Igor Lumpert Trio, skupina v tujini uveljavljenega novomeškega saksofonista in skladatelja. Koncert Lumpertovih skladb so glasbeniki ponovili še v Cankarjevem domu v Ljubljani, Logatcu, Pulju in Linzu. – Na letošnjem mednarodnem festivalu Kogojevi dnevi sta se predstavila tudi dva dolenska glasbenika: solistka, hornistka Maja Burger in skladatelj Tomaž Burkat. – Izmed treh sodelujočih na Proznem mnogoboju 2. festivala kratke zgodbe Fabula je bil v Novem mestu izbran literat Damijan Šinigoj za zgodbo Moč. Skupaj z Aleksejem Metelkom in Davidom Petrovičem se bo februarja udeležil vseslovenskega proznega mnogoboja.

SEVNICA, novembra – Mešani pevski zbor Lisca Sevnica pod vodstvom Jožeta Pfeiferja je tridesetletnico praznoval z jubilejnim koncertom v Kulturni dvorani. Pevcem so podelili bronaste, srebrne in zlate Gallusove značke.

ZAMOSTEC PRI SODRAŽICI, novembra – Drago Košir, ml., kipar in rezbar iz Zamosteca, je v svojo zbirko v Gostišču Urška dodal še štirinajst postaj Križevega pota.

DECEMBER

ČRNOMELJ, 1. decembra – V Galerija Laterna so odprli razstavo risb Robija Rajfa. – Varstveno delovni center Črnomelj je v Kulturnem domu zaigral pravljico Igrica o ptički, ki je ukradla zlato jabolko.

KOČEVJE, 1. decembra – Pokrajinski muzej Kočevje je v okviru Ta veselega dne kulture povabil na dan odprtih vrat, v okviru katerega je bila tudi predstavitev doktorske disertacije Rosvite Pesek Politični subjekti in osamosvojitve Slovenije.

KRŠKO, 1. decembra – SNG Opera in balet Ljubljana je v Kulturnem domu pripravila koncert opernih arij s solisti.

NOVO MESO, 1. decembra – V Jakčevem domu so odprli fotografsko razstavo Izbor iz zbirke Kabineta slovenske fotografije v okviru Ta veselega dne kulture. Otvoritev, na kateri je o razstavi spregovorila soavtorica izbora Nataša Rubežnik, odprla pa jo je direktorica Gorenjskega muzeja Barbara Ravnik Toman, je popestril nastop tria Makiato.

PIŠECE, 1. decembra – Zimski večer na vasi so poimenovali pevsko-glasbeni dogodek v Kulturni dvorani.

RIBNICA, 1. decembra – V Galeriji Miklova hiša so odprli razstavo Iz likovne zbirke Riko, ki jo je odprl minister za kulturo dr. Vasko Simoniti. Otvoritev je z nastopom popestril harmonikar Marko Hatlak.

SENOVO, 1. decembra – V Kulturnem domu 14. divizije je bil koncert ženskega pevskega zbora Prepelice in Posavskega okteta z gosti, gledališko skupino KDK Svoboda Senovo.

STIČNA, 1. decembra – V okviru 7. festivala Stična je bil v Kulturnem domu pop soul koncert Neishe.

ŠENTJERNEJ, 1. decembra – V prostorih OŠ se je pričel petdnevni 28. šentjernejski Miklavžev knjižni sejem. Gostja sejma je bila mladinska pisateljica Nejka Omahen Iz Šmartna pri Litiji

ŠENTRUPERT, 1. decembra – Grad teater Trebnje je v Kulturnem domu pripravil Predstavo o ljubezni. – V telovadnici OŠ dr. Pavla Lunačka je bil koncert moških zborov iz Trbovelj in Šentruperta. Gostja večera sta bila KS Šentrupert in Glasbena šola Trebnje.

ČRNOMELJ, 2. decembra – Domu starejših občanov je KUD Artoteka podaril umetniška dela.

KOČEVJE, 2. decembra – Dekliški pevski zbor Deorina pod vodstvom Sabine Devjak je ob petletnici delovanja imel koncert v Šeškovem domu.

KOPRIVNICA, 2. decembra – V OŠ je bil koncert Moškega pevskega zbora Antona Aškerca.

METLIKA, 2. decembra – Oktet Vitis je povabil na koncert v Kulturni dom, njegovi gostje pa so bile pevke ženskega pevskega zbora zaposlenih v Domu počitka.

PODBOČJE, 2. decembra – Mladi harmonikarji iz Podbočja so povabili na tradicionalni koncert Mladi harmonikarji s prijatelji, na katerem so v telovadnici šole zapeli in zaigrali Nace Junkar, Ansambel Igorja Podpečana in Zlati zvoki, dalmatinska klapa Savski valovi s Hrvaške, ansambel Vitezi celjski, otroški pevski zbor Angelčki in dekliška skupina Mavrica.

SEMIČ, 2. decembra – V OŠ je bil dobrodelni koncert Trobenta poje.

STIČNA, 2. decembra – V Kulturnem domu je bila na ogled monokomedija Pavlek v izvedbi Petra Ternovška in v režiji Roka Vilčnika. Sledil je etno pop koncert Zlatimira Arevskega Arčija v okviru 7. festivala Stična. – V Krčmi Deseti brat je bil punk rock koncert B. T. K.

TREBNJE, 2. decembra – V Knjižnici Pavla Golie je potekala filmska šola Vzganjanje pogleda. – V Baragovi galeriji so odprli razstavo izdelkov lončarske delavnice v okviru Ta veselega dne kulture, Nastopila je citrarka Laura Martinčič iz Novega mesta ter Vaški pevci iz Šentruperta.

DOBRNIČ, 3. decembra – Obiskovalci so v Kulturnem domu prisluhnili koncertu Trebanjskega okteta z gosti: oktetoma Škofije in Bori ter domačega cerkvenega pevskega zbora.

KOSTANJEVIČA NA KRKI, 3. decembra – Galerija Božidarja Jakca je imela dan odprtih vrat. V Lamutovem likovnem salonu je dr. Andrej Smrekar predaval na temo Umetnost – slavošpev življenju ob 50-letnici galerijske dejavnosti v Kostanjevici v okviru Ta veselega dne kulture.

KRŠKO, 3. decembra – V Dvorani v parku je bila prireditev Iz krške glasbene preteklosti - organisti z orgelskim koncertom Natalije Mustar in njenih učencev. Na ogled je bila tudi razstava in projekcija posnetkov orgel župnij Krško, Leskovec, Videm.

NOVO MESTO, 3. decembra – Mini teater iz Ljubljane je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigral Miškolina. V mali dvorani so na ogled postavili razstavo del s slikarske kolonije Izlake - Zagorje, na kateri se je predstavil tudi novomeški slikar Uroš Weinberger. V avli centra so odprli tudi razstavo ob 120-letnici rojstva otroškega in mladinskega pisatelja Josipa Ribičiča. – Dolenjski muzej je povabil na dan odprtih vrat z ogledom stalnih in občasnih razstav. – Zgodovinarica Majda Pungercar je v Dolenjskem muzeju predavala o gospodarskih dejavnostih na razglednicah do sredine 20. stoletja.

STIČNA, 3. decembra – 7. festival Stična se je nadaljeval z glasbenim projektom Maček Muri in muca v Kulturnem domu.

SUHOR, 3. decembra – V Kulturnem domu je bila otvoritev razstave članic krožka ročnih del s Suhorja Vezimo nitke prijateljstva.

ŠENTJERNEJ, 3. decembra – Na prireditvi ob dnevu kulture so v OŠ nastopili: študentska vokalna skupina Rozalija, otroški zborček Petelinček iz vrtca Čebelica, ansambel Frančič, ljudski pevec Jože Grgovič. Na ogled je bila tudi razstava slik in risb OŠ Šentjernej Moja mama speče najboljši kruh ter razstava in pokušina kruha.

ŠKOCJAN, 3. decembra – Na tradicionalnem Miklavževem koncertu v Gostilni Luzar so ljudski pevci Fantje z vasi predstavili dokumentarno videokaseto z naslovom Od adventa do treh kraljev. Kot gostje so nastopili Trebeški drotarji iz Artič, operna pevca Olga Gracelj in Slavko Perger.

TREBNJE, 3. decembra – Baragova galerija in Galerija likovnih samorastnikov sta povabili na brezplačne ogledne razstave. – V Kulturnem domu je bila prireditev Ta veseli dan kulture s KUD Klas Mirna, glasbeno skupino Zvezdice iz Velikega Gabra in gledališko skupino Smeh ni greh KD Orlica Pišce, ki je zaigrala predstavo Bog nas varij mestne snahe.

ČRNOMELJ, 4. decembra – Prof. zgodovine iz Črnomlja Janez Weiss je v gasilskem domu predaval o Japodih, najstarejših znanih prebivalcih Črnomlja in okolice.

KRŠKO, 4. decembra – V Mladinskem centru je bila otvoritev razstave likovnih del, izvornih risb Špele Strgar, dijakinja 3. letnika programa turistični tehnik na Šolskem centru Krško-Sevnica.

NOVO MESTO, 4. decembra – Miklavžev večer je v Kulturnem centru Janeza Trdine oblikoval zbor dečkov Bonifantes iz Pardubic na Češkem.

SUHOR, 4. decembra – Dramski krožek OŠ Mirana Jarca iz Črnomlja je v OŠ Suhor uprizoril igrico Paša in medved.

TREBNJE, 4. decembra – V Knjižnici Pavla Golie je na večeru v knjižnici Vimane predaval Boris Muževič.

KRŠKO, 5. decembra – V Dvorani v parku je potekalo srečanje literatov občine Krško Literarni nočno, ki ga je popestril nastop vokalne skupine Valvasor. Odprli so tudi študijsko razstavo likovnih del, nastalih na likovni delavnici Pastel, ki jo je vodila diplomirana slikarka Jožica Medle.

NOVO MESTO, 5. decembra – V Narodnem domu so predstavili knjigo Da bi v pozabo ne zbrisal jih čas.

BREŽICE, 6. decembra – Pod naslovom Če beseda bi doma ostala je v Knjižnici Brežice potekalo 9. območno srečanje literarnih ustvarjalcev, ki ga je strokovno vodila Stanka Hrastelj. Glasbeni program so oblikovali mladi na citrah iz Glasbene šole Brežice.

KRŠKO, 6. decembra – Mini teater je v Kulturnem domu zaigral virtualno lutkovno predstavo za otroke Palčica.

METLIKA, 6. decembra – Gost Tonija Gašperiča na Zimskih uricah v Hotelu Bela krajina je bil metliški rojak, mirovnik Marjan Videtič.

NOVO MESTO, 6. decembra – V Galeriji Krka so na ogled postavili razstavo ilustracij Daše Simčič. Avtorico je predstavila umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Maruša Avguštin, otvoritev pa je popestril nastop Mešanega pevskega zbora Krka. – Z ilustracijami in drobnimi risarskimi deli se je v Narodnem domu predstavila ilustratorica Suzi Bricelj, ki je otroštvo in mladost preživela v Novem mestu. Otvoritev razstave je popestril jazzovski duo violinista Marijana Doviča in kitarista Primoža Grašiča.

ČRNOMELJ, 7. decembra – Knjižnica je povabila na srečanje knjižnih moljčkov.

KOČEVJE, 7. decembra – V Knjižnici Kočevje so odprli domoznansko razstavo Fotograf Josef Dornig in Kočevje. Avtorja je predstavil Matjaž Matko. Otvoritveno slovesnost so popestrili učenci domače Glasbene šole.

NOVO MESTO, 7. decembra – Četrtek večer pod kavarno je potekal s Folkloornim društvom Kres. – Vrtec Pedenped je povabil na dobrodelno prireditev Zapojmo in zapešimo v pravljico novo leto.

STIČNA, 7. decembra – V okviru Festivala Stična sta na večeru slovenske zabavne poezije v Kulturnem domu gostovala Kim Komljanec in Marko Djukič.

TREBNJE, 7. decembra – Na dobrodelni prireditvi Skupaj zmoremo vse so v Kulturnem domu nastopili številni gostje: folklorna skupina Mlada zarja, Nuša Derenda, Romana Kranjčan, Stil Quartet, Plesna šola Pan in Miklavž s spremstvom.

BANJA LUKA, 8. decembra – Na povabilo Zveze Slovencev v Republiki srbski je v Narodni in univerzitetni knjižnici Republike srbske gostovala pesnica Marjanca Kočevar iz Novega mesta. Na literarnem večeru sta o gostji spregovorila prof. dr. Miljko Šindić in književnik Zdravko Kereman.

ČRNOMELJ, 8. decembra – V predverju Kulturnega doma so odprli 4. skupinsko razstavo Foto kluba Črnomelj. – V Galeriji Laterna je potekal večer poezije belokranjskih in kočevskih pesnikov.

KRŠKO, 8. decembra – Kulturni dom je povabil na koncert glasbene skupine Terrafolk.

Nataša Bricelj na razstavi v Narodnem domu v Novem mestu.

NOVO MESTO, 8. decembra – V Frančiškanski cerkvi je bil koncert črnke duhovne in gospel glasbe ženske vokalne skupine Čarnice. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil koncert Boris Cavazza kvartet.

STIČNA, 8. decembra – Festival Stična se je nadaljeval s koncertom vokalnega kvarteta Pella v Opatovi kapeli Cistercijanske opatije Stična. – V Kulturnem domu je bil nastop folklornih skupin makedonskih kulturnih društev Ilinden ter Ciril in Metod.

ŠENTRUPERT, 8. decembra – V Kulturnem domu so pripravili 7. slovenski večer Ema Krška - prva slovenska svetnica. Ponovili so ga naslednji večer.

TREBNJE, 8. decembra – Stoji, stoji tam beli grad je naslov zaključne prireditve in projekta, ki so ga predstavili v Športni dvorani.

ADLEŠIČI, 9. decembra – KUD Boža Račiča je povabil na letni koncert Bog dan, bog daj, dober večer z gosti v Kulturni dom.

GLOBOKO, 9. decembra – Ljudski pevci Globoko so povabili na jubilejni koncert v Prosvetni dom. Nastopili so še: ljudske pevke Sester Jakob, Vaški godci Piršenci, ljudski pevci Fantje artiški, ljudski pevci z Račne.

METLIKA, 9. decembra – V Kulturnem domu je nastopila vokalna skupina Lan z gostoma, Lovskim pevskim zborom iz Medvod in Marjanom Končarjem.

MIRNA, 9. decembra – V športni dvorani je potekal finale tekmovanja harmonikarjev.

MOKRONOG, 9. decembra – V Kulturnem domu je bila na ogled komedija Greva lahko na morje? gledališke skupine KD Šentrupert.

RAZBOR, 9. decembra – KUD Franceta Požuna iz Zabukovja je povabil v Dom krajanov na ogled spevoigre Kam je veselje šlo.

STIČNA, 9. decembra – V Kulturnem domu je bila na ogled gledališka predstava Edmonda Rostanda Cyrano de Bergerac v izvedbi KUD Dolsko.

ČRNOMELJ, 10. decembra – V cerkvi sv. Petra je bil koncert ob izdaji notne zbirke rojaka Josipa Štrbenca. Pretežno njegove pesmi sta na orgle in klavir zaigrala Andraž Banovec in Andrej Kunič.

BREŽICE, 11. decembra – Glej naprej je bil naslov koncerta Majde Petan in Stil Quarteta v Prosvetnem domu. Ponovili so ga v Sevnici.

LJUBLJANA, od 11. do 13. decembra – Stoletnico znamenitega baletnika, koreografa, plesnega pedagoga in publicista Pina Mlakarja, ki je pred kratkim umrl, je Društvo baletnih umetnikov v sodelovanju z drugimi ustanovami počastilo z izdajo knjige prispevkov za monografijo Pie in Pina Mlakarja, s svečano multimedijško predstavo Nekdanje svečanosti v Cankarjevem domu ter z dvodnevним simpozijem, na katerem je več udeležencev razpravljajo o delu umetniške dvojice Pie in Pina Mlakarja.

NOVO MESTO, 11. decembra – V klubu LokalPatriot se je s fotografsko razstavo Haiku predstavila avtorica Manca Jevšček.

METLIKA, 12. decembra – V otroškem vrtcu je bila na ogled lutkovna igrice Zima prihaja.

SEVNICA, 12. decembra – Take ljudske je naslov lutkovne predstave, ki je bila na ogled v Kulturni dvorani.

ČRNOMELJ, 13. decembra – KUD Laterna je v Galeriji Laterna pripravil novoletno skupinsko razstavo.

METLIKA, 13. decembra – Gost Zimskih uric v Hotelu Bela krajina je bil komediograf, pisatelj in režiser Tone Partljič.

NOVO MESTO, 13. decembra – Čaj in zdravje je naslov nove knjige dr. Petra Kapša in Bojane Medle, ki so jo predstavili v Salonu pohištva Termotehnika. Nastopila je violinistka Andreja Dronjak. Predstavitelj je bila nekaj dni pozneje tudi v Knjižnici Pavla Golie Trebnje.

BOGENŠPERK, 14. decembra – Grad Bogenšperk je povabil na otvoritev prenovljene Slovenske geodetske zbirke.

BREŽICE, 14. decembra – Vzhičenje je naslov razstave Vesne Balen, ki so jo odprli v prostorih Upravne enote Brežice. Nastopila je skupina Glasbene šole Brežice.

ČRNOMELJ, 14. decembra – Upravna enota je povabila na novoletno razstavo KUD Artoteka Bela krajina, na kateri se je z 38 slikarskimi, kiparskimi in fotografskimi deli predstavilo 18 avtorjev.

METLIKA, 14. decembra – Člani KUD Žumberak so v prostorih podružnice pripravili literarni večer, na katerem so predstavili tudi glasilo, nastopili pa so tamburaši. – Varovanci VDC Črnomelj so v Kulturnem domu uprizorili igrico O ptički, ki je ukradla zlato jabolko.

NOVO MESTO, 14. decembra – Gledališče Koper in SNG Nova Gorica sta v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravila predstavo Maje Aduša Vidmar Modro pišče. – V klubu LokalPatriot se je Rasto Božič pogovarjal s člani skupine Wet Bed in Od Francina možgani. Slednji so potem imeli tudi koncert. – Pod kavarno Tratnik je Četrtek večer pod kavarno oblikoval Duo Nikadčuo. – Pisatelj, urednik in prevajalec dr. Andrej Blatnik je bil gost literarnega srečanja v Šolskem centru Novo mesto v okviru tekmovanja za Cankarjevo priznanje in programa Povabimo besedo. Za popestritev sta poskrbela kitarista Ivan Gril in Matjaž Vitkovič.

TREBNJE, 14. decembra – V Kulturnem domu je bil koncert Glej naprej z Majdo Petan in Stil Quartetom.

BOGENŠPERK, 15. decembra – Na Gradu so odprli razstavo srednjeveške viteške opreme mojstra Martina Oblaka in odkrili velike vžgane slike grajskega umetnika Stojana Schafferja.

KOČEVJE, 15. decembra – V Grajski kavarni je domača pesnica Romana Novak pripravila multikulturni dogodek, katerega gosta sta bila igralka Maja Gal Štromar ter slikar in glasbenik Daniel Homšek. Za glasbene užitke je poskrbel Primož Turk.

KRŠKO, 15. decembra – Valvasorjev raziskovalni center Krško je v Dvorani v parku organiziral kolokvij o znamenitem polihistorju Janezu Vajkardu baronu Valvasorju. Sodelovalo je veliko strokovnjakov, med drugim doc. dr. Boris Golc, mag. Igor Weigl, Ljudmila Šribar, etnologinja Helena Rožman, Alenka Černelič Krošelj idr.

ČRNOMELJ, 16. decembra – Boom teater je v Kulturnem domu zaigral gledališko komedijo Izbrisani.

DOLENJSKE TOPLICE, 16. decembra – Na adventno-božičnem koncertu so v cerkvi sv. Ane nastopili: sopranistka Nina Kompare, Franc Kompare, Ana Kokotec in Tomaž Plahutnik.

DRAGATUŠ, 16. decembra – Kulturni dom je povabil na večer s Folklorno skupino Dragatuš, ansamblom Smo prijatli, Dragatuškimi muzikanti in Otroško folklorno skupino Dragatuš.

METLIKA, 16. decembra – V Ljudski knjižnici so predstavili mladinsko knjižico Jane Bauer V deželi medenjakov. – V Kulturnem domu je bil božični koncert.

MIRNA, 16. decembra – V TVD Partizan je bila na ogled komedija Greva lahko na morje?

NOVO MESTO, 16. decembra – Mešani pevski zbor Novo mesto je povabil na letni koncert v Kulturni center Janeza Trdine. – V klubu LokalPatriot je bilo mogoče prisluhniti koncertu pevke in pianistke Neže Buh - Neishe.

PREČNA, 16. decembra – KD Prečna, Likovna sekcija Lukna je povabila na otvoritev razstave Prečna in okolica v staro osnovno šolo. Večer so polepšali ljudski pevci KD Prečna Vaški zvon.

TREBNJE, 16. decembra – Boris Kobal in Sergej Verč sta v Kulturnem domu zaigrala predstavo Zafirkon.

ČRNOMELJ, 17. decembra – Vokalna skupina Lan je bila gostja novoletnega koncerta Godbe na pihala Črnomelj v športni dvorani OŠ Mirana Jarca.

NOVO MESTO, 17. decembra – Gledališče Koper je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigralo komedijo Dese Muck Selma in Lojzka.

RAZBOR, 17. decembra – Zbor Gimnazije Ledina Ljubljana je v Domu krajanov pripravil predpraznični koncert.

METLIKA, 18. decembra – Naj sreča vas čvrsto v objemu drži je bil naslov prireditve mladih iz vrtea, osnovnih šol Metlika, Podzemlje, Suhor in Srednje šole Metlika v Športni dvorani.

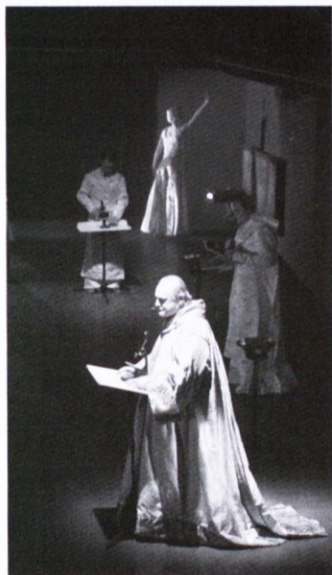
ČRNOMELJ, 19. decembra – Glasbena šola Črnomelj je povabila na novoletni koncert.

SEMIČ, 19. decembra – V krajevni knjižnici so pripravili glasbeni večer S pravljico za lahko noč in obisk Božička.

KRMELJ, 20. decembra – V OŠ je bila na ogled gledališka igra Pepelka.

Kolokvij o Janezu Vajkardu Valvasorju in Krškem v Dvorani v parku v Krškem.

Prizor iz Brechtovega Galileia Galileija v izvedbi Anton Podbevšek Teatra Novo mesto in v režiji Matjaža Bergerja.

METLIKA, 20. decembra – Gostja Zimskih uric v Hotelu Bela krajina je bila metliška županja Renata Brunskole.

NOVO MESTO, 20. decembra – V Narodnem domu so odprli multimedijsko razstavo projekt Control C Vika Čošiča.

BREŽICE, 21. decembra – Pihalni orkester Kapele je povabil na božično-novoletni koncert v Prosvetni dom. – V Športni dvorani Brežice je bila dobrodelna prireditev Z glasbo in plesom v novo leto.

BREŽICE, od 21. do 22. decembra – Glasbena šola Brežice je povabila na dva predbožična koncerta. Na prvem so nastopili sedanji učenci, na drugem pa bivši učenci šole.

DOLENJSKE TOPLICE, 21. decembra – V Hotelu Kristal je na božičnem koncertu nastopil topliški mešani pevski zbor pod vodstvom Mateja Burgerja. Sledila je licitacija likovnih del, ki so ustvarjali na temo Hudičevega turna.

KRŠKO, 21. decembra – Plesalci Plesnega kluba Lukec so povabili na plesno predstavo Lukec na božičnem sejmu v Kulturni dom.

NOVO MESTO, 21. decembra – Galerija Simulaker je povabila na ogled multimedijske skupinske razstave CTRL.C. – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka Snežakov prvi božič. – Anton Podbevšek Teater je povabil na premiero predstave Bertolta Brechta Galileo Galilei v izvedbi Anton Podbevšek Teatra in v režiji ravnatelja gledališča Matjaža Bergerja. Uprizoritev so ponovili še naslednji dan. – Pod kavarno Tratnik je bil Četrtkov večer pod kavarno s Skritimi kamerami Francija Keka.

PODZEMELJ, 21. decembra – Gledališka skupina OŠ Loka je v OŠ zai-grala igrico O deklici, ki je hodila po kruh.

BREŽICE, 22. decembra – V Klubu Mladinskega centra Brežice so na ogled postavili razstavo Mladinini proglasi.

ČRNOMELJ, 22. decembra – V Kulturnem domu je bila na ogled gledališka predstava Hrup za odrom v izvedbi gledališke skupine ZIK Črnomelj.

NOVO MESTO, 22. decembra – V Fotogaleriji APT so odprli razstavo NSK Garda likovne skupine Irwin. Projekt NSK garda je predstavila kustosinja Marina Gržinić. – V športni dvorani Marof je bil Veliki decembrski koncert s skupinama Dan D in Šank Rock.

NOVO MESTO, od 22. do 23. decembra – Pihalni orkester Krka z dirigentom Mirom Sajemtom je povabil na novoletni koncert v Kulturni center Janeza Trdine. Gostja je bila violinistka Anja Bukovec.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 22. decembra – V hotelu Term Šmarješke Toplice se je s svojimi slikarskimi deli prvič predstavila ljubiteljska slikarka Nada Jensterle iz Paneč nad Jurkloštom. Na otvoritvi razstave so nastopili plesalci Društva interesnih dejavnosti Društva upokojencev Novo mesto, harmonikarka Sandra Murgelj in Maks Starc z recitalom svojih pesmi.

TREBNJE, 22. decembra – V Baragovi galeriji so na ogled postavili razstavo jaslic. O jaslicah in božiču je razmišljala pisateljica Mira Dobravec.

DOBRNIČ, 23. decembra – Stil Quartet je povabil na božični koncert v župnijsko cerkev.

DOLENJA VAS, 23. decembra – V cerkvi sv. Matere božje je bil koncert Podarimo si čas Ženskega pevskega zbora Prepelice z gosti.

KRŠKO, 23. decembra – V Mladinskem centru je bil božični jazz koncert Kvinteta Pulz.

LESKOVEC, 23. decembra – V objemu praznikov je bil naslov prireditve v prostorih OŠ, na kateri so počastili božič, dan samostojnosti in novo leto. Prireditev je organiziralo KD Grič Krško z gosti.

LOG, 23. decembra – Vokalna skupina Zefir je povabila na božični koncert v cerkev.

RAKA, 23. decembra – Božično novoletni koncert v dvorani OŠ je oblikovala skupina Srake z Rake z instrumentalnimi in vokalnimi solisti ter Oktetom Adoramus.

SEMIČ, 23. decembra – Godba na pihala Semič je pripravila božično-novoletni koncert.

ŠENTJERNEJ, 23. decembra – Gledališče Dober dan teater je v OŠ pripravilo dobrodelno predstavo Dober dan.

ŠENTLOVRENC, 23. decembra – Mešani pevski zbor Strune je povabil na praznični koncert v cerkev.

ŠKOCJAN, 23. decembra – KD Škocjan je v avli OŠ Frana Metelka pripravilo praznični koncert.

ŠMARJETA, 23. decembra – Na božično-novoletnem koncertu v Kulturnem domu so nastopili Mešani pevski zbor Plastoform, ženski pevski zbor Jasmin iz Novega mesta in domača recitatorsko dramska skupina.

TREBELNO, 23. decembra – V cerkvi sv. Urha je bil 8. slovenski večer v kraljestvu Zlatoroga Luč srca za mir sveta.

TREBNJE, 23. decembra – Občinski pihalni orkester Trebnje, ki ga ponovno vodi prof. Igor Teršar, je povabil na koncert v Športno dvorano. Gost je bila skupina Akrobat Breakers.

RAZBOR, 24. decembra – V cerkvi sta Vilma in Danilo Sitar govorila na temo Tik pred praznikom o prazniku. V Domu krajanov so pripravili božični koncert godbe Slovenskih železnic z Nuško Drašček in Janijem Krivcem.

BUČKA, 25. decembra – Gost božičnega koncerta Vokalne skupine Mesečina v cerkvi sv. Matije je bila fantovska skupina Lavrencij z Rake.

NOVO MESTO, 25. decembra – Frančiškanski komorni zbor, Mešani pevski zbor sv. Mihaela iz Šmihela in solisti so v Frančiškanski cerkvi izvedli koncert božičnih pesmi in kantato Slovenski božič skladatelja Matije Tomca.

TREBNJE, 25. decembra – V župnijski cerkvi je bil božični koncert domačih glasbenih skupin.

BLANCA, 26. decembra – Godba Blanški vinogradniki je z glasbenimi gosti v telovadnici OŠ poskrbela za lep božično-novoletni koncert.

ČRNOMELJ, 26. decembra – Ob dnevu samostojnosti so v Kulturnem domu na koncertu nastopili belokranjski pevski zbori.

DOLENJSKE TOPLICE, 26. decembra – Družinsko gledališče Kolenc je v Balni izvedlo božično-novoletno kabarejsko predstavo.

KOSTANJEVICA, 26. decembra – Pihalni orkester Kostanjevica na Krki je pod vodstvom dirigenta Tonija Homana v Kulturnem domu izvedel 13. celovečerni koncert, prvi v samostojni občini.

MIRNA PEČ, 26. decembra – Kraljestvo naše sreče je bil naslov božično-novoletne prireditve z bogatim kulturnim programom v Kulturnem domu.

MOKRONOG, 26. decembra – Ljubljanski oktet je povabil na novoletni koncert v župnijsko cerkev.

SEMIČ, 26. decembra – V cerkvi sv. Štefana je bilo mogoče prisluhniti koncertu mladinskega pevskega zbora in dekliske skupine Svit.

VELIKI TRN, 26. decembra – V Kulturnem domu je bil letni koncert KUD Slovenija.

ZAVINEK, 26. decembra – Na prireditvenem prostoru je bil božično-novoletni koncert s šentjernejsko godbo, mladimi kulturniki iz Zavinka, deklisko pevsko skupino Mesečina z Bučke, pevsko skupino Plamen iz Škocjana in pevci iz skupine Fantje z vasi.

ČRNOMELJ, 27. decembra – Ob letu osorej je bil naslov tradicionalnega koncerta Ansambla Tonija Verderberja v Kulturnem domu.

KOČEVJE, 27. decembra – V Šeškovem domu je potekal tradicionalni božično-novoletni koncert Pihalnega orkestra Kočevje pod vodstvom prof. Matevža Novaka.

LJUBLJANA, 27. decembra – Valujoče harmonije je naslov likovne razstave novomeškega akademskega slikarja Jožeta Kumra, ki so jo na ogled postavili v Galeriji Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov. Kustosinja razstave je Tatjana Pregl Kobe.

NOVO MESTO, 27. decembra – V klubu LokalPatriot je gostoval Mladinski center Sevnica s plesno glasbeno predstavo hip-hop skupine SnH z raperjem Nasketom. Sledil je koncert jazz-rock zasedbe Trio K.

DOLENJSKE TOPLICE, 28. decembra – V veselem decembru je potekal drugi festival narodnozabavne glasbe.

KRŠKO, 28. decembra – V Kulturnem domu je gostovalo Prešernovo gledališče Kranj z družinsko komedijo Dese Muck Blazno resno slavni.

NOVO MESTO, 28. decembra – Komorni orkester Tartini z gosti je povabil na božično-novoletni koncert v Kulturni center Janeza Trdine. – V klubu LokalPatriot je bil koncert soul funk skupine Kut Gas.

KRŠKO, 29. decembra – Za prijeten glasbeni večer so poskrbeli pihalni orkestri iz Posavja.

Uprizoritev igrice Tri cedre v izvedbi mladih kulturnikov na božično-novoletni prireditvi v Zavinku.

Vse fotografije v Kroniki: Milan Markelj.

METLIKA, 29. decembra – Mestna godba Metlika je z gosti poskrbela za prijeten koncert z naslovom *Z godbo v novo leto*. V Športni dvorani so nastopili še plesalke metliške osnovne šole, ljudske pevke folklorne skupine iz Šmartnega pri Litiji, peveca in harmonikarja Andrej Bajuk in Marjan Šarec.

NOVO MESTO, 29. decembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled komedija Marie Jones Kamni v žepih v izvedbi Prešernovega gledališča Kranj.

RAZBOR, 29. decembra – V Domu krajanov so pripravili večerni pogovor na deželi z znanimi Slovenci.

ŠENTJERNEJ, 29. decembra – Šentjernejski pihalni orkester pod vodstvom Aleša Makovca je povabil na letni koncert v športno dvorano OŠ. Kot gostja je nastopila Nuša Derenda.

ŠENTRUPERT, 29. decembra – V telovadnici OŠ je bilo mogoče prisluhniti novoletnemu koncertu Pihalnega orkestra sv. Ruperta.

MIRNA, 30. decembra – New Swing Quartet je nastopil na božično-novoletnem koncertu v župnijski cerkvi.

SEVNICA, 30. decembra – Godba Sevnica je v Športnem domu pripravila božično-novoletni koncert z gostjo Nušo Derenda.

CERKLJE OB KRKI, decembra – V gasilskem domu so praznični koncert ponovili godbeniki gasilskega pihalnega orkestra iz Loč pod vodstvom Daniela Ivše.

ČRNC, decembra – V organizaciji KUD Odskočna deska iz Črneca je v razstavišču Vladke Sumrek potekala otvoritev prve samostojne razstave poslikanih uporabnih predmetov Merice Žnideršič. Avtorico je predstavila umetnostna zgodovinarica Alenka Černelič Krošelj.

ČRNOMELJ, decembra – Romkinja Madalina Brezar je napisala knjižico z romskimi in belokranjskimi ljudskimi pravljičami. Delo je predstavila Ksenija Khalil.

GLOBOKO, decembra – OŠ je priredila šolski glasbeni festival. – Ljudski pevci so ob desetletnici pripravili koncert, na katerem so nastopili še Fantje artiški, globoški harmonikar Jože Slovenc, Vaški godci Piršinci idr.

KRŠKO, decembra – Na tradicionalnem letnem koncertu se je v Kulturnem domu predstavil Simfonični orkester Glasbene šole Krško.

LJUBLJANA, decembra – Jenkovo nagrado za najboljšo pesniško zbirko zadnjih dveh let sta prejela pesnika Josip Ost in Miklavž Komelj (za zbirko z naslovom *Hipodrom*), v Ljubljani živeči potomec ugledne novomeške družine. – SAZU je izdala publikacijo *Zbornik Marjana Mušiča*, ki jo je uredil arhitektov sin Marko Mušič, oblikoval pa Matija Jemec.

METLIKA, decembra – Na Zimskih uricah, ki jih je v Hotelu Bela krajina pripravljala Toni Gašperič, so se letos predstavljali tudi člani KUD Artoteta Črnomelj. Šest umetnikov je svoja dela podarilo za avkcijo, izkupiček pa je šel v humanitarne namene v metliški občini. – Svetovno znani in priznani enolog dr. Julij Nemanjič je izdal svojo četrto knjigo z naslovom *Ali razumemo vino*.

NOVO MESTO, decembra – V knjižnici Šolskega centra so predstavili dva nova učbenika za srednješolski glasbeni pouk avtorja mag. Franca Možeta z Dvora, profesorja glasbe na Šolskem centru Novo mesto. – V avli Policijske uprave Novo mesto je direktor mag. Anton Olaj odprl likovno razstavo nekdanjega delavca Iva Marušiča. Avtorja razstave je predstavil njegov mentor in predsednik Likovnega društva Mavrica Marjan Maznik.

SEVNICA, decembra – Učenci in učiteljica OŠ Sava Kladnika so v Kulturni dvorani uprizorili sodobno *Pepelko*.

TREBNJE, decembra – Glasbena šola Trebnje je praznovala 30 let od uradne ustanovitve in 40 let od prvih poskusov organiziranega glasbenega šolstva. Ob prazniku so povabili na koncert v Dom kulture, kjer je zbrane nagovorila tudi ravnateljica šole Tatjana Mihelčič Gregorčič. Ob praznovanju so izdali publikacijo o delu glasbene šole v zadnjih petih letih in zgoščenki.

URŠNA SELA, decembra – V cerkvi sv. Križa je bil božično-novoletni koncert domače ženske vokalne skupine Krontec, ki jo vodi Alenka Novak. Kot gostje so nastopili člani otroške skupine Pojoče lučke in solisti.

RAST

REVILJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XVIII., FEBRUAR 2007, št. 1 (109), ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojz Muhič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagorc (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje) in Mitja Ličen (Založba Goga)
- UREDNIŠTVO:** Milan Markelj (odgovorni urednik), mag. Marinka Dražumerič (namestnica odgovornega urednika, Kultura), Ivan Gregorčič (Literatura), dr. Marko Koščak (Družbena vprašanja), Barica Smole (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Seidlova c. 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 9. do 13. ure, tel.: 041-845-729.
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina za fizične osebe je 18,80 EUR, za pravne osebe 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 EUR. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želena je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, rtf ali txt.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** MiM
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- PODPORNIKI:** Izhaja dvomesečno
- Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice, Krka, d. d., Komunala Novo mesto in Trimo Trebnje.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Rasto Božič, publicist, Novo mesto

Ivan Cimerman, novinar, urednik, pisatelj, Ljubljana

Alenka Černelič Krošelj, prof. umetnostne zgodovine in univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, svetovalka za kulturo, tehnično kulturo in delo z mladimi, Krško

Marinka Dražumerič, mag., univ. dipl. umetnostna zgodovinarica in univ. dipl. etnologinja, konservatorska svetovalka, ZVKDS, OE Novo mesto, Novo mesto

Vlado Garantini, učitelj, pesnik, Zagorje ob Savi

Ivan Gregorčič, prof. slovenskega jezika in književnosti, OŠ Mirna na Dolenjskem, Rakovnik pri Šentrupertu

Mateja Habinc, mag. etnologije in kulturne antropologije, univ. dipl. novinarka, Ljubljana

Ivan Kastelic, univ. dipl. novinar, kustos pedagog, Posavski muzej Brežice, Krško

Lidija Markelj, univ. dipl. novinarka, Novo mesto

Milan Markelj, novinar, urednik, pesnik in pisatelj, Novo mesto

Jožef Matijević, univ. dipl. umetnostni zgodovinar, višji kustos v Dolenjskem muzeju Novo mesto, Mirna Peč

Marjan Maznik, slikar, Novo mesto

Janez Mejač, baletni plesalec in koreograf, Ljubljana

Darja Peperko Golob, prof. ruskega in slovenskega jezika, bibliotekarka, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Novo mesto

Katja Plut, pesnica, Novo mesto

Tatjana Pregl Kobe, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, samostojna kulturna ustvarjalka, Ljubljana

Jože Simčič, svobodni novinar, Novo mesto

Barica Smole, pisateljica in prevajalka, Trebnje

Damijan Šinigoj, pisatelj, urednik pri Založbi Goga, Novo mesto

Ivan Škofljanec, sodelavec iz Ljubljane

Helena Šolar, mag. geografije in dipl. anglistka, podsekretarka v Direktoratu za prostor Ministrstva za okolje in prostor, Ljubljana

Nada Šumi, urednica, lektorica, univ. dipl. slovenistka, Ljubljana

Smiljan Trobiš, samostojni kulturni ustvarjalec, pesnik, Novo mesto

Igor Vizjak, univ. dipl. sociolog, direktor PRA, JV Slovenije in PC Novo mesto, Straža

82
RAST 2007

KNJIŽNICA M. JARČA
Domoznanski oddeljek

200900575, 1

COBISS c

RAST – FEBRUAR 2007

MESTNA OBČINA NOVO MESTO